تارىم

AltunOq

3

1985

رەسساملار ۋە گۈزەل سەنئەت خادىملىرى دىققىتىگە:

تەھرىر بۆلۈمىمىز يېقىندىن بۇيان «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ مۇقاۋىسى ھەققىدە كىتابخانلاردىن نۇرغۇن پىكىر-تەكلىپلەرنى تاپشۇرۇۋالدى. ژۇرنالنىڭ مۇقاۋىسىنى تېخىمۇ سۈپەتلىك، كۆركەم چىقىرىش ئۈچۈن بۆلۈمىمىز بۇيىل «تارىم» ژۇرنىلى ئۈچۈن مۇقاۋا ئىشلەش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈشنى قارار قىلدى. مۇقاۋا ئىشلەش تەلىپى: مىللىي ئالاھىدىلىك بىلەن زامانىۋىلىق بىرلەشتۈرۈلگەن، ساددە، چوڭ سۈپەت بولۇشى لازىم. تاللانغان نۇسخىلارغا تېگىشلىك قەلەم ھەققىدىن تاشقىرى مۇكاپات بېرىلىدۇ.

كەڭ رەسساملار ۋە گۈزەل سەنئەت خادىملىرىنىڭ بۇ مۇسابىقىغا قىزغىن قاتنىشىشىنى ۋە ئەسەرلىرىنى تەھرىر بۆلۈمىمىزگە ۋاقتىدا ئەۋەتىپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

«تارىم» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمى.

تارىم

(ئايلىق ئەدەبىي ژورنال)

28 - يىل نەشرى

AltunOq

1985

بۇستانلىق

ھېكايىلار

يىراقتىن خەتلەر .... تۇرسۇنمۇھەممەت ئىمىن 13
پۇل .... پەرھات جىلان 17
باللارنىڭ دوستى .... ھاجى ئەخمەت 24
تەقدىر (پوۋېست) .... ئالىجان ئىسمايىل 35
ئانا قەلبى .... مەمتىمىن ھەزرەت 64
سەگدەش .... ئەخمەت ھاشىم 67
كارامەتچى .... گايىت مۇسا 82

شېئىرلار

باھار بىلەن كەلگەن شېئىرلار .... ئابدۇكېرىم خوجا 4
دېڭىز لېرىكىلىرى .... يۈسۈپجان ئەخمىدى 5
سەھۋالىم تەسراتلىرى .... ئابدۇللا سۇلايمان 7
شېئىرلار .... ئەمەت جاپپار 10
بۇلبۇل بىلەن سۆھبەت .... مۇھەممەتتۇرسۇن ئىبراھىمى 11
شېئىرلار .... تۇرسۇنئاي ھۈسەيىن 30
پارچىلار .... بىلىقىز سۇلايمان 33
گۈل ۋە ھەرە .... ھەجەر گۈل قاسىم 33
ئىككى شېئىر .... رىزۋانگۈل ھۈسەيىن 34
تاجىك قىزى .... ئادالەت قەلەم قىزى 34
شېئىرلار .... كامىل رەھىم 58
تاغلار قامىتى .... روزى نىياز 59
رۇبائىلار .... تۇرسۇن نىياز 60
تەقلىت قىلسام .... ئابدۇكېرىم مەخسۇت 60
باھار يامغۇرى .... ئوسمانجان زۇنۇن 61
كۆچەت ۋە ئۆمۈر .... ئىلھامجان ئابلىز 61
پارچىلار .... ماخمۇتجان ھېزىم 61
ئانا مېھرى .... ئابابەكرى 62
شېئىرلار .... بەگمەت يۈسۈپ 62

ئايخان (ناخشا تېكستى) .... ئابدۇرىشىت ھاشىم 63
كاككۈكنىڭ راۋايىتى .... يالقۇنجان ئىسلام 85
ئىككى مەسەل .... ئابدۇرېھىم ئىسمايىل 160

ئوبزور ۋە ماقالىلار

يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات چوڭ قەدەملەر بىلەن ئالغا باسماقتا ......
.... جاڭ گۇاڭنىيەن 101
جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى 4 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك قۇرۇلتىيىدا سايلانغان
رەئىس، مۇئاۋىن رەئىس، ھەيئەت رىياستى ۋە شۇجىچۇ ئەزالىرىنىڭ ئىسملىكى 114
ئىلمىي فانتازىيىلىك ھېكايىلارغا ئەھمىيەت بېرەيلى .... يۈسۈپ ھۈسەيىن 115
شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇر ۋە ئۇنىڭ ئىنقىلاۋىي ھاياتى توغرىسىدا بىر ئاز
پىكىر .... خېۋىر تۆمۈر 120
مەشھۇر يازغۇچىلارنىڭ ئىش ئىزلىرىدىن 147
ئەدەبىي ئاتالغۇلارنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى 155

بىزنىڭ ئەدىپلىرىمىز

ئاتاقلىق شائىر — تېيىپجان ئېلىيوپ 126
ئىقتىدارلىق يازغۇچى — زوردۇن سابىر 129

تەرمە گۈللەر

ئانا (ھېكايە) .... دىلبەر قەييۇم 131
ئىككى شېئىر .... مەخپۇت مۇھەممەت 138

ئەينەك

«ھۇشيار روپ» .... تېيىپجان ئېلىيوپ 139

چەتئەل ئەدەبىياتىدىن

ئېلىزابېت كاكرۇن (نەسر) .... ۋېرگىنا كېللى 143

رەسىمنى مەھەممەت ئايۇپ سىزغان، ھۆسنىخەتنى ئوبۇلقاسىم مۆمىن يازغان......

باھار بىلەن كەلگەن شېئىرلار

ئابدۇكېرىم خوجا

1

باش باھار ئەترە ئېلىپ كەلدى، قارا،
ئاچ ئىشىك ۋە پەنجىرەڭنى كەڭتاشا.
ئۆيگە لىق تولغاي باھارنىڭ شامىلى،
ھايدىلىپ بولغۇنچە چاڭ، بىقسىق ھاۋا.
ئىس - تۈتەكتىن كۆپ زەھەر چەككەن يۈرەك،
ساپ ھاۋانىڭ پەيزىدىن تاپقاي شىپا.

2

كەلدى يۇرتۇمغا كىرىپ تېرىلغۇ ئاي،
خېلىلا قالدى ئىسسىپ ھەممىلا جاي.
قالدى پوشماقلاردىلا قىشنىڭ يۇقى،
تۇرىدۇ ياش تامچىتىپ مىسكىن چىراي.
بەك ئېغىر كەلگەن چېغى قىشقا ئۇزاش،
بولمىسا چىقامدۇ ياش كۆزدىن ئوڭاي؟

3

ئەتىيازدۇر بىر پۈتۈن يىلنىڭ بېشى،
باشلىنار شۇ پەسىلدە يۇرتنىڭ ئىشى.
كۆز دىمەككىم بى رەھىم ئۆتكەل ھونۇز،
سىنىلىپ ئاندىن ئۆتەر ھەر بىر كىشى.
تولدى كىمنىڭ چۆنتىگى، كىمنىڭ قۇرۇق،
كەلسە كۆز ئايرىيدۇ نەق جىگىنىڭ تېشى.

4

(جۇزۇڭلى ۋاپاتىنىڭ و يىللىغىنى ئەسلەپ)

كۈن ئوچۇق، ئەمما مېنىڭ كۆڭلۈم تۇتۇق،
قۇش خوشال، گۈلمۇ خوشال، روھىم سۇنۇق.
نە سەۋەپ بۇ ئويلىسام، ئېسىمگە دەل -.
يانۋارنىڭ سەككىزى چۈشتى تولۇق.
ھەر يىلى كەلسە ئاشۇ كۈن، ئاھ دەرىخ!
بىر بوزۇق چىقمايدۇ ئەستىن، بىر ئۇلۇغ.

5

ساغىرىپ كەلدى قىياق ئاغرىق سۈپەت،
بېسىلىپ تاش ئاستىدا تالاي مۇددەت.
تاشنى ئەمدى ئىرغىتىپ تاشلاپتۇ ئۇ،
غەيرىتىگە تىڭىرقاپ قالدىم قەۋەت،
ياكى باھار ئۈنىنى ئاڭلىدى ئۇ،
ياكى قۇياش نۇرىدىن ئالدى قۇۋەت.

6

ياندى قالغاچ چاڭگىسىغا ھىلىلا،
قانىتى تالدى چېغى ئۇچقاچ تولا.
بالىپانلار تەلپۈنەر سىرتقا بىراق،
ئۇچقىلى كېرىپ قانات ئاسمان ئارا.
تەبىئەتنىڭ مۇقەررەر قانۇنى شۇ،
بەك ئۇياتتۇر قىزغىنىش بۇندىن ساڭا.

AltunOq

7

ياش تېرەكلەر ئېچىدە بىر توپ تېرەك،
خۇددى تۇراتتى بولۇپ كۆككە تىرەك.
ئەمماكى، قاپتۇ بۇدا كۆكلەمدە ئۇ،
كۆكلىمەي شاخ - شاخلىرى ئاتماي چېچەك.
شۇندىمۇ قالماپتۇ ئۇ يەردە يېتىپ،
تۇرىدۇ قەددى راۋان، تىك بايقىدەك.

8

ھىسسىيات ئالدىدا تۇت ئۆزەڭنى بەك،
ھىسسىياتتۇر لەيلىگەن بۇلۇت، دىمەك.
كېلىدۇ ئىلھام دىگەن باھاردا كۆپ،
بەزىدە چېچەك بولۇپ، بەزى تۇتەك.
ئاڭا ئەقىل - پەمنى يانداش ئەتمىسەك،
كېتىدۇ ئاسان سېنى ئەيلەپ بوزەك.

9

بۇ جاھاننىڭ سىرى كۆپ، بوش چاغلىما،
چېچىكى يوق شاخقا ئۈمىت باغلىما.
يۈرمە دوستسىز، ئەمما تاللا دوستنى چىڭ،
ئەيلە ھەزەر كەلسە تىلى ياغلىما.
تىل دىگەن گۆش، ھەر تەرەپكە دۆمىلار،
گول بولۇپ ئاڭا دىلىڭنى داغلىما.

10

ئاتسا مەرگەن ئوقىنى كۆزلەپ قايان،
كېتىدۇ ئوقمۇ ئۇزاپ ئۇدۇل شۇ يان.
ۋەدىنى بەرمە ئاسان، بەردىڭمۇ بەس،
قىل ۋاپا ۋەدەڭگە راست كەتسىمۇ جان.
قەرز يامان، تاغدىن ئېغىر يۈكى ئۇنىڭ،
ۋەدىنىڭ ئەمما خۇنى قەرزدىن يامان.

1984 - يىل، دىكابىر. 1985 - يىل، يانۋار، ئۈرۈمچى - بېيجىڭ.

دېڭىز لىرىكىلىرى

يۈسۈپجان ئەخمىدى

دولقۇنلارغا تويماي قارايمەن

1

دېڭىز بويى — قۇمساڭغۇ ساھىل،
ئايىغىمدا دولقۇن چايقىلار.
ئوخشاپ كېتەر ئاق بۇژغۇنلارغا
سۇ بېغىرلاپ ئۇچقان چايكىلار.
ئاق بۇژغۇنلۇق ياپ - يېشىل دېڭىز
ئاق چېچەكلىك باغنى ئەسلىتەر؛
توسۇن دولقۇن كۆمۈش يايلىلىق
يىلقا تولغان تاغنى ئەسلىتەر...

2

بىر - بىرىنى قوغلاپ دولقۇنلار،
تىنىم تاپماي ئۇرۇلار قاشقا.
سۇ پەرىسى نەقەدەر سېخى،
چاچىدىكەن كۆمۈشتىن چاچقا.
ساھىل، ساھىل، سېھىرگەر ساھىل،
پەرىلەرنىڭ چاچقۇسى قېنى؟
ئوت - خەس بولۇپ قالدىغۇ ئەجەپ،
كەمىنىنىڭ كۆمۈش دىگىنى؟!

بۇ مۇئەمما، قىزىق مۇئەمما
سالدى چوڭقۇر ئويلارغا مېنى.
كۆزگە كىرپىك قاراۋۇل،
دېمەك
شۇ كىرپىككە ئوخشاتتىم سېنى.

نىچۈن دولقۇن كېچە-يۇ - كۈندۈز،
قانمايدىكىن قۇچاقلاپ دىسەم،
ئۇنىڭ قىزغىن سۆيۈشلىرىدە
سىر بار ئىكەن ئەمدى چۈشەنسەم...

3

دولقۇنلارغا تويماي قارايمەن،
ھەر قارىسام ئۆزگىچە بىر ھال.
شايى ياغلىق سىلكىپ چاقىرار
زەڭگەر كۆينەك بىر ساھىبجامال.

مەپتۇن قىلار مېنى ئۆزگىچە
رەققاسلارغا تولغان بىر دۇنيا.

قانداق نەپىس دېڭىز ئۇسۇلى،
ئۇندا شاۋقۇن مۇزىكانت گويا.

قارا، ئەنە ئۆتەر پاراتتىن
غالىپ قوشۇن قەيسەر، پىداكار.
پاكلىق ئۈچۈن يارالغان ئۇلار،
يۈرۈشلەردە ھارمايدۇ زىنھار.

4

دولقۇنلارغا تويماي قارايمەن،
ھەر قارىسام ئۆزگىچە بىر ھال،

ئاشۇ تىلسىز دولقۇن ئالدىدا
سۇندى قەددىم،
بولدى تىلىم لال...

5

مەن دېڭىزنى ياخشى كۆرىمەن،
ئۇ ئەينىكىم، ئۆرنىكىم مېنىڭ.

بولسۇن قەلبىم دولقۇنلۇق دېڭىز،
شۇ سەممىي تىلىكىم مېنىڭ.

ئاي قۇلۋاق ناخشىسى

ۋەدىلەشكەن ئىدى قىز - يىگىت،
— چۈشەيلى، دەپ، — قۇلۋاقتا كۆلدە.
يىگىت كەلمەي، ئازاپلاندى قىز،
تەشنالىقتا قالغاندەك چۆلدە.

كۆل بويىدا ئاشۇ ئوماق قىز،
يىگىتىنى كۈتكىلى نىكەم.
خىيال سۈرەر: «قەرەل — ساداقەت،
بىۋاپادىن ساقلا ئەي ئىگەم...»

كېچىكمەيتتى،
كېچىكتى نىچۈن،
ئۇقۇشماسلىق بولدىمۇ ياكى؟

چىدام كېرەك مۇھەببەت ئۈچۈن،
كۈتەي قۇياش پاتقىچە تاكى.

راست دېگەندەك، كەلدى يىگىتى،
كەلدى كۆلۈپ كۈن پاتقان مەھەل.
قىز بۇتىندى، تەتۈر قارىدى.
(قىزلار نازى يېقىملىق، گۈزەل).

پەرىشاندۇر ھامان قىز كۆڭلى،
بىر چۈشەلمەي قالغاچ قۇلۋاقتا.
ئاھ، ئىچىنى قىزىتىپ قىزنىڭ
نۇرغۇن قۇلۋاق تۇرار قىرغاقتا.

چىن سۆزنى ئېيتتىكى يىگىت:
«ئەي قەلبىمنىڭ گۈلى - لەيلىسى.
ئاي قۇلۇاقتا باشلىنار ئەمدى،
ئىككىمىزنىڭ شىرىن سەيلىسى.

كېزەيلى بىز يۇلتۇزلار ئارا،
جىمى يەرنى — كەڭرى ئالەمنى.
كەل، ئۇنتۇيلى،
ئۇنتۇيلى بىر پەس،
ئۇڭگىنىشنى، خىزمەتنى، غەمنى.»

ئولتۇرۇشتى ئۇلار يانمۇ - يان،
كۆلنىڭ بويى تازا خىلۋەت جاي.
خۇش كەپسىلەر، دىگەندەك قىلىپ،
سۇ يۈزىدە تەيىن بولدى ئاي.

كەتتى ئۇلار، كەتتى يىراقلاپ،
بولۇپ گويا بىر گەۋدە - بىر تەن.
ئاي قۇلۇاقنىڭ كارامىتىگە،
قىز كۆڭلىدە بەردى ئاخىر تەن.

يىگىت دەيدۇ: «قانداقكەن جېنىم،
ئاي قۇلۇاقتا قىلماقلىق سەيلى؟»
قىز پىچىرلاپ دەيدۇ جاۋابەن:
«ئاڭا چۈشتى كۆڭلۈمنىڭ مەيلى.»

*

چايقىلىدۇ سۇدا ئاي قۇلۇاق،
چايقىلىدۇ سۇدا جۈپ سايە.
كۆل بويىدا سۆيگۈ - مۇھەببەت،
كۆل بويىدا ئۈمىت ۋە غايە.

سەھۋالىم① تەسىراتلىرى

ئابدۇللا سۇلايمان

مۇقەددىمە

كۆڭۈلنى سۆيۈندۈرەر خىلۋەت باغلار،
تاغ سىيلىپ ئۆتەر دىلغا مەرتلىك ئوتى.
شەھەرلىك رەسسام سىزغان ماي بۇياقتۇر،
يېزىلار مىڭ - تۈمەن خىل گۈللەر يۇرتى.
گۈزەلدۇر ياشلىغىنى ساقلىغان يەر،
گۈزەلدۇر ئىشچان قىزلار، ئىجاتچان ئەر،
ياقىچىقا ئاڭا دەۋران بەركەت - قۇتى.

قىلدىم ھەس بۇ تەرىپنىڭ چىنلىغىنى،
سەھۋالىم بويلىرىنى بويلىغاندا.
بەردى شاھ ھوزۇرىنى غار قىياسى،
بىلمەستىن كەچ كىرگەننى ئويىنىغاندا.
ئېسىمدە، مەشرەپ تۈزگەن ئاشۇ ئاخشام،
كەتكەنتى يىراقلارغا مەغرۇر ناخشام،
قىز - يىگىت ۋىسالىنى تويلىغاندا.

سېغىنىش سەيلىسى

رىشتىدىن دىللارغا دىل چېگىلگەندەك،
زىمىندە تۇتۇشىدۇ يوللار يولغا.
سەھۋالىم — مەنزىلىمىز، شۇ يوللاردىن —
مېڭىشتۇق تويىماي قاراپ ئوڭ ۋە سولغا.

ئارىشى شوخ دەريانىڭ - يېشىل دوقمۇش،
كېلىپ بىز ئۇچۇپ گويا بولۇپ جۈپ قۇش،
ئىگىزگە چىقتۇق تۇتۇپ قولنى قولغا.

① سەھۋالىم — خوتەن يورۇڭقاش دەرياسىنىڭ باش قىسمىغا جايلاشقان مەشھۇر قەدىمقى سەيلىگاھ.

يېپىلىپ ئالدىمىزدا تۆپىلىكلەر،
يۈزلەرنى سۆيۈپ ئۆتتى ئىللىق شامال.
ياپ - يېشىل چاپان كىيگەن كەڭ يېزىلار،
بىزگە نۇر قۇچىغىدا ئاچتى جامال.
قىيالار زۇمرەت سۇغا سايە تاشلاپ،
سۇ شاۋقۇن سېلىپ ئۇيناق ناخشا باشلاپ،
گۈزەللىك بىلەن قىلدى دىلنى قامال.

سەن دېدىڭ شۇ چاغ: «بۇ ئۈز سەيلىگاھنىڭ
نە ئۈچۈن يالتىرايدۇ تاغۇ - تېشى؟
قىيالار ئۇخلاپ ياتقان پەھلىۋانمۇ،
ئاقسىنى قايغۇ ياكى شاتلىق يېشى؟»

مەن دېدىم: «تاش يالتىرار قىزىل قاندىن،
قىيالار جەسۇرلۇقتا تىمسال ئاندىن،
شېھىتلار يەنچىلگەن شۇم ياۋلار بېشى.

بىز كۆرگەن ھەر تۇپ دەرەخ، قىيا، تاشلار
بولۇدۇ ئاتا جانلىق گۇۋا - شاھىت.
ئەمەسىۇ بۇ سەيلىمىز ئەجداتلارنىڭ
روھىنى سېغىنىشقا دەلىل - پاكىت...»
بۇ سۆزدىن ئۆتمۈشنى سەن ئېلىپ ئەسكە،
قولۇمنى تۇتتۇڭ، بىللە چۈشتۇق پەسكە،
تىلىك يولدا ئەيمىنىشنى قىلىپ ساقىت.

دەريادىكى ھىسلار

كۆن نۇرى يالتىرايدۇ سۇ ئەكسىدە،
چېچىلغان كەبى پەسكە ئۈنچە - چاشقا.
بىرنى - بىرى قوغلاپ يېنىك دولقۇن
ئۆرۈلار ئەگمىلەردە تاشتىن - تاشقا.
سۇ قىرغاق لەۋلىرىگە لەۋلەر يېقىپ
ئاقىقاندا، قالىمۇ تاش كۆزىن چېقىپ،
ئۇلارنىڭ قىسمەتلىرى ئەمەس باشقا.

ئانا يەر مېھرى گويا زۇمرەت ئېقىن،
يېشىللىق ئالىمىنىڭ كاپالىتى.
سۆيگۈسى — بولسا ئۇنىڭ سۈزۈكلىگى،
ئاقىشى — ۋاپادارلىق جاسارىتى.

كەلگەندە ئۆزى باشلاپ ئۇ شوخ ھايات،
تەشنالار چىقىرىپ غول - ياپراق، قانات،
ئېتىدۇ داۋام ئىنسان سائادىتى.

ئېنىقكى، سۇ ئاقمىسا ۋادىلارغا،
قىلالماس ئىدى يېشىل ھايات داۋام.
چىداملىق بولمىسا گەر تاش - تۇپراقمۇ،
تۈگەيتتى ياشلىقىدىن كېتىپ تامام.
كېلىدۇ بۇلار ئىنسان ئۆمرىگە ماس.
بولغاچقا سۆيگۈ، سۇبات ئۇلارغا خاس،
قىلىنار تىلدا زىكرى بۇ ئۇلۇغ نام.

شېيخنىڭ ھىممىتى

ئۇچراشتىم غار ئالدىدا شېيخ بىلەن،
بۇ يەرنى ئۆزى يالغۇز ساقلايدىكەن.
دۇئاگويى كەلسە يىراق - يېقىنلاردىن،
كۆتۈپ ئۇز بۇرچىنى ئۇ ئاقلايدىكەن.
سېلىنغان ئۆيى قىيا يوتىسىغا،
ئوخشاپ بەل باغلىغان ئەر پوتىسىغا،
زۇمرەتتەك جۇلالىنىپ چاقنايدىكەن.

ساپتۇ ئۇ ئۆزۈم تېلى ھويلىسىغا،
ئاقسمۇ تەكتەكسىرا ئىچرە دەريا.
نەچچە ئون مېتىرلىق تىك قىرغاقلىرى،
سۇ دىگەن ئۇنىڭ ئۈچۈن جان، تۇتىيا.
قانداقچە ئۆستۈردىڭىز بۇنى — دىسەم،
قەيەردىن ئەپ چىقتىڭىز — سۇنى دىسەم،
كۈلدى ئۇ كۆرمىگەندەك ھېچ ئىش گويا.

ئويلىدىم: ئەقىدە ۋە ئىخلاس ئۇنى
تېچقىنا راھەتىدىن كەچكۈزۈپتۇ.
قويغۇزۇپ ئۇنىڭ قولى بىرلە تالنى،

«مۆجىزە» سىرلىرىنى يەشكۈزۈپتۇ.
دەريادىن سۇنى ئىچىپ چىقماق ئۈچۈن،
تاۋاپچى دىللىرىنى ئۇتماق ئۈچۈن،
ھەممەتنى ئاغامچا قىپ ئەشكۈزۈپتۇ.

كوھمارىم①

قاچاندا ئاتالدىكىن بۇ نام بىلەن
قىيانىڭ ئۈستىدىكى قاراڭغۇ غار.
گەر قىياس قىلىنسا تاش تاغ دۇتارغا
ئۇ گويا چىلىك تارتىلغان ئۈزۈلمەس تار.
يازلىقى ئۇنىڭ ئىچى مۇزدەك سوغۇق،
قاپلىنار ئىسسىق ھورغا قىشتا قويۇق،
كەڭ جىلغا، چوققىلارنى باسىدۇ قار.

شۇ جەڭگاھ قىسسىسىگە بولۇپ شاھىت،
ھەمدەم بۇندا كونا تاش ئوچاق بار.
يالىڭاياق پۇتىنىڭ ئىزى، بارماق ئىزى،
قۇرامىلار يۈزىدە زەپ روشەن چاقنار،
كىملەردۇر غار ئالدىغا قەۋرە ياساپ،
توغ - شەددە ئاسقان ئىگىز خادا قاداپ،
ئۇلارغا ھۆرمىتىنى قىلىپ ئىزھار.

تىلىدا ئەلنىڭ بۇ غار رىۋايىتى،
بولغانكەن نەسلىمىزگە پانالىق جاي.
تالاپەت يەتكۈزگەچكە تەكىسىز جەڭلەر،
قانلارغا بويالغانكەن ئېدىرلىق ساي.
يارىسى ئىڭىرلىرى بۇندا يېتىپ،
كىرگەچكە جەڭگە قايتا، دەرمان تېپىپ،
بولغانكەن قورشاۋچى ياۋ ھالىغا ۋاي.

ئالالماي ئىستىلاچى قوشۇن غارنى،
«كوھمارىم» دېگەن بۇ نام شۇندىن قالغان.
ئىلان دەپ قاغىسىمۇ نەسلىمىزنى،
ھەق ئارا مات قىلىنغان يالا - يالغان.
ئەمەسىمۇ بىز ئەزەلدىن باتۇر ئەرلەر،
مەرتلەرنى ئۆستۈرگەن بۇ ئەزىز يەرلەر.
قىياسى نەيزە، تېغى بولۇپ قالغان.

ئاسما كۆۋرۈكتىن ئۆتكەندە...

چوققىنى چوققىلارغا تۇتاشتۇرۇپ،
تۇرۇدۇ ئەرش ئۈزرە ئاسما كۆۋرۈك②.
گويياكى جەننەت، دوزاق پىلسىراتى،
كۆرۈنەر يىراقتىن ئۇ ھەيۋەت، سۈرلۈك.
ئۈستىدە بۈركۈت ئەگىپ ئۇچۇشىدۇ،
پەستە شوخ دەريا سۈيى ئوخچىشىدۇ.
دىللارنى سىلىپ ئويغا نەچچە تۈرلۈك.

ئەترافىقا باقتۇق ئۇندا تۇرۇپ بىردەم،
گويا مەن بولۇپ پەرھات، ئۇ بىر شىرىن،
تاشلاشتۇق سۇغا ۋىسال گۈللىرىنى.

قويغاندا ئاڭا قەدەم يارىم بىلەن،
باسقاندەك بولدۇق سىناق يوللىرىنى.
سىلكىنىپ زەنجىر، باشلار ئايلانغاندا
چىڭ تۇتتۇق بىر - بىرىمىز قوللىرىنى.

ئۆتتۇق بىز بۇ تەۋرەنمەس پىلسىراتتىن،
يول ئالدۇق خىلۋەتتىكى گۈلزار تامان.
بۇ تېخى تۇنجى ئۆتكەل، ئالدىمىزدا —
ئالغۇسى قىيىن سىناق بىزدىن زامان.
شۇلارنى چىدام بىلەن كۆتەلىسەك،
چېكىنمەي ئارتقا، ئۇندىن ئۆتەلىسەك،
بولغۇسى بىزدىن رازى ئاندىن جاھان.

---

① كوھمارىم — تاغ ئىسمى. بۇ نام پارسچە بولۇپ، «ئىلانلىق غار» دېگەن مەنىدە.
② ئاسما كۆۋرۈك — سەھۋالمەدىن قارىقاش ناھىيىسىنىڭ تۇزلاقچى يېرىگە ئۆتۈش ئۈچۈن سېلىنغان زامانىۋى كۆۋرۈك.

نۇر تەسىراتى

نۇرلاندى كەچكى شەپەق جۇلالىنىپ،
ئۆتكىچە تاغ كەينىگە سېخى قۇياش.
قىزىللىق سۆيدى ياپراق لەۋلىرىنى،
خوشلىشىش پەيتىدىكى قوشماق ئوخشاش.
تاشلاردا، قىيالاردا شەپەق ئەكسى،
يېپىلدى كەڭ ئەتراپقا نۇرلار تەكشى،
يەر بىلەن كۆك ئارىسى مىسلى ئوتقاش.

قەلبىمنىڭ ئاپاراتى چۈشۈپ ئىشقا،
بۇ گۈزەل كارتىنىنى تارتتى تولۇق.
لەرزان، شوخ سىمپونىيە بىلەن تولدى،
ھۆجەيرەم ئۇنىڭ ئالغۇسى قالماي قۇرۇق.
ئىچىدە نۇرنىڭ نۇرغا سىڭىپ كەتتىم،
گۈلگۈن نۇر تامان مەغرۇر مېڭىپ كەتتىم،
ھاياتقا بولغاچ سۆيگۈم چوڭقۇر، قويۇق.

دەريادا ئاقار چايقاپ قاشتېشى سۇ،
مىڭگىشىپ بىر ـ بىرىگە، دولقۇن ياساپ.
ئاڭلاندى يىراقلاردىن لەرزان ناخشا،
ساداسى بۇلۇڭ توقايلار ئارا ياڭراپ.
«خەير» دەپ ئۇزاتقاندا كۈننى تەكلىك،
قىيالىق ئۇۋىسىغا قايتتى كەكلىك،
گۈگۈملۇق جىلغىلاردا تويۇپ، يايراپ.

كۆزلىدىم مۇشۇ دادىل مېڭىش بىلەن،
مۇرادىم چوققىسىغا يېتىشىمنى.
تاغۇ ـ تاش، كۆكۈللەرنىڭ قات ـ قېتىغا
نۇر بولۇپ ئېقىپ سىڭىپ كېتىشىمنى.
تۆرۈلۈپ نۇر ئىچىدە يېڭىۋاشتىن،
كۈچ ئېلىپ بەختى كۈلگەن قېرى ـ ياشتىن،
كۆزلىدىم بۇركۈتتەك پەي قېقىشىمنى.

خاتىمە

مەنبەسىز بۇلاق بولماس، نوتىسىز گۈل،
ھېسسىيات ئۇرغىمىسا چىقماس شېئىر.
قوزغاتتى ئىلھامىمنى تاغ ـ قىيالار،
سەپ تۈزدى مىسرا ئۈچۈن باغ، جىلغا قىر.
گاھ قارلىق چوققا، گاھى تەشمە بولۇپ،
گاھى گۈل ـ چېچەك، گاھى چەشمە بولۇپ،
يېزىشقا دەۋەت قىلدى بولۇپ پىكىر.

دىللارنىڭ سەيناسىغا يايدىم ئۇنى،
دوستلىرىم باھالىسۇن قىلىپ سەيلى.
ۋاپادىن سوراپ سوئال ئالسۇن سىناق،
چىن سۆيگۈ ئۆرنەكلىرى — مەجنۇن ـ لەيلى.
ئاتا يۇرت غەزىلىنى ئېيتىپ بېرەي،
ئىجاتكار خەلقىم ئىچرە كۆكرەك كېرەي،
ئاندىن كۆز يۇمۇپ پانى بولسام مەيلى.

1984 ـ يىل، دېكابىر، خوتەن.

شېئىرلار

ئەمەت جاپپار

ۋارىسىنىڭ ۋارىسى

دۇنياغا دەسلەپتە كۆز ئاچقىنىمدا،
دادامنىڭ خوشاللىقى كۆككە يەتكەن.
ئانامنىڭ مېھرى گويا دەريا بولۇپ،
سۈتى بۇ ۋۇجۇتقا جان بەخش ئەتكەن.

ئېپكەتتى يىللار سەبى باللىقنى،
يىگىتلىك مەزگىلىگە قويدۇم قەدەم.
ئەل، ۋەتەن بېغىشلىدى كۈچ ـ جاسارەت،
ۋەتەن دەپ قولغا ئالدىم ياراق ـ ئەلەم.

ئوغلانلىق بۇ بۇرچۇمنى ئاقلاش ئەھدىم،
بولۇمەن ئەجداتلارنىڭ ۋارىسى مەن.

ئوغلاندىن يارالدى بىر ئوغلان يەنە،
ۋارىسنىڭ ۋارىسى ئۇ بولار جەزمەن.

ئىلھامىم

ئەزەلدىن ئاقكۆڭۈل، ئويچان يىگىتمەن،
ئۇلۇغۋار ئىستىگىم مەدەتكار ماڭا.
چوشكۈنلۈك لەشكىرىن كەلدىم يېڭىپ مەن،
ئىلھامدىن بولدۇم مەن ئىجاتكار مانا.

ئىلھامىم ئىجاتتا پىكرىمنىڭ جېنى،
كۈن - تۈنى بولماقتا ئۇ ماڭا ھەمدەم.
ئىلھامىم ئارزۇمغا يەتكۈزەر مېنى،
پىداكار چېكىنمەس، جەڭچىدەك ھەردەم.

تىت - تىت

تىت - تىت قىلار ئىچىڭ تىنىمسىز،
سەۋرىنى تاپالمىدىڭ سەن.
باش - ئاياقسىز خىيال چىرمىغاچ،
ئارام ئېلىپ ياتالمىدىڭ سەن.

سىڭىپ كەتكەن تەبىئىتىڭگە —
بۇ مىجەزدىن قاچالمىدىڭ سەن،
ئامال قىلغىن، ئوسال مىجەزگە،
تېنىڭگە ئەت ئالالمىدىڭ سەن.

بۇلبۇل بىلەن سۆھبەت

مۇھەممەتتۇرسۇن ئىبراھىمى

بېغىمدا بىر توپ گۈل ئېچىلغان باھار،
ھەۋەسلىك كۆز بىلەن كۈندە قارايمەن.
زوقلىنىپ تاماشا قىلىپ ھۆسنىنى،
خۇش ھىدنى تويغىچە قېنىپ پۇرايمەن.

گۈلى يوق مىسكىنكەن دەپمۇ قالمىغىن،
ماڭىمۇ مەھبۇپ بار مۇشۇ گۈل كەبى.
گۈزەللىك ھۆسنىدە پەرىدىن ئارتۇق،
پاك قەلبى ھەسەتتىن خالى ۋە سەبى.

بىر كۈنى سەھەردە تۇراتتىم يالغۇز،
قىزىلگۈل يېنىدا ئىلھامغا تولۇپ،
ئاۋايلاپ بىر بۇلبۇل قوندى بەرگىگە،
تىكتى كۆز، چۆچىدى ۋە ھەيران بولۇپ.

خىسلەتنىڭ بابىدا ئۆزى يىگانە،
ئىشقىنىڭ يولىدا شۇنداق پىداكار.
ئاشۇنداق مەشۇقتىن نىچۇن بۇ دىلىم،
سەزمىسۇن ئۆزىنى خوررام - بەختىيار...»

ئۇ دىدى: «ھەمىشە مېنىڭدىن بۇرۇن،
قىزىلگۈل يېنىدا بولۇسەن پەيدا،
مەن ئىدىم بۇنىڭغا ئىشقىۋاز ئاشىق،
سەن قايسى گۈل ئۈچۈن ئاشىقى شەيدا؟»

كۈلكىنىڭ ئاۋازى بىلەن سۆزۈمنى،
بۆلدىمۇ ھەيرانلىق ئىلكىدە بۇلبۇل.
دىدى ئۇ: «سەن دىگەن جانان قەيەردە؟
ئۇ قانداق ئىش بىلەن بولاركەن مەشغۇل؟

مەن دىدىم: «ئەي ئاشىق، خۇش ناۋا بۇلبۇل
بىلىپ قوي، مۇشۇ يەر مېنىڭ گۈلبېغىم،
سەن سۆيگەن چىرايلىق قىپ - قىزىل گۈلنى،
خۇشپۇراق چاچتۇزغان مېنىڭ ئەمگىگىم.

بېغىشلاپ ئۆمرىنى ئۇنىڭ يولىغا،
يىگانە دىل بىلەن سۆيسە بولامدۇ؟
تاڭ يورۇپ باھارنىڭ پەيزى كەلگەندە،
ۋىسالنىڭ شارابى جامغا تولامدۇ؟»

مەن دېدىم: «نادانلار سۆزىنى قىلما،
سەنمۇ ھەم بۇ باغقا ئەمدىلا كەلگەن.
ئىلكىدە نالە قىلىپ كېچە-ھىجرانىنىڭ،
ئازاپ ۋە قايغۇڭنى بىر-بىرلەپ تۆككەن.

مەجنۇننىڭ ھىجرىنى بىلمىگەن جانان،
قانداقچە ئاتالسۇن ۋاپادار لەيلى.
ئەقىل ۋە ھۇشيارلىق بىلەن مەن دائىم،
شۇ ئىشق باغىدا قىلىمەن سەيلى.

دىلىدىن مۇھەببەت ئوتىن ياندۇرۇپ،
سۆيىدۇ ئۇ مېنى مەن ھەم سۆيىمەن.
شام دىسەم ئاز كېلەر گويا نۇر كەبى،
ياندۇ ئۇ ئوتتا مەنمۇ كۆيىمەن.

سەن ئاشىق بولساڭمۇ، مەشۇق بولمىسا،
نە ئۇنى مۇھەببەت دىگەي بىر ئادەم.
بارىڭنى ئاتىساڭ پەرۋايى پەلەك،
تۇرسا ئۇ كىشىگە ئازاپ ۋە ئەلەم.

ئەرزىيدۇ جانانىم جانان دېيىشكە،
چېكىلمىسە چېكى يوق جاراڭلار تازا.
مۇھەببەت دىگەندە ئاقار توختىماي،
قەلبىدە بىر ئىشق بىر ئەزىم دەريا.

پاك دەيمەن دىلىمدا يانغان مۇھەببەت،
پاكلىقى ھەققىگە تاڭ-سۇبھى گۇۋاھ،
سەن بىلەن مەن تۇرغانباغ ئەمەسئاددى،
ئىشقىنىڭ مەنبەئى شۇ ئۇلۇغ دەرگاھ.»

بۇلبۇلمۇ قايىل بوپ دىدى: «ئاپىرىن،
كۆڭلۈمۇ، نىيەتىمۇ ئەجەپ ئاق ئىكەن.
ۋىسالىڭ زوقىدىن كۆڭلىدە ياشىرىپ،
گۈل ئاچقان مىسلىسىز گۈزەل باغ ئىكەن.»

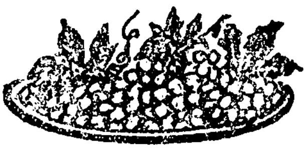

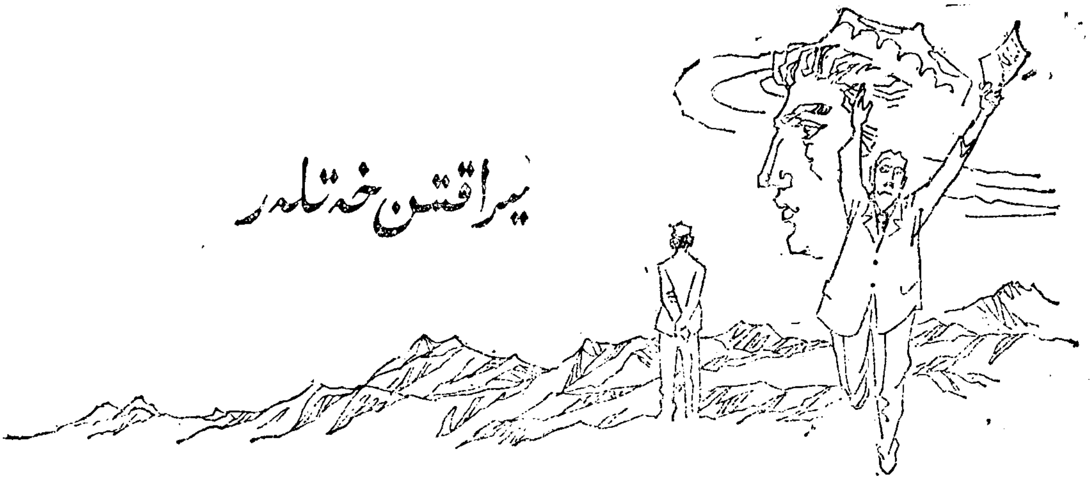

يىراقتىن خەتلەر

(ھېكايە)

تۇرسۇن مۇھەممەت ئىمىن

1

ئاپا:

مېنى سېغىنغانلىقىڭ خېتىڭدىن بىلىنىپ تۇرۇپتۇ... خېتىڭدە، يەنە يېڭى جاي سېلىپ كونا مەھەللىدىن كۆچۈپ چىقىپ كەتكەنلىكىڭلار، كونا مەھەللىنىڭ ئېتىزلارنى يۇرۇشلەشتۇرۇش جەريانىدا تۈزلىنىپ، سالا-سالا ئېتىز بولۇپ كەتكەنلىكى، ھېلىقى دەريا ياقىسىدىكى ياداڭدىن شاقىراپ چۈشكەن سۇ ئۈستىگە ئېلېكتىر ئىستانسىسى قۇرۇلغانلىقى، ئەمدى مەھەللە ئىچىدىكى نۇرغۇن ئىشلارنىڭ ئېلېكتىرلىشىپ كەتكەنلىكى، دەريانى ياقىلاپ ئۇزۇندىن-ئۇزۇنغا سوزۇلغان يېزىلارنىڭ رەتلىنىپ، ھېلىقى كۆزلەكنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتكەن تاشيولنىڭ ياماتۇغا سېلىنغان يېڭى كۆۋرۈككە تۇتاشتۇرۇلغانلىقى ھەققىدە يېزىپسەن.

خېتىڭنى ئوقۇغان چېغىمدا كۆز ئالدىمغا نىمىلەر كەلمىدى دەيسەن؟ ئېھ... مېنى سېغىندۇرغان دەريا بويلىرىدىكى سۇزۇك بولاقلار، بىپايان ئېدىرلار، قاتار كەتكەن تۆگمەنلەرنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى بۆككىدە بوستانلىق... يازنىڭ ئىسسىق كۈنلىرى ئوخچۇپ ھاۋاغا ئېتىلىپ تۇرۇدىغان بېلىقلار بىلەن تولغان كىچىك-كىچىك كۆللەر، كەچلىگى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى تىزىلىپ مەھەللىگە قايتقان غاز، ئۆدەكلەر... ئەيتاۋۇر نىمىسىنى ئېيتىسەن... بالىلىقىم ئۆتكەن ئاشۇ كىچىككىنە مەھەللىمىز، ھېلىقى توقايلىقلارغا قاراپ بۆلىنىپ كەتكەن چىغىر يوللار، توقايلىق ئىچىدىكى قوي-كالا بېقىپ، ئېغىناپ ئوينىغان چىملىقلار، بىر-بىرىگە چىرمىشىپ كەتكەن تاللىقلار كۆز ئالدىمدا نامايەن بولماقتا. توقاي ئارىسىدىكى تەمى چۈچۈمەل زىرىق ۋە قارىقاتلارنى تېرىپ يېگەنلىرىمنى ئەسلىسەم، ھېلىمۇ ئاغزىمغا سېرىق سۇ كېلىدۇ...

ئاپا، ئېسىڭدىمۇ؟ يازلىق تەتىلنىڭ قايسى بىر كۈنى مەن ئادىتىم بويىچە قوي-

كاللىرىمىزنى ھەيدەپ توقايلىققا قاراپ ماڭغىنىمىزدا:

— ھىبى، ھاي، ھەببەبۇللام ساقام، قايتقىنىڭدا خالتىغا ئاز-تولا زىرىق، قارىقات تەرگەش كەلگىن. قۇرۇتۇپ قويساق، قىشلىقى تازا ئوبدان سوغۇقلۇق دورا بولىدۇ، — دېگىنىڭ.

شۇ كۈنى زىرىق، قارىقات بىلەن خالتىنى تولدۇرۇپ مالىلارنى يىغىۋالغىچە كۆز باغلىناي دەپ قالغان ئىدى. سەن بەلكىم مەندىن بەكرەك ئەنسىرىگەن بولساڭ كېرەك، مەن ئارالدىن كېچىپ ئۆتتۈۋاتسام، سەن قىرغاقتا تۇرۇپ، دائىم چېكىلەپ تېگىۋالىدىغان شىپىڭ ياغلىقىڭنى قولۇڭغا ئېلىپ پۇلاڭلىتىپ:

— ھەي... ھىبى! — دەپ ۋاقىرىدىڭ. مەن سۇنىڭ ئېقىمىغا قارشى قىيپاش يۇقۇرىلاپ سېنىڭ يېنىڭدىن قىرغاققا چىقىشىمغىلا، مېنى قۇچاقلاپ باغرىڭغا بېسىپ خۇددى بوۋاقلارنى ئەكىلەتكەندەك، ئەكىلىتىپ كەتكەن ئىدىڭ. ئاشۇ تۇرقىڭنىڭ مېنىڭ تەسەۋۋۇرۇمدا مەڭگۈ ئۆچمەس سۈرەت بولۇپ قالغىنىنى بۇ يەردە كىمگىمۇ چۈشەندۈرەلەيمەن؟... مېھرى شەپقەتكە باي كۆكسۈڭ مېنى قانچىلىك سېغىنغاندۇر - ھە!؟

...ئاپا، جېنىم ئاپا، ساڭا، ئاشۇ كىچىككىنە مەھەللەمگە، ھىلىقى چەكسىز توقايلىقلارغا، مەن چۆمۈلۈپ چوڭ بولغان دەريا سۈيىگە قاچانمۇ باغرىم قانار؟...

2

ئاپا:

بۇ قېتىمقى خېتىڭنى «جېنىم قوزام» دەپ باشلاپسەن... يەنىلا كۆز ئالدىمغا بۇرۇنقى ئىشلار كەلدى. گەرچە ئۇ چاغلاردا سەن ھىلىدىن - ھىلىغا سىلايدىغان قاپقارا بۇدرە چاچلىرىمنىڭ ھازىر چۈشۈدىغىنى چۈشۈپ، ئاقىرىدىغىنى ئاقىرىپ كەتكەن بولسىمۇ يەنىلا بالىلىغىم ئېسىمگە كەلدى. سەن مېنى تولا چاغلاردا «قوزام»، «ساقام» دەپ ئەكىلەتتىڭ. شۇڭا بوي تارتىپ، ئۈنلىرىم غاراڭ - غۇرۇڭ بولغان ۋاقىتلىرىمۇ قۇچىقىڭغا بېشىمنى قويۇپ، بىردەم يېتىۋالمىسام مەنمۇ ئۇنىمايتتىم، سەنمۇ شۇ بىر كۈندىكى بىر دەم - بىر دەملىك ئايرىلىشلارنىڭ ئۇتىغا چىدىيالمايتتىڭ...

جېنىم ئاپا، ئەمدىلىكتە ۋاپاسىز ئوغلۇڭنىڭ سېغىنىشتىن ھاسىل بولغان يۈرىگىنى مۇجىغۇچى ئازاپقا قانداقمۇ چىداۋاتقانسەن؟... مانا مەن ساڭا خەت يېزىۋاتىمەن. بېيجىڭ رادىيوسىدىن پاشا ئىشانىڭ ئورۇنلىشىدا «كۆچ، كۆچ» ناخشىسىنى ئاڭلىتىۋاتىدۇ:

«كۆچ - كۆچ دەيدۇ بىلەيدۇ،
كۆچۈپ كۆرمىگەن ئەللەر.
ئۆز يۇرتىغا يېتەمدۇ،
بېرىپ كۆرمىگەن يەرلەر...»

ئانا ۋەتەن رادىيوسىدىن ئاڭلىنىۋاتقان ناخشا تۈگىگىچە بۇ بىر نەچچە قۇر خەتنىڭ سىياسى يېيىلىپ كەتتى. كۆزۈمدىن ئاققان تامچىلار بۇ بىر بەتنى بويىۋېتىدىغان ئوخشايدۇ...

ئېخ، يۇرتۇمنىڭ ناخشىلىرى. كىچىكلىگىدىنمۇ ئاكامنىڭ ئايىدىڭ كېچىلەرگىچە ئوما ئورۇپ ھارغىنىغا قارىماي، يول بويى بىر - بىرىگە ئۇلۇنۇپ كېتىدىغان «كوچا ناخشىلىرى» نى ئېيتىپ ئۆيىگە قايتىدىغىنىغا ھەيران بولاتتىم. ئەمدى ئويلىسام، شۇ ناخشىلارنىڭ كىشىلەرگە زوق - شوق بېغىشلاپ، كۆڭۈلگە ئارام بېرىدىغانلىغىنى، شۇ بىر كۈنلۈك قاينام - تاشقىن ئالدىراش ھاياتنىڭ ھاردۇغىنى شامماللارغا قوشۇپ ئالىقاياقلارغا ئېـ

AltunOq

لىپ كېتىدىغانلىقىنى ئۇ چاغلاردا تازا چۈشەنمەپتىكەنمەن...

ئاپا، يېقىندا تۇققان يوقلاشقا بېرىپ يۇرتىمىزنى كۆرۈپ كەلگەنلەر، ئۇ يەردىكى ئاجايىپ ئۆزگىرىشلەرنى سۆزلەپ بېرىپ، يۈرىكىمگە ئوت يېقىۋەتتى... بۇنى قانداق چۈشەندۈرسەم بولار؟

ئۆتكەندە، مۇنداق بىر ئىش بولدى: خۇددى مۇشۇنداق بېسىپ بولماس بىر تۇيغۇ نەچچە كۈنگىچە ئارامىمنى قويمىدى. ئاخىر بىر ھەپتىلىك دەم ئېلىش ئالدىم-دە، چېگرىغا يېقىن بىر كىچىك شەھەرگە تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەن تەڭ يېتىپ كەلدىم ۋە بىر چەت ياقىدىكى دۆڭلۈككە چىقىپ كۆز يەتكۈسىز شەرق ئۇپۇقىغا تىكىلدىم. يىراقتىن، تاڭ شەپىقى بىلەن ئەمدىگىنە غۇۋا يورۇشقا باشلىغان ئاۋرال تېغىنىڭ چوققىسىنى ئاران-ئاران پەرق ئېتەلىگىنىمدە، يۈرىكىم ئوخچۇپ قېپىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك، بوغۇزۇمغا قانداقتۇر بىر ئوتلۇق ھارارەت كېلىپ تىقىلغاندەك، خۇددى نەپەسلىرىم كېسىلىپ، ئۆزەم خۇدۇمنى يوقىتىپ قويۇدىغاندەك بىر ھالەت پەيدا بولدى. مەن پۈتۈن زېھنىم بىلەن كۆز نۇرۇمنى يىغىپ، تېخىمۇ تىكىلىپ قاراشقا باشلىدىم. ئاپا، راستىنى ئېيتسام، شۇ كۈنى سەن ئۇنىڭ قاپتاللىرىدىكى قايسى بىر سالادىن تاڭ نۇرىغا پۈركىنىپ چىقىپ كېلىدىغاندەك تەلمۈرۈپ قارىدىم. شۇ يوسۇندا قانچىلىك ۋاقىت تەلمۈرۈپ قارىغىنىمنى بىلمەيمەن، ھەي ئىستەي... ئاخىرىچە قۇياش كۆتۈرۈلدى-دە، ئۇنىڭ ئۆتكۈر نۇرى كۆزلىرىمنى قاماشتۇرۇپ ياشاڭغۇرتىۋەتتى. مېنىڭ ئانا يۇرتۇمغۇ شۇ نۇرلارغا كۆمۈلۈپ كەتتى. بۇ قېتىم كۆزۈمنىڭ «ياشاڭغۇرۇشى» باشقىچە ئىدى. ئاشۇ كۈنى كۆزلىرىمنىڭ چاناقلىرى تاكى ئۆيۈمگە قايتىپ كەلگىچە قۇرۇمىدى...

كونىلارنىڭ «ئۆزگە يۇرتتا سۇلتان بولغىچە، ئۆز يۇرتۇڭدا ئۇلتاڭ بول» دېگەنلىرى نېمىدېگەن جايىدا ئېيتىلغان بىباھا سۆزلەر-ھە؟! ئەگەر مۇشۇ كۈنلەردە، تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئانا يۇرتۇمدا ھېلىقى بىر چاغلاردىكىدەك ئېرگىلۈ ھارۋىنى ھەيدەپ ئاۋرالنىڭ ئېتىكىنى ياقىلاپ كەتكەن ئۇزۇندىن-ئۇزۇنغا سوزۇلغان يول بىلەن قانچە رەت ئۆتكەن بولسام، جېنىم شۇنچە رەت سۆيۈنگەن بولاتتى-ھە؟!

3

ئاپا:

بۇ قېتىمقى خېتىڭنى ۋە سۈرىتىڭنى تۈنۈگۈن تاپشۇرۇپ ئالدىم. خېتىڭدە ئەينى يىللاردىكى ئوكچى قالپىقىدىن قۇتۇلۇپ خىزمىتىڭنىڭ ئەسلىگە كەلگەنلىكى ۋە پېنسىيەگە چىققانلىقىڭنى يېزىپسەن. ئاخشام تاكى بىر ۋاقىتلارغىچە خەتنى يېنىشلاپ-يېنىشلاپ ئوقۇدۇم. رەسىمىڭگە ئۇزۇنغىچە تويماي قاراپ ئولتۇرغان ئىدىم، قىزىم يېنىمغا كېلىپ:

— دادا، بۇ كىم؟ — دەپ سورىدى (بۇ كىشىگە قانچىلىك ئەلەم قىلىدىغان سوئال-ھە؟!).

— موماڭىز قىزىم، موماڭىز، مېنىڭ ئاپام، — دېسەم:

— ياق، ئەمەس. بۇ ئۆتكەندە ماڭا كۆرسىتىپ يۈرگەن مومامنىڭ سۈرىتىگە تازا ئوخشىمايدىغۇ؟ — دېدى.

ئاپا، راستىنلا ياشىرىپ قالغاندەك كۆرۈنىسەن. ئاۋۇ سەن يۆلىنىپ تۇرغان دەرەزە تەكچىسىدىكى ھۇپپىدە ئېچىلغان بىر تەشتەك «موللا قىز» گۈلى خۇددى سەن بىلەن رەڭ تالىشىۋاتقاندەك تۇرۇپتۇ. مېنىڭ

كۆز ئوڭۈمدا ئۇ يەردە هايات — گۈل، كىشىلەر گۈل چىراي بولۇپ كەتكەندەك. ئەنە هىلىقى يىللاردىكى سولغۇن چىرايىڭدىن ئەسەرمۇ يوق. كۆزلىرىڭ تېخىمۇ نۇرلىنىپ كېتىپتۇ. قوۋۇزلىرىڭ ئەتراپىغا چۈشكەن قورۇقلار ئەمدى تولۇپ كېتىپتۇ. لەۋلىرىڭنىڭ سۇزۇكلىگىدىن هىلىلا ماڭا پىچىرلاپ گەپ قىلىدىغاندەك تۇرۇسەن. چېھرىڭنىڭ ئوچۇقلىقىدىن شاتلىقنى، هاياتتىن مەمنۇن بولغان خۇرسەنتلىكنى كۆرۈۋاتىمەن... ئەمدى تېخىمۇ بىلدىمكى، هايات ئىرادە ۋە تاقەتنى ئۆزىگە هەمرا قىلغان كىشىلەرگە هەقىقەتەنمۇ بەخت ئاتا قىلىدىكەن. پۈتمەس - تۈگىمەس روهىي قۇۋۋەت بېغىشلايدىكەن. بۇ جايدا ئۆزىنىڭ نۇرغۇن بايلىقلىرى بىلەن مەغرۇر يۈرۈشكە تىرىشىدىغان ماڭا ئوخشاش مۇساپىرلارنىڭ چىرايىدا سېنىڭ هۆسنىڭدىكى يارقىنلىقنىڭ ئوندىن بىرى بولغىنىدا ئىدى...

ئەپسۇسكى، بىز مۇساپىرلارنىڭ ئۆزئارا بىر - بىرىمىزنىڭ چىرايىدىن هىس قىلدىغىنىمىز، دۇنيادا هېچنىمىگە تەڭلەشتۈرۈپ بولمايدىغان هىجران ئوتىنىڭ يالقۇنلۇق تەپتى... هىجران نىمىدىگەن بى رەهىم - هە؟! هىجران ئوتىنى ئاللا سالدۇ، دەيدۇ. بەزىدە تۇرۇپ بۇنىسى راسمىكىن دەپ قالىمەن. ئۇنداق بولمىغاندا، كىشىلەر ئۇنى سەۋىر - تاقەت بىلەن ئۆز ۋۇجۇدىغا سىڭدۈرۈۋېتەلمىگەن بولار ئىدى.

4

ئاپا!

مېنىڭ بۈگۈنكى خوشاللىقىمغا كىممۇ ئورتاق بولالىسۇن؟ مەن بۈگۈن سېنىڭ خېتىڭنى ۋە تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىگىنىڭ تۇققان يوقلاش ئىلتىماسىمنى تەستىقلىغانلىق ئۇقتۇرۇشىنى بىر كۈندە تاپشۇرۇپ ئالدىم. مەن ئەمدى سېنى، ئانا يۇرتۇمنى كۆرۈپ كېلىش تەييارلىغى بىلەن تەمتىرەپلا قېلىۋاتىمەن. بەزىدە نىمە قىلاردىنى بىلمەي داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالىمەن، خوشاللىقنىڭ مەس قىلىشى كەيپى مېنى گاڭگىرىتىپ قويىدى.

ئۆزەممۇ هەيران... خوشاللىقتىن يۈرىكىم قېپىغا پاتماي يېرىلىپ كەتىمگىيدى، دەپ ئەنسىرەيمەن.

ئاپا، سەن بۇ قېتىمقى خېتىڭدە: «بالام، ماڭا بۇ يىل قېرىلىق يېتىپ قالغاندەك. شۇڭا شەهەردىن ئۆز يېزىمىزغا قايتىپ چىقىپ، ئاكاڭ بىلەن بىللە تۇرۇۋاتىمەن. بىزدە مەهسۇلاتنى كۆتىرە بېرىش تۈزۈمى ئىجرا قىلىنىپ، دىخانلارنىڭ باي بولۇشىغا كەڭ يول ئېچىلغاندىن كېيىن، ئاكاڭنىڭ تۇرمۇشى ياخشى بولۇپ، هازىر يېزىمىزدىكى كاتتا بايلاردىن بولۇپ قالدى. ئۆز ۋاقتىدا ئوڭچى ئۇنسۇرنىڭ ئەۋلادى دەپ قارىلىپ ‹ئۆزگەرتىش› ئوبېكتى بولغان ئاكاڭ بۈگۈنكى كۈندە تۆهپىكارلار قاتارىدىن ئورۇن ئېلىپ، نەچچە-نەچچە رەت مۇكاپاتلاندى» دەپ يېزىپسەن. يۇرتىمىزدا بولۇۋاتقان ئۆزگىرىشلەر نىمىدىگەن چوڭ - هە؟!

ئاپا! بىزنىڭ دىدار كۆرۈشىشىمىزگە ساناقلىق كۈنلەر قالدى. مەنمۇ خۇددى ۋەتەنگە قايتىپ تۇققان يوقلاپ كېلىۋاتقان كىشىلەرگە ئوخشاش، ئانا يۇرت تۇپرىغىنى ئوچۇملاپ ئېلىپ كۆزلىرىمگە سۈرتىمەن. سېنىڭ مېهرى چەكسىز باغرىڭغا ئۆزەمنى ئاتسام. ئاه... ئاپا! نامىزىڭدا دۇئا قىلغىن. خۇدا شۇ بەختىيار دەقىقىلەرنى بىزگە چاپسانراق نېسىپ قىلسۇن!

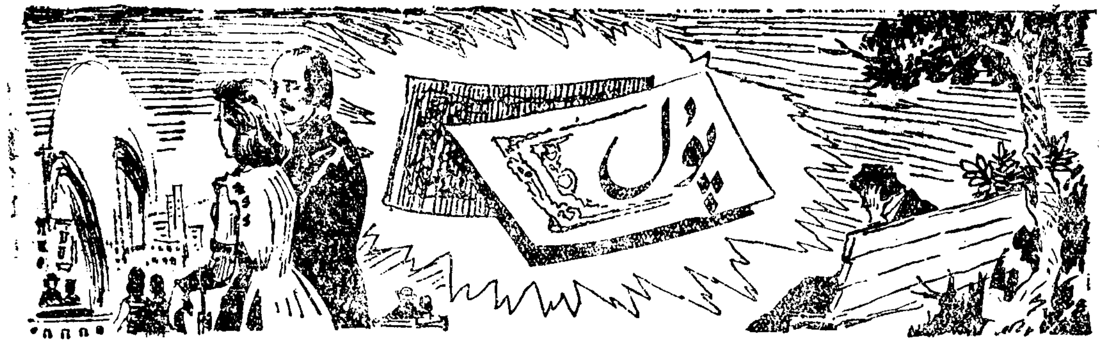

(ھېكايە)

پەرھات جىلان

1

قولۇمدا بىر بولاق پۇل. قايتا - قايتا ساناپ چىقتىم. قىلچە خاتالىقى يوق، توپ - توغرا بەش مىڭ بەش يۈز سوم! ئەي پۇل، كىشىلەرنى ئەزىزمۇ، خارمۇ قىلىدىغان، بىرىنى چوڭ سۆزلىتىپ، بىرىنى يەرگە قارىتىدىغان پۇل سەنمىدىڭ؟ پۇل، سەن بىر ھېكمەت - لىك، سېھىرلىك مۆجىزىلەرنىڭ ئالتۇن ئاچ - قۇچى ئەمەسمۇ؟ سېنى چاڭگىلىغا ئالغان بەن - دە تۈرلۈك - تۈمەن كارامەتلەرنى كۆرسىتە - لەيدۇ، سېنى چاڭگىلىغا ئالغان بەندىنىڭ قولى شۇنچىلىك ئۇزۇرايدۇكى، ئەنقەرەنى مەركەز قىلىپ تۇرۇپ بۇ قولنى قەيەرگە سوزسا شۇ يەرگە يېتىدۇ؛ سېنى بېرىپ نان ئالىدۇ، سېنى بېرىپ جان ئالىدۇ، خوتۇن ئالىدۇ ۋە يەنە ئىمان ئالىدۇ... ئەي خالايىق، ئېيتىڭلارچۇ، زادى خۇدا چوڭمۇ ياكى پۇل؟

ئەي پۇل، مانا سەن ئەمدى مېنىڭ قولۇمغىمۇ چۈشتۈڭ. تۇرغان تۇرقۇڭ بىر پار - چە رەڭلىك قەغەزدىن باشقا نەرسە ئەمەس. سەن ئۆزەڭنىڭ شۇنچە زور قۇۋۋىتىڭنى نەگىمۇ سىغدۇرغانسەن؟ ئېيتىڭچۇ، سەن تېخى يې - قىنىدىلا ئۆز قۇدرىتىڭ بىلەن بىر مۆھەببەتنى ۋەيران قىلغان ئەمەسمىدىڭ. مەن بۇ ۋەقەنى ئاڭلاپ چەكسىز ئەجەبلەندىم. ئەجەبا، جاھان - دا مۆھەببەتتىنمۇ كۈچلۈكرەك نەرسىلەر مەۋ - جۇت ئىكەن - دە! ھۆرمەتلىك بۇرادەرلەر، قۇلاق سېلىڭلارچۇ، بۇ بىر ھېكايە بولۇدىغان ئوخشايدۇ.

×

گۈزەل كېچىلەر، ئەنقەرەنىڭ ئايدىڭ كېچىلىرى. بۇ كېچىلەر قانچىلىغان شېرىن ئار - زۇ، قانچىلىك يالقۇنلۇق لىرىكىلارنىڭ يارات - قۇچىسى - ھە؟! ياز كېچىلىرىدىكى ئاينىڭ كۈ - مۈش نۇرى تۆكۈلگەن ئەنقەرەنىڭ خىلۋەت باغچىلىرى ئۆزىنىڭ ھەر بىر غۇنچىسى، ھەر بىر يوپۇرمىقىغا قانچىلىغان ياشلارنىڭ ئىسسىق نەپەسلىرىنى سىڭدۈرگەندۇ؟ ياپ - يېشىل چە - مەنزار ئارىسىدا نازۇك شىلدىرلاپ ئېقىۋات - قان سۈزۈك سۇلار قانچىلىغان يىگىت - قىز - لارنىڭ ئاستا پىچىرلاشلىرىنى ئاڭلىغاندۇ؟

— ئېيتقىنا، سەن مېنى چىن قەلبىڭدىن ياخشى كۆرەمسەن؟ — دەپ سورىدى مەستۇرە.

ئۇلار ئىككىسى بۈككىدە ئۆسۈپ كەتكەن پاكار دەرەخلەرنىڭ قويۇق شاخلىرى ئاستىغا يوشۇرۇنغان بىر كىچىك سىكامېيكىدا ئولتۇراتتى. مەستۇرە ئۆزىنىڭ بىرىنچى قېتىملىق بولمىغان بۇ سوئالىغا ئەنۋەرنىڭ قانداق جاۋاپ قايتۇرىدىغانلىقىنى ياخشى بىلسىمۇ، كۆڭۈل خاتىرىسىگە ئاللىقاچان يېزىلىپ بولغان شۇ جاۋاپىنى كۈتۈپ، بىلىنەر - بىلىنمەس تەبەسسۇم بىلەن بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئولتۇردى. يىگىتنىڭ قوللىرى ئىختىيارسىز تۈردە مەستۇرەنىڭ مۈرىلىرىنى چىڭ قىسقان هالدا ئۇنى ئۆزىگە تارتتى. ئاھ، ئەنقەرەنىڭ گۈزەل كېچىسى! قەيەردىندۇ يىراقتىن مۇڭلۇق ناخشا ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئاسماننىڭ پايانسىز كۆك شايىسىغا چېچىلغان مەرۋايىتتەك يۇلتۇزلارنىڭ ۋە گۈزەللىكنىڭ قىبلىگاھى بولغان تولۇن ئاينىڭ يورۇغىدا مەستۇرەنىڭ بىلەكلىرى ئاقىرىپ تۇراتتى. ئەنۋەر قىزنىڭ يۇمران كۆكسىنى ئۆزىنىڭ يۈرىكىگە شۇنچە يېقىن جايدا سەزگەندە بىر مىنۇتچە سۆزلەش ئىقتىدارىنى يوقىتىپ قويدى. شۇندىن كېيىن، ئۇ ئالەمدىكى ئەڭ تاتلىق سۆزلەرنى يىغىشقا تىرىشىپ، هاياجانلىق پىچىرلاش بىلەن سۆيۈملۈك قىزنىڭ مەڭزىنى كۆيدۈرۈشكە باشلىدى:

— سېنى قانچىلىك ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى ئىپادىلەشكە تىلىم ئاجىزلىق قىلىدۇ. لېكىن، هېچقانداق يىگىت هېچقانداق قىزنى مەن سېنى سۆيگەندەك سۆيمىگەنلىكىگە ئىشىنىمەن. بىر هازىرقى زاماننىڭ لەيلى ۋە مەجنۇنلىرى.

مەستۇرەنىڭ كۆزلىرىدە كۈلۈمسىرەش ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتتى.

— لەيلى بىلەن مەجنۇنمۇ بىزگە يەتمەسمىكىن دەيمەن، — دېدى ئۇ ئۆزىنىڭ بويسۇندۇرغۇچى يېقىملىق ئاۋازى بىلەن.

شۇ تەقلىتتە قانچە ۋاقىت ئۆتكەنلىكى ئۇلارنىڭ يادىغا يەتسۇنمۇ! قىزغىن تىلەكلەرنىڭ ئىزھار قىلىنىشى، ئوتلۇق ۋەدىلەر ۋە هەر خىل ئۇششاق سۆزلەرنىڭ داۋامى ئۈزۈلمەيتتى.

مەستۇرە ئەنۋەرنىڭ كۆكرىكىگە يۆلىنىپ ئولتۇرىۋالدى.

— توڭلاۋاتامسەن؟ — دەپ سورىدى ئەنۋەر ئۇنىڭ يۈزىگە ئېڭىشىپ.

مەستۇرە كۈلۈپ قويۇپ، «هەئە» دېگەن مەنىدە بېشىنى ئېغىتىپ قويدى. ئەنۋەر ئۆزىنىڭ يېنىك يازلىق كاستيۇمىنى ئۇنىڭغا يېپىپ قويدى.

— ئۆيگە قايتىشىڭ كېلەمدۇ؟ — دېدى ئۇ يەنە.

مەستۇرە كۈلۈپ قويدى ۋە «ياق» دېگەننى بىلدۈرۈپ بېشىنى چايقىدى.

ئەتراپتا هۆكۈم سۈرۈۋاتقان جىمجىتلىقتا پەقەت كوكاتلار ئارىسىدىكى شىلدىرلىغان تاۋۇشلارلا قۇلاققا كىرىپ قالاتتى. بارچە كائىنات خۇددى بۇلار ئىككىسى ئۈچۈن خاتىرجەم شارائىت يارىتىپ بېرىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى.

ئەنۋەرنىڭ دادىسى ئەنقەرەدىكى هۆكۈمەت مەھكىمىلىرىنىڭ بىرىدە مۇدىرلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەيتتى. مەستۇرەنىڭ دادىسى باشقا بىر مەھكىمىدە ئادەتتىكى خىزمەتچى ئىدى. ئىككى ياشنىڭ ئۆزلىرى بولسا، ئوتتۇرا مەكتەپتىن باشلاپ تاكى ئۇلار هازىر ئوقۇۋاتقان ئالىي مەكتەپكىچە ساۋاقداش بولۇپ كەلمەكتە ئىدى.

ئەنۋەر بىر يۆتىلىپ قويۇپ، تۇساتتىن گەپنى باشقا تەرەپكە بۇرىدى:

— بەزىدە كاللامغا مۇنداق بىر خىيال كىرىپ قالىدۇ. مۇبادا مەن بىر يوقسۇل ئادەم بولغان بولسام ياكى تەقدىر مېنى تاسادىپىي يامان كۈنلەرگە گىرىپتار قىلىپ قويغان بولسا...

سەن شۇ چاغدا قانداق قىلاتتىڭكىن؟

مەستۇرە بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندا بېشىنى شۇنداق كەسكىنلىك بىلەن كۆتەردىكى ۋە كۆزلىرى شۇنداق يالتىراپ كەتتىكى، ئەنۋەر ئويلىماي سۆزلەپ قويغىنىغا پۇشمان يەپ قالدى.

— سەن مېنى شۇنچە ۋىجدانسىز دەپ ئويلامسەن؟ — قىزنىڭ جاراڭلىق ئاۋازىدىن نارازىلىق ئارىلاش رەنجىش ئالامىتى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى، — مەن سېنىڭ داداڭنىڭ مەنسىۋىگە قاراپ سەن بىلەن يۈرۈپتىمەن-دە. ماڭا قارىغىنا، مەن ئۆزەمنى پۇلغا ساتىدىغان قىزمۇ؟ سەن مېنى مۇنچىلىك پەس چاغلىما. ئاھ، قانداق قىلسام مېنىڭ كۆڭلۈمنى چۈشىنەرسەن!

ئەنۋەر ئۆزىنى ئوڭايسىز ئەھۋالدا ھىس قىلدى.

— بولدى، بولدى، خاپا بولما... مەن بۇنى مۇنداقلا دەپ قويغان ئىدىم... — دىدى ئۇ بەجايىكى گۇنا ئۆتكۈزۈپ قويغان كىچىك بالىدەك دۇدۇقلاپ.

لېكىن، مەستۇرە ئۆزىنى تۇتالمىدى:

— ئەنۋەر، سەن كېيىنچە بەربىر مېنى چۈشىنىسەن. شۇ چاغدا مۇشۇ ئىشەنمەسلىگىڭ ئۈچۈن خىجىل بولۇپ قالارسەن. سەن دىگەندەك يامان كۆڭلەر راستىنلا كەلسىدى، شۇ چاغدا بىلەتتىڭ مېنى.

گەپنىڭ ئايىغى چۈشمەستىنلا، تەسىرلەنگەن يىگىت مەستۇرەنىڭ پومپاق لەۋلىرىگە ئىشتىياق بىلەن لېۋىنى باستى.

يولدا كېتىۋېتىپ، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كەلگۈسى تۇرمۇشى توغرىسىدا قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. ئەنۋەر مەستۇرەنى ئۆيىدىگىچە ئۇزىتىپ كەلدى. مەستۇرەنىڭ گەۋدىسى دەرۋازا كەينىدە غايىپ بولغاندىن كېيىنمۇ ئەنۋەر يەنە ئۇزاقىچە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇردى. «كىشىلەر ئارىسىدىن مۇنداق بىر قىزنى ئىزلەپ تېپىش ئاسان ئەمەس. — دەپ ئويلىدى ئەنۋەر، — ئۇ مېنىڭ ھايات يولۇمدىكى ئۆمۈرلۈك يولدىشىم بولۇپ قالىدۇ».

2

قولۇمدا بىر بولاق پۇل. بۇنىڭغا قاراپ بىر ئەسناغىچە ئويلىنىپ تۇردۇم-دە، ئاندىن مېيىغىمدا كۈلۈپ قويدۇم. ياق، بۇ بىر بولاق قەغەزنىڭ قانداقتۇر ئەپسانىۋي يوشۇرۇن سىرىغا ئىشەنگۈم كەلمىدى. شۇ تاپتا مەن قولۇمدىكى رەڭلىك قەغەزلەرنىڭ ھەر بىرىگە ئايرىم-ئايرىم مۇنداق دىمەكچى ئىدىم: «ئەي پۇل، سېنىڭ ئېزىتقۇلۇق ھۆنىرىڭ چەكلىك، ئەمما مۇھەببەتنىڭ ئۇلۇغلىغى چەكسىزدۇر. ئەنۋەر بىلەن مەستۇرەنى كۆردىڭمۇ؟ سەن ئۇلارنى ئۆزەڭگە جەلىپ قىلىپ يولدىن ئازدۇرالمايسەن». مەن بۇ گەپلەرنى دىمەكچى ئىدىم. بىراق، دىمىدىم. چۈنكى، ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، مۇنداق پىكىرنىڭ تەرەپتارى بولۇش گۆدەكلىك ياكى ساددىلىق بولۇپ قالماسمىكىن، دىگەن مەسىلە ئۈستىدە ئويلىنىپ قالدىم.

×

مەن ياز پەسلىنىڭ كەچكى سەيلىسىنى تولىمۇ ياخشى كۆرۈمەن. شۇڭا، بۇ قېتىممۇ ئەتەي ئاپتوۋۇزغا چۈشمەستىن، كوچا بويلاپ پىيادە ماڭدىم. ئۇياتچان قىزدەك قىزىرىپ كەتكەن قۇياش يۈزىنىڭ يېرىمىنى تاغنىڭ كەينىگە يوشۇرۇۋالغان بولۇپ، پەلەكنىڭ غەربىي قىسمىغا بىر غۇلاچ كەڭلىكتە قىزىل نۇر چېچىلدى. ھاۋا سالقىن ھەم

AltunOq

راھەتبەخش. ئادەم قانچە ماڭسا شۇنچە ماڭغۇسى كېلىدۇ. بۇنداق سائەتلەردە روھىڭ شۇنچە كۆتىرەڭگۈ بولۇدۇكى، كىشىلىك دۇنيادىكى بارلىق غەم-قايغۇلار نەلەرگە يوقالغانلىقىنى ئۆزەڭمۇ بىلمەي قالىسەن. ھەتتا ئالدىڭغا ئۇچرىغان ھەر بىر يولۇچى سېنىڭ ئەڭ مېھرىبان ئادىمىڭدەك تۇيۇلىدۇ. ئاھ، نېمە دىگەن ياخشى! ھەممىسى پاك دىل، ھەممىسى مېھرىبان. ئەنە ئاۋۇ تۆت-بەش ياشار ئوغلىنى يېتىلەپ كېتىۋاتقان ئوتتۇرا ياشلىق خانىمۇ، مېنىڭ ئۇدۇلۇمغا كېلىۋاتقان بۇ ياشانغان ئەپەندىمۇ، ئاۋۇ ياش يىگىتمۇ...توختا، بۇ ئەنۋەرغۇ. ئەنۋەر .ۋنىڭ چېتىدە ئىتتىك قەدەم تاشلاپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ چىرايىدا ھېچقانداق شاتلىق ئالامىتى كۆرۈنمەيتتى. بۇ ھال ماڭا ياقمىدى. يېقىندا ئۇنىڭ شۇنداق ياخشى بىر قىز بىلەن تويى بولماقچىغۇ. مەيلى كۈلمىسۇن، ھېچبولمىغاندا قاپىقىنى تۈرمەي ماڭسىچۇ.

مەن ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئۇ مېنىڭ بىلەن خۇشياقمايلا سالاملاشتى. ئېھتىمال، مەن ئۇنىڭ قانداقتۇر مۇھىم خىيالىنى بۆلۈۋەتكەن بولسام كېرەك. بىللە ماڭدۇق. بىر-ئىككى ئېغىز تېچلىق-ئامانلىق سوئال-جاۋابلىرىدىن كېيىن، ئۇ ئاسانلا سۆزگە كىرىشتى. ئۇ ماڭا دادىسىنىڭ ھۆكۈمەتكە گۇمانلىق ئۇنسۇرلار قاتارىدا بۈگۈن ئەتىگەن نازارەت ئاستىغا ئېلىنغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. تۈرلۈك ماللار ماگازىنىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە ئەنۋەر توختىدى.

— مەن بۇ يەردە كۈتۈشۈم كېرەك، — دىدى ئۇ ماڭا قاراپ، — مەستۈرەگە تېلېفون ئارقىلىق خەۋەر قىلغان ئىدىم. ئۇ مۇشۇ يەرگە كەلمەكچى.

ئاندىن، ئۇ سائەتكە قاراپ قويدى-دە، «كېلىدىغان ۋاقتىمۇ بولدى» دەپ قويدى. دەرۋەقە، كىشىلەر توپى ئىچىدە ئۇنى كۆرۈپ قالدىم. ئۇ بىز بىلەن ھەر دائىمقىدەك كۈلۈپ تۇرۇپ كۆرۈشتى. مەستۈرەنىڭ ئۇچىسىدىكى ياۋروپانىڭ ئەڭ ئاخىرقى مودىسى بويىچە تىكىلگەن ئاچ كۆك رەڭلىك يەڭسىز كۆينىكى ئۇنىڭ ئاپپاق يۈزىگە ۋە بالىلارچە تولۇقىنا كەلگەن بەدىنىگە زەپمۇ ياراشقان ئىدى. ئەنۋەر گەپنى ئەگىتمەيلا ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ دادىسى مۇپتىلا بولغان بەختسىزلىكنى بايان قىلدى.

— ئەھۋالدىن قارىغاندا، — دىدى ئۇ، — بىزنى ئائىلىمىز بىلەن بىرلىكتە پايتەختتىن يىراق بىرەر كەنتكە ياكى چەت ناھىيىگە سۈرگۈن قىلىشى مۇمكىن.

ئاردا قولايسىز جىمجىتلىق پەيدا بولدى. مەستۈرەنىڭ رۇخسارى سۇرۇنلەشتى، مەن نېمە دېيىشىمنى بىلمەي تۇرۇپ قالدىم. ئۇشتۇمتۇت ئەنۋەر مەستۈرەنىڭ كۆزلىرىگە سىنچىلاپ قارىدى.

— ئەمدى سەن قانداق قىلىسەن؟

مەن تەسىرلىك بىر مەنزىرىنىڭ گۇۋاچىسى بولۇشقا ھازىرلاندىم. مانا ھازىر مەستۈرە: «ئېغىر كۈنلەردە سېنى يالغۇز تاشلىمايمەن، سەن قەيەردە بولساڭ، مەنمۇ شۇ يەردە بولىمەن» دەيدۇ، دەپ ئويلىدىم. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ، مەستۈرەنىڭ: «مەن ئەنقەرەدە قالىمەن، ھېيت-بايراملاردا سېنى يوقلاپ چىقىپ تۇرارمەن» دىگەن سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندا، ئۆز قۇلاقلىرىمغا ئىشەنمەي قالدىم. بىر پەستىن كېيىن، مەستۈرەنىڭ چۈشكۈنلەشكەن ئاۋازى ئاران ئاڭلاندى:

— داداڭنىڭ مائاشىنى تۆۋەنلەتمىگەندۇ؟...

مائاش — پۇل ... بۇ پۇل ئەمدى ئۆزى-

نىڭ ھوقۇقىدىن دېرەك بېرىۋاتقانلىقىنى چۈشەندىم. مەن جېنىمغا تەككەن «پۇل» دېگەن ئاتالغۇنى بۇ بىر جۈپ پەزىلەتلىك ياشلارنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىماسلىق ئۈچۈن ئالدىراش خوشلىشىپ كېتىپ قالدىم. ئەنۋەر دادىسىنىڭ مائاشى توغرىلىق نېمە دېگەنلىكىنىمۇ ئاڭلىمىدىم، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا يەنە قانداق سۆھبەت بولغانلىقىنىمۇ بىلمەيمەن. مەن پەقەت شۇنى تەسەۋۋۇر قىلدىمكى، خۇددى شەھەرنى ھۆكۈمرانلىق بىلەن ئوراشقا باشلىغان كېچىلىك قاراڭغۇغا ئوخشاش، ئەنۋەر بىلەن مەستۈرەنىڭ كۆڭۈللىرىدىمۇ خىرەلىشىشكە باشلىغاندۇ؟

مەيلى قانداقلا بولمىسۇن، ئۇلار ئاخىرى تۇرمۇش قۇردى. ئەنۋەرلەر سۈرگۈنگە ھەيدەلمىدى، ئاتىسىنىڭ مائاشىمۇ ئۆز پېتىچە قالدى. ئەنۋەر ئۆزى ئوقۇشنى تاشلاپ، يەرلىك فابرىكىلارنىڭ بىرىدە ئىشقا ئورۇنلاشتى. بارا-بارا مەن ئۇلارنى ئۇنتۇشقا باشلىدىم. تىلغا ئالغۇدەك بىرەر يېڭىلىقمۇ يۈز بەرمىدى. ئاڭلىشىمچە، ئۇلار ئادەتتىكى ئەر-خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتىنى ساقلاپ ئۆتمەكتە ئىكەن.

3

قولۇمدىكى بىر بولاق پۇلغا كۆزۈمنىڭ قىرىدا قاراپ قويۇپ، ھېچنېمە دېمىدىم. ئۇنداق دېسەممۇ بولمايدۇ، بۇنداق دېسەممۇ بولمايدۇ. ئۇنداق دەي دېسەم، مەستۈرەدە كۆرۈلگەن كىچىككىنە بىر ئۆزگىرىش بار؛ بۇنداق دەي دېسەم، ھەر قانچە ئۆزگىرىش بولسىمۇ، ئۇ باشقا بىردىگە ئەمەس، يەنىلا ئەنۋەرگە ياتلىق بولدىغۇ. ياق، ھەر ھالدا مەن ئەمدى پۇلغا چاقچاق قىلالمايدىكەن، مۇھەببەت ھەققىدىمۇ چوڭ سۆزلىيەلمەيمەن. قېنى، كېيىنچە بىر گەپ بولار.

×

ئاردىن ئىككى يىلغا يېقىن ۋاقىت ئۆتتى. شۇ ئارىدا ئەنۋەر بىلەن مەستۈرە قايتىدىن مېنىڭ دىققىتىمنى قوزغىدى.

— مەستۈرە، تاماكا قۇتام نەدە قالدى؟ تاپالمايۋاتىمەن، — دېدى ئەنۋەر.

— تاماكا قۇتاڭنى مەن نېمە قىلاتتىم، — دېدى مەستۈرە ۋە يېڭى دەزماللانغان كىيىم-كېچەكلىرىنى زەردە بىلەن چامادانغا تىقىشقا باشلىدى.

— مەن ساڭا تۈز گەپ قىلىۋاتىمەن، — دېدى ئەنۋەر ئورنىدىن دەس تۇرۇپ.

مەستۈرە زەھەرلىك كۈلۈپ قويدى:

— مېنى قورقاتماقچىمۇ سەن، سەكرەپ كەتتىڭمۇ؟

بۇ خىل بانا-سەۋەبسىز جېدەل-تالاشلار ئاخىرقى ۋاقىتلاردا پات-پات سادىر بولۇپ تۇراتتى. بۇ جەرياندا خېلى كۆپ ئۆزگىرىشلەر بولۇپ ئۆتتى. ئەنۋەرنىڭ ئاتىسىنىڭ مائاشى توختىتىلىپ، تۇرمۇش پۇلى بېرىلىدىغان بولدى. ئەنۋەرنىڭ ئۆزى فابرىكىدىن چىقىرىلىپ، ئىشسىز بولۇپ قالغىنىغا ئۈچ ئايدىن ئاشقان ئىدى. ئەنۋەر مەستۈرەنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشىدا مەلۇم بولۇۋاتقان ئۆزگىرىشلەرگە قاراپ: «بۇنداق شارائىتتا بىرەر ئايالنى ئۆز ئىلكىدە تۇتۇش ئاسان ئەمەس ئىكەن» دەپ ئويلايتتى. ھەر خىل كۆڭۈلسىزلىكلەر ۋە رەنجىشلەر ئۈزلۈكسىز كۆپىيىپ باردى. مانا بۇ قېتىممۇ گەپ تەگىشىش راسا ئەۋجىگە يەتكەندە ھەر ئىككىسى ئادەتتىن تاشقىرى ئەسەبىيلەشتى. مەستۈرە ئۆكچىلىرىنى قاتتىق تاقىل-

دىتىپ كېلىپ، كارۋاتقا ئولتۇردى ھەمدە ئۆرە تۇرغان ئەنۋەرگە كۆزلىرىنى مىقتەك قاداپ، تامامەن ئۆزگەرگەن ئاھاڭدا گەپ قىلدى:

— سېنىڭ ماڭا كۆرسەتۋاتقان راھىتىڭ چاغلىق بولغاندىن كېيىن، مېنىڭ ئالدىمدا يۈۋاشلىق بىلەن باش ئېگىپ تۇرۇشۇڭ كېرەك.

ئەنۋەرنىڭ كۆزلىرى غەزەپ ۋە نەپرەتكە تولۇپ قىزىرىپ كەتتى.

— ياخشى ئەرنىڭ بالىسى غېرىپ بولار، قۇل بولماس، — دىدى ئۇ ئاستا، لېكىن قەتئىلىك بىلەن.

مەستۇرەنىڭ نۆۋەتتىكى سۆزلىرى ئۇنىڭسىزمۇ تەۋرەپ تۇرغان مۇھەببەتنىڭ تەقدىرىنى تەلتۆكۈس ھەل قىلدى. بۇ ھەل قىلغۇچى سۆزلەر مۇنداق جاراڭلىدى:

— ئايال كىشىگە قۇرۇق گەپ، قۇرۇق سۆلەتنىڭ كېرىگى يوق، ئايال كىشىگە ئاراقلىتىپ سانايدىغان پۇل كېرەك!...

شۇنداق قىلىپ، مەنمۇ خۇددى ئەنۋەرگە ئوخشاشلا، بۇ پۇراقسىز ئاق ئەتىر گۈلنى ئۆز خاتىرەمدىن يۇلۇپ تاشلىدىم. بۇ گۈل مەن ئويلىغاندەك، نەۋ باھار قۇچىغىدا ئېچىلغان تەبىئەتنىڭ سولماس يادىكارلىقى بولماستىن، بەلكى تۈركىيىنىڭ بازارلىرىدا ساندۇقلاپ سېتىۋېلىشقا بولۇدىغان قەغەز ۋە يىپەكتىن گۈلگە تەقلىت قىلىپ ياسالغان ئەرزان باھالىق زىننەت بۇيۇمى بولۇپ چىقتى.

مەن ئاشۇنداق خىياللار بىلەن بەنت بولۇپ كېتىپ، داستىخان ئەتراپىدا ئولتۇرغان دوستلىرىمنى پۈتۈنلەي ئۇنتۇپ قاپتىمەن. مەن ئىككى بۇرادىرىم بىلەن پايتەختتىكى رېستۇرانلارنىڭ بىرىدە غىزالىنىۋاتاتتىم. ئېغىر مەخمەل پەردىلەر بىلەن نىقاپلانغان كەڭ دەرىزىلەردىن كەچكۈزنىڭ زېرىكەرلىك مەنزىرىسى كۆرۈنەتتى. دەرەخلەرنىڭ ئۇ يەر - بۇ يېرىدە ساقلىنىپ قالغان قىزغۇچ سېرىق يوپۇرماقلار گويا «تۈگىدى، ھەممىسى تۈگىدى» دىگەندەك قىلىپ، شېخىدىن ئۈزۈلەتتى ۋە شامالدا كېلەڭسىز چايقىلىپ ئاسفالت يولغا چۈشەتتى.

كۈتۈلمىگەندە كىمدۇ بىرىنىڭ «مەستۇرە» دىگەن ئاۋازى مېنىڭ قۇلىقىمغا يىراقتىن كېلىپ ئاڭلانغاندەك بولدى. مېنىڭ ئىككى دوستۇم كۆزلىرى بىلەن چەتتىكى بىر ئۈستەلنى ئىشارەت قىلىپ، بىر بىرىگە مەنىلىك قارىشىۋالدى. مەن ئارقامغا بۇرۇلۇپ، شۇ تەرەپكە قارىدىم. چەتتىكى ئۈستەلدە مەستۇرە بىلەن بىللە ئىسىل كىيىنگەن بىر ئىگىز بويلۇق جاناپ ئولتۇراتتى. ھەر ئىككىسىنىڭ كەيپى خۇش. ئىگىز بويلۇق جاناپ نەپىس ئىشلەنگەن بىر جۈپ قەدەھنى كۆپۈكلىنىپ تۇرغان شامپان شارابى بىلەن تولدۇردى. ئۇنىڭ ھەر بىر سۆزىگە، ھەر بىر ھەركىتىگە مەستۇرە ئۆزىنىڭ كۈلكىسىنى تەقدىم قىلاتتى.

مەن بىردىنلا ھەممىنى چۈشەندىم. بۇ جاناپنى مەن تونۇيمەن، ئۇنىڭ پۇلى بار!

4

قولۇمدا بىر بولاق پۇل. قايتا - قايتا ساناپ چىقتىم. قىلچە خاتالىغى يوق، توپ - توغرا بەش مىڭ بەش يۈز سوم! مەن بۇ پۇلنىڭ خىسلىتىنى نامايەن قىلىپ، ئەتە ئاخشاملىققا ھەشەمەتلىك زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇمەن. زىياپەتكە مەستۇرەنىمۇ تەكلىپ

قىلىمەن. بەش يۈز سومنى شۇنداق مەردانىلىق بىلەن چاچمەنكى، جاناپلارنىڭ قىزغىنىش، خانىملارنىڭ قىزىقىش نەزەرلىرى ماڭا قادىلىدۇ.

تەنتەنىلىك كۆتۈرۈلگەن قەدەھلەردىكى قىممەتباھا شاراپلار، سازەندىلەر قىزىشىپ ياڭرىتىۋاتقان دىسكو مۇزىكىلىرىغا تولغىنىپ پىقىراشلار ساقاللىق ھەم ساقالسىز ئۇرۇق ھەم سېمىز چىرايلارنى قىزارتىۋېتىدۇ. شۇ چاغدا مەن مەستۇرەنىڭ يېنىغا كېلىپ: «سىزگە زېرىكىشلىك ئەمەستۇر؟» دەپ سوراش بىلەن پاراڭنى باشلايمەن. «ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، — دەيدۇ مەستۇرە، — ناھايىتى كۆڭۈللۈك». مەن مەستۇرەنىڭ بىر ئۆزىگە ئاڭلىتىپ گەپ قىلىمەن: «بۇ ئولتۇرۇش پەقەت سىز ئۈچۈنلا بولۇۋاتىدۇ. سىز ئۈچۈن بۇ ئەرزىمەس بەش يۈز سوم ئەمەس، يېنىمدىكى بەش مىڭ سومنىمۇ بىر دەقىقىنىڭ ئىچىدە چېچىۋېتىشكە تەييارمەن».

بەش يۈز، يەنە بەش مىڭ... بۇ رەقەملەر مەستۇرەنىڭ ئىرادىسىنى ماڭا بويسۇندۇرۇدۇ. بەش يۈز سومنى تۈگىتىپ، بەش مىڭ سومنى بىر ئايالغا ھەدىيە قىلىشقا تەييار تۇرغان مەرتىنىڭ دۆلەت بانكىسىدا بۇنداق مىڭدىن نەچچە باراۋەر سوممىسى ساقلىنىۋاتقىنىدىن گۇمانلىنىشقا بولامدۇ؟ ئەڭ مۇھىمى، بۇ مىڭلارنىڭ كېلىش مەنبەئى خېلى چوڭقۇر ئىكەنلىكىنى مەستۇرە دەرھال ھېس قىلىدۇ. مەن مېھمانلارنى تاشلاپ، ئۆز بۆلمەمگە كىرىمەن ۋە تۆمۈر ئىشكاپتىكى زىياپەتنىڭ خىراجىتىدىن ئېشىپ قالغان بەش مىڭ سومنى قولۇمغا ئېلىپ، مەستۇرەنى ئىشارەت بىلەن چاقىرىمەن. «مانا بۇنى ئۆزىڭىز خالىغانچە ئىشلىتىڭ، — دەيمەن ئۇنىڭغا، — ماڭا پەقەت سىزنىڭ قەلبىڭىز لازىم». مەستۇرە خۇمارلاشقان كۆزلىرى بىلەن ماڭا تىكىلگەن ھالدا يالىڭاچ كۆكسىنى تىترىتىپ، مەن تەرەپكە تەمشىلىدۇ. ئۇنىڭ لەۋلىرى مۇھەببەت ۋە ساداقەتلىك ھەققىدە چۈشىنىكسىز بىر نىمىلەرنى پىچىرلايدۇ. دەل شۇ چاغدا مەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىمەن-دە، ئۇنى نېرى ئىتتىرىۋېتىمەن ۋە بارلىق مەستۇرەلەرگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ ياڭراق ئاۋازدا مۇنۇ ھەقىقەتنى جاكالايمەن:

— ئەي، ئازغىن ھەۋەسنىڭ بىچارە قۇللىرى! ئاڭلاۋاتامسىلەر، سىلەر گۈزەل ئارزۇ، بۈيۈك غايىلەرنىڭ مۇقەددەس نۇرىنى پۇل ئېزىتقۇسىنىڭ قارا قاناتلىرى بىلەن توسۇۋېلىپ، يۈرىكىڭلارنى قاراڭغۇ تۈنگە مەھكۇم قىلدىڭلار. بۇ تۈن ئەمدى سىلەر بىلەن كەتسۇن، ئەتىلىككە مۇھەببەتنىڭ تېڭى ئاتىدۇ!

ئاپتوردىن: بۇ ھېكايە 1969 - يىلى «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ مەدەنىيەت مۇستەبىتلىكى يۈرگۈزۈلۈۋاتقان دەۋردە يېزىلغان ئىدى. شۇڭا، مەن ئۆز نامىمنى يوشۇرۇش ئۈچۈن ھېكايىدىكى ۋەقەلىكنى تۈركىيە تۇرمۇشىدىن ئېلىنغان قىلىپ ۋە ئاپتور ئىسمىغا نىھاد ئەلى دىگەن بىر ئويدۇرما ئىسىمنى قويۇپ يازغان ئىدىم. بۇ ھېكايە ئەمدى ئۆزىمنىڭ ھەقىقى ئاپتورىنىڭ نامى بىلەن ئېلان قىلىنىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشكەنلىكى ئۈچۈن «تارىم» ژورنىلى تەھرىر بۆلۈمىگە ئالاھىدە مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن.

بالىلارنىڭ دوستى

(ھېكايە)

ھاجى ئەخمەت

كىشىلەر نەسىردىن ئەپەندىنىڭ ئالەمدىن ئۆتكىنىگە ئۇزۇن يىللار بولدى، دەپ يۈرۈشەتتى. ئەمما كېيىنكى چاغلاردا: «نەسىردىن ئەپەندى تېخى ھايات ئىكەن، گەرچە ئۇ قېرىپ، ئاپپاق ساقاللىق بوۋايغا ئايلىنىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا تىتىك ۋە خۇشخۇي ئىكەن، خۇددى ياشلىق چاغلىرىدىكىگە ئوخشاش قىزىقچىلىقنى قولدىن بەرمەي، سوكال قۇيرۇق بوز ئېشىكىگە مىنىپ، جاھان كېزىپ يۈرگەن ئىمىش» دېگەن گەپلەر پەيدا بولۇپ قالغان ئىدى. ئۇي تۆپە يېزىسىدا تېخى يېقىندىلا بولۇپ ئۆتكەن بىر ۋەقەدىن كېيىن، پۈتكۈل يۇرت ئەھلى نەسىردىن ئەپەندىنىڭ ھازىرمۇ ھايات ئىكەنلىكىگە زادىلا گۇمان قىلمايدىغان بولۇشتى.

1

ياز مەۋسۇمى ئاخىرلىشاي دەپ قالغان بولسىمۇ، ھاۋا يەنىلا ئىسسىق ئىدى. يىراقتا سوزۇلغان ئىلان باغرى يولدا تەرلەپ-تەپچىرەپ كېلىۋاتقان يولۇچى ئالدى تەرىپىدە كۆزگە چېلىققان ئادەم قارىسىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئىككى پۇتى بىلەن بوز ئېشەكنىڭ بىقىنىغا نوقۇپ، يۈرۈشىنى تېزلەتتى:

— قېنى، سالپاڭ قۇلاق بۇرادىرىم، يەنە ئازراق غەيرەت قىلغىن. ئەھۋالدىن قارىغاندا، يۇرت ئىچىگە يېقىنلاپ قالغان ئوخشايمىز. ئادەملەر ئارىسىغا بېرىۋالساقلا ساڭا بوغۇز، ماڭا ئوزۇق تېپىلىدۇ ۋە ياخشىراق ئارام ئېلىش پۇرسىتى چىقىدۇ.

بوز ئېشەك گويا ئىگىسىنىڭ سۆزلىرىنى چۈشەنگەندەك قۇلاقلىرىنى شىڭگىتىپ، سىلىقىنا يورغىلاپ كەتتى. يولۇچى ھايال ئۆتمەيلا قوغۇن كۆتىرىۋالغان بىر بالىغا يېتىشىۋالدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ئوغلۇم، مۇنداق ئىسسىقتا ئۆيۈڭدە ئولتۇرماي، قەيەرگە كېتىپ بارىسەن؟

بالا ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، سالام بەرگۈچىگە باشتىن-ئاياق قاراپ چىقتى. يولۇچى خۇددى چۆچەكلەردە ئېيتىلىدىغان

AltunOq

خىزىردەك چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان ئاقساقال بوۋاي بولۇپ، دوستلارچە كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇراتتى.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، هارمىسىلا بوۋا، — دەپ بالا بوۋاينىڭ سالامىغا ئەدەپ بىلەن جاۋاپ قايتۇردى.

— ئۆمرىڭ ئۇزۇن بولسۇن ئوغلۇم، تۇرقىڭدىن قارىغاندا، ئەدەپلىك، ياخشى بالىدەك كۆرۈنىسەن. ئىسمىڭ نېمە؟

— قۇتلۇق.

— تولىمۇ ياخشى ئىسىمكەن! خوش، شۇنداق قىلىپ نەگە كېتىپ بارىسەن؟

بالىنىڭ قارامۇتۇق يۈزلىرىدىن هارغىنلىق تارقاپ، جانلىنىپ كەتتى-دە:

— يۇقۇرقى مەھەللىگە مومامنى يوقلاشقا بارغان ئىدىم، ئۇ يەردىن يېنىپ ئۆيگە كېتىپ بارىمەن، — دېدى.

— موماڭنى يوقلاپ كەلگىنىڭ بەكمۇ ياخشى بولۇپتۇ. ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئالساڭ، بەختىڭ ئېچىلىپ، هاياتىڭ روناق تاپىدۇ.

— ئېشەككىزنىڭ قۇيرۇغى قېنى؟ — دەپ تۇيۇقسىز سوراپ قالدى بوۋايغا ئەگىشىپ كېلىۋاتقان بالا بوز ئېشەكنىڭ سوكال قۇيرۇغىنى كۆرسىتىپ.

— يولدا چاڭ-توپا ۋە پاتقاق بىلەن بۇلغىنىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، كېسىپ خۇرجۇنغا سېلىپ قويدۇم، — دەپ جاۋاپ بەردى بوۋاي مۇغەمبەرانە كۈلۈمسىرەش بىلەن كۆزلىرىنى قىسىپ قويۇپ، — هە، ئاغزىڭ نېمە ئانچە كاماردەك ئېچىلىپ قالدى؟ گېپىمگە ئىشەنمەيۋاتامسەن-يا؟

— مېنى ئالداۋاتىسىز! — دېدى بالا لەۋلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپ، — يالغان گېپىڭىزگە كىممۇ ئىشىنىدۇ؟!

بوۋاي ئۇنىڭ هەيرانلىق بىلەن ئۆزىگە تىكىلگەن كۆزلىرىگە، باللارچە ساددا قىزغىنلىق ئىپادىلىنىپ تۇرغان چىرايىغا قاراپ، ئۆزىنى باسالماي قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى:

— ها ... ها ... ها ... بوۋاڭنى تېخى ھېچكىم يالغانچىلىقتا ئەيىپلىگەن ئەمەس. قېنى، يىگىت، بېرى كەل، ئىشەنمىسەڭ خورجۇنۇمنى ئېچىپ كۆرسىتەي، ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈپ باق!...

بوۋاي مەسە كەيگەن پۇتلىرىنى ئۇزەڭگىگە تىرەپ ئازراق يۇقۇرى كۆتىرىلدى-دە، ئاستىدىكى سەپەر خۇرجۇنىنى ئالدىغىراق سۈرۈپ، ئوڭ تەرەپتىكى كۆزىنىڭ ئىزمىسىنى يېشىپ كۆرسەتتى:

— مانا قارا، ئەمدىچۇ ئىشىنەرسەن؟ ...

بالا خۇرجۇننىڭ ئىچىگە بويىنىنى سوزۇپ قارىدى. نەرسە-كېرەكلەر ئارىسىدا خۇددى ئېشەكنىڭ قۇيرۇغىغا ئوخشاپ كېتىدىغان بىر باغلام قىل تۇراتتى! ... ئۇ كۆزلىرىگە ئىشەنمەي، قورقىنىدىن ئارقىسىغا داجىدى. بۇ نەرسە ئېشەكنىڭ قۇيرۇغى ئەمەس، بەلكى يولۇچى ئاخشاملىرى دالا ۋە ئۆتەڭلەردە قونغاندا پاشا-كۆمۈتىلەرنى قورۇيدىغان، مەنزىلگە يېقىنلاشقاندا، ئۈستى-بېشىغا قونغان چاڭ-توپىلارنى قاقىدىغان سەپەر جابدۇغى — قوتازنىڭ قۇيرۇغىدىن قىلىنغان يەلپۈگۈچ ئىكەنلىكىنى ئۇ نەدىن بىلسۇن! ...

— مانا، بۇ شۇنداق گەپ، يىگىت، — دېدى بوۋاي سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — بوۋاڭ ئۆز ئۆمرىدە كىشىلەرنى ئالدىغان ئەمەس، ئۇ سېنىمۇ ئالدىمايدۇ. مانا، مەسىلەن، هازىر ئىسسىقتىن چاڭقاپ، جېنىم تومشۇغىدىغا كېلىپ قالغانلىقىغا ئىشىنىسەن، شۇنداقمۇ؟ ... هەببەللى، ئۇنداق بولسا، كۆتىرىۋالغان قوغۇنۇڭنى پىچىپ يەيلى ئوغلۇم، ماقۇلمۇ؟

گەپ بۇ يەرگە يەتكەندە بالا سەل ئويلۇنۇپ قالدى.

— مومام بۇ قوغۇننى ... ئاناڭغا ئال-

غاچ بارغىن... دەپ بەرگەن ئىدى. ئۇنداق بولمىغاندا ...

— ھېچۋەقەسى يوق، ئوغلۇم، «يولدا ئۇسساپ كېتىپ، مومام ساڭا بەرگەن قوغۇننى يەۋەتتىم» دېسەڭ ئاناڭ ساڭا كايىماپ يۈرمەس.

بۇ گەپ بىلەن بالىنىڭ ئەندىشىسى كۆتىرىلىپ، كۆڭلى يېنىكلەپ قالدى ۋە ئۆزىمۇ ئۇسساپ تۇرغاچقا، قوغۇننى پىچىپ يېيىشكە رازى بولدى. بوۋاي ئېشەكتىن چۈشۈپ، ئەپلىك بىر ئورۇننى تاللاپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، يانچۇقىدىن مۈڭگۈز ساپلىق قەلەمتىراچنى ئېلىپ، قوغۇننى پىچىشقا باشلىدى.

— سەن ياخشىراق قاراپ تۇرغىن، ئوغلۇم، — دىدى بوۋاي قوغۇننى پىچىۋېتىپ، — مەن بۇنى تەپ-تەڭ ئىككى كاسا قىلىمەن. بىرىمىزنىڭ يوغان، يەنە بىرىمىزنىڭ كىچىكرەك بولۇپ قالسا، ئادىللىق بولمايدۇ. شۇڭا ھەر ئىككىسى تەڭ باراۋەر بولغاندىن كېيىن يەيمىز، ماقۇلمۇ؟

ئۇلار شۇنداق قىلىشقا كېلىشكەندىن كېيىن، بوۋاي قوغۇننى ئىككى كاسا قىلىپ ئوتتۇرىغا قويدى.

— ماۋۇ پارچىسى كىچىكرەك بولۇپ قالدى! — دىدى بالا ئۆزى تەرەپتىكىسىنى كۆرسىتىپ.

— بۇنىڭ چارىسى ئوڭاي، مانا ھازىرلا تەڭشەيمىز.

— بوۋاي ئالدىدىكى كاسىدىن بىر تىلىم پىچىۋېلىپ، ھوزۇر قىلىپ يېيىشكە باشلىدى.

— بولمىدى، بولمىدى! — دىدى بالا بوۋاينىڭ ئالدىدىكى كاسىنى كۆرسىتىپ، — ئەمدى بۇ كىچىك بولۇپ قالدى!

— ئۇنداقتا بۇنى تەڭشىسەك بولۇدۇدىكەن.

بوۋاي بالىنىڭ ئالدىدىكى كاسىدىن بىر تىلىم پىچىۋېلىپ ئۆزىمۇ يەۋەتتى.

— ھەي بوۋا، ئەمدى بۇنى كىچىك قىلىپ قويدىڭىز! — دىدى بالا جىلى بولۇپ.

— ھېچۋەقەسى يوق، ئوغلۇم. قېرىغان چاغدا ئادەمنىڭ قولى تىترەيدىغان، كۆزى چوڭ-كىچىكنى ئېنىق پەرق ئېتەلمەيدىغان بولۇپ قالىدىكەن.

بوۋاي سۆزلەۋېتىپ، ئۆزىنىڭ ئالدىدىكى كاسىدىن بىر تىلىم پىچىۋېلىپ يېيىشكە باشلىدى. بۇ ئىش يەنە بىرنەچچە قېتىم تەكرارلاندى. قوغۇننىڭ ئۆزىگە تېگىشلىك قىسمىنى تېزرەك يەۋېلىشنى تاقەتسىزلىك بىلەن كۈتۈۋاتقان بالا، بوۋاي باشلىغان بۇ ئويۇنغا قىزىقىپ كېتىپ، ئۇنىڭ قوغۇننى قانداق يەپ تۈگەتكەنلىكىنى بىلمەيلا قالدى.

— ھە، نىمانچە كۆزلىرىڭنى پاقىرىتىپ قاراپ كەتتىڭ؟ — دىدى بوۋاي ئېغىزىنى بەلۋېغىنىڭ ئۇچى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ، — شۇنداق قىلىپ قوغۇننىمۇ يەپ بولدۇق. ئۇرۇق بىلەن شاپاقنى ماۋۇ سالپاڭ قولاق جانىۋار يەۋەتسۇن.

بوۋاي شاپاق بىلەن قوغۇن ئۇرۇقىنى بىر-بىرلەپ ئېشەكنىڭ ئاغزىغا تىقىپ يىدۈرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ قويدى.

— ھە بۇرادەر، ئازراق بولسىمۇ نەپسىڭ ئارام تاپقاندۇ-ھە؟ ئىككىمىز مانا بۇ يىگىتكە رەھمەت ئېيتساق بولۇدۇ، يولىمىزدا ئۇنى بىزگە خۇدا ئۆزى يەتكۈزۈپتىكەن. ئۇنىڭ بانىسىدا تازىمۇ ياخشى مېھمان بولدۇق ...

بۇ ئاجايىپ تەقسىماتتىن يا كۈلۈشنى، يا يىغلاشنى بىلەلمەي تۇرغان بالا بوۋاينىڭ ئېشەك بىلەن قىلىشقان گەپ-سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، كۆڭلىدىكى نارازىلىقى كۆتىرىلىپ، ساددىلىق بىلەن كۈلۈۋە-

سىردى.

بوۋاي يول بويى قىزىق - قىزىق لەتىپىلەرنى سۆزلەپ ماڭدى. كۈلۈۋېرىپ ئۈچەيلىرى ئۈزۈلەي دەپ قالغان بالا ئالدىكى ھەممە نەرسىنى ئۇنۇتۇپ، خۇددى بوۋاينىڭ سايىسىغا ئوخشاش بوز ئېشەكنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ بارماقتا ئىدى.

2

ئۇلار مەھەللىگە يېقىنلىشاي دېگەندە، ئېشەككە مىنىۋالغان بىر بالىغا يېتىشىۋالدى. ئېشەكنىڭ ئۈستىگە كونىراپ كەتكەن چوڭ خۇرجۇن ئارتىلغان بولۇپ، ئىككى كۆزىگە لىققىدە يۇڭ قاچىلانغان ئىدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ئوغلۇم! — دېدى بوۋاي سالام بېرىپ، — نەگە كېتىپ بارىسەن؟

— ئۆيگە! — دەپ جاۋاپ بەردى بالا چىرايىنىمۇ ئاچماستىن بىپەرۋا ھالەتتە يولىنى داۋاملاشتۇرۇپ. شۇ ئارىدا قۇتلۇق ئېشەكلىك بالىغا يانداشىپ سورىدى:

— ھە، نەدىن كېلىۋاتىسەن، تۇغلۇق؟

— تۇگىمەندىن، سەنچۇ؟

— مومامنىڭ ئۆيىدىن.

تۇغلۇق كۆز ئىشارىسى بىلەن بوۋاينى كۆرسىتىپ:

— بۇ كىم؟ — دەپ پىچىرلىدى.

— بىر يولۇچى ... بەكمۇ قىزىقچى ئادەمكەن، يولدا كەلگىچە ماڭا بەكمۇ قىزىق چۆچەكلەرنى ئېيتىپ بەردى ...

— ھەي، دۇنيادا چۆچەك ئاڭلاشقا قىزىقمايدىغان بالىمۇ بارمىدۇ؟ ... قۇتلۇقنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان تۇغلۇق بۆلەكچە جانلىنىپ، كۆزلىرى پاقىراپ كەتتى ۋە بوۋايغا يانداشىپ:

— قۇتلۇق سىزنى چۆچەك ئېيتىشقا بەكمۇ ئۇستا ئىكەن، دەيدۇ، راستمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— راست، — دېدى بوۋاي كۈلۈمسىرەپ.

— ئۇنداق بولسا، مەھەللىگە يېتىپ بارغىچە يەنە بىر چۆچەك ئېيتىپ بېرىڭ، مەنمۇ ئاڭلاپ قالاي، بولامدۇ؟

— بولمايدىغان نىمىسى بار، بولىدۇ. ئەقىللىق، رەھىمدىل ۋە ئاقكۆڭۈل كىشىلەر چۆچەك ئاڭلاشقا ھەۋەس قىلىدۇ. بىراق، ئوغلۇم، سەن ئۇنچىۋالا رەھىمدىل بالا ئەمەستەك كۆرۈنۈسەن.

تۇغلۇقنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى:

— سىز ... مېنىڭ رەھىمدىل ئەمەسلىگىمنى قانداق بىلدىڭىز؟

— ئېشەككە مىنىپ كېتىپ بارغان مۇشۇ تۇرقۇڭدىن بىلدىم. قارىغىنا، ئېشەك بىچارىگە ئېچىنمۇ ئاغىرماپتۇ. ئۇنىڭغا شۇنچىۋالا يۈكنى ئارتقىنىڭنىڭ ئۈستىگە، تېخى ئۆزەڭنىڭ مىنىۋالغىنىڭنى كۆرمەمدىغان؟!

— دادام خۇرجۇننى ئېشەككە ئارتىپ، ئۈستىگە مىنىۋال، دېگەن ... — دەپ غۇدۇڭشىدى تۇغلۇق.

— داداڭ «ئوغلۇم كىچىك، ھېرىپ قالمىسۇن» دەپ سېنى ئاياپتۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن، سەنمۇ داداڭنى ئايىشىڭ لازىم - دە! بىر ئائىلىنىڭ تىرىكچىلىگى مۇشۇ ئېشەك بىلەن ئېقىۋاتسا، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالغان تەقدىردە داداڭ يۈكنى ئۆزى يۈدەمدۇ؟

تۇغلۇق بۇرنىنى بىر تارتىۋالدى - دە، بوۋاي بىلەن قۇتلۇققا خىجىللىق بىلەن قاراپ قويۇپ، ئېشەكتىن چۈشۈشكە تەمشەلدى.

— توختاپ تۇرغىن، ئوغلۇم! — دېدى بوۋاي تۇغلۇقنى توسۇپ، — ئېشەكتىن چۈشۈ-

مەن دەپ ئاۋارە بولۇپ يۈرمە.

تۇغلۇق راستىنلا گاڭگىراپ قالدى:

— تېخى بايىلا «ئېشەككە ئىچىڭ ئاغرىماپتۇ» دېگەنتىڭىز، ئەمدى «چۈشمە» دەيسىز، ئېيتىڭا، زادى قانداق قىلسام بولۇدۇ؟

— ھەي، يىگىت دېگەننىڭ شۇنچىلىك ئىشقىمۇ ئەقلى يەتمەمدىكەن. بۇنىڭ چارىسى بەكمۇ ئوڭاي: ئۆزەڭ ئېشەككە مىنىپ ئولتۇرۇۋېرىسەن، خۇرجۇننى بولسا مۈرەڭگە يۈدۈۋالىسەن. نەتىجىدە، ئۆزەڭمۇ پىيادە قالمايسەن، ئېشەك بىچارىمۇ يۈكى يېنىكلەپ، ئارام تاپىدۇ.

تۇغلۇق ئېگىشىپ تۇرۇپ خۇرجۇننى ئاستىدىن بىر چەتكىرەك تارتىپ چىقاردى ۋە قۇتلۇقنىڭ ياردىمى بىلەن ئاران دېگەندە مۈرىسىگە يۈدۈۋالدى.

— ھە بەللى، مانا ئەمدى ئىش جايىدا بولدى! — دېدى بوۋاي تۇغلۇقنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇپ ۋە ئۆزىنىڭ باللىق چاغلىرىدا بىر قېتىم ئېشەككە مىنىپ، سۆكەنگە قاچىلانغان ئۈرۈكنى مۈرىسىگە يۈدۈپ بازارغا بارغانلىقى توغرىسىدا باللارغا ھىكايە سۆزلەپ بەرگەچ، يولنى داۋاملاشتۇردى.

3

ئۇلار مەھەللىگە يېتىپ كەلگەندە، يول بويىدا ئويناۋاتقان بىر توپ باللار ناتونۇش بوۋايغا ئەگىشىپ كېلىۋاتقان قۇتلۇق بىلەن تۇغلۇقنى ئوراۋېلىشتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، باللىرىم! — دەپ سالام بەردى بوۋاي ئېشەكتىن چۈشۈۋېتىپ.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، بوۋا! — دەپ چۇقۇراشتى باللار. تۇغلۇق يۈدۈۋالغان خۇرجۇننىڭ ئېغىرلىقىدىن مۈكچىيىپ، تېخىچە ئېشەك ئۈستىدە ئولتۇراتتى. باللارنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا يېپىشتى:

— ھەي، بۇ نېمە قىلىق؟

— ئېشەككە مىقلاپ قويغاندەك ئولتۇرۇشنى قاراڭلار، بۇنىڭ!...

— ھا! ... ھا! ... ھا! ...

باللار ئۈچەيلىرى ئۈزۈلگۈدەك قاقاقلاپ كۈلۈشەتتى، ۋاقىرىشاتتى.

قۇتلۇق ئاغىنىلىرىنى ھەركەتلەندۈرۈپ، بوۋاينىڭ ئېشىگىنى ئوتقا قويىدى. مېھمانغا بولسا، ئۇسسۇلۇق، نان ۋە ھەر خىل مېۋە-چېۋىلەرنى كەلتۈرۈشتى. بوۋاي قورسىقىنى ئوبدان تويغۇزۇۋالغاندىن كېيىن، ھەر خىل قىزىق گەپلەرنى قىلىپ باللارنى كۈلدۈردى. خۇددى كىچىك بالىغا ئوخشاش قىزىقچىلىق بىلەن ئۇلارنىڭ ئويۇنىغا قاتناشتى. شۇ ئارىدا ئىككى بالا بىر ياڭاقنى تالىشىپ، جېدەللىشىپ قالدى.

— سوقۇشماڭلار، — دېدى بوۋاي باللارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ، — مەن بۇ ياڭاقنى ئىككىڭلارغا تەڭ بۆلۈپ بېرەي، ماقۇلمۇ؟

ھەر ئىككىسى باش لىڭشىتىپ رازىلىق بىلدۈرۈشتى. بوۋاي يانچۇقىدىن قەلەمتۇراچنى چىقىرىپ، ياڭاقنى ئوتتۇرىسىدىن ئاجراتتى-دە، مېغىزىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن:

— مانا، بۇ سىلەرنىڭ ھەققىڭلار، — دەپ ئىككى پارچە ياڭاق شاكىلىنى باللارغا بىر پارچىدىن ئۈلەشتۈرۈپ بەردى ۋە، — بۇ ياڭاقنى ئۈلەشتۈرۈپ بەرگىنىمنىڭ ھەققى، — دەپ قولىدىكى مېغىزنى ئاغزىغا سالدى.

قۇتلۇق ئويۇن جەريانىدا قوش تىغلىق بىر قەلەمتۇراچنى تېپىۋالغان ئىدى. ئۇنى باللارغا كۆرسىتىپ:

— قاراڭلار ھوي، بۇ قەلەمتۇراچ كىمنىڭ؟ — دەپ ۋاقىرىدى.

بىر پەس جىملىقتىن كېيىن، ئىككى بالا تەڭلا ئۇنىڭ قولىغا يېپىشتى:

— بىر ئۆەت، مېنىڭ قەلەمتۇرۇچۇم! ...

بۇ بالىلارنىڭ بىرى توغلۇق بولۇپ، ئۇ خۇرجۇن بىلەن ئېشەكنى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇپ، ئەمدىلا ئويۇنغا ئۈلگۈرۈپ كەلگەن ئىدى. يەنە بىرى، ئاقسېرىقتىنا كەلگەن، ئەپتىدىن يۇۋاشلىقى كۆرۈنۈپ تۇرغان بىر بالا ئىدى. بۇ ئىككىيلەننىڭ تالىشىشىنى كۆرگەن بوۋاي ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ، قەلەمتۇراچنى ئۆز قولىغا ئالدى.

— ئالدىرىماڭلار، بالىلار، بۇ جېدەلنى مەن ئايرىپ قوياي، قەلەمتۇراچ زادى قايسىڭلارنىڭ؟

— مېنىڭ! — دەپ ھۆرپەيدى توغلۇق.

— بۇ يالغان ئېيتىدۇ، قەلەمتۇراچ مېنىڭ!—دەپ ۋاقىرىدى ئاقسېرىق كەلگەن بالا.

— بۇ قەلەمتۇراچنى سەن نەدىن ئالغان؟ — دەپ سورىدى بوۋاي توغلۇقتىن.

— ئەسلى دادامنىڭ ئىدى، كېيىن ماڭا بەرگەن، ئۈچ يىلدىن بېرى ئۇنى ئۆزەم تۇتۇپ كېلىۋاتىمەن.

بوۋاي يەنە بىر بالىدىن سورىغان ئىدى. ئۇ، بۇ قەلەمتۇراچنى بۇلتۇر يازدا پىچاقچى خوشنىسى ئىسمەت ئاكىنىڭ سوقۇپ بەرگەنلىكىنى ئېيتتى. بوۋاي قەلەمتۇراچنى كۆزىگە يېقىن ئەكىلىپ، سىنچىلاپ قارىغان ئىدى، ئۇنىڭ تىغىغا ئويۇلغان بىر قاتار رەقەملەر ئۇچۇق كۆرۈندى. پىچاقچى ئۇستا ئۆز قولىدىن چىققان بۇ ئەسۋاپقا سوقۇلغان ۋاقتىنى ئويۇپ يېزىشنى ئۇنتۇمىغان ئىكەن.

ئۇنىڭدىكى ۋاقىت ئاقسېرىق بالىنىڭ ئېيتقىنىغا دەلمۇ - دەل توغرا كېلەتتى.

— قەلەمتۇراچ راستىنلا سېنىڭ ئىكەن، — دېدى بوۋاي ئۇنى ئۆز ئىگىسىگە بېرىۋېتىپ ۋە بۇ ھۆكۈمدىكى سىرنى بالىلارغا چۈشەندۈردى.

— يالغانچى! ...

— قارا يۈز! ... دەپ ۋاقىراشتى بالىلار توغلۇققا دىۋەيلەپ.

نەچچە ۋاقىتتىن بېرى قانداقلا بولمىسۇن بىرەر قەلەمتۇراچنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ كويىدا يۈرگەن توغلۇق ئاقىۋەتتە ئۆزىنىڭ كۆپچىلىك ئالدىدا مۇنداق ئىزاغا قېلىشىنى ئويلىمىغان ئىدى. شۇڭا، ئەمدى ئۇنىڭ قەلەمتۇراچقا ئېسىلغان چاغدىكى بىشەملىكىگە سۇنۇپ، نومۇس ۋە ئەلەمگە چىدىماي پاكىڭدا يىغلاپ تاشلىدى.

— كېرەك يوق، يىغلىما، ئوغلۇم! — دېدى بوۋاي ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ، — بۇندىن كېيىن يالغان سۆزلىمەسەڭلا بولىدۇ، مەن ساڭا خاتىرە ئۈچۈن كىچىككىنە سوغا قالدۇراي، ئىشىنىمەنكى، بۇ سوغات سېنى يالغانچىلىقتىن ساقلايدۇ. ئاقكۆڭۈل، سەمىمىي بولۇشىڭغا ياردەم بېرىدۇ.

بوۋاي شۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ، ئۆزىنىڭ قارا مۈڭگۈز ساپلىق قەلەمتۇرىچىنى توغلۇققا بەردى. ئۆزى ئۈچۈن ئەڭ خاسىيەتلىك بولغان بۇ نەرسىنى كۆرگەن توغلۇقنىڭ ياش يۇقى كۆزلىرى خوشاللىقتىن پاقىراپ كەتتى ۋە قەلەمتۇراچنى ئىككى قوللاپ تۇتۇپ تۇرۇپ:

— رەھمەت بوۋا! مەن چوقۇم سىز ئۈمىت قىلغاندەك ياخشى بالا بولۇشقا تىرىشىمەن، يالغان سۆزلىسەم، دوست - بۇرادەرلىرىم ئالدىدا قارا يۈز بولۇپ كېتەي! — دېدى.

بوۋاي خۇرجۇننى ئاختۇرۇپ، كىچىككىنە بىر كىتابنى قولىغا ئالدى - دە، ئۇنى قۇتلۇققا سۇنۇپ:

— بۇ كىتاب ساڭا مەندىن يادىكار بولسۇن. ئۇنىڭدا ئەجداتلىرىمىزنىڭ كېيىنكىلەرگە قالدۇرغان پەندى - نەسىھەتلىرى يېزىلغان. بۇ ھېكمەتنى ئاغىنىلىرىڭگە ئوقۇپ

(ئاخىرى 57 - بەتتە)

شېئىرلار

تۇرسۇنئاي ھۇسەيىن

تۈن كېچىدە

تۈن كېچىدە چىقتى ئۆيدىن ياش
بىر ئوغۇل ۋە قىز بالىنى يېتىلەپ.
چوڭ كوچىدا ماڭماي چىراق نۇرىدا،
تام ياقىلاپ كېتىپ قالدى كېچىلەپ.

چېچى چۇۋۇق، ھالى ئۇنىڭ پەرىشان،
يىغلار ئاستا بۇقۇلدىغان كەپتەردەك.
خىيال ئارا نەچچە يىللىق ھاياتى،
كۆز ئالدىدا يېپىلماقتا دەپتەردەك:

«تۈن كېچىدە نەدىن پانا تاپارمەن،
ئەجەپمۇ بىر قېتىپ قالدى بۇ بېشىم.
قانداق بالا كەلسۇن ئەمدى ئالدىمغا،
يوقتۇر مېنىڭ قايتىپ ئۆيگە يېنىشىم.

مەنمۇ ئىنسان، قۇل ۋە يا بىر ئىت ئەمەس،
بىر نان ئۈچۈن بويىنى ساڭا باغلىغلىق.
بار پەقەتلا ئايال بولغان گۇناھىم،
يۈرەك باغرى دەرت چوغىدا داغلىغلىق.

تالاي كۈنلەر سالدى مېنىڭ بېشىمغا،
ئاقكۆڭۈللۈك، ساددىلىق ۋە نادانلىق.
تالاي ئەپسۇس، ئەپغانلارنى چەكسەممۇ،
يات ئىكەن - دە، ماڭا ھامان تەدانلىق.

بىلمەس ئىدىم، نىمە سۆيگۈ، مۇھەببەت،
سەن ئەمەسمۇ ئۇنى ماڭا بىلدۈرگەن.
تۇمار ئۆرۈپ ئالغان كەبى بېشىمدىن،
ئەس - ھۇشۇمدىن ئايرىلغۇدەك كۆيدۈرگەن.

قۇلاق سالماي جان ئانامنىڭ زارىغا،
گۇدەك كەبى مەن ئارقاڭدىن ئەگەشتىم.
‹نادان بالا خاراپ بولدى› دىسە خەق
ئاچچىغىمدا ئۇلار بىلەن تەگەشتىم.

چىدالمايدۇ بىردەملىكمۇ پىراققا
دەپ قاپتىمەن توپا سالساڭ ئىشىمغا.
تاشلا دىسەڭ تاشلاپتىمەن خىزمەتنى،
نادانلىقتا ئىش كەلمىگەچ بېشىمغا.

جۇت - بورانلار چىقتى بىردىن شىددەتلىك،
تۈنجۇم ئەمدى جاھانغا كۆز ئاچقاندا.
بىر كۈن سەنمۇ خىزمىتىڭدىن ھەيدەلدىڭ
ئۆيىمىزدىن شاتلىق دىگەن قاچقاندا.

تارقاقلىشىپ كەتتۇق بەكمۇ يىراققا،
مەنمۇ كەتتىم يۇرتنى تاشلاپ سېنى دەپ.
قاخشار ئىدىڭ ‹شۇ بالىنىڭ ئايىغى
ياراشمىغاچ نەسلىك باستى مېنى› دەپ.

ئۇنچىلمايتتىم رەنجىسەمۇ بىلدۈرمەي،
دەرت دىگۈزەر ئۇنى بەلكىم شۇنداق دەپ.
بارا-بارا كۆنلەر ئۆتۈپ ھەتتاكى
مېنى قۇرۇق قالدۇرمىدى ئاچچىق گەپ.

ئېرىپ قالدى ئەمدى مەينەت بېشىڭدىن
بولدى ئەمدى بۆلەكچىلا ئىززىتىڭ.
قايتىپ كەلدۇق يۇرتقا يەنە، ئەسلىگە
كەلتۈرۈلگەچ سېنىڭ ئەسلى خىزمىتىڭ.

بىر نەرسىلا قالماي قالدى ئەسلىگە،
ئۇنى قويدۇق ئىككىمىزلا يوقىتىپ.
مەن يوقاتتىم سېنىڭ ئىللىق چىرىڭنى،
سەن مۇستەبىت بولدۇڭ مېنى قورقىتىپ.

بىر خوشاللىق يۈرىگىمدە ئۇلغايدى،
ئۆستى ئوغلۇم، بەردىم پۈتۈن مېھرىمنى.
قانچە-قانچە باقتىم ساڭا يالۋۇرۇپ،
كۆرسەتمىدىڭ ئاڭا ئىللىق چىرىڭنى.

ئاتمايسەن ھەتتا ئۇنىڭ ئىسمىنى،
چاقىرىسەن ئۇنى دائىم بالا دەپ.
يات خەقلەرنىڭ بالىسىمۇ ئۇ «بالا»
دەيسەن تېخى «شۇنداق بولۇر ئاتا» دەپ.

دەيسەن تېخى، بالا دىگەن بۇزۇلۇر،
كۆرسەتكەندە چىشىنىڭ ئەگەر ئېقىنى،
سەن تەسەۋۋۇر قىلالامسەن، پەرۋىشسىز
قويىۋەرسەڭ ئۇنىڭ بارار يېقىنى؟

بايقىدىڭمۇ چۆچۈپ تۇرار بالىمىز؟
سېنى كۆرسە يات كىشىنى كۆرگەندەك.
بىئارام ۋە ئەنسىزلىكتە قارايدۇ،
شىغىل تاشتا يالاڭئاياق يۈرگەندەك.

مەن سەمىڭگە سالسام ھەتتا شۇنىمۇ،
دىدىڭ: ياخشى بالا دىگەن ئەيمەنسە
سەن تەسەۋۋۇر قىلالامسەن ئاقىۋەت
نىمە بولۇر بۇ يىراقلىق كېتكەيسە.

ئۇ ئوقۇيدۇ نەچچە يىللىق سىنىپتا
ۋە ئوقۇيدۇ قەيەردىكى مەكتەپتە.
كىمدۇر ئۇنىڭ مۇئەللىمى ھەتتاكى
سەن ئۇلارنى بىلمەيسەن-دە، ئەلۋەتتە.

ئوت ياقمىغان مەشتەك سوۋۇن بۇ تۇرمۇش،
قويدى ئاخىر ھەممىمىزنى بەزدۈرۈپ.
چۈشىنەمسەن ئاشۇ سوۋۇن تەللەتنىڭ
قويغىنىنى ھەممىمىزنى تەزدۈرۈپ.

سەن ئويلايسەن: بۇ ئۆيدىكى ھەممىسى،
ئىشلەيدىغان خىزمەتكاردۇر مەن ئۈچۈن.
ئېيتقىنىڭدەك بولدى دائىم ھەممەيلەن
ئىشلەپ كەلدۇق تىنىم تاپماي سەن ئۈچۈن.

ئايىغىڭنى كىيەلمەيسەن ھەتتاكى
شويىنىسىنى ئاشۇ بالا باغلىماي،
كۆندە ھاراق، تاماكىغا بارار ئۇ،
مۆمكىنمىكەن بۇيرۇغىڭنى ئاڭلىماي.

بىرنەچچە رەت يىغلاپ كەلدى بازاردىن،
«ساۋاقداشلار يولدا مېنى كۆردى» دەپ.
«چەكسەڭ كېرەك بەلكىم دائىم تاماكا،
مۇئەللىمگە بېرىپ دەيمىز دىدى» دەپ.

قانچە مەرتە سۆزلەپ كۆردۈم سىلىقچە،
قاراپ باقسام، ساڭا تەسىر ئەتمىدى.
ياخشى نىيەت بىلەن قىلغان سۆزلىرىم،
ئازار بولۇپ قاچان باشقا تەگمىدى.

دائىم سۆھبەت جىدەل بىلەن تۈگىدى،
ئازار يىدىم، ئىلگىر-ئاخىر بۆگۈنمۇ.
سېنىڭ ئاشۇ خاقانلاردەك مىجەزىڭ،
تەزدۈرەتتى بۆگۈن ياكى ئۆگۈنمۇ.

سىنىڭ بىلەن مۇمكىن ئەمەس سۆزلەشمەك،
ھۆكىرەيسەن باشقا كىيىپ بىنانى.
بىلگەنلەرغۇ بىر نىمە دەر بۇ ئىشقا،
بىلمىگەنلەر ماڭا قويار گۇنانى.

تۈن كېچىدە چىقتىم ئۆيدىن ھەسرەتلىك،
باراي يەنە ئاتا ـ ئانام ئالدىغا.
بۇ جۇدالىق يالغۇز مەندىن قالمىغان،
ئاتاي ئۆزەم مېھرىبانلار باغرىغا.

بىرەر ئىشنى بىلىپ دەركەن كونىلار،
ئۆتكۈر ئىكەن ھەتتا كۆڭۈل كۆزىمۇ،
گۇدەك ئىدىم، خاراپ بولدۇم ئاخىرى،
توغرا ئىكەن كونىلارنىڭ سۆزىمۇ».

تۈن كېچىدە چىقتى ئۆيدىن ياش ئايال،
بىر ئوغۇل ۋە قىز بالىنى يېتىلەپ.
چوڭ كوچىدا ماڭماي چىراق نۇرىدا،
تام ياقىلاپ كېتىپ قالدى كېچىلەپ.

1985 - يىل.

كەم ئىكەن

ئېيتتىڭ دوختۇر ياش ئايالنى تەكشۈرۈپ
«باركەن سىزدە يامان سۈپەت ئۆسمە» دەپ.
«بۇ قەغەزنى ئېلىپ بېرىڭ كاسسىغا،
نىمە بولدى تۇرۇپسىزغۇ تەمتىرەپ».

تۇرۇپ قالغان ئىدى ئايال بۇ مەھەل،
بولۇپ كۆزى ھەسرەت تولغان بىر بۇلاق.
يۈرەك سېلىپ تەن ياپراقتەك تىترىگەچ
تۇرالمىدى ئۆرە دەسسەپ ئۇ شۇچاق.

ئاغا قاراپ تۇرالمىدىم مەن چىداپ،
كۆيۈپ يۈرەك كەتتى ئىچىم سېرىلىپ.
خۇشخۇيغىنا كىرگەن ئاشۇ ياش چوكان،
تۇرار ئىدى مىڭ ئۆلۈپ، مىڭ تىرىلىپ.

ھەي...ھەي...دوختۇر، سەنمۇ ئايال ئۇمۇ ھەم،
سەن بىر ئىنسان ئۇمۇ سەندەك ئىنسان ھەم،
ئىككى ئېغىز ئۇمىتلىك سۆز، تەسەللى،
بىساتىڭدا بولغانمىدۇ شۇنچە كەم.

مۇنداق چاغدا كېرەك ياخشى تەسەللى
زەھەر بەرسەڭ يىمەسمىدى ھەسەل دەپ.
كۈلۈپ تۇرۇپ ياتماسمىدى پىچاققا،
ئەمدى چوقۇم ساقىيىدۇ كېسەل دەپ.

ئاز ئەمەسقۇ ئۇنىڭ تارتار ئازاۋى،
بولماسمىدى ياخشى سۆزدىن قالمىساڭ.
قاي تەرىقە چىقار جېنى شورلۇقنىڭ،
بولماسمىدى قوش پىچاقنى سالمىساڭ.

«چىن مۇھەببەت» كىنوسىدا دوختۇرنىڭ،
كۆرگەنسەندۇ شەپقىتىنى ياش جانغا،
كۆرگەنسەندۇ رۇخسارىنىڭ ھالىنى،
دەھشەتلىكقۇ روھىي ئازاپ ئىنسانغا.

بۇ ساناقلىق كۈنى قانداق ئۆتەركىن،
قوش ئازاپنىڭ گىرداۋىدا ھالسىراپ.
قاراپ باققىن ھازىر ئۇنىڭ ئەپتىگە،
بولدى مۇردا كەتكەن گويا قانسىراپ.

ئۆلۈم بارغۇ ھەر ئىنسانغا بىر قېتىم،
بولماسمىدى سەن جېنىنى ئالمىساڭ.
جان سەكراتتا يادلىماسمۇ ئۇ سېنى،
ياخشى خۇلۇق، ياخشى سۆزدىن قالمىساڭ.

مەن بىلمەيمەن دوختۇر ئايال سىڭىلكى،
مۇكەممەلدۇر بەلكى تىببى بىلىمىڭ.
بىلسەڭ ساڭا بۈگۈن شۇنچە ئۆككۈندۈم،
كەم ئىكەنغۇ «ئىنسان» دىگەن ئىلمىڭ.

ئاق تېرەك

تۇرار ئىدى ئېگىز بىر تۈپ ئاق تېرەك،
يىراقتىراق ئېقىن سۇنىڭ بويىدا.
شوخ سەنەمگە چۈشمەس سالقىن شامالدا،
نېمە خىيال باركىن ئۇنىڭ ئويىدا.

قېرىلىقنىڭ ھەسرىتى ھەم جاپاسى،
كۆيدۈردىمۇ، ياكى ئۇنىڭ قەلبىنى.
ئەسلەمدۇ يا بوك باراقسان قامەتلىك،
ئۆتكەن سانسىز گۈزەل ياشلىق دەۋرىنى.

قاخشال قىپتۇ خۇددى قۇرۇق ئوتۇندەك
ۋۇجۇدىنى تىلىپ چوڭقۇر يېرىقلار.
جۇدۇن - چاپقۇن زەربىسىدىن يىللارنىڭ
بەدىنىدە قاپتۇ سانسىز ئېرىقلار.

يىلتىزىدىن ئۆسۈپ يۇمران كۆچەتلەر
چوڭ بولۇپتۇ كۆز چاقنىتىپ قامەتلىك.
قېرى تېرەك دالدا بولغاچ ئۇلارغا،
جۇدۇن - چاپقۇن كۆرمەي تەكشى ئامەتلىك.

ئاشۇ قېرى ئاق تېرەكنى ئوخشاتتىم،
چىن پىداكار ئاتا بىلەن ئانىغا.
گۈل غۇنچىدەك ياشلىقىنى ھۆسنىنى،
ئۆكۈنمەستىن سەرپ ئېتەر بالىغا.

پارچىلار

بېلقىز سۇلايمان

تولۇن ئاي نۇرىدا مۈگدۈشىپ تۇرۇپ،
سورىدى يار مەندىن: — نېچۈن ئاي نۇرلۇق؟
مەن دېدىم: — كۈن نۇرىن تۆكمىسە ئايغا —
بېرەلمەس ئۆزىدىن مۇنچىلىك يورۇق.

×

يار دېدى: — ئوخشاتتىم مەن سېنى ئايغا —
تۈنلىرى سەيلە قىپ ئايلانغان چاغدا.
مەن دېدىم: — ئېيتقىنا، ئوخشىسام ئايغا —
قالامسەن ئۇن بەش كۈن ھىجراندا - داغدا؟

×

كەلگىن دەيسەن، كەتكىن دەيسەن،
ھوقۇق سەندىمۇ؟
مەن قەپەزگە مۇپتىلادەك
مىسكىن بەندىمۇ؟

گۈل ۋە ھەرە

ھەجەر گۈل قاسىم

چىقتىكىن قايسى بىر چىمۆر قولىدىن،
لوڭقىغا تىزىلغان بۇ ئۈز گۈل - غۇنچە.
پۈتۈلگەن بولسىمۇ جىسمى تاۋاردىن،
گۈلزاردىن ئۈزگەندەك جۇلالىق شۇنچە.

ئۆيدىكى تەشتەكتە تۇرغان ئەتىرگۈل،
خۇش پۇراق چېچىپتۇ ئېچىپ گۈل غۇنچە.
ياپراقلار مەكزىدە شەبنەم قەترىسى،
چاقنار گۈل لېۋىدە سىماپتەك ئۈنچە.

ئەمگەكچان بال ھەرە كىردى قورادىن،
ئايلىنىپ باردى تېز غۇنچە يېنىغا.
سۆيدى ئۇ قانغىچە غۇنچە لېۋىدىن،
شاتلىقتىن پاتمىدى قىنى - قىنىغا.

يۆتكەلدى تەشتەكتىن، گۈل لوڭقىسىغا
قاراپمۇ قويماستىن ئۇچتى يىراققا.
دېدى ئۇ تاۋار گۈل: كەلگىن ھەرىجان،
سۆيگىنە مەكزىدىن قويماي پىراققا.

دېدىكى ھەرىجان ئۇنىڭغا قاراپ:
ھىد، شىرنە يوق سەندە بولساڭمۇ گۈزەل.
ياسالما رەڭۋازغا بولغاندىن ئاشىق،
ئەمەسمۇ غۇنچىنى سۆيگىنىم ئەۋزەل.

ئىككى شېئىر

رىزۋانگۈل ھۆسەيىن

ئۆچمەس يالقۇن

لاۋۇلدىغان ئوچاقتىكى قىپ - قىزىل يالقۇن،
ئۆچەر بىر پەس كۆيۈپ، ئوتۇن سالمىساڭ ھامان.
ئۆچكەن يالقۇن بېرەلمەيدۇ ساڭا ھارارەت،
ئوتۇن سالساڭ ئۇ يالقۇنلاپ بولۇدۇ گۈلخان.

ئىلىم - پەننىڭ ئىشقى بىلەن يانغان يۈرەكنىڭ،
مۈشكۈل تېخى باسقاندىمۇ يالقۇنى ئۆچمەس،
كۆمۈلسىمۇ ئەگەر توپراق ئاستىغا ئۇلار،
ئەجرى يۇلتۇز بولۇپ چاقنار، مەڭگۈگە كۆچمەس.

سىر

قارىسام، دادامنىڭ يۈزىگە،
قانچىلاپ قورۇقلار سايتۇ ئىز.
ئاجىزلاپ ھەتتاكى كۆزدىمۇ،
پىلىلداپ يانىدۇ ئۇ نۇرسىز.

ۋە لېكىن تېتىكتۇر روھىمۇ،
قالمىغان ھەتتاكى سۆزىدىن.

قالدۇرۇپ بىزلەرنى ھەيران - ھەس،
ئاچار سۆز ئۇ ئۇزاق تارىختىن.

ھە، بۈگۈن ئەقلىدىگە تولۇپ مەن،
بىلدىممەن قورۇقنىڭ سىرىنى.
دادام ئۆز ئىزىنى قالدۇرغان،
ھەر بىر يىل بىزەپتۇ چىھرىنى.

تاجىك قىزى

ئادالەت قەلەم قىزى

بويى زىبا، قوللىرى گۈل،
ئىشتا چاققان تاجىك قىزى.
سۆزى شىرىن، گويا بۇلبۇل،
دىلىغا ياققان، تاجىك قىزى.

ئويناپ تۇرغان كۆزى خۇمار،
مەڭزى قىزىل گويا ئانار،
قەلبىدە ئەل ئىشقى يانار،
ئالغا باسقان، تاجىك قىزى.

ناۋا قىلسا ياڭراق راۋاپ،
تەڭكەش قىلىپ ئۇسۇل ئويناپ،
جىلۋە قىلىپ، كۈلۈپ يايراپ،
ئۇرار خەندان، تاجىك قىزى.

ھۆر ئېلىمنىڭ قۇچىغىدا،
ئىش - ئەمگەكنىڭ ئوچىغىدا،
تاشقۇرغاننىڭ يايلىغىدا،
چارۋا باققان، تاجىك قىزى.

ئۆمۈر بويى سۆيۈپ ئەمگەك،
غەيرەت ئۇرغۇپ ئاسمان پەلەك،
ھەر ئىشىڭدا قۇچۇپ نۇسرەت،
تاپ شەرەپ - شان، تاجىك قىزى.

AltunOq

تەقدىر

(پوۋېست)

ئالىمجان ئىسمايىل

1

1983 - يىلىنىڭ باھارى ئادەتتىكىدىن بالدۇر، تۇيۇقسىزلا يېتىپ كەلدى.

تېخى فېۋرالنىڭ ئوتتۇرىلىرى بولۇشقا قارىماستىن تۈنۈگۈندىن بۇيان كۈن بۆلەكچىلا ئىسسىپ كەتتى. قىشتىن بۇيان كۈلرەڭ تۇتەك بىلەن پۈركۈنۈپ ياتقان ھاۋا بىردىنلا ئېچىلىپ، قۇياش پارلىدى، ئاسمان خۇددى يامغۇردا يۇيۇلغاندەك سۈزۈك ۋە تازا ئىدى. باھار قۇياشىنىڭ ئىللىق نۇرى ئۇپۇق بويلاپ سوزۇلۇپ ياتقان تىيانشان تېغىنىڭ قاپتاللىرىدا، چەكسىز ئىدىرلىقلاردا، ئۆيلەرنىڭ دەرىزە ئەينەكلىرىدە ... كۆزنى قاماشتۇرۇپ جىلۋە قىلىپ، باھارنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلاتتى...

قوشباغقا بارىدىغان تاش يولدا قىرىق ياشلار چامىسىدىكى بىر كىشى ۋېلىسىپىتكە مىنىپ كەلمەكتە ئىدى. ئاق يۈزلۈك، قاڭشالىق كەلگەن بۇ ئادەم يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئېتىزلىقلارغا ۋە مەھەللىلەرگە قىزىققان ھالدا نەزەر تاشلايتتى. ئېتىزلاردا ھازىر تېخى كىشىلەر شالاڭ ئىدى. ئارىلاپ قىغ تىرشۇۋاتقان تىراكتورلار، ھارۋىلار ئۇچراپ تۇراتتى. مەھەللىنىڭ ئالدىدا بولسا لەگلەك ئۇچۇرۇۋاتقان ئۇششاق باللار چۇقۇراشماقتا ئىدى.

يولۇچى سىمونت كۆۋرۈككە چىققاندا ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈپ، پاختىلىق چاپىنىنى سالدى. ئۇنىڭ باش - كۆزىدىن تەر قۇيۇلۇپ ھور كۆتۈرۈلگەن ئىدى. ئۇ چاپاننى ۋېلىسىپىتنىڭ كەينىگە قىستۇرۇپ قويدى - دە، ئۆزى كۆۋرۈكنىڭ سېمونت سالاسۇنىغا يۆلىنىپ تۇرۇپ تاماكا چەكتى. ئەمدى قوشباغنىڭ تېرەكلىرى ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇپۇق بويلاپ يېيىلىپ ياتقان بۇ دەل - دەرەخلىق مەھەللە ئۇنىڭغا

خۇددى سىرلىق تىلسىماتتەك تۇيۇلۇپ، قەلبىنى ئەندىشىلىك، ھاياجانلىق بىر تۇيغۇ بىئارام قىلىشقا باشلىدى. ئۇ زادى نېمە دەپ كېتىۋاتىدۇ؟ ئەمەل ئۈچۈنمۇ؟... ئۇ قوشباغقا ئىككىنچى ئاياق باسمالىقىغا ئۆزىگە سۆز بەرگەن ئىدىغۇ؟ نېمىشقا بۇ ۋەدىسىنى بۇزدى؟... دېمەك، ئۇنىڭ قوشباغدىن رىسقى كۆتۈرۈلمىگەن ئىكەن-دە... ئەمدى ئۇ يەردە ئۇنى نېمە قىسمەتلەر كۈتۈۋاتىدىكىن؟...

ھايات كۆپ ھاللاردا كىشىنىڭ رايىغا باقمايدۇ. بەزىدە ھەتتا چۈشۈڭگىمۇ كىرمىگەن تەسادىپىلىق سىېنىڭ پۈتۈن تەقدىرىڭنى بەلگىلەپ قويىدۇ ۋە سەن ھەرقانداق قىلىپمۇ ئۆزگەرتەلمەيسەن...

بۇ ئىش ئەسلىدە بۇنىڭدىن ئۈچ كۈن ئاۋال يۈز بەردى. ئۇ ئەتىگەندە ئىشخانىغا كىرىشىگە ئۇنىڭ خىزمەتدىشى سەمەت:

— ئابلىز، سېنى ياسىن شۇجى چاقىرىۋاتىدۇ، — دەپ خەۋەر قىلدى.

ئابلىز تېڭىرقاپ قالدى.

— قايسى ياسىن شۇجى؟

— ۋىلايەتلىك پارتكومدىكى ياسىن شۇجىچۇ؟! — دىدى سەمەت كۈلۈپ تۇرۇپ، — ھازىر كەلسۇن دەيدۇ... بەلكىم يۆتكىلىشىڭگە قوشۇلدىمىكىن، ئاخىرى چوڭ يەرگە كېتىۋالىدىغان بولىدۇڭ-دە! چوقۇم شۇ ئىش.

ئابلىز ھاياجانلىنىپ كەتتى. ئۇمۇ ئۆز كۆڭلىدە سەمەتنىڭ دىگىنىنى جەزىملەشتۈردى. بولمىسا ياسىن شۇجى ئۇنى نېمىگىمۇ ئىزدەر؟ ئۇ مانا ئاخىرى ئارزۇسىغا يېتىدىغان بولدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئاكادېمىيىنىڭ ئازادە تەجرىبىخانىلىرى، سالاپەتلىك پروفېسسورلار ... تىزىلىپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

ئابلىز شۇ خىياللار بىلەن ۋىلايەتلىك پارتكوم بىناسىغا يېتىپ كەلگەنلىكىنى سەزمەي قالدى. بىنا ئىچى ئۇنىڭغا جىمجىت ۋە سۈرلۈك سېزىلدى، ئۇ بۇ يەرگە ناھايىتى كەمدىن-كەم كېلەتتى، شۇڭا ئۇ ياسىن شۇجىنىڭ ئىشخانىسىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيتتى. ئىشخانىلاردىن بىرسىگە كىرىپ سوراپ باقماقچى بولۇپ تۇراتتى، ئالدىغا چەتتۆپىدىن تونۇش بىر ئادەم چۈشۈپ كەلدى.

— ھە، ئابلىز، بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىپ يۈرۈسىز؟

ئىگىز بويلۇق، سېمىزلىكتىن ھاسىراپ ئاران دەم ئېلىۋاتقان بۇ ئادەم دىخانچىلىق ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى يۈسۈپ قادىر ئىدى. ئۇنىڭ ئاۋازى بەستىگە مۇناسىپ بولمىغان ھالدا ئىنچىكە چىقىقاچقا كىشىلەر ئۇنى «يۈسۈپ گىڭ-گىڭ» دەپمۇ ئاتايتتى.

— ياسىن شۇجى چاقىرتقان ئىكەن، — دىدى ئابلىز ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ.

— ياسىن شۇجى؟ — يۈسۈپ قادىرنىڭ قاشلىرى ھەيرانلىق بىلەن كۆتۈرۈلدى، — نېمىشقا چاقىرتىپتۇ؟

— ئۇقمىدۇم...

— يەنە يۆتكىلىشىڭ داۋاسى ئۇخشىمامدۇ؟ — يۈسۈپ قادىر ئابلىزغا ھومايدى، — بوپتۇ، كېتىڭلار!... سىلەردەك ئەسقاتمىغان زىيالىنىڭ باردىن يوقى ياخشى، سىلەرسىزمۇ بىر ئىش قىلالارمىز...

يۈسۈپ قادىر ئابلىزغا گۆلىيىپ قويۇپ سىرتقا چىقىپ كەتتى، ئابلىز بىكاردىنلا چېچىلغان بۇ ئادەمنىڭ ئالچاڭشىپ كېتىپ بارغان تۇرقىغا بىر پەس قاراپ تۇردى، نېمىشقىدۇ بۇ ئادەم ئابلىزغا ھەر دائىم ئەنە شۇنداق تەنە، ئاچچىق گەپلەرنى قىلاتتى، ئابلىز بولسا، بۇنداق گەپلەرنى

ئاڭلماسلققا سالاتتى. بۇ قېتممۇ ئۇ جاۋاپ ياندۇرماي، چوڭقۇر بر ئىچگە تنندى-دە، پەلەمپەي بلەن يۇقۇرىغا كۆترلدى.

ئابلز ئىشخانىغا كرىپ كەلگەندە، ياسن شۇجى تۆردكى دەرىزە ئالدىغا قويۇلغان كەڭرى ئىش ئۈستلدە ماترىيال كۆرۈپ ئولتۇراتتى. ئۇ بېشىنى كۆترىپ كۆزەينگنى ئالدى ۋە ئىشكتە ھودۇقۇپ تۇرغان ئابلزنى كۆرۈپ ئىتتىك ئورنىدىن تۇردى.

— ھە، كېلڭ، كېلڭ، ئابلز! قانداق، سالامەت تۇردڭزمۇ؟ — دېدى ئۇ ئابلز بلەن خۇددى كونا تونۇشلاردەك قىزغىن سالاملشىپ، — قېنى، مەيەرگە كېلڭ!

ئۇ ئابلزنڭ قولنى قويۇۋەتمەستن كرسلوغا ئولتۇرغۇزغاندىن كېيىن، تاماكا ئېلپ تۇتتى.

شۇجىنڭ قىزغىن مۇئامىلىسى ئابلزنڭ كۆڭلدىكى باياتنقى غەشلكنى كۆترىۋەتتى. ئۇ شۇجىنڭ نېمە ئىش توغرىلق چاقرتقانلقنى ئۇقالماستن سوئال نەزىرىدە قاراپ قويدى.

— ھە، ھازر نېمە ئىش قلۋاتسز؟ — دېدى ياسن شۇجى تاماكىسنى تۇتاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن.

— بۇ يىل نەشپۈتلەردىكى گەزلىمچى قۇرتنى تەتقىق قلپ كۆرەي دېگەن ئىدىم.

— ياخشى، ياخشى ... — ياسن شۇجى ماقۇللاپ بېشىنى سلكىدى، — بۇ قۇرت ئۆتكەن يىلى نۇرغۇن باغلارنى ۋەيران قلۋەتتى-دە، ياخشى پىلان ئىكەن. ئابلز، قانچە ياشقا كىردىڭز؟

— ئوتتۇز سەككزگە ...

— ياخشى، تازا ئىشلەيدىغان چاغلار، — ئۇ ئابلزنڭ ئەجەپلەنگەن چىرايىغا قاراپ كۈلۈمسرىدى، — ئاڭلسام، ئۈرۈمچىگە يۆتكەلمەكچى بولۇپ ھەركەت قلۋېتپسز، راستىنلا كەتمەكچىمسز؟

ئابلزنڭ يۈرىكى «جىغ» قلپ قالدى. «باشلاندى، دەپ ئويلىدى ئۇ ئەنسزلك بلەن، — بۈگۈن دەشنەم ئاڭلايدىغان كۈن ئىكەن-دە. تاپا-تەنە قلسمۇ، تللىسمۇ، مەيلى، پەقەت قوشۇلسىلا بولاتتى...»

— ھەئە، — دېدى ئابلز بېشىنى كۆترىپ، — يېزا ئىگلك پەنلەر ئاكادېمىيىسى مېنڭ رازىلقمنى سوراپ خەت يېزىپتىكەن، مەن ماقۇل بولغان ئىدىم.

— ئابلز، سز بزگە ناھايىتى ئېھتىياجلق كىشى. بز تېخى سزنى يېڭى بر ئىشقا تەيىنلىگەن ئىدۇق.

— نېمە ئىش؟ — دېدى ئابلز قىزىقىپ.

— سزنى قوشباغقا چاكىچاك قلپ بەلگىلىدۇق. قانداق، قوشۇلامسز؟

ئابلز ھاڭ-تاڭ بولۇپ قالدى. ئۇ بۇنداق بولار دەپ زادىلا ئويلىمىغان ئىدى.

— ياسن شۇجى، — دېدى ئۇ قىزارغان ھالدا، — مەن بر كەسپى خادىم، ئەمەلنى قاملاشتۇرالمايمەن. ياخشىسى...

— ياخشىسى، كېتەي دەڭ، شۇنداقمۇ؟ — دېدى ياسن شۇجى كرىسلونڭ يۆلەنچۈگگە ئۆزىنى تاشلاپ، — دېمەك، ئەمەلگە زوقڭز يوق ئىكەن-دە؟ قاراڭا سزنى، بەزىلەر ئەمەل يولدا جېنىنى پىدا قلىۋاتىدۇ... سز بولسڭز ئەمەلدىن قېچىۋاتىسز...

— قاچقىنىمغۇ ئەمەس، ئەمما ئەمەلنىمۇ قاملاشتۇرۇدىغان ئادەم تۇتقىنى ياخشى، مەنمۇ ئۆزەم قاملاشتۇرۇدىغان ئىشنى قلغىنىم تۈزۈكمىكن، شۇجى...

ياسن شۇجى بر مىنۇتچە ئۇنىڭغا

تىكلىگىنچە جىمجىت ئولتۇردى، ئۇنىڭ چىرايى جىددىيلەشكەن ئىدى.

— بۇ گەپچە قەتئىي قارارغا كەلگەن ئوخشىمامسىز؟ — دېدى ئۇ، ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭغاچ سۆزىنى داۋام قىلدى، — مەن سىزنى ئەيىپلىمەكچى ئەمەسمەن، سىزنىڭ تېخىمۇ يۇقۇرىراق كەسپىي ئورۇندا ئىشلەش تەلىپىڭىز خاتا ئەمەس، سىز بۇنىڭغا ھەقلىقسىز، لېكىن ھازىر بىزگە نەق سىزگە ئوخشاش كەسپىي بىلىدىغان، بىلىملىك ئەمەلدار تولىمۇ زۆرۈر بولۇۋاتىدۇ. گەپنىڭ راستىنى ئېيتقاندا، قوشباغنىڭ ۋەزىيىتى ياخشى ئەمەس...ھوسۇل يىلدىن - يىلغا كاملاپ كېتىۋاتىدۇ، نەشپۈت - لەرنى قۇرت ئاپەتتى ۋەيران قىلماقتا. ئەگەر مۇشۇنداق كېتىۋەرسە يەنە نەچچە يىلدا باغلار قۇرۇپ كېتىش خەۋپى بار. شۇڭا، بىز سىزنى قوشباغنى ئېغىر ئەھۋالدىن قۇتقۇزالايدۇ، دەپ ئىشىنىپ بۇ ۋەزىپىگە بەلگىلىگەن ئىدۇق.

ئوتتۇرىغا ئېغىر جىمجىتلىق چۈشتى.

ئابلىزنىڭ كاللىسى تۈرلۈك پىكىرلەر بىلەن چېگىشلىشىپ كەتتى. ياسىن شۇجىنىڭ تەكلىپىنى رەت قىلسا بولارمۇ؟ نېمە دېسە دېمەمدۇ؟ بۇ يەردە ئۇ 20 يىلدىن بۇيان نېمە خوۋلىق كۆردى. ئۇنىڭ يىگىتلىك دەۋرى تىل - ئاھانەت، قېقىندى - سوقۇندى بولۇش بىلەن ئۆتتۈپ كەتتى، شۇ يىللار ئىچىدە ھېچكىم ئۇنىڭدىن «ھالىڭ نىچۈك» دەپ سورىمىدىغۇ؟ ئەمدى ئۇ كېچىككەن بولسىمۇ ھاياتنى يېڭىدىن باشلىشى كېرەك، بەھۇدە ئۆتكەن كۈنلىرىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋېلىشى كېرەك... شۇنداق تۇرۇقلۇق ئۇ يەنە ئۆزىنىڭ قەلبىگە ئۆچمەس جاراھەتلەرنى سالغان جاي — قوشباغ ئۈچۈن ئىشلەپ بېرىشى كېرەكمۇ؟...لېكىن ئۇ قوشباغنى نىمشقىدۇر كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە ياخشى كۆرەتتى، بەلكىم بۇ ئۇنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىنكى تۇنجى قەدىمى چۈشكەن يەر بولغانلىقى ئۈچۈنمىكىن ياكى ئۇ يەردە ئۆز قولى بىلەن باغلارنى يېتىشتۈرگەنلىكى ئۈچۈنمىكىن ۋە ياكى... مانا ھازىر شۇجى ئۇنىڭغا مۇراجەت قىلىۋاتىدۇ، قېنى، سېنىڭ كوممۇنىستلىق ئىرادەڭ قانچىلىك؟ دەپ ئۇنىڭ يۈرىكىگە قول سېلىۋاتىدۇ. ئۇ ئۆز ئارزۇلىرىنى قوشباغدىمۇ ئەمەلگە ئاشۇرۇشى مۇمكىن ئەمەسمۇ؟

ئابلىز چېگىش خىياللاردىن بېشىنى كۆتەردى.

— ئەستاغپۇرۇللا، — دېدى ئۇ ياسىن شۇجىغا قاراپ خىجالەتچىلىك بىلەن، — ماقۇل، ئىشلەپ باقاي.

— مانا بۇ ياخشى گەپ بولدى، — ياسىن شۇجى مەمنۇنلۇق بىلەن كۈلۈمسىرىدى، — مەنمۇ لەۋزىمىزنى يەردە قويمايدۇ، دەپ ئىشەنگەن ئىدىم.

ئۇلار يەنە بىردەم قوشباغنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى توغرىسىدا سۆزلەشتى. ئاخىرىدا ياسىن شۇجى ئۇنىڭ قولىنى قىسىپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

— دادىل بولۇڭ، رەھبەرلىك خىزمىتى دېگەنمۇ سىرلىق نەرسە ئەمەس...

مانا ئەمدى ئۇ ئاشۇ كۆرۈنۈپ تۇرغان مەھەللىگە قاراپ كەلمەكتە. ئابلىز ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، ئاستا ۋەلسىپىتكە مىندى. چاپاننى سېلىۋەتكەچكىمۇ ئۇ ئۆزىنى خېلى يېنىكلىشىپ قالغاندەك ھېس قىلدى ۋە بىردەمدىلا قوشباغنىڭ تېرەكلىك كوچىسىغا كىرىپ كەلدى. ئەنە ئالدىدا ئۇنىڭغا تونۇش بولغان تۆت كوچا، كوچىنىڭ دوقمۇشىغا سېلىنغان ئۇزۇندە مۇنارىسى تا ھازىرغىچە تۇرۇپتۇ، پەقەت خەتلىرى ئۆچۈپ كېتىپتۇ. تۆت كوچىدىن ئۇلۇڭ قولغا قايرىلسا مەيدان ئىشخانىسىغا بارىدۇ. ئابلىز كوچىنىڭ دوق-

مۇشۇغا ئاز قالغان ئىدى. تۇيۇقسىز يان كوچىدىن قىپ ـ قىزىل بىر موتوتسىكلىت ئۇچقاندەك ئېتىلىپ چىقتى ۋە ئابلىز ئۆزىنى ئوڭشاپ بولغىچە ئۇنىڭغا باستۇرۇپ كەلدى. ئابلىز رولنى چەتكە بۇرىدى ۋە يول ياقىسىدىكى تېرەكلىك ئىچىگە ئۇچۇپ چۈشتى.

موتوتسىكلىت ئون قەدەم نېرىدا بېرىپ توختىدى ۋە يالاڭباشتاق، سېرىق خۇرۇمىدىن كاژانكا كىيگەن 20 ياشلار چامىسىدىكى يىگىت ئابلىزنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— ھەي ئاداش! — دىدى ئۇ قولىنى يانچۇقىغا سالغان ھالدا، — ئۆلگۈڭ كەلدىمۇ؟ نىمىشقا ئۆز يولۇڭدا ماڭمايسەن؟

ئابلىز توپىغا مىلىنىپ ياتاتتى. ئۇنىڭ بىقىنى سىقىراپ ئاغرىيتتى، ۋەلسىپىتى بولسا، ئېرىقنىڭ ئىچىدە ماكچىيىپ ياتاتتى.

— نەدىن كەلدىڭلار؟ — سورىدى يىگىت يەنە.

— شەھەردىن.

— شەھەردىن چىققان ئادەممۇ قائىدىنى بىلمەمدۇ؟ قانداق دۆت نىمىسەن؟

ئابلىز ئۇنىڭغا گەپ ياندۇرمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ يىگىتنىڭ ئەلپازىمۇ ئادەم ئەيمەنگىدەك ئىدى. ھازىرقى بۇ ياشلارغا ھىچنىمە دەپ بولمايدۇ، ئۆلگەننىڭ ئۈستىگە تەپمەك دىگەندەك، مۇش تەڭلەپ كەلسە، نىمە قىلغۇلۇق...

يىگىت ئۇنىڭغا يەنە بىر ئالىيىپ قويدى ـ دە، موتوتسىكلىتنى ئوت ئالدۇرۇپ مېڭىپ كەتتى. ئابلىز ئىنجىقلاپ ئورنىدىن تۇردى ۋە كىيىملىرىنى قاقتى. بىلى سانجىپ ئاغرىماقتا ئىدى.

— ھوي، ئابلىزمۇ سەن؟ نىمە بولدۇڭ؟

ئابلىز ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قارىدى. يولدا ۋىجىككىنە، دۈگىلەك يۈزلۈك، كۆزەينەكلىك بىر كىشى ۋەلسىپىتنىڭ رولىنى تۇتقىنىچە ئابلىزغا ئەجەپلىنىپ قاراپ تۇراتتى.

— شياۋ سۈڭ! — ئابلىز ئۇنى تونۇدى ۋە ئاغرىقنىمۇ ئۇنتۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇلار قىزغىن كۆرۈشتى.

— ئۇزاقتىن بېرى قوشباغقا ئاياق باسمىدىڭ، ئەمدى يولنىمۇ ئۇنتۇپ قاپسەن ـ دە؟ — سۈڭ جەنمىڭ ئۇنىڭغا چاقچاق قىلدى.

سۈڭ جەنمىڭ قوشباغقا ئابلىز بىلەن بىللە كەلگەن، ئۇلار بىر ياتاقتا بىرنەچچە يىل بىللە يېتىشقان ئىدى. كېيىن ئۇ مەيداننىڭ داۋالاش پونكىتىدىكى ۋاڭ يىڭ دىگەن قىز بىلەن توي قىلدى. ئابلىز بۇ تىرىشچان، ئاقكۆڭۈل تېخنىكنى ناھايىتى ياخشى كۆرەتتى.

— خىزمەت بىلەن چىققان ئوخشىمامسەن؟ — سورىدى سۈڭ جەنمىڭ.

— ھەئە... ئۆزەڭ نەگە ماڭدىڭ؟

— شەھەرگە ماڭغان ئىدىم، سەن كەلدىڭ، ئەمدى بارمىساممۇ بولىدۇ، يۈر، ئۆيگە بارايلى!...

ئۇ، ئابلىزنىڭ ۋەلسىپىتىنى تۇرغۇزۇپ روللىرىنى ئوڭشىدى. ئۇلار دوختۇرخانىنىڭ ئالدىغا كېلىشكە دوختۇرخانىدىن ئىككى ئايال چىقىپ كەلدى، ئابلىز يىراقتىنلا ئۇلارنى تونۇدى. ئۇنىڭ بىرسى، سۈڭ جەنمىڭنىڭ ئايالى ۋاڭ يىڭ ئىدى. ئۇ خېلى تەن قويۇپ سەمرىگەندەك تۇراتتى. ئۇنىڭ قېشىدىكى ئېگىز بويلۇق ئايال سادەت ئىدى

— ۋاي، بۇ ئابلىزغۇ؟ — ۋاڭ يىڭنىڭ قوڭغۇراقتەك ئاۋازى يىراقتىنلا ئاڭلاندى، — قانداق شاماللار ئۇچۇرۇپ كەلدى سىزنى؟

ئابلىز ئۇلار بىلەن سالاملاشتى. سادەت

ئابلىزنى تونۇپ ھودۇقۇپ قالدى، ئۇنىڭ يۈزى دەم قىزىرىپ، دەم ئاقىراتتى. ئابلىز ئۇنىڭغا قايرىلدى.

— سادەت، ياخشىمۇسىز؟ ئۆيى ئىچى تېچلىقتۇ؟

— تېچلىق، — سادەت بوش ئاۋازدا جاۋاپ قايتۇردى. ئۇ كۆزىنى ئابلىزدىن قاچۇرۇشقا تىرىشاتتى.

سۈك جەنمەك بۇ ئوڭايسىزلىقنى چۈشەندى بولغاي، ۋاڭ يىڭغا شەرەت قىلدى.

— شياۋ ۋاڭ، بىز ئابلىز بىلەن ئۆيگە بېرىپ تۇرايلى، ئىشتىن چۈشكەندە تېزرەك بارارسىز.

— ماقۇل، مەن ھازىرلا بارىمەن.

سۈك جەنمەك بىلەن ئابلىز مەھەللە تەرەپكە قاراپ ماڭدى. ئىككى ئايال ئۇلارنىڭ كەينىدىن خىيالغىچە قاراپ تۇرۇشتى.

— سادەت، ئابلىز زادىلا ئۆزگەرمەپتۇ-ھە؟ — دىدى ۋاڭ يىڭ ئۇنىڭ كەينىدىن.

سادەت جاۋاپ بەرمەستىن ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ قويدى.

2

ئىشىككە «مەيدان باشلىقى ئىشخانىسى» دىگەن قەغەز چاپلانغان ئازادە ئىشخانىدا ئىگىز بويلۇق، قاراتۇل كىشى ئالدىدىكى ھۆججەتلەرگە خۇشياقمىغان ھالدا كۆز يۈگۈرتىۋەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ بېشى خۇددى تاش ئېسىپ قويغاندەك ئېغىر ۋە لوقۇلداپ ئاغرىيتتى. تاماكىمۇ نىمىشقىدۇر تېتىمايتتى. «ئاخشام جىق ئىچىۋەتكەن ئوخشايمەن-دە، ھاراقلارغۇ ساپ پىچەتلىك، تازا ئىسىللىرىدىن ئىكەن... يەنە بىرەر رومكىنى پاخمىل قىلىۋەتمىسەم بولمىغۇدەك...» ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشكاپ تەرەپكە مېڭىشىغا ئۈستەلدىكى تېلېفون ئەنسىز جىرىڭلاپ كەتتى.

— ۋەي... — دىدى ئۇ تىروپكىنى ئېلىپ ۋە شۇ ھامان ئۇنىڭ سولغۇن چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى، — ھە... يۈسۈپ جۇيجاڭمۇ؟ ھە، مەن جاپپار، قانداق ئەھۋاللىرى؟ ئەجەپ كام دىدار بولۇپ كەتتىلىغۇ؟

تىروپكىدىن ئاياللارنىڭكىدەك ئىنچىكە بىر ئاۋاز ئاڭلاندى.

— جاپپار چاڭجاڭ، — دىدى قارشى تەرەپ بىر ھازا ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن، — يېڭى چاڭجاڭ باردىمۇ؟... خەۋەرىڭلار يوقمۇ؟ پارتكوم ئابلىز قېيۇمنى قوشباغقا چاڭجاڭ قىلىپ بېكىتىپتۇ، مەنمۇ ئەتىگەن ئاڭلىدىم. كېرەك يوق، روھىڭلارنى ھەرگىز چۈشۈرمەڭلار!... ئابلىزنىڭ قوشباغنى چۆرۈپ باققىنىنى كۆرۈپ باقمايمىزمۇ؟ لېكىن قوشباغ ئاخىرقى ھىساپتا يەنە جاپپار چاڭجاڭنىڭ قولىغا ئۆتىەي مۆمكىن ئەمەس، ھەرگىز بوشۇشۇپ كەتمەيلى جۇمۇ!...

كېيىنكى گەپلەر جاپپارنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى، ئۇنىڭغا جاھان ئاستىن-ئۈستۈن بولۇۋاتقاندەك بىلىنىپ، ئېسىنى يوقىتىپ قويدى. ئەلەم ئوتى يۈرىكىنى كۆيدۈرمەكتە ئىدى. قانداقتۇر بىر قول گېلىنى بوغقاندەك نەپىسى سىقىلدى. ئۇ بىر تال پاپىروسنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ تىترىگەن ھالدا تۇتاشتۇردى ۋە كەينى-كەينىدىن شوراشقا باشلىدى. ئۇنىڭ مىڭىسى ئاچچىق ئويلار بىلەن قوچۇلماقتا ئىدى.

جاپپار بۇنداق بولۇشىنى زادىلا ئويلىمىغان ئىدى. تېخى ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا يۈسۈپ قادىر ئۇنىڭغا: «خاتىرجەم بولۇڭلار، بۇ قېتىم چوقۇم بىرىنچى قول

بولسىلا!» دەپ ئۇنى خاتىرجەملەندۈرگەن ئىدى. جاپپار ئۆزىمۇ بۇنىڭغا قىلچە گۇمان قىلمايتتى، ئۇنىڭ ھىس قىلىشىچە، قوشباغدا ئۆزىدىن باشقا مۇۋاپىق ئادەممۇ يوق ئىدى، شۇ كەمگىچە قوشباققا مەيدان باشلىغىدىن بىر نەچچىسى كېلىپ كەتتى. لېكىن بىرەرسىمۇ قوشباغدا ئۆزگىرىش ياسىيالمىدى، ئەكسىچە، مۇئاۋىن بولسىمۇ قوشباغدا جاپپارنىڭ گېپى ئاقاتتى، ھەممىسى ئۇنىڭ ئاغزىغا قارايتتى. بىرىنچى قول باشلىقىنىڭ ئورنى بوش تۇرغىلىمۇ مانا يېرىم يىلدەك بولدى، ئەمدى پەقەت پارتكومنىڭ قىزىل تامغا باسقان ئۇقتۇرۇش قەغىزى يېتىپ كەلسىلا، جاپپار بىرىنچى قول باشلىق بولۇپ قالاتتى. لېكىن ئۇنى زاڭلىق قىلغاندەك ئابلىزنى تەيىنلىگىنى نىمىسى؟ ئەمدى ئۇ شۇ ئابلىزنىڭ قول ئاستىدا ئىشلىشى كېرەكمىدۇ؟ جاپپارنىڭ غەزەپتىن چىشلىرى كىرىشتى. «قېنى، كۆرۈپ باقاي، قولۇمدىن نىمە كېلەركىن؟...» ئۇ قولىنى كۆيدۈرگەن تاماكىنى ئاچچىقى بىلەن چۆرۈپ تاشلىدى-دە، تالاغا چىقتى. بېشىنىڭ ئاغرىقى تېخىمۇ كۈچەيگەن ئىدى. ئۇ دوختۇرخانا تەرەپكە قاراپ ماڭدى ۋە دوختۇرخانىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپلا ئۇدۇل سادەتنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— زۇكام بولۇپ قالغان ئوخشايمەن، بېشىم بەك ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ، — دېدى ئۇ ئورۇندۇققا ئۆزىنى تاشلاپ، — تەكشۈرۈپ باقامسىز؟

جاپپارنىڭ تىنىقىدىن ھاراقنىڭ ئېچىقىغان، بەدبۇي پۇرىقى كېلەتتى، سادەت ئۇنىڭ كۆكرىكىنى بىر قۇر تىڭشاپ كۆرۈپ رېتسېپ يېزىشقا باشلىدى.

شۇ پەيتتە بۆلۈمگە ۋاڭ يىڭ كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ھولۇققان چىرايىدىن نىمەدۇر بىر مۇھىم خەۋەرنى ئېلىپ كەلگەنلىگى سېزىلىپ تۇراتتى. ئۇ جاپپارنى كۆرۈپ ئۆزىنى سەل تۇتۇۋالدى-دە، رەسمىيەت يۈزىسىدىنلا:

— جا چاڭجاڭ، ئاغرىپ قالدىڭىزمۇ نىمە؟ — دەپ سوراپ قويدى.

— ھە، ئەتىگەندىن بېرى بېشىم قىزىپ... بولالمايۋاتىمەن... يېتىۋالاي دېسەم ئىشلارنىڭ بېسىقلىغى...

— ۋاي-ۋۇي، جا چاڭجاڭ! نىمانچىۋالا ئۆزىڭىزنى ئۇرۇپ كېتىسىز؟ شۇنچە ئىشلىسىڭىزمۇ خىزمىتىڭىزنى يۇقۇرىدىكىلەر كۆرمەمسە؟ ئاڭلىساق، يەنە يېڭى چاڭجاڭ كەلگۈدەكمىشتۇ؟

جاپپار ئۇنىڭغا لاپپىدە قاراپ قويدى.

— شۇنداق تەكشەلمىگەن جاھان ئىكەن، قانداق قىلىمىز؟ — دەپ خورسىنىپ قويدى ئۇ، — ماڭغىنىمۇ ئەملىنىڭمۇ لازىمى يوق، شۇنىسى، نەدىكى باغۋەنچىلىكتىن خەۋىرى يوق ئادەملەرنى ئەۋەتىپ خىزمەتلەرنى ئاقسىتىپ قويىۋدىكەن، ھەممە جاپانى يەنە بىز تارتىدىكەنمىز... ھەي... — جاپپار دورىلارنى يانچۇغىغا سالدى-دە، چىقىپ كەتتى.

ۋاڭ يىڭ سادەتكە ئۆرۈلدى.

— قارا، سادەت، ئابلىز بۇ يەرگە چاڭجاڭ بولۇپ كەپتۇ. باياتىن ئۆزى دېدى.

سادەت توك ئۇرۇۋەتكەندەك چۆچۈپ كەتتى. ئۇ ۋاڭ يىڭنى چاقچاق قىلىۋاتامدىكىن دەپ ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلدى. ياق، ۋاڭ يىڭنىڭ ئادەتتە مۇغەمبەرلەرچە كۈلۈمسىرەپ ئويناپ تۇرىدىغان قىسىق كۆزلىرى بۈگۈن ھاياجان ۋە ئىشەنچ بىلەن چاقناپ تۇراتتى.

— بىزنىڭ يۆتكىلىپ كېتىش مەسىلىمىزمۇ سۇغا چىلاشتى، — دېدى ۋاڭ يىڭ

خورسىنىپ قويۇپ، — ئابلىز تۆت ئېغىز گەپ قىلىۋىدى، لاۋ سۇڭ ئېرىپلا يۆتكىلىشتىن يالتايدى. توۋا... ئۇلار خۇددى گۆھەر باردەك بۇ يەردىن نىمانچە مېھرىنى ئۈزەلمەيدىكىن. سادەت، ئابلىز جاپپارغا تەڭ كېلەلەرمۇ؟

سادەت خوشياقماستىنلا جاۋاپ بەردى:

— شياۋ ۋاڭ، بۇ ئىشلارغا باش قاتۇرۇپ نىمە قىلىسەن؟ نىمە بولۇشسا بولۇشمامدۇ؟

— سەنىڭمۇ ئاسمان ئۆرۈلۈپ چۈشسىمۇ كارىڭ يوق ... — ۋاڭ يىڭ كۆڭلى قايتقان ھالدا ئورنىدىن تۇردى ۋە شىپىرىدىلارنى تازىلاشقا تۇتۇش قىلدى.

سادەتنىڭ ۋۇجۇدىنى ئەندىشىلىك خىياللار چولغىۋالدى. كۆڭۈل ئەينىكىدىن سانسىز خىياللار تىزىلىپ ئۆتۈشكە باشلىدى. ئۇ ئۆزىنى قانچە خاتىرجەم تۇتۇشقا تىرىشسىمۇ يۈرىكى چېچىلىپ، ئىشى يۈرۈشمەي قالدى. كېسەللەردىن بىر سۆزنى قايتا ـ قايتىلاپ سورايتتى، رېتسىپلارنى خاتا يازاتتى، ئاخىرى ئۇ ۋاڭ يىڭغا ئىشىم بار ئىدى، دەپ قويۇپ ئۆيىگە قايتتى.

ئۇ ئۆيىگە قانداق كەلگەنلىكىنىمۇ سەزمەي قالدى. نىمىشقىدۇر ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئابلىزنىڭ قىياپىتى زادىلا كەتمەيتتى، ئۇ كىرگەندە ئاپىسى ئايشەمخان تاماققا خېمىر يۇغۇرۇۋاتاتتى، ئۇ ئۇستەلدىكى سائەتكە قاراپ قويۇپ سورىدى:

— بۈگۈن بالدۇرلا يېنىپسەنغۇ؟ مىجەزىڭ يوقمۇ نىمە؟

— كېسەل كۆرسىتىدىغانلار يوق، — دىدى سادەت ئۆزىنى تېتىك تۇتۇشقا تىرىشىپ، — شۇڭا بالدۇرلا ياندۇق.

— باياتىن بىر شۇمخەۋەر ئاڭلىدىم، ھىلقى ئابلىز دىگەن قارا يۈزنى قوشباغقا چاڭجاڭ بولۇپتۇ دەيدۇغۇ؟

— ھەئە، — دىدى سادەت ئۆزىنى بىپەرۋا تۇتۇشقا تىرىشىپ.

— ئاخىر مۇرات ـ مەقسىدىگە يېتىپتۇ ـ دە، — ئايشەمخان ئەلەم بىلەن خورسىنىپ قويىدى، — قوشباغدا ساپلا شۇنداق نائەھلىلەرنىڭ تەلىيى ئوڭ، نەچچە ۋاقىتتىن بېرى جاپپارنىڭ دەردىنى تارتتۇق، ئەمدى بۇ قوشۇلسا، نىمە كۈنلەرنى كۆرەرمىز، خۇدايىم.

ئايشەمخان سادەتكە قاراپ قويىدى، سادەت بولسا لام ـ جىم دىمەستىن كىگىزگە قاراپ ئولتۇراتتى.

— گۈلسۈمخان بەك ئالدىرىتىۋاتىدۇ، — ئايشەمخان ھودۇققان ھالدا گەپنى داۋاملاشتۇردى، — ئەمدى ماقۇل دەۋەتسەڭ، بىزمۇ بۇ نەس يۇرتتىن قۇتۇلۇپ كەتسەك بولامدىكىن، بالام.

سادەت لېۋىنى چىشلىگەن ھالدا بىر نۇقتىدىن كۆزىنى ئالماي ئولتۇراتتى. ئايشەمخان قىزىنىڭ مىجەزىنى بىلەتتى، شۇڭا يەنە ئارتۇقچە قىستاشنى ئەپ كۆرمەي دالانغا چىقىپ كەتتى.

جىمجىت كېچە. دەرىزە ئەينىكىدىن قىيپاش چۈشكەن ئاي نۇرى ئۆي ئىچىنى غۇۋا يورۇتماقتا. سادەت دەرىزىگە قارىغان ھالدا خىيال سۈرۈپ ياتماقتا. بۈگۈنكى بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار ئۇنىڭ تېچقىنا ھاياتىنى بۇزۇپ، ھەممىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋەتكەن ئىدى. شۇ تاپتا ئۇ ئۆزىنى تۇرمۇش يولىنىڭ ئاچىلىغا كېلىپ قالغاندەك ھىس قىلاتتى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ئانىسىنىڭ دىگىنىگە ماقۇل دىسۇنمۇ؟ ئەلچى ئەۋەتكەن كىشىنىڭ قىياپىتى بىردىنلا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا پەيدا بولدى. ئىگىز بويلۇق سەل دوكراق كەلگەن، تىزىنى يېپىپ تۇرۇدىغان ئۇزۇن پېرىجە، بېشىغا چىمەن دوپپا كىيگەن بۇ دەم ئالتۇن چىشلىرىنى پاقىرىتىپ، يېقىمسىز كۈلۈمسىرەپ تۇرماقتا. ئانىسىنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ قولى ئۇزۇن ئادەممىش، شەھەردىكى چوڭ ـ چوڭ باشلىقلارمۇ

ئۇنىڭ ئۆيىدە پات - پاتلا مېھمان بولۇپ تۇرۇدىكەن. دېمەك، سادەتنى باياشات تۇرمۇش كۈتۈپ تۇرۇدۇ، ھازىرقىدەك ھەربىر تىيىننى ساناپ خەجلەپ ئولتۇرمايدۇ. لېكىن، سادەت ئۆزىدە ئۇ كىشىگە نىسبەتەن ئازراقمۇ ھېسسىيات يوقلۇقىنى بىلەتتى، ئۇنىڭ قەلبى توختام سۇدەك جىمجىت ئىدى. ئۇ ئۆز ھاياتىغا يەنە تەۋەككۇل قىلسۇنمۇ؟ ئىرادىسىگە قارشى ئىش كۆرسۇنمۇ؟ ئۇ كاشكى ئوقۇمىغان ئاڭسىز ئايال بولغان بولسا ئىكەن.

دەرىزىدىن تولۇن ئاي كۆرۈندى، ئۇ بۇلۇتسىز ئاسماندا ئۈزمەكتە... سادەتنىڭ خىيالىدا بىردىنلا شۇ ئاي نۇرىغا چۆمگەن چىغىر يول بىلەن كېلىۋاتقان ئابلىزنىڭ قىياپىتى گەۋدىلەندى. ئۇ سادەتكە خىيالچان باقماقتا، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن نىمدۇر ئىزدىمەكتە، يىراق ئۆتمۈش بولۇپ قالغان ياشلىق چاغلىرىنى ئۇنىڭ ئېسىگە سالماقتا...

سادەت تىببىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغدا يازلىق تەتىل مۇناسىۋىتى بىلەن قوشباغقا كېلىپ، يېڭى بىر يىگىتنىڭ پەيدا بولغانلىقىنى بىلدى. رەھمەتلىك دادىسى ئۇنى ماختاپ ئاغزىدىن چۈشۈرمەيتتى. بىر كۈنى دادىسى ئۇنى ئۆيىگە باشلاپ كەلدى. ئۇ ناھايىتى تارتىنچاق ئىدى. ئۇلار تونۇشتى، ئۇ يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتىنىڭ باغۋەنچىلىك پاكولتېتىنى پۈتتۈرۈپ كەلگەن ئابلىز ئىسىملىك يىگىت ئىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈشى بىلەن ئۇلار سىرداش دوستلاردىن بولۇپ قالدى. سادەت يەكشەنبە كۈنلىرى يىراق كۆرمەي شەھەردىن ئۆيىگە چىقاتتى ۋە ئابلىز بىلەن بىللە بولاتتى. ئۇلار باغلار ئىچىدە بىللە سەيلە قىلىشاتتى. شەپەق نۇرىغا چۆمگەن دەريا بويىدا دولقۇنلارنىڭ شاقىرىغان ئاۋازىغا قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇشاتتى، تولۇن ئايلىق كېچىلەردە سەيلە قىلىشاتتى. سادەتنىڭ تۇرمۇشىغا ئابلىز بارغانسېرى چوڭقۇر كىرىپ كەلمەكتە ئىدى. سادەت ئۇنىڭ مۇھەببىتىنىڭ يوشۇرۇن ئوتىدا ئازابلىناتتى... ئۇ ئارمانغا يەتكەنمۇ بولاتتى، لېكىن تويۇقسىز چىققان بوران ئۇنىڭ ھەممە ئارزۇلىرىنى يوقىتا چىقاردى. ئۇ ئىككىنچى يىلى تەتىلگە كەلگەندە دادىسى بىلەن ئابلىزغا قەغەز قالپاق كىيدۈرۈلۈپ سازايى قىلىنىۋاتقانلىقىنى كۆردى. كېيىن دادىسىنىڭ ئۆلۈمى، ئابلىزنىڭ ئۇستىدىكى گەپ - سۆزلەر ئۇنىڭ قەلبىنى يارا قىلدى، ئۇنىڭ يۈرىكى مۇز بولۇپ توڭلاپ قالدى.

يىللار ئۆتتى، ئابلىزمۇ قوشىغىدىن كەتتى، ھايات يەنە ئۆز ئىزىغا چۈشتى. كېيىن ئۇ ئانىسىنىڭ زورلىشى بىلەن ياتلىق بولدى، لېكىن بۇ پەقەت رەسمىيەتنى ئادا قىلىشلا بولدى، خالاس. سادەت ئۆزىنى ياخشى كۆرگەن بۇ يىگىتكە كۆڭۈل بېرەلمىدى، سادەت تويى بولۇپ بىر ئايدىن كېيىن ئانىسىنىڭكىگە يېنىپ كېلىپ ئىككىنچى ئۇ ئۆيىگە بارمىدى. شۇندىن تارتىپ ئۇ يالغۇز ئۆتۈۋاتاتتى.

ئاي بۇلۇت ئىچىگە كىرىپ كەتتى، ئابلىزنىڭ سايىسىمۇ قاياقتىدۇر غايىپ بولدى. سادەتنىڭ كۆزىدە ئۇيقۇدىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ قەلبىنى نىمىدۇ تاتىلايتتى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ئانىسىنىڭ گېپىگە ماقۇل دىسۇنمۇ؟ ئەمدى ئۇنىڭ تارتىشقۇدەك نىمىسى قالدى؟ ئەمدى كۆڭۈلنىڭ رايىغا بېرىپ نىمە قىلىدۇ؟ بەلكىم ئابلىزمۇ ئۆيىلەنگەندۇ؟ قانداق ئايالنى ئالدىكىن؟

سادەتنىڭ زادىلا ئۇيقۇسى كەلمىدى.

3

ئابلىز سۇڭ جەنمىڭ بىلەن ئۇزاقتىچە پاراڭلىشىپ ئولتۇردى. ئۆتكەن كۈنلەرنى، قوشباغدىكى ئۆزگىرىشلەرنى، تونۇش - بىلىشلەرنى ئەسكە ئېلىشتى.

— ھە راست، گايىت دۈيجاڭ بارمۇ؟ — سورىدى ئابلىز.

— بار، لېكىن بىرئاز چېچىلغاق بولۇپ قالدى.

— يۈرە، بېرىپ كۆرۈشۈپ كېلەيلى، — دېدى ئابلىز ئورنىدىن تۇرۇپ.

ئۇلار ئۆيدىن چىققاندا كۈن تاغ كەينىگە ئۆتكەن، ئەتراپ گىرىمسەن تۇتەك بىلەن پۈركەنگەن، مەھەللە ئىچىنى كالا، قويلارنىڭ مەرەشلىرى، ھارۋىلارنىڭ تاراقلاشلىرى قاپلىغان ئىدى.

ئابلىز يىراقتىنلا بىرىنچى ئەترەتنىڭ باغلىرىنى تونۇدى. گايىت ئاخۇننىڭ ئۆيى شۇ باغنىڭ قېشىدا ئىدى. ئۇلار تار كوچىغا قايرىلغاندا قولىدا كىتاب كۆتەرگەن ئېگىز بويلۇق قىز بىلەن ئۇچراشتى. ئۇ ئۇزۇن گۈللۈك كۆينەك، كۆك دىلۇندىن شىم، ئارا پاشنىلىق توپلى كىيگەن ئىدى. ئۇنىڭ سوزۇنچاقراق يۈزى، يوغان كۆزلىرى يېقىملىق كۈلۈمسىرەيتتى.

— شېرىنگۈل، ياخشىمۇسەن؟ — دەپ سورىدى سۇڭ جەنمىڭ قىزدىن، — گايىت دۈيجاڭ بارمۇ؟

— بار، — دېدى قىز يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ ۋە كەينىگە ياندى.

— بولدى، سەن يولۇڭغا بارغىن، — دېدى سۇڭ جەنمىڭ قولىنى شىلتىپ، — نەگە ماڭغان ئىدىڭ؟

— مەدەنىيەت ئۆيىگە.

— يەنە ئۆگىنىش قىلىۋاتقان ئوخشىمامسىلەر؟ — دېدى سۇڭ جەنمىڭ ئۇنىڭ قولىدىكى كىتابقا كۆز تاشلاپ.

— ھەئە ...

شېرىنگۈل خىجالەت ئارىلاش كۈلۈمسىرىدى - دە، كوچا بويلاپ كەتتى.

— ناھايىتى زېرەك قىز، — دېدى سۇڭ جەنمىڭ ئۇنى ئابلىزغا تونۇشتۇرۇپ، — ئۆتكەن قىشتا ياشلارنى يىغىپ تېخنىكا ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىپتۇ. بىر كۈنى مېنى دەرس بېرىشكە تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالدى، ئىككى ئاي شۇلارغا دەرس ئۆتتۈم. لېكىن بۇ ئىشنى مەيدان رەھبەرلىكى ئانچىۋالا قوللىمايۋاتىدۇ.

«بۇلارغا چوقۇم مەدەت بېرىش كېرەك، ئەتىلا شېرىنگۈل بىلەن بۇ ھەقتە سۆزلىشىمەن...» ئابلىز شۇلارنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى.

— سايىم چاڭجاڭنىڭ ئوغلى ئادىلنى بىلىسەنغۇ، ئۇ مۇشۇ شېرىنگۈل بىلەن تويلاشماقچى بولۇپ، داستىخان تاشلاپ قويۇۋدى، يېقىندا تويى بولارمىكىن. مانا گايىت دۈيجاڭنىڭ ئۆيىگىمۇ كەلدۇق.

ئۇلار ئۆيگە كىرگەندە گايىت ئاخۇن كاڭنىڭ ئۈستىدە يانپاشلاپ يېتىپ رادىيو ئاڭلاۋاتقان ئىدى. ئۆينى كىچىك لامپۇچكا غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى. گايىت ئاخۇن ئىككى ئادەمنىڭ كىرىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ ئېگىز بويلۇق، ئورا كۆز، ئۆسكەلەڭ قاشلىق، تەمبەل ئادەم ئىدى.

— ھە، شىياۋ سۇڭمۇسەن؟ كەل - كەل! — گايىت ئاخۇن ئورنىدىن قوپتى ۋە ئۇنىڭ يېنىدىكى ئادەمگە تىكىلدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، گايىت ئاكا! — دېدى ئابلىز ئۇنىڭغا قاراپ.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، كەلسىلە، —

AltunOq

دىدى گايىت ئاخۇن ۋە بىر پەس تىكىلىپ قارىغاندىن كېيىن، بىردىنىلا ھاياجان بىلەن سۆزلەپ كەتتى، — ۋۇي، ئابلىزاخۇنغۇ بۇ؟ تونۇيالمىغىلى تاسىلا قاپتىمەن. سالامەت تۇرۇۋاتامىلا، ئۇكام؟

— ئابلىزنى بىزگە چاڭجاڭ قىلىپ ئەۋەتىپتۇ، — دىدى سۇڭ جەنمىڭ يېڭى خەۋەرنى مەلۇم قىلىپ.

گايىت ئاخۇننىڭ قاشلىرى كۆتىرىلىپ، كۆزلىرى ھەيرانلىقتىن چەكچەيدى:

— نىمە، نىمە؟ چاڭجاڭ دەمسىنا؟ بەلەن گەپقۇ بۇ... ئات ئايلىنىپ ئوقۇرىنى تاپىدۇ، دىگەندەك ئاخىرى يەنە قوشباغنىڭ رىسقى سۆرەپ كەپتۇ - دە. ياخشى، ياخشى.

گايىت ئاخۇن نىمە قىلارىنى بىلمەي تەمتىرەپ قالدى. ئاڭغىچە ئۆيىگە ئورۇق، ئىگىز بويلۇق، كېسەل چىراي ئايال — خەلچىخان كىردى.

— خۇتۇن، گۆش - پۆش بولسا، دەرھال تاماق قىلىڭلار! يېڭى چاڭجاڭنىڭ گېلىنى بالدۇرراق ياغلىغاچ تۇرايلى، — دىدى گايىت ئاخۇن ئابلىزغا كۆز قىسىپ قويۇپ.

ئابلىز بۇ ساددا، تۈز كۆڭۈل ئادەمنى ياخشى كۆرەتتى. قوشباغلىقلارمۇ ئۇنى ھۆرمەت قىلاتتى. گايىت ئاخۇن قوشباغنىڭ پېشىۋالىرىدىن بولۇپ، ئۇ رەھمەتلىك سايىم ئاخۇن بىلەن بىللە بۇ باغۋەنچىلىك مەيدانىنى قۇرۇشتا نۇرغۇن تەر ئاققۇزغان ئىدى. ئەسلىدە بۇ مەيدان گۈلباغ گوڭشېسىنىڭ بىر ئەترىتى بولۇپ، 1958 - يىلى يۇقۇرىدىن بۇ ئەترەتنى ئايرىپ باغۋەنچىلىك مەيدانى قىلىپ تەشكىللىدى. ئەترەت باشلىغى سايىم مەيداننىڭ تۇنجى باشلىغى بولدى، گايىت بولسا، باغۋەنچىلىك ئەترىتىگە باشلىق بولدى. كېيىنچە مەيدان كېڭىيىپ نەچچە ئەترەتكە بۆلۈندى، گايىت ئاخۇن بولسا بىرىنچى ئەترەتنىڭ باشلىغى بولۇپ ئىشلەۋەردى. قوشباغدا سايىم ئاخۇن بىلەن ئۇنىڭ قولى تەگمىگەن كۆچەتلەر يوق دىسە بولىدۇ، قوشباغ ئەنە شۇلارنىڭ ئالدىدا زورايدى. سايىم ئاخۇن ئۆلۈپ كەتتى، ئەمدى پىشقەدەملەردىن مۇشۇ ئادەم يالغۇز قالدى. شۇڭا بۇ شاپ بۇرۇت، مۇجەزى چۇس ئادەمنىڭ قوشباغدا ئىناۋىتى ناھايىتى يۇقۇرى ئىدى.

داستىخان سېلىنىپ چاي تارتىلدى. خەلچىخان ئاچا بىر لىگەندە ساپ - سېرىق سارغايغان نەشپۈت ئەكىرىپ ئابلىزنىڭ ئالدىغا قويدى.

— قوشباغنىڭ نەشپۈتىنى سېغىنىپسىز قالغانلا، قېنى، ئالسىلا.

— ئەلۋەتتە، — دىدى ئابلىز كۈلۈپ تۇرۇپ، — شۇڭلاشقا يەنە كەلدىم ئەمەسمۇ.

— شۇنداق قىلىپ قوشباغقا يەنە كېلىپ قالدۇق، دىسىلە، — گايىت ئاخۇن تاماكا يۆگىگەچ ئابلىزنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلىدى، — بەلەن بوپتۇ، رەھمەتلىك سايىم ئاخۇن تۈگەپ كەتكەندىن بۇيان قوشباغنىڭ زادىلا چاڭجاڭدىن تەلىيى ئوڭ كەلمىگەن ئىدى. مانا مۇشۇ شياۋ سۇڭنى سىلىمۇ ئوبدان بىلىلا، قوشباغدا بۇنىڭ ئالدىغا ئۆتتۈدىغان تېخنىك يوق، لېكىن ھازىر نىمە ئىش قىلىۋاتىدۇ، ئامبارچى... ئادەم زاڭلىق قىلغاندەكلا بىر ئىشتە... شۇڭا كېتىمەن دەۋاتىدۇ، ئاڭلىسام، قەغىزىگىمۇ كەلگەنمىشقۇ؟

— ئەمدى بۇنى ھېچيەرگە ئەۋەتمەيمىز، گايىتكا، — دىدى ئابلىز.

— دىمىسىمۇ ئەمدى نەگە بارىسەن؟ مانا ئابلىزاخۇن كەلدى، ئالتۇننىڭ قەدرىنى زەگا بىلىدۇ.

ئۇلار يېرىم كېچىگىچە مۇڭدىشىپ ئولتۇردى، گايىت ئاخۇن ئابلىزنى قونۇشقا تۇتۇپ قالدى. سۇڭ جەنمىڭ ئۆيىگە قايتىپ

كەتتى. يېتىشقا تەمشىلىۋاتقاندا گايىت
ئاخۇن تۇيۇقسىزلا ئابلىزنى چاقىردى:
— ئابلىز ئاخۇن.
ئايىغىنى سېلىۋاتقان ئابلىز ئۇنىڭغا
قايرىلدى.
— بىر گەپ سورىسام خاپا بولالامۇ؟
— سورىسىلا، نىمىشقا خاپا بولۇمەن؟
—... بۇ گەپقۇ كونا، ئۆتۈپ كەتكەن
ئىشلار، شۇنداق بولسىمۇ لىللا بىر ئېيتسىلا،
سىلىنى سايىم چاڭجاڭغا زىيانكەشلىك قىلغان،
دىگەن گەپ بار، راستمۇ؟
ئابلىز تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى، ئۇ
بۇنداق سوئالنى كۈتمىگەن ئىدى.
— بۇ تۆھمەت، گايىت ئاكا، ھامان
بىر كۈنى ئايدىڭلىشىدۇ، بۇنىڭغا ئىشەنسىلە.
گايىت ئاخۇن ئابلىزغا تىكىلىپ بىر
قاراپ قويدى.
— سورىمايدىغانمۇ گەپ ئىدى، كۆڭۈل-
لىرىگە ئالمىسىلا، خوش، ئەمدى ئۇخلايلى.—
ئۇ ئورنىغا كىرىپ يوتقاننى ياپتى.
ئابلىزمۇ ئورنىغا كىرىپ يوتقاننى
پۇتىغا تاشلاپ ياتتى، ئەمما ئۇنىڭ كۆزىگە
زادى ئۇيقۇ كەلمىدى، ئۇ، ئۆز زىممىسىدىكى
يۈكنىڭ ئېغىرلىقىنى سەزمەكتە ئىدى. قوش-
باغلىقلار ئۇنىڭدىن زور ئۈمىت كۈتمەكتە،
«ئىشنى نىمىدىن باشلىسام كېرەك؟» دەيتتى
ئۇ ئۆز ئۆزىگە ۋە بۇ سوئال ئۇنىڭ پۈتۈن
ئارامىنى يوقىتاتتى.
ئەتىسى چايدىن كېيىن ئابلىز گايىت
ئاخۇن بىلەن بىللە باغلارنى كۆرگىلى
ماڭدى. بىرىنچى ئەتىرەتنىڭ باغلىرى
قوشباغدا كۆزگە كۆرۈنگەن ئاساسلىق باغلار
ئىدى. ئۇلار ئەتراپى جىگدە بىلەن چىتلاڭ-
غان باغنىڭ ئىچىگە كىردى.
— قانداق، تونۇۋاتامىلا؟— دىدى گايىت
ئاخۇن ئابلىزنىڭ نەشپۈتلەرگە سىنچىلاپ
قاراۋاتقىنىنى كۆرۈپ،— يادىلىرىدا بارمۇ؟
مۇشۇ قاتارنىڭ كۆچىتىنى قويغاندا...
— ئەلۋەتتە يادىمدا بار. سىلى بىز
نەشپۈت تىكەمدۇق، يا ئاق تېرەكمۇ، دەپ
مەن بىلەن بىر كۈن ئۇرۇشمىدىلىمۇ؟
— ھەي، نادانلىق-تە،— گايىت ئاخۇن
كۈلۈمسىرەپ قويدى.
— ھازىر مەھسۇلات قانداقراق؟
— مېۋىسىغۇ يامان ئەمەس بولۇۋاۋ-
تاتتى، ئىككى يىلدىن بېرى قۇرۇتنىڭ زىيى-
نىغا ئۇچراۋاتىمىز.
— قايسى قۇرۇت جىقراق؟
— گەزلىمىچى قۇرۇت بەك ئەدەپ
كەتتى.
— ئابلىز ئىلگىرىمۇ بۇ قۇرۇتنىڭ
ئاپتىنىڭ ئېغىر بولىدىغانلىقىنى ئاڭلىغان ۋە
بۇ ھەقتە بىرەر چارە ئىزدەپ بېقىشقا
ئىزدەنگەن ئىدى، ئاڭغىچە مانا قوشباغقا
يەنە يېتىپ چىقتى.
ئۇلار باغقا ئىچكىرىلەپ كىردى.
شېرىنگۈل بىلەن بىللە ئىككى قىز شوتا
ئۈستىگە چىقىپ، نەشپۈتنىڭ هارام شاخلى-
رىنى كەسمەكتە ئىدى.
— شېرىنگۈل!— دىدى گايىت ئاخۇن
ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتىپ،— ئادەملىرىڭ
قېنى؟
شېرىنگۈل ئابلىزنى كۆرۈپ كۈلۈمسىرىدى.
— نىمە بولدىكىن، كېلىشمەيدىغۇ؟ — دى-
دى ئۇ دادىسىغا قاراپ.
گايىت ئاخۇننىڭ قاپىغى تۈرۈلدى.
— بۇنداق ئىشلىسەڭلەر شاخنى قاچان
چاتاپ بولۇسىلەر؟ ئوغۇتنى قاچان يۆتكەپ،
دورىنى قاچان چاچىمىز؟ — ئۇ تېرىككەن
هالدا ۋاقىرىدى،— نىمە قاراپ تۇرۇسەن؟
ماڭ، ئادەملىرىڭنى چاقىر!
گايىت ئاخۇننىڭ ئۆسكىلەك بۇرۇتى

تىترىمەكتە ئىدى. شىرىنگۈل دادىسىنىڭ ئەلپازىغا قاراپ لام-جىم دىمەستىن ۋە قىزارغان هالدا شوتىدىن چۈشۈپ ماڭدى. نېرىقى شوتىدا ئىشلەۋاتقان سېمىزگىنە بىر قىز غۇدۇردىدى:

— ئېشەككە كۆچۈك يەتمىسە ئۇر توقۇمنى دەپ، ھە دىسىلا شىرىنگۈلگە ۋاقىرايدىكەنلا، گايىتكا، — دىدى ئۇ ئۈنلۈك قىلىپ، — سىلىمۇ دۆيجاڭ بولغاندىن كېيىن ئەزالارغا ئوبدان گەپ قىلسىلا بولمامدۇ؟!

— ھەممىگە مەن ماڭسام زۇجاڭلار نىمە قىلىدۇ؟

— گېپىنى ئاڭلىمىسا ئۇمۇ قانداق قىلىدۇ؟

— گايىت ئاخۇن كەتمەن كۆتىرىپ باغقا كىرىۋاتقان سېرىق بۇرۇتلۇق، ۋىجىك ئادەمگە ۋاقىرىدى:

— ھە، لېتىپ ئاخۇن، ئەمدى تاڭ ئاتتىمۇ؟

لېتىپ ئاخۇن ھېچنىمە بولمىغاندەك مىيىغىدا كۈلۈپ قويۇپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەلدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، — دىدى ئۇ كەتمەننى يەرگە قويۇپ ۋە ئاۋال ئابلىز بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى، ئاندىن گايىت ئاخۇنغا قولىنى سوزغان ئىدى، لېكىن ئۇ قولىنى كەينىگە قىلىپ ھۆرپەيدى:

— ھازىر نىكەم بولدى، لېتىپ ئاخۇن؟

— ھە، دۆيجاڭ، ئەمدى، — لېتىپ ئاخۇن كاماك چىشلىرىنى كۆرسىتىپ ھىجايدى.

— كەتمەننى نىمىگە كۆتىرىپ كەلدىڭلا؟ — دىدى گايىت ئاخۇن.

— ئاخشام كەتمەن ئەپچىقىڭلار دىگەندەك قىلىشىۋىدىڭىزمۇ؟

— لېتىپ ئاكا، — دۇغىلاق قىز گەپ قىستۇردى، — خۇپسەنلىك قىلمىسىلا، ئاخشام شاخ كېسىمىز دىمىدىڭىزمۇ؟

— شۇنداق دىگەنمىدى؟ — لېتىپ ئاخۇن كەتمەننى دولىسىغا ئالدى، — ئۇنداق بولسا ئۆيگە بېرىپ قايچا ئەكەلسەم بولغىدەك.

— ئەستەغپۇرۇللا، — گايىت ئاخۇن غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولدى، — ھوي، ئاداش! بولدى، بولدى، مەيەرگە كېلىڭلا!

گايىت ئاخۇن شوتىدا پىخىلداپ كۈلۈۋاتقان قىزغا قايرىلدى.

— ھەي، تولا ھىجايماي ماڭ! سەنمۇ بېرىپ گۇرۇپپىدىكى ھەممەيلەننى مۇشۇ يەرگە چاقىرىپ كەل! بۈگۈن بىر سۆزلىشىۋالايلى.

گايىت ئاخۇن ئاچچىقى بىلەن تۆش يانچۇقىدىن گېزىت قەغىزى ئېلىپ، تاماكا ئوراشقا باشلىدى ۋە باياتىن گەپكە ئارىلاشماي تۇرغان ئابلىزنىڭ قېشىغا كەلدى.

— بۇ خەق بەك قاشاڭ بولىۋالدى، — دىدى ئۇ تاماكىسىنى شوراپ تۇرۇپ، — بۈگۈن ئازراق شىپقاپ قويمىساق بولمايدىغان ئوخشايدۇ. قانداق دىدىم، ئابلىز ئاخۇن؟

— مېنىڭچە، ئاۋال باغۋەنلەرنىڭ پىكىرىنى ئاڭلاپ باقساق بولارمىكىن، گايىت ئاكا، ئىشنىڭ بۇنداق سۇس بولۇشىنىڭمۇ سەۋەبى باردۇ؟

گايىت ئاخۇن دەرەخلەرنىڭ ئارىسىدىن بىردىن-ئىككىدىن كېلىۋاتقان باغۋەنلەرگە غەزەپ بىلەن ھومىيىپ قاراپ تۇراتتى، ئاخىرىدا شىرىنگۈلمۇ پەيدا بولدى. ئۇ ھېيىققان هالدا دادىسىغا قاراپ قويدى.

— ئادەملىرىڭ كېلىپ بولدىمۇ؟

— ھەئە، كېلىپ بولدى.

— ئۇنداق بولسا باشلايمىزمۇ، ئابلىز ئاخۇن؟

— ماقۇل، — دىدى ئابلىز بېشىنى لىڭشىتىپ

— قېنى، كۆپچىلىك، سەل يىغىلىپ ئولتۇرۇڭلار، — گايىت ئاخۇن كۆپچىلىككە قاراپ ئۈنلۈك تۈۋلىدى، — ئازراق پاراڭلىشىۋالايلى، گېپىمىز يەنىلا ئىشلەپچىقىرىش توغرىسىدا... سىلەرگە قايسى پەسىلدە نىمە قىلىش كېرەكلىگىنى ئۆگىتىپ ئولتۇرمىساقمۇ ئوبدان بىلىسىلەر، لېكىن ھازىرقى ئىشىمىزغا قاراپ باقايلى، بىر مۇشۇنداق ئىشلىسەك كۈزلۈككە نەشپۈت ئەمەس، قۇرۇق غازاڭ يىغىمىز، غازاڭ... ھازىر مانا ئۈچىنچى ئاي كىرەي دەپ قالدى. جىمىكى جېنى بارلا نەرسىلەر مىدىرلاپ ئالدىراۋاتىدۇ، سىلەر بولساڭلار چۈش بولغاندا ئىشقا كېلىۋاتىسىلەر، گەپ يۈزدە ياخشى، ئۇسۇل تۈزدە، دىگەن گەپ بار، بۈگۈن ئابلىز چاڭجاڭمۇ كەلدى. قېنى، گېپىڭلار بولسا تارتىنماي ئېيتىڭلار، قوساقتا غوم بولسىمۇ چىقىرىڭلار...

باغۋەنلەر ئۆزئارا پىچىرلىشىشقا، ئابلىزغا يەر ئاستىدىن قاراشقا باشلىدى، بىر ھازاغىچە ھىچكىم زۇۋان سۈرمىدى.

گايىت ئاخۇن تىتىلدىغان ھالدا كۆپچىلىككە نەزەر سالدى ۋە بۇرۇتىنى ئويناپ ئولتۇرغان لىتىپ ئاخۇنغا كۆزى چۈشۈپ قالدى.

— ھە، لىتىپ ئاخۇن، گەپ قىلمامسىلەر؟

لىتىپ ئاخۇن گايىت ئاخۇنغا قاراپ ھىجىيىپ قويدى.

— بۈگۈن سەل كېچىكىپ قاپتىمەن دۇيجاڭ، ئەتىدىن باشلاپ خۇدايىم بۇيرۇسا، ئۆز ۋاقتىدا كېلەرمىز...

— ھوي ئاداش، — گايىت ئاخۇن تېرىككەن ھالدا ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى، — قانداق ئىشلىسەك بولىدۇ؟ شۇنىڭ گېپىنى قىلىڭلار!

— زۇچاڭ نىمىنى بۇيرۇسا شۇنى قىلارمىز...

— ئەستەغپۇرۇللا، گەپنى تولا يورغىلاتماي ئاچچىق ئۇچىيىڭلاردىكىنى دەپ بېقىڭلار، ئاداش!

لىتىپ ئاخۇن كۆزلىرىنى قىسىپ، گايىت ئاخۇن بىلەن ئابلىزغا بىر - بىرلەپ قاراپ چىقتى.

— ماقۇل، بۈگۈن يېڭى چاڭجاڭىمىزمۇ كېلىپ قاپتۇ، خاتا بولسىمۇ دەپ باقاي، — لىتىپ ئاخۇن ئورنىدا مىدىرلاپ قويۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — راست گەپنى قىلساق، ھازىر ئىشىمىز بەك كەينىدە قالدى، مۇشۇ پەددىدە ئىشلىسەك كۈزلۈككە دەرۋەقە گايىتىم دىگەندەك غازاڭ يىغىمىز. لېكىن بىزگىمۇ نىمە ئامال بار؟ ئۇن نەچچە يىلدىن بۇيان ئىشلەۋاتىمىز، ھەممىنى كۆرۈۋاتىمىز. پۈتۈن ياز بويى بىلىمىزنى مۈكچەيتىپ ئىشلىسەك، نەشپۈت پىشقاندا ئىگىسى كۆپىيىپ كېتىدىكەن، شۇڭا خەقنىڭ رايى يېنىپ كەتتى... ئاڭلىساق، ھازىر گۇڭشېلاردا يەرنى ھۆددىگە بېرىۋېتىپتۇ. بىزدىمۇ باغلارنى كۆتىرىدىگە بەرسە بولمامدۇ؟ ۋەزىپىمىز ئېنىق بولسۇن، ھەممە نىمىسىگە ئۆزىمىز ئىگە بولايلى، شۇ چاغدا قانداق ئىشلىگىنىمىزنى كۆرۈپ باقمامسىلەر!...

گايىت ئاخۇن ھودۇققان ھالدا ئابلىزغا قاراپ قويدى. ئابلىز بولسا، خاتىرجەم قىياپەتتە باغۋەنلەرنىڭ كەيپىياتىغا نەزەر سالماقتا ئىدى.

ھەممەيلەن خۇددى شۇ گەپنى كۈتۈپ تۇرغاندەك تەرەپ - تەرەپتىن چۇقىرىشىشقا باشلىدى.

— لىتىپ ئاخۇن توغرا دەيدۇ، بىز قوشۇلۇمىز !

— مەركەزنىڭ سىياسىتى قوشباغدا نىمىش-

قا ئاقمايدۇ؟

— كۆتىرىگە بەرمىسە نوپۇسىمىزنى بەرسۇن!

گايىت ئاخۇن، خاۋاتىرلەنگەن هالدا ئابلىزغا قايرىلدى:

— ئابلىز ئاخۇن، قانداق قىلىمىز؟ سىلى بىر نىمە دىسىلە! — دىدى ئۇ.

ئابلىز ئورنىدىن تۇردى، تۇرقىدىن ئۇنىڭ هاياجانلانغانلىغى ئېنىق بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ باغۋەنلەرگە بىرمۇ - بىر كۆز يۈگۈرتۈپ ئۆتتى.

— يولداشلار! — دىدى ئۇ ئاخىرى، — باياتىن مۇهىم تەكلىپ ئوتتۇرىغا چۈشتى. مېنىڭچە، بۇ مەركەزنىڭ سىياسىتىگە ئۇيغۇن. بىز بۇ مەسىلە توغرىسىدا ئوبدانراق كېڭىشىپ، ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە تېزرەك يولغا قويۇشنىڭ ئامالىنى قىلايلى.

ئابلىز قىسقا سۆزلىدى، باغۋەنلەر بۇ يېڭى چاۋچاۋنىڭ سۆزىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاشتى ۋە بىر - بىرىگە قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويۇشتى، گايىت ئاخۇن بولسا هەيران بولغان هالدا ئابلىزغا قاراپ - قاراپ قوياتتى. ئاخىرىدا گايىت ئاخۇن يىغىندىن نىمە دەپ خۇلاسە چىقىرىشنى بىلەلمەي تەمتىرىدى:

— باياتىن ئابلىز چاۋچاۋمۇ دىدى، بۇنى پارتكوم قارار قىلمىغان ئىش، مۇزاكىرە پىشمىغىچە ئاۋالقىدەك ئىشلەپ تۇرۇمىز. شۇڭا، مۇنداق بەك بوشاپ كەتمەيلى، قېنى، ئەمدى ئىشىمىزغا چۈشۈپ كېتەيلى.

يىغىندىن كېيىن ئابلىز مەيدان ئىشخانىسىغا بارماقچى بولدى. ئۇنى گايىت ئاخۇن باغنىڭ ئاغزىغىچە ئۇزىتىپ كەلدى.

— سىلىگە دىدىلە، ئابلىز ئاخۇن! نېمىشقا نېكىن ئاقىۋىتى قانداق بولاركىن؟

— نىمىشقا؟

— ئۆتكەنكى بىر يىغىندا بۇ گەپنى باشقىلارمۇ قويۇپ باققان، لېكىن ئاقمىدى.

— بىرلىكتە ئاقتۇرۇشقا تىرىشىمىز، سىلىگۇ قوللايدىغانلا؟

— كۆرۈۋاتىلا، قېرىغاندا خەققە ۋاقىراپ يۈرۈش ماڭا ئاسانمۇ؟ ئەلۋەتتە قوللايمەن.

— رەهمەت، گايىت ئاكا، بىر - ئىككى كۈننىڭ ئىچىدە بۇ مەسىلە توغرىلىق پارتكومدا سۆزلىشەرمىز.

ئابلىز ئۇلارنىڭ قېشىدىن ئۆتۈپ كېتىپ بارغان شېرىنگۈلنى چاقىردى:

— ئاڭلىسام، سىلەرنى كەچلىك كۇرس ئېچىۋاتىدۇ، دەيدۇ، راستمۇ؟

— ۋاي تاڭەي، ئابلىز ئاخۇن، بىر نىمە ئوقۇمدۇ ياكى قۇرۇق پاراڭ سېلىشامدۇ، ئۇقتىلى بولمايدۇ، — گايىت ئاخۇن ئۇنىڭغا ۋاكالىتەن جاۋاپ بەردى.

— دادام بىزنى زادىلا قوللىمايدۇ، ئابلىز ئاكا، — شېرىنگۈلنىڭ بوش كەلمىدى، — هەممىشەم زاڭلىق قىلىپ سوغۇق سۇ سېپىدۇ.

— پاھ، يېڭى چاۋچاڭنى كۆرۈپ ئەرز قىلىشقا ئۆتتۈڭمۇ ئەمدى؟

— خاتىرجەم بولۇڭ، شېرىنگۈل، ئەمدى دادىڭىزمۇ قوللايدۇ. بىز هەممىمىز قوللايمىز.

— دەرسىمۇ ئۆتۈپ بېرەرسىز، هازىر ئەڭ مۇهىمى مۇئەللىمىمىز يوق.

— چاتاق يوق، سۇڭ جەنمىڭنىمۇ تەكلىپ قىلىمىز. سىز ياشلارنى تەشكىللەڭ.

— ماقۇل، — شېرىنگۈل دادىسىغا ئەكىلگەن هالدا تۇمشۇغىنى سوزۇپ قويۇپ يۈگۈرگىنىچە باغ ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

ئابلىز گايىت ئاخۇن بىلەن خوشلىشىپ، چوڭ يولغا چىقتى. ئەتىگەندىن

AltunOq

بۇيان كۆرگەن-ئاڭلىغانلىرى ئۇنى جىددىلەشتۈرۈپ قويغان ئىدى. باغۋەنلەر توغرا دەيدۇ، ھۆددىگە بېرىشنى دەرھال بىر تەرەپ قىلىش كېرەك، ئەھۋالدىن قارىغاندا، بۇنى ھەل قىلماي تۇرۇپ قوشباغدا ئۆزگىرىش ياساش مۇمكىن بولمىسا كېرەك.

ئابلىز قەدىمىنى تېزلەتتى.

4

ئابلىز مەيداننىڭ پېشىشىق خىشتىن نەقىش چىقىرىپ سېلىنغان ھەشەمەتلىك ئىشخانا بىناسىغا كەلگەندە كۈن چۈشكە يېقىنلاشقان ئىدى. بىنا ئىچى جىمجىت، كۆپىنچە ئىشخانىلارغا قۇلۇپ سېلىنغان ئىدى. پەقەت ئىشىككە «ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمى» دەپ يېزىلغان ئىشخانىدىنلا ۋاراڭ-چۇرۇڭ ئاۋازلار ۋە كۈلكە ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئابلىز ئىشىكنى ئاستا ئىتتىرىپ كىردى. ئىشخانا خېلى چوڭ ئىدى. تۆت ئادەم ئىشىكنىڭ ئۇدۇلىدىكى جۈپلەپ قويۇلغان ئۈستەلنى چۆرىدەپ قارت ئويناۋاتقان ئىدى. ئۇلار پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن قارتقا بېرىلىپ كەتكەنلىكتىن، ئابلىزغا قاراپمۇ قويۇشمىدى. بۇلۇڭدىكى ئۈستەلدە بۇدرە چاچ بىر خەنزۇ قىز ئالدىغا كىتاب يېيىپ قويۇپ پۈپايكا توقۇۋاتقان ئىدى، ئۇ ئابلىزغا پەرۋاسىزغىنە بىر قاراپ قويدى-دە، يەنە ئۆز ئىشىنى قىلىۋەردى.

ئابلىز نېمە قىلارىنى بىلمەي، بىردەم قاراپ تۇردى-دە، كەينىگە ياندى. ئۇ ئەمدىلا ئىشىككە قەدەم قويغان ئىدى، ئىشخانىغا جاپپار كىرىپ كەلدى.

— ھوي، ئا چاڭجاڭ، بار ئىكەنلا...— دېدى جاپپار قىزغىن كەيپىياتتا قولىنى سوزۇپ، — سىلىنى كەلدى دەپ ئاڭلاپ ئىزدىمىگەن يېرىم قالمىدى. چاڭجاڭ يۈتۈپ كەتتى دەپ ساقچىغا خەۋەر بەرگىلى تاسلا قالدۇق. ھا... ھا... ھا...

جاپپارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان ئىشخانىدىكىلەر دەرھال قارتلارنى يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى. بۇدرە چاچ قىزمۇ پۈپايكىسىنى تارتمىنىڭ ئىچىگە ئالدىراپ تىقىپ، كىتابقا قارىغان بولۇپ ئولتۇردى.

ئابلىز جاپپار بىلەن كۆرۈشمىگىلى 7 - 8 يىل بولۇپ قالغان ئىدى. جاپپار خېلى ئۆزگەرگەن، قوساق سېلىپ، سەمرىشكە باشلىغان ئىدى. جاپپارنىڭ بۇنداق قىزغىن مۇئامىلىسى ئابلىزنىڭ ئەندىشىسىنى تارقاتتى.

— سالام، جاپپار چاڭجاڭ، — دېدى ئابلىز ئۇنىڭغا ئوچۇق چىراي قول بېرىپ، — مەنمۇ سىزنى ئىزدىدىم. ھازىر تېخى بۇ يولداشلاردىن سوراي دەپ تۇرغان ئىدىم.

جاپپار ئەمدىلا ئىشخانىدىكىلەرنى كۆردى ۋە دەرھال قاپىقى تۈرۈلدى، يۈزىنىڭ گۆشلىرى لىپىلداپ كەتتى.

— ئابلەت، نېمە ئىش بۇ؟ — دېدى ئۇ قارت ئويناۋاتقانلارنىڭ ئىچىدىكى ئىنچىكە بۇرۇت قويۇۋالغان ئىگىز يىگىتكە ئالىيىپ، — بىكار قالغان ئوخشىمامسىلەر؟ چۈشتىن كېيىن ھەممىڭلار ئەترەتلەرگە بېرىڭلار، ئاڭلىدىڭلارمۇ؟

ئابلەت ماقۇل دېگەندەك بېشىنى ئىگىتتى، قالغانلار يەرگە قارىغان ھالدا تىمىماق تاتىلاپ تۇراتتى.

جاپپار سۈرلۈك كەيپىياتتا ھەممىگە بىر قاراۋېتىپ، كېيىن ئابلىزغا بۇرۇلدى.

— يۈرسىلە، ئا چاڭجاڭ، ئىشخانىغا چىقايلى، — دېدى ئۇ خۇشامەت بىلەن ھىجىيىپ.

جاپپار ئابلىزنى كارىدورنىڭ نېرىقى بېشىدىكى ئۆز ئىشخانىسىغا باشلاپ كىردى.

جاپپارنىڭ ئىشخانىسى پەقەت يەرگە گىلەم سېلىنمىغانلىقىنى ھساپقا ئالمىغاندا، ياسىن شۇجىنىڭ ئىشخانىسىدىن ئانچە پەرق قىلمايتتى، ئىشخانا كىرىسلولار بىلەن توشتۇرۇلغان ئىدى. ئابلىز رەھمەتلىك سايىم ئاكىنىڭ ئىشخانىسىنى ئەسلىدى. ئۇ ئىشخانىدا سايىم ئاكىنىڭ كونىراپ سىرى چۈشۈپ كەتكەن بىر ئۈستەلدىن باشقا سىرتتىن كىرگەنلەر ئولتۇرۇدىغان يۆلەنچۈكسى يوق ئۇزۇن بىر ئاق ئورۇندۇق بار ئىدى. جاپپار بولسا ھەشەمەتلىك بىنالارنى سالغۇزۇپ، ئىشخانىسىنى كىرىسلولار بىلەن تولدۇرۇپتۇ، بىراق باغلارنىڭ ئەھۋالى ئېچىنىشلىق...

— قېنى، يۇقۇرى ئۆتسىلە، — جاپپار ئابلىزغا تۆردىن ئورۇن كۆرسەتتى ۋە ئۈستەل تارتمىسىدىن بىر قاپ ئالى تاماكا ئېلىپ ئۇزاتتى. — ئا چاۋچاك، چېكىپ قويسىلا. سىلىنى يەلدا ھادىسىگە ئۇچراپتۇ، دەپ ئاڭلىدىم، ئېغىر ئەمەستۇ؟

— ھېچگەپ يوق. ئۆزەمنىڭ دىققەتسىزلىگىمدىن...— ئابلىز سەل ئوڭايسىزلاندى.

— تازا كېلىشمىگەن ئىش بولۇپتۇ-دە، مەنمۇ ئادىلنى قەستەن شۇنداق قىلدىمىكىن دەيمەن، ھېچنېمە دەپ بولمايدۇ، سىلى ئۇقمايلا، ئۇ قىپ-قىزىل بىر لۈكچەك بولىدى دىسىلە. ئۇ پۈتۈن مەيداندىكى ياش بالىلارنى يولدىن چىقىرىپ بولاي دىدى...

— شۇنداقمۇ؟ — ئابلىز ئەجەبلەندى، — كىچىگىدە تولىمۇ ئوماق بالا ئىدى.

— ھەي... ھازىر پۈتۈنلەي ئۇنىڭ تەتۈرى، مەنمۇ تەربىيە بېرىپ ھاردىم، ئاخىرى ئۆزىنىڭ بېشىنى يەيدىغان ئوخشايدۇ.

جاپپار تېرمۇستىن قايناقسۇ قۇيۇپ ئابلىزنىڭ ئالدىغا قويدى.

— ئەمدى بەك بەلەن بولدى، — دىدى ئۇ ئابلىزغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ، — نەچچە ۋاقىتتىن بېرى باغۋەنچىلىكتىن قىلچىمۇ خەۋىرى يوق ئادەملەرنى چاۋچاك قىلىپ ئەۋەتىپ، بىزنى سارالڭ قىلىپ قوياي دىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، پارتكوم شۇجىمىز بىر كېسەل قېرى. يىلنىڭ تەڭدىن تولىسىنى دوختۇرخانىدا ئۆتكۈزىدۇ، شۇڭا ھەممە ئىش يالغۇز ماڭا ئارتىلىپ قالغان ئىدى، سىلىنى كەلدى دەپ ئاڭلاپ قالتىس خۇش بولدۇم، جۇمۇسلا.

— مېنىڭمۇ رەھبەرلىك خىزمىتىدىن قىلچە ساۋادىم يوق، سىلە بولغاندىكىن بىرلىكتە ئىشلەپ كېتەرمىز.

— ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ، — دىدى جاپپار ئالدىراپ ئىپادە بىلدۈرۈپ، — ئاۋال بىر نەچچە كۈن دەم ئالسىلا، ئاندىن ئەھۋالنى تونۇشتۇرساق قانداق؟

— دەم ئېلىشنى كېيىنگە قالدۇرايلى، — ئابلىز ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلدى، — سىلىمۇ بىلىلا، ھازىر باغۋەنچىلىكنىڭ ئالدىراش ۋاقتى. چىڭ تۇتمىساق كېيىن ئورنىنى تولدۇرغىلى بولمايدۇ. مېنىڭ ئەترەت كادىرلىرىنىڭ يىغىنىنى ئاچساقمىكىن دىگەن ئويۇم بار، سىلى قانداق قارايلا؟

— بولىدۇ، بولىدۇ، — جاپپار دەرھال قوۋۋەتلىدى، — بۇ ئەترەت كادىرلىرىنى پات-پات زىخلاپ تۇرمىسا قوشتۇنغا ئولتۇرۇۋالىدۇ. قاچانراق ئاچساق بولار؟

— ئەتە چۈشتىن ئاۋال ئاچايلىمۇ؟

— ماقۇل. مەن چۈشتىن كېيىن ئۇقتۇرۇش قىلغۇزۇۋېتەي. سىلىگە ئولتۇرىدىكى ئىشخانىنى راسلىتىپ قويدۇم، ئۆيىنى قاچانراق كۆچۈرۈپ كېلىلا؟

— ماڭا ئۆينىڭ كېرىگى يوق، ئىشخانىدا ياتسامىلا بولىدۇ.

جاپپار تېڭىرقىغان ھالدا قاشلىرىنى ـۈزدى.

— بۇ گەپچە، تېخى ئۆيلەنمىگەن ئوخشىمامىلا؟

— ھەئە...

— مۇنداق دىسىلە... ئاشخانىنىڭ تا-

مىغى ناچار، قىيىنىلىپ قالالىمىكىن؟ چۈشتە بىزنىڭكىگە بېرىپ تاماق يەپ كەلسىلە.

— رەھمەت، كېيىنچە بارارمەن، — ئابلىز ئورنىدىن تۇردى.

جاپپار ئابلىزنى ئۆيگە بېرىشقا خېلى قاتتىق تۇتتى، ئابلىز ھازىرچە بېرىشنى ئەپ كۆرمەي ئۆزرە ئېيتتى. ئۇنىڭغا جاپپارنىڭ بۈگۈنكى كەيپىياتى غەلىتە تەسىر قالدۇردى، ئۇ جاپپارنى بۇنداق قىزغىن بولار دەپ ئويلىمىغان ئىدى. بەلكىم بۇ يالغان، ياسالما ئىشلاردۇر، ئۇ ئابلىزنى كولدۇرلىتىۋاتامدىكىن؟

ئابلىز شۇ خىياللار بىلەن ئاشخانىغا كېلىپ قالغىنىنى تۇيماي قالدى. ئۇ تاماق يەيدىغان زالدا سۇك جەنمىڭنى ئۇچراتتى.

— شياۋ ۋاڭ سېنى ئۆيدىن ھەيدەپ چىقاردىمۇ نېمە؟ — دېدى ئابلىز ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ.

— شياۋ ۋاڭ شەھەرگە كەتكەن ئىدى، يالغۇز ئۆزەمگە تاماق ئېتىش خوشياقمىدى، — دېدى سۇك جەنمىڭ چۈشەندۈرۈپ، — ھە، جاپپار بىلەن كۆرۈشتۈڭمۇ؟

— كۆرۈشتۈم، ئوبدان پاراڭلاشتۇق.

— شۇنداقمۇ؟ — سۇك جەنمىڭ مېيىغىدا كۈلدى، — ئالدىرىما، تېخى كۆرۈسەن...

شۇ چاغدا يۈزى ياغلاپ قويغاندەك پاقىراپ تۇرىدىغان، بۇرۇتلۇق چوقۇر ئاشپەز ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى.

— ئا چاڭجاڭ، ئىچكىرىگە كىرەمىلا؟ — دېدى ئۇ ئاشخانىنىڭ ئىچىنى شەرەت قىلىپ.

ئابلىز ئاشپەزگە ئەجەبلىنىپ قارىدى.

— ئەمەلدارلارنىڭ تاماقخانىسى ئايرىم، — دېدى سۇك جەنمىڭ ئابلىزغا چۈشەندۈرۈپ، — ماڭ، بارغىن.

— شۇنداق گەپمۇ؟ — ئابلىز چۈشىنىپ كۈلۈمسىرىدى، — ماۋۇ كىشىگە گېپىم بار ئىدى، مۇشۇ يەرگىلا ئەپچىقىپ بەرمەملا؟

ئاشپەز بىر پەس نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇردى ۋە ئاستا ئىچكىرى كىرىپ كېتىپ پەتنۇستا تاماق ئېلىپ چىقتى. ئابلىزنىڭ ئالدىغا بىر تەخسە مايدا قورۇلغان گۆش، بىر تەخسە تۇخۇم، بىر تەخسە قازان كاۋىپى تىزىلدى. ئابلىز ئالدىدىكى تەخسىلەرگە كۆز يۈگۈرتۈپ ھەيران بولدى.

— ئۇستام، — دېدى ئۇ ئاشپەزگە تىكىلىپ، — بۇنىڭ ھەممىسىنى مەن يەيدىغانمۇ؟

— يېمىسىلە، چاڭجاڭ، بۇنىڭدىن ياخشىراق قىلىشقا ئۈلگۈرەلمىدىم، — ئاشپەز ئۇنىڭغا خوشامەت بىلەن ھىجايدى.

— بۇنداق باقسىلا مۇئاشىمنىڭ ھەممىسى تاماققىلا كېتىپ قالمامدۇ باشقىلار نېمە يېسە ماڭىمۇ شۇنى بەرسىلە ئۇستام.

— غەم قىلماي يەۋەرسىلە، بىلەتنىڭ كارى چاغلىق...

— شۇنداقمۇ؟ — ئابلىز كۈلۈۋەتتى، — ئۇستام، بۇ كىمنىڭ غەمخورلىقى بىلەن بولۇۋاتىدۇ، مەن بىر ئۇقۇپ قالاي...

ئاشخانىدا تاماق يەۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى قىزىقسىنغان ھالدا قاراپ تۇرماقتا، ئاشپەز نېمە دېيىشنى بىلمەي ھە دەپ كۈلۈمسىرەيتتى.

— ئەمدى چاڭجاڭ... مېنى خىجىل قىلمىسىلا...

— ماڭا قارىسىلا، ئۇستام، — ئابلىزنىڭ چىرايى جىددىي تۈس ئالدى، — بۇنىدىن كېيىن بۇنداق ئىشلار زادى تەكرارلىنىدىغان بولمىسۇن. مەن قوشباغقا مېھمان ئەمەس، ئەكسىچە مۇشۇ يەرنىڭ خىزمەتچىسى. يەنە بىر قېتىم ئېيتىپ قوياي، ماۋۇ يولداشلار نېمە يېسە ماڭىمۇ شۇنى بېرىڭلا، ئۇقتىڭىزمۇ؟! — ئابلىز ئالدىدىكى تەخسىلەرگە قاراپ قويۇپ قوشۇپ قويدى، — ماۋۇلارنى سۇك جەنمىڭ

ئىككىمىز يەۋېتەيلى، قانداق دەيسەن، شىپاۋ سۇك؟ — ئابلىز يانچۇقىدىن بىلەت ئېلىپ ئاشپەزگە سۇندى.

ئاشپەز بىر قىزىرىپ، بىر تاتىرىپ دۇدۇقلىدى.

— بۇ... بۇ قانداق بولغىنى، چاڭجاڭ؟

— شۇنداق بولدى، مېنى يىقىتتىلا، — ئابلىز خۇشخۇي كۈلۈمسىرىدى ۋە سۇك جەنمىڭغا مۇراجەت قىلدى، — قېنى، شىپاۋ سۇك، سەي بىرگە ئۆتتى، بۈگۈن مەن سېنى مېھمان قىلىدىغان بولدۇم - دە، ئالە!

— بۇمۇ ماڭا كەلگەن ئامەت، بىلگەندەكلا بۈگۈن كەلگىنىنى كۆرمەمسەن؟

ئۇلار كۈلۈشكەنچە چوكىلارنى قولىغا ئالدى، ئاشپەز غۇدۇڭشىغىنىچە ئاشخانا ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

چۈشتىن كېيىن ئابلىز ئىشلەپچىقىرىش بۆلۈمىدىن قوشباغنىڭ يېقىنقى يىللاردىن بۇيانقى ئومۇمى ئەھۋالى توغرىسىدىكى مەلۇماتلارنى ئېلىپ تونۇشۇپ چىقتى. شۇ يىللار ئىچىدە بىرمۇ يېڭى باغ يېتىشتۈرۈلمەپتۇ. كونا باغلار بولسا يىلدىن - يىلغا قۇرۇپ مەھسۇلات كېمەيگەن، ئىككى يىلدىن بۇيان ھاشارەت ئاپىتى 40 پىرسەنتكە يەتكەن ئىدى.

ئابلىز ئۆز زىممىسىگە چۈشكەن يۈكنىڭ ئېغىر ئىكەنلىكىنى ھېس قىلماقتا ئىدى. قوشباغنى بۇ ھالەتتىن قانداق قۇتۇلدۇرۇش كېرەك؟ ئىشنى نېمىدىن باشلاش كېرەك؟ بۇنىڭغا ئۇنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتى، قابىلىيىتى يېتەرمۇ؟ ئۇ، مانا شۇلارنى ئويلىغاندا، ئۆزىنىڭ ياسىن شۇجى ئالدىدا ماقۇل دېگەنلىكىگە پۇشايمان قىلدى.

ئابلىز كەچكىچە ئىشخانىدا بولدى، كەچكى تاماقنى يېگەندىن كېيىن، شېرىنگۈلگە بەرگەن ۋەدىسى بويىچە بىرىنچى ئەترەتكە قاراپ ماڭدى. ئۇ كەلگەندە چاققانغىنا مەجلىسخانىغا 20 گە يېقىن قىز - يىگىتلەر يىغىلىشقان ئىدى، شېرىنگۈل ئۇلارغا نېمىدۇر سۆزلىمەكتە ئىدى. ئۇ ئابلىزنى كۆرۈپ گېپىنى توختىتىۋالدى.

ئابلىز ياشلار بىلەن قىزغىن سالاملاشتى، شېرىنگۈل ئابلىزغا ئۇلارنى بىرمۇ - بىر تونۇشتۇردى.

ئابلىز ئۇلارنىڭ بۇندىن بۇرۇن قانداق ئۆگىنىش قىلىشقانلىغىنى، قانداق كىتاپلارنى ئۆگەنگەنلىكىنى سورىدى.

— باشلىقىمىزمۇ، مۇئەللىمىمىزمۇ شېرىنگۈل، — دېدى ئابلىز ئەتىگەن باغدا كۆرگەن مەلىكەم دېگەن قىز، — ئۇ نېمىنى ئوقۇپ بەرسە، ئاڭلاۋەردۇق.

باشقىلارمۇ ئۇنىڭغا قوشۇمچە قىلدى،

— ئەمدى ئوقۇغۇدەك كىتاپمۇ قالمىدى،

— ھاشارەتچىلىكنى ئۆگەنسەك بولاتتى.

— لاۋ سۇك مۇئەللىمۇ كېلەر؟

ئۇلارنىڭ جۇشقۇنلىغىنى كۆرۈپ ئابلىزنىڭ كۆڭلى كۆتۈرۈلدى. ئابلىز ئۇلارنىڭ بىلىم ئېلىشقا بەكمۇ تەشنا ئىكەنلىكىنى، ئەگەر ئۇلار يېتىلىپ چىقسا قوشباغ ئۈچۈن زور كۈچ قوشۇلىدىغانلىغىنى ھېس قىلدى. بۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىگى تولۇقسىز ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن ياشلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ تېخنىكا بىلىملىرىنى ئىگەللىشى ئەلۋەتتە قىيىنغا توختىمايتتى.

— سىلەرنىڭ قىزغىنلىغىڭلار ياخشىكەن، باللار، — ئابلىز ئۇلارغا مەدەت بەردى، — بۇ ئىشىڭلارنى قەتئىي قوللايمەن، ھەممىڭلارغا مەلۇم، باغۋەنچىلىك ئىلمىي ئىش. ئۇنىڭ نۇرغۇن ئىنچىكە قانۇنىيەتلىرى بار، بۇلارنى بىلمەي، ئىگەللىمەي تۇرۇپ ياخشى باغۋەن بولغىلى بولمايدۇ. مەن ھاشارەتچىلىكنى ئۆگەنگەن، بۇ جەھەتتە بىلگىنىمچە سۆزلەپ بېرىمەن، يەنە سۇك جەنمىڭ بار، ئۇ مىۋە

كۆچەتلىرىنى يېتىشتۈرۈشنىڭ تېخنىكى، بۇندىن باشقا بىر سىرتتىندۇ دۇئەللىم تەكلىپ قىلىساق بولىدۇ، مېنىڭچە، بىز بۇ كۇرسنى ئۈزلۈكسىز كېڭەيتىشىمىز كېرەك. ھەممىدە قوشىباغلىقلار باغۋەنچىلىكىنىڭ ئادەتتىكى ئىلمىي مەشغۇلا - تىنى ئىگەللىشى لازىم، بولمىسا ئۇ قانداق باغۋەن بولىدۇ؟

ئابلىز ياشلار بىلەن خېلى ئۇزاققىچە پاراڭ-لاشتى. ئۇلار بىللە ئوقۇتۇش پىلانى، دەرس مەزمۇنى، ۋاقىت... قاتارلىق نەرسىلەر-دە ئېنىق بەلگىلىمىلەرنى تۈزۈپ چىقتى ۋە ئەتىدىن باشلاپ رەسمىي دەرس ئۆتۈدىغان بولۇپ كېلىشىپ تارقاشتى. ئابلىز يولدا كېلى-ۋېتىپ شېرىنگۈلگە تاپىلىدى:

— گايىت ئاكامغا دەپ قويۇڭ، ئەتە ئىشخانىدا مەجلىس بار، كەلسۇن.

— ماقۇل.

×

ئابلىز مەجلىسخانىغا كىرگەندە تېخى ھېچكىم كەلمىگەن ئىدى. ئۇ مەجلىسخانىغا سەپ سالدى، تاملار پۈتۈنلەي لەۋھە، بايراقلار بىلەن تولۇپ كەتكەن ئىدى، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى قوشباغنىڭ ياردىمى، ئوبدان كۆ-تۈۋالغىنىغا تەشەككۈر بىلدۈرۈپ تەقدىم قى-لىنغان ئىدى. ئابلىز ئاچچىق بىر كۈلۈپ قويدى، چۈنكى بۇ مەجلىسخانىغا كىرگەن ھەر قانداق ئادەم قوشباغنى ناھايىتى باي، ئىلغار ئورۇنكەن دەپ ئىشىنىشىدە شەك يوق ئىدى. بىردەمدىن كېيىن ئەترەت باشلىقلىرىمۇ كې-لىشكە باشلىدى. ئابلىز ئۇلارنىڭ كۆپىنچە-سىنى ئوبدان تونۇيتتى، شۇڭا ئۇلار بىلەن ئۇرۇق - تۇققاندەك قىزغىن كۆرۈشتى. ئەترەت-نىڭ ئەھۋاللىرى توغرىلىق پاراڭلاشتى.

جاپپار بىر تۇتام ماتېرىيالنى كۆتەر-گەن ھالدا مەجلىسخانىغا كىرىپ كەلدى، ئۇ ئابلىزنى كۆرمىدى بولغاي، ئۇزۇن ئۈستەلنىڭ ئالدىدىكى يۇمشاق ئورۇندۇققا چۆكۈپ ئول-تۇرۇپ، قولىدىكى ماتېرىياللارنى بىرمۇ - بىر ۋاراقلاپ كۆرۈشكە باشلىدى. بىر چاغدا ئۇ بېشىنى كۆتىرىپ ئەترەت باشلىقلىرى بىلەن قىزغىن پاراڭلىشىۋاتقان ئابلىزنى كۆردى - دە، دەرھال ئۇنىڭ قېشىغا كەلدى:

— يىغىننى باشلايلىمۇ، ئا چاڭجاڭ، ھەممەيلەن كېلىپ بولغاندەك تۇرىدۇ؟

— مەيلى، — دېدى ئابلىز ئۈستەل تەرەپكە ئۆتۈپ، — يىغىننى سىلى باشقۇرسىلا.

جاپپار ئۆز جايىغا كېلىپ قولى بىلەن ئۈستەلنى تاقىلداتتى:

— دىققەت قىلىڭلار، ھازىر يىغىننى باشلايمىز، — جاپپار ئالدىدىكى ھۆججەتلەرنى نىمشقىدۇر ۋاراقلاپ قويدى، — يېقىندىن بۇيان ئىشلەپچىقىرىش ئالدىراش بولغاچقا، يىغىنمۇ ئاچالمىدۇق، ئاڭلىشىمىزچە، ئەترەتلەر بەك بەل قويۇۋېتىپتۇ. بۇنداق قىلساق بۇ يىلقى مىڭ تونىنا ۋەزىپىنى قانداق ئورۇنلايمىز؟ يولداشلار ئۆز مەسئۇلىيىتىنى ئوبدان تونۇشى كېرەك، بىز دېگەن پارتىيىنىڭ كادىرى، ئول-تۇرغانلارنىڭ كۆپىنچىسى پارتىيە ئەزاسى، ئەگەر بىز بەل قويۇۋەتسەك، باغۋەن ئەزالار نېمە قىلمايدۇ؟

جاپپارنىڭ رەڭگى سۇرلۇك تۇس ئال-دى. ئاۋازى بارغانسېرى كۆتىرىلدى. زالنىڭ ئىچى جىمجىت ئىدى. كۆپچىلىك جاپپارنىڭ بۇنداق «ساقال قىرىشى» غا ئادەتلىنىپ كەت-كەن بولسا كېرەك، بەزىلەر چاپىنىنىڭ ياقى-سىغا بېشىنى تىقىپ ئۇخلاۋاتاتتى، بەزىلەر ئاچچىق تاماكىنى بۇلۇقشىتا چېكىپ، ئۆزئارا پىچىرلاشماقتا ئىدى.

جاپپار خېلى ئۇزۇن سۆزلەپ، ئاخىرىدا گېپىنى خۇلاسىلىدى:

— بۇگۈن مەن شۇنچىلىكلا دەپ قو-ياي، ھازىر ئا چاڭجاڭنىڭ قانداق پىكرى

AltunOg

بار، ئاڭلاپ باقايلى.

مەجلىسخانا ئىچى جىددىيلەشتى. ئۇخلاۋاتقانلار بېشىنى كۆتىرىشتى، گەپ قىلىشىۋاتقانلار گېپىنى توختاتتى، ھەممەيلەننىڭ كۆزى يېڭى باشلىققا سىناش نەزىرىدە تىكىلدى.

ئابلىز ئوڭايسىزلانغان ھالدا كۆپچىلىككە نەزەر سالدى.

— مېنىڭچە، ئاۋال كۆپچىلىك سۆزلەپ باقسۇن، — دېدى ئۇ كۈلۈمسىرەپ، سىلەر مەسىلىلەرنى بىردىن ئوبدان بىلىسىلەر... قانداق قىلغاندا، كەڭ ئاممىنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغاپ، قوشباغنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتكىلى بولىدۇ، بۇ مەسىلە توغرىسىدا نىمىنى ئويلاۋاتقان بولساڭلار دادىل ئوتتۇرىغا قويۇڭلار. شۇنداق قىلايلىمۇ، جاپپار چاڭجاڭ؟

جاپپار ئالدىدىكى ھۆججەتلەردىن بېشىنى كۆتەردى:

— ھەئە، توغرا، ھەممىڭلار پوزىتسىيە بىلدۈرۈڭلار. — دېدى ئۇ بۇيرۇق قىلغاندەك.

كۆپچىلىك بىر - بىرى بىلەن پىچىرلىشىشقا باشلىدى. بىر نەچچە مىنۇت جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى.

— مەن ئىككى ئېغىز گەپ قىلاي، — دېدى گايىت ئاخۇن، — ھازىر قۇرۇق گەپ ھېچكىمنىڭ قۇلىغىغا خوشياقمايدىغان بولۇپ قالدى. ھېلىمۇ يىگىرمە يىلدىن بۇيان بېچارە ئەزالارنى زىخلاپ كەلدۇق. ئەمدى يېتەر... ئەگەر قوشباغنى ئوڭشايمىز دىسەك، مەركەزنىڭ دىگىنى بويىچە باغنى شەخسلەرگە كۆتىرە بېرەيلى، باغۋەنلەرنىڭمۇ تەلىۋى شۇ.

گايىت ئاخۇننىڭ پىكرى مەجلىسنى جانلاندۇرۇۋەتتى، كۆپچىلىك تەرەپ - تەرەپتىن چۇۋۇلداشتى:

— گايىت دۈيجاڭنىڭ دىگىنى توغرا، زادى ...

— باشقا ئورۇنلار كۆتىرە ئېلىپ ئىشلەۋاتقىنىغا ئىككى يىلدىن ئاشتى.

— ھۆددىگە بېرىۋەتسە كېلىدىغان مېھمانلار نىمە يەيدۇ؟

— شۇنى دەڭلا، ئۇ چاغدا سوغا سالام بىلەن يۈز تاپىدىغان ئىشتىمۇ دەسمايە قالمايدۇ - دە.

جاپپار گەپنىڭ نەگە كېتىۋاتقانلىقىنى پەملەپ، دەرھال ئورنىدىن تۇردى - دە، كۆپچىلىكنى تەرتىپكە چاقىرغاندىن كېيىن:

— قېنى، كۆپچىلىك، ئەمدى ئاچاڭجاڭنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ باقساق، — دەپ تەكلىپ بەردى.

مەجلىسخانا ئىچىنى سۈرلۈك جىمجىتلىق باستى، كۆپچىلىك ھولۇققان، سىناق نەزىرىدە ئابلىزغا قاراپ - قاراپ قوياتتى، ئۇلار يېڭى باشلىقنىڭ بۇ ئىشقا قانداق قارايدىغانلىقىنى بىلىشنى خالايتتى. لېكىن ئابلىز يەنىلا سۆزلەشكە ئالدىرىماي جاپپارغا بۇرۇلدى.

— جاپپار چاڭجاڭ، — دېدى ئۇ سىلىق تەلەپپۇزدا، — كۆتىرە بېرىش مەسىلىسىگە قارىتا سىلىنىڭ قانداق پىكىرلىرى بار؟

جاپپار قولىدىكى تاماكىنى كۈلدانغا پاتۇرۇپ ئۆچۈرۈۋېتىپ، قاپىقىنى تۈرگەن ھالدا جاۋاپ بەردى:

— كۆتىرە بېرىش ھەققىدە بىر ئۆتكەن يىلى پارتكومدا مۇزاكىرە قىلىپ، قوشباغنىڭ ئەھۋالىغا ماس كەلمەيدۇ، دەپ قارار قىلغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مۇناسىۋەتلىك رەھبىري ئورۇنلارنىڭ ئېنىق كۆرسەتمىسىمۇ يوق. شۇڭا، بۇ مەسىلە توغرىسىدىكى تالاش تارتىشنى توختاتساق.

— مەركەزنىڭ يوليورۇقى ھېساپ ئەمەسمۇ؟ — گايىت ئاخۇن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى.

— مەركەزنىڭ يوليورۇقى پۈتۈن مەملىكەتكە قارىتىلغان، قوشباغنىڭ كونكرېت

ئەھۋالى ئوخشمايدۇ - دە، — دىدى جاپپار
قوللىرىنى شىلتىپ.

— گەپىنىڭ تۈگۈنى نىمدە ئىكەنلىكى-
نى بىلەمسىلەر، تۇققانلار؟ — دىدى گايىت
ئاخۇن قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، — بۇنى مەن
ئېيتىپ بېرەي: بۇلار باغلارنى كۆتىرىگە
بېرىۋەتسەك خالىغانچە بۇلاڭ - تالاڭ قىلال-
ماي قالىمىز، دەپ ئەنسىرەيدۇ.

— گايىت دۈيجاڭ، تۆھمەت قىلماي-
لى — دىدى جاپپار جىددىيلىشىپ.

— جاپپار ئاخۇن، قارىسىغىلا سۆزلە-
ۋاتقىنىمىز يوق قىلغان گېپىمىزگە ئىگە
بىز!

— پاكىت بولۇش كېرەك، پاكىت! —
جاپپار ئۈستەلنى مۇشتلىدى.

— پاكىت دەملا؟ ماقۇل، — گايىت
دۈيجاڭ تۆش يانچۇغىدىن بىر تۇتام قەغەز-
نى ئېلىپ ئۈستەلگە تاشلىدى، — مانا بۇ
ھۆججەتلەرنى سىلى تەستىقلىغانغۇ دەيمەن،
بىزنىڭ دۈيدىن ئۈچ تۈننا نەشپۈت ئېلاشا
ئامىنغا كەتتى، قېنى، بۇنىڭ پۇلى؟ باشقا
دۈيلەرنىڭ ئامبىرىدىن ماشىنا - ماشىنلاپ
يوقاپ كېتىۋاتقان نەشپۈتلەر نەگە كەتتى؟

جاپپارنىڭ چىرايى قارىداپ كەتتى.
ئەگەر بۇ يەردە ئابلىز بولمىغان بولسا، بۇ
قېرىنىڭ تازا ئەدىۋىنى بەرگەن بولاتتى.

— ھەممىسىنىڭ ئىزى بار، — دىدى ئۇ
تىترىگەن ھالدا.

ئابلىز ئورنىدىن مىدىرلىدى، ئۇ ئەمدى
ئۆزى پوزىتسىيە بىلدۈرمىسە بولمايدىغانلىقى-
نى چۈشەندى، بولمىسا بۇنداق تالاش -
تارتىش كەچكىچەمۇ تۈگىمەيتتى.

— يولداشلار! — دىدى ئۇ ئاخىرى
كۆپچىلىككە قاراپ، — كۆپچىلىكنىڭ پىكرى
ئاساسەن ئايدىڭلىشىپ بولغاندەك تۇرۇدۇ،
ئەمدى مەن ئىككى ئېغىز پىكرىمنى ئوتتۇ-
رىغا قويۇپ باقاي ... بۈگۈن ناھايىتى مۇھىم
گەپلەر ئوتتۇرىغا چۈشتى. دىمەك، ھەممەي-
لەن قوشباغنىڭ تەقدىرى ئۈستىدە باش قا-
تۇرۇۋاتىمىز. بۇ ناھايىتى ياخشى ئىش، ھەم-
مىڭلارغا مەلۇم، پارتىيە 3 - ئومۇمى يىغىنى-
دىن بۇيان، دۆلىتىمىزنىڭ يېزا ئىگىلىگىدە
ناھايىتى زور يۈكسىلىش بارلىققا كەلدى،
يېزىلارنىڭ نامراتلىق، قالاقلىق قىياپىتى
تېزلىك بىلەن ئۆزگىرىشكە باشلىدى ... ئەپسۇس-
كى، قوشباغ بارغانسېرى نامراتلىققا قاراپ
يۈزلىنىۋاتىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى زادى نەدە؟
بۇ مەسىلە ھەققىدە ئەستايىدىل ئويلىنىپ با-
قىدىغان ۋاقىت كەلدى. مېنىڭ پىكرىمچە،
بىر يەنىلا ئىگىلىك باشقۇرۇش جەھەتتە كو-
نا، قاتمال ئۇسۇلدىن قۇتۇلالمايۋاتىمىز، يە-
نىلا ئاقمايدىغان مەجبۇرلاش ئۇسۇلىغا تايى-
نىۋاتىمىز. مەن تونۇگۈن باغۋەنلەر بىلەن
سۆھبەتلىشىپ باقتىم، ئۇلار مۇ مەسئۇلىيەت

تۈزۈمىنى يولغا قويۇشنى تەلەپ قىلماقتا، بۇ
مەسىلە ھەققىدە مەركەزنىڭ ئېنىق يوليورۇ-
قى بار. شۇڭا، كۆتىرە بېرىشنى دەرھال
ئەمىلىيلەشتۈرۈش كېرەك.

كۆپچىلىك بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قارى-
شىپ قويدى، جاپپار بىر قىزىرىپ، بىر تا-
تارغان ھالدا ئابلىزغا قارىدى.

ــ ئا چاكىجاك، مەن بۇنىڭغا قوشۇلال-
مايمەن، ئاقىۋەتكە سىلى مەسئۇل بولسىلا
مەيلى...ــ دىدى ئۇ قىيىدىغان تەلەپپۇزدا.

ــ ئەلىۋەتتە مەسئۇل بولىمەن، خاتىر-
جەم بولسىلا، ــ ئابلىز كۈلۈمسىرىگەن ھالدا
جاۋاپ بەردى.

يىغىندا كۆتىرە بېرىشنىڭ ئۇسۇلى،
شەرتلىرى قاتارلىق ئىشلار مۇزاكىرە قىلىنىپ،
ئورتاق ئۈلچەم بېكىتىلدى. جاپپار غىپپىدە
يىغىندىن چىقىپ كەتتى ۋە قايتىپ كىرمىدى.
يىغىندىكىلەرمۇ ئۇنى ئۇنتۇپ قالغاندەك ھېچ-
كىم ئۇنىڭ ئىزدەك ـ سورىغىنى قىلمىدى.

چۈشكە يېقىن مەجلىس ئاخىرلاشتى.
كۆپچىلىك قوشباغنىڭ تارىخىدىكى بۇ يېڭى-
لىقنى ئېلىپ ئەترەتلەرگە تارقاشتى. ھەممى-
نىڭ كەينىدە ئابلىز بىلەن گايىت ئاخۇن
بىللە چىقتى.

ــ ئابلىز ئاخۇن! ــ دىدى ئۇ ھاياجان-
لانغان ھالدا، ــ بۈگۈن ئوغۇل بالىدەك گەپ
قىلدىلا، ھەممەيلەن رازى بولدى، لېكىن
ھەر ھالدا ھوشيار بولسىلا ...

ئابلىز گايىت ئاخۇننىڭ نىمە دىمەكچى
بولغانلىغىنى چۈشەندى. توغرا، ھوشيار بو-
لۇش كېرەك. جاپپارنىڭ تاتارغان قانسىز
چىرايى ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كەلدى ۋە كۆڭ-
لى غەش بولدى. چۈنكى بۈگۈن بىسمىللا
دىمەي پىكىردە ئىختىلاپ تۇغۇلدى، بۇندىن
كېيىن يەنە قانداق ئىشلار يۈز بېرەر؟ نىملا
بولمىسۇن ئابلىز باسقان قەدىمىدىن يانمايدۇ.

(داۋامى بار)

(بېشى 29 ـ بەتتە)

بەرگىن. ياخشى ئۆگىنىڭلار، ئەقىللىق بولۇڭ-
لار ... ــ دىدى.

بوۋاي سۆزىنى ئاياقلاشتۇرۇپ باللار
بىلەن خوشلاشتى ـ دە، ئېشىكىگە مىنىپ، ئۆز
يولىغا يۈرۈپ كەتتى.

شۇ ئارىدا ئېتىزدىن يانغان كىشىلەر
قۇتلۇق ۋە باشقا باللارنىڭ ئاغزىدىن بولۇپ
ئۆتكەن بۇ ئىشلارنى ئاڭلاپ، دەسلەپتە ھەيران
بولۇشتى. ئارىدىن بىرسى:

ــ ھەي، سىلەر بۇ يولۇچىنى كىم دەپ
ئويلايسىلەر؟ مۇنداق ئاجايىپ ئىشلار نەسى-
رىدىن ئەپەندىدىن باشقا كىشىنىڭ قولىدىن
كەلمەيدۇ، جۇمۇ! ــ دىدى. توپلىشىپ تۇر-
غانلارنىڭ ھەممىسى بىر ئېغىزدىن:

ــ راست، بۇ چوقۇم نەسىرىدىن ئەپەن-
دىنىڭ ئىشى، مەھەللىمىزگە نەسىرىدىن
ئەپەندى كەپتۇ! ــ دەپ غۇلغۇلا قىلىشتى.

ــ نەسىرىدىن ئەپەندى؟! ...

بۇ سۆيۈملۈك نامنى ئاڭلىغان باللار
قىن ـ قىنىغا پاتماستىن ۋاقىراپ، سەكرىشىپ
تەنتەنە قىلدى ۋە نامى ئېغىزدىن چۈشمەي-
دىغان شۆھرەتلىك كىشىنى يەنە بىر قېتىم
كۆرۈۋېلىش ئارزۇسىدا، يولۇچى ھازىرلا
يۈرۈپ كەتكەن يول بىلەن جىنىنىڭ بېرىچە
يۈگۈرۈپ كېتىشتى.

شېئىرلار

كامىل رەھىم

ۋىجدان ھەققىدە

ۋىجداننى تەرىپلەپ بەزىلەر گاھى
يالتىراپ نۇر چاچقان ئالتۇن دەر ئىكەن.
ۋىجداننىڭ خىسلىتى، قىممىتىنى ھەم
ئالتۇنغا تەڭ قىلىپ ماختىشار ئىكەن.

مەن دەيمەن، ئالتۇن ئۇ ھېسسىز
بىر مېتال،
ھېچقاچان بولماس تەڭ ئالتۇن ۋىجدانغا.
تېپىلماس ۋىجداننىڭ تەڭتۇشى بۇندا،
بىباھا خىسلەتتۇر ۋىجدان ئىنسانغا.

مىسالى قەلبىڭدە ۋىجداندىن ئەسەر
بولمىسا تاپارسەن ۋىجداننى نەدىن؟
ئالتۇننى خەج قىلىپ ئالەم ئاختۇرۇپ،
ئالارسەن ۋىجداننى قايسى بىر ئەردىن؟!

ئالتۇننىڭ پاقىراق، داتلاشماسلىقى،
قەترىدۇر دېڭىزدەك ۋىجدان ئالدىدا.
ئالتۇنسىز ھاياتمۇ ئۆتەر بەختلىك،
ۋىجدانسىز كىم كۆلەر ھايات يولىدا؟

ئاچقۇچ خىسلىتى

ئاچقۇچسىز ئېچىلار قۇلۇپ بارمىدۇ؟
ئېچىلسا ناۋادا دىسۇن كىم قۇلۇپ.
ۋە ياكى بىر ئاچقۇچ ھەممە قۇلۇپنى
ئاچالامدۇ ئۆزىنىڭ ئاچقۇچى بولۇپ؟

ھەممىگە مەلۇملۇق ھەقىقەت شۇكى،
بىر ئاچقۇچ ئاچقۇسى پەقەت بىرنىلا.
ھەر قۇلۇپ ئېچىلسا ئۆز ئاچقۇچىدا،
قۇلۇپنىڭ قىممىتى پەقەت شۇندىلا.

بەزىبىر كۆڭۈللەر ئوخشار بەئەينى،
ئاچقۇچسىز ئېچىلار ساختا قۇلۇپقا.
ۋىجداننى ئاچقۇچى بولمىغاچ ئۇنىڭ،
ھەر كىممۇ ئاچىدۇ ئۇنى كۆرۈپلا.

شۇڭا مەن ئىشىنىپ كۆڭۈل غەزنەمگە،
ساداقەت قۇلۇپنى سېلىپ يۈرۈمەن.
بولغاچقا ۋىجداننىڭ ئاچقۇچى مەندە،
ئوغرىدىن تەشۋىشسىز ئامان تۇرۇمەن.

ھەسرەتتە قالغان سىڭلىمغا

(«ھەسرەتتە قالغان قىز» دېگەن رەسىمنى كۆرگەندىن كېيىن)

ژۇرنالنىڭ بېتىدە كۆرۈپ قالدىم مەن،
ئاي يۈزلۈك بىر قىزنىڭ سولغۇن تۇسىنى.
ھەسرەتنىڭ ئوچقۇنى چاقنىغان كۆز ھەم
ئەلەمدىن سارغايغان قانسىز يۈزىنى.

بوشاشقان تەنلىرى، قىسىلغان بوينى،
پۈشايمان ئىلكىدە چىشلەنگەن لېۋى.
ئالدىدىكى مەڭزىنىڭ ئۆچكەن جىلاسى،
چىلاندەك لېۋىنىڭ قاچقاندۇر قېنى.

بۇلاقتەك كۆزلىرى تۇرمايدۇ چاقناپ،
قادالغان نامەلۇم نۇقتىغا قاراپ.
شۇ مىنۇت قىز ئۈچۈن كەڭرى بۇ ئالەم،
گويايكى قالغاندۇر قەپەزگە ئوخشاپ.

ئويلاندىم بۇ قىزنىڭ مەسۇم قەلبىگە،
كىملەردىن دەرت ـ ئەلەم قىلىنغان سوغا.
ياكى بىر ۋاپاسىز كاززاپلىق قىلىپ،
ئۆمۈرلۈك ئېشىغا سالدىمۇ ئوغا؟

بېشىغا كەلدىمۇ ياكى مۇسىبەت؟
يېتىملىك دەشتىگە تاشلاپ جىسمىنى،
ياكى بىر كېسەلدىن ئازاپلىنامدۇ؟
نىمىشقا مۇڭ ـ قايغۇ باسقاندۇ ئۇنى؟

ياق كېسەل، مۇسىبەت ئازاۋى ئەمەس،
پۈشايمان خازاڭ قىپ تاشلاپتۇ ئۇنى.
كۆڭۈل دەپ ئالدىراپ باسقان قەدىمى،
بىر تۈيۈق يول تامان باشلاپتۇ ئۇنى.

دىدىم مەن ئىچىمدە: ئەي گۈزەل رۇخسار،
ھۆسنىڭدەك گۈزەل يول ئالساڭچۇ تاللاپ.
ھىلىھەم كەچ ئەمەس، باقمىن ئالدىڭغا،
ئىقبالىڭ گۈللىرى تۇرمامدۇ پارلاپ.

تاغلار قامىتى

روزى نىياز

بولۇنغاندا سۆز ئەگەر قامەت خۇسۇستا،
كۆزلىرىدە نامايەن تۇتاش تىك تاغلار.
خىيال ــ زىھنىم قوشى قاقتۇرار قانات،
يېتىپ.. قوپۇپ تاغمۇ ـ تاغ بويلىغان چاغلار.

تونۇشلۇقتۇر ئەزەلدىن ماڭا بۇ تاغلار،
تۈيغۇ قوزغار قەلبىمدە ئاقتاي شوخ سۆيى.
كېلىپ ـ كەتسە كارۋاندەك كۆكلەم، ياز، كۆز، قىش،
ئاڭا لايىق ئەگىنى يەڭگۈشلەر بويى.

ئۇلىسە كۆكلەم قۇياشى، غۇر ـ غۇر شامالدا،
قار ـ مۇز ئېرىپ ئەگمىزگە تولار جىرالار.
قارىغايلار تۆرۈشسا جىسەكچىلەردەك،
باش كۆتىرەر بىخ يېرىپ چوغلۇق، گىيالار.

ھارارەتلەر چېچىپ ياز كەلسە ئەگەردە،
بوستان ـ باغقا ئايلىنار يوتا ـ قاپتاللار.
ياشناتسا تەن ـ يۈرەكنى خوش بۇي، ساپ ھاۋا،
يايرار ئوتلاپ قوي، يىلقا، بوغا..مارااللار...

ئىز قوغلىشىپ كەلسە كۈز سالقىن نەزەردە،
يېشىلزارلىق ئىچىدۇ ئالتۇن بوياقلار.
شىلدىرلىسا غازاڭلار ئويناپ ـ ئىغاڭشىپ،
تاقاپ بىرەك قىرودىن چاقنار ياپراقلار.

ئارقىدىنلا كەلسە قىش ئېلىپ سوغ نەپەس
تاغلار ئۈستى كۆمۈلەر كۈمۈش چىچەككە.
ئەينەكلەردەك پارقىراق يۈكسەك چوققىلار،
ئوخشار گويا ئاسمانغا قويغان تىرەككە.

قىلىپ ئۆزىنەك تاغلارنى يۈكسەك قامەت،
چىلىشقا باي يىللارنىڭ دوقال ـ ۋەھمىدە.
نە ئارمان ئەل ـ ئالەمگە بەرسەم گۈزەللىك،
ئەمگەك خومار ئۆمرىنىڭ ھەربىر پەسىلدە.

AltunOq

رۇبائىيلار

تۇرسۇن نىياز

تۆرەلدىم جىسمىمغا جان بەردى تۇپراق،
تۇغۇلدۇم يېمىشكە نان بەردى تۇپراق.
ماكانسىز ئەمەسمەن ئۆلگەندىمۇ ھەم،
قويندىن بىركىشىلىك جاي بەردى تۇپراق.

×

دىلىم ئاق، يولۇم ئاق، ئەمگەن سۈتۈم ئاق،
راستىنى-راست،جانى-جا،دەيمەن تىلىمساق.
گۈل ئۈچۈن غۇنچىنى قىل دىسە قۇربان،
مەن دەيمەن بۇ تىلىم كېسىلسىمۇ: ياق!

×

تەر تۆكتۈم قانچىلىك ئۆزەم بىلمەيمەن،
مىننەت قىپ ئىشىدىن قاپاق تۈرمەيمەن.
تۆككەن تەر-ئەجرىدىن بولسا باغ بىنا،
ئۆزەم گۈل، باشقىلار كوكات دىمەيمەن.

×

ئاق قەغەز بېتىگە تامغاندا سىيا،
دىمىگىن سەن ئۇنى: «قىلدىڭ قاپقارا».
ئۆزگىرەر بەزىدە قارىمۇ، ئاققا،
پۈتمىسەڭ كۆمۈشتەك چېچىڭغا قارا.

×

قەلەمدىن تۆككىنىم سىيا ئەمەس قان،
ئىجادىم شۇ قاندىن ياشنار كىرىپ جان.
جانسىز تەن-گەۋدىدە بولسۇن نە ھايات،
ھاياتقا نىشانە بولماس قۇرۇق سان.

×

ئېغىلدىن گۈلزارغا كىرسە دۆت ئېشەك،
يەنچىلەر ھەمساتتا سانسىز گۈل-چىچەك.
باغ نىمە، گۈل نىمە، چۈنكى ئالدىدا
بى ھاجەت ئۇنىڭغا خوخىدىن بۆلەك.

×

كىم باتۇر، كىم قورقاق سىنار جەڭ-سەپەر،
چۈنكى ئۇ مەشرەپتەك ئەمەس بىخەتەر.
قورقاقتا جىن ئامراق، ھورۇنغا شەيتان،
باتۇرغا يولداشتۇر، دائىم شان-زەپەر.

×

دىدىڭسەن: «بولدى بەس يازغىنىڭ يېتەر،
شېئىرسىز ياشاپمۇ كۆڭلىرىڭ كېتەر.»
مەن دەيمەن: «ئىجادىم ماي بىلەن پىلىك،
ئۇنىڭسىز ئۆمرۈمنىڭ چىرىغى ئۆچەر.»

×

گۈل دىدى تۇپراققا: «ئەرزىم بار ساڭا،
سەن نىچۈن يار قىلدىڭ تىكەننى ماڭا؟»
ئېيتتى يەر: «كىم بىلسۇن قەدرىڭنى سېنىڭ،
ئۆزگەنلەر ئازغىنا چەكمىسە جاپا؟»

×

ئۆزگىگە مۈش ئاتقان بىلمەڭ مەرت ئەمەس،
مۈش يەپمۇ جىم تۇرغان ئۇمۇ پەس ئەمەس،
ساپ ئالتۇن ئۇچرايدۇ بەزى ئەخلەتتە،
يەردىلا ياتقىنى ھەرگىز خەس ئەمەس.

تەقلىت قىلسام

ئابدۇكېرىم مەخسۇت

ئالما شېخى ئېگىلدى يەرگە
مېۋىسىنىڭ بولۇقلىغىدىن.
چايقالمىدى چىلەكتىكى سۇ
يېرىم ئەمەس تولۇقلىغىدىن.

تەقلىت قىلسام بىلىملىك ئادەم
ئېگىلەركەن مېۋىدەك يەرگە.
تەقلىت قىلدىم بىر چىلەك سۇنى
ئەل چاكىرى كەمتەرىن ئەرگە.

باھار يامغۇرى

ئوسمانجان زۇنۇن

شاتلىنىپ باھاردىن ئاسمان گۈمبىزى
تۆكتى كۆك مايسىغا ھاياجاندا ياش.
ئۇلغايتىپ كۆيىنى باشقىچە جۇشقۇن،
ئاقتى شوخ ئۆركەشلەپ تارىم، يورۇغقاش.

گۈللەرنىڭ يۇيۇلغان ياپراقلىرىدا،
يامغۇرنىڭ تامچىسى لىغىلداپ تۇرار.
سۈپ - سۈزۈك مەرۋايىت ئۈنچىنى كۆرۈپ،
ھاياجان شاتلىقتا قەلبىم جۇش ئۇرار.

يۇيۇلغان گۈل - گىيا، يۇيۇلغان زېمىن،
بېسىققان چاڭ - توزاڭ پاكلانغان ھاۋا،
چېچەكلىك باغلاردا، چىمەنزارلاردا
بۇلبۇللار زوق بىلەن قىلماقتا ناۋا.

دەرىزەم ئالدىدا قاراپ دالىغا
قوزغالدى دىلىمدا ھاياتقا ھەۋەس،
يامغۇردىن كېيىنكى بۇ ساپ ھاۋادىن
سۈمۈرۈپ قانغىچە ئالدىمەن نەپەس.

دەيمەن: شۇ يامغۇرنىڭ بولۇپ تامچىسى،
ئېچىلغان گۈللەرنىڭ لېۋىگە چۈشسەم.
نە ئارمان ۋەتىنىم گۈلشەنلىرىنىڭ
گۈللىرىن بىر ئۆمۈر ياشارتىپ ئۆلسەم.

كۆچەت ۋە ئۆمۈر

ئىلياھجان ئابلىز

كۆچەت تىككەن ئىدىم بېغىمغا،
ئۇزاقى يىل تاللاپ ئانارنى.
مانا بۇ يىل ئاچتى گۈل - چېچەك،
مەھلىيا قىلىپ پەسلى باھارنى.

بىلدىم، تەشنا ئىكەن گۈزەللىك،
زۇمرەت تەرگە، ھالال مېھنەتكە.
چېچەك ئېچىپ مىۋە بېرەركەن،
ئەجىر قىلساڭ ئاشۇ كۆچەتكە.

پارچىلار

ماخمۇتجان ھېزىم

زېمىنغا يارالدى قانچىلاپ ئادەم،
ئەۋلاتقا تۆھپىسى يەتكەنلەرمۇ كۆپ.
كىملەرنى كۆرمىدى باغرى كەڭ ئالەم،
لەنەتلىك نام ئېلىپ كەتكەنلەرمۇ كۆپ.

×

ياخشىلار كۆپ بىلەن ئۆتۈدۇ ئىناق،
يامانلار، يېقىننى قىلىدۇ يىراق.
ۋە لېكىن يامانى - ياخشىنى تەھقىق
جامائەت نەزىرى قىلىدۇ سىناق.

×

بىلگىنكى، جاھاننىڭ مەنزىلى ئۇزاق،
ئالدىراپ قوزغىلىن بىراۋغا توزاق.
«ئەلقىساس مىنەلھەق» بىكارسۆز ئەمەس،
پەيلىڭدىن بىر كۈنلەر كېلىدۇ سوراق.

×

يالغاننى راست قىلىپ بەرمىگىن ۋەدە،
يالغاننىڭ راست بولۇپ ئۆتكىنى نەدە؟!
جالىقتىن پەس كويغا چۈشەرسەن ئاخىر،
بۇ گۈندىن قۇتۇلساڭ، تۇتۇلۇپ ئەتە.

ئانا مېھرى

ئابابەكرى

ئانا كەپتەر ئۇچۇپ بېرىپ يىراققا،
دان ئىزلەيدۇ چوقۇپ تىنماي توپىنى،
باچكىسىغا بېرەر ئۇنى قايتۇرۇپ،
خالتىسىكىن بالا ئۇچۇن پوكىنى؟

يېتەر ئىدى كۈندۈزلىرى جان ئانا،
پەرۋانىدەك ئەتراپىمدا يۈرگىنىڭ.
چىرايىڭدا نۇر جۇلالاپ شاتلىقتىن،
تىنىم تاپماي يېنىش - يېنىش سۆيگىنىڭ.

ئانا كەپتەر كەبى ئانا گېلىڭدىن
تالاي قېتىم ئالدىڭ تائام سۇغۇرۇپ.
مېنى ئەزىز كۆرۈپ شىرىن جېنىڭدىن
قالامدۇيا كانايلىرىڭ بوغۇلۇپ؟ ...

مەن ياتاتتىم شۇتاپ شىرىن ئۇيقىدا،
قوچاقلىدىڭ كېلىپ مېنى چۈشۈمدە.
دىدىڭمۇ يا ئوغلۇم تېنەپ قالمىسۇن
چۈش ئىلكىدە يالغۇز يۈرۈپ كېچىدە؟ ...

شېئىرلار

بەگمەت يۈسۈپ

ئاي ۋە بوۋاق

ئاگىلىنار ئايۋانلىق كۆتەمە ئۆيدىن
ئاننىڭ يېقىملىق ئەللەي ناخشىسى.
خىيالغا پاتقاندەك ياتىدۇ بوۋاق،
رۇجەكتىن تۆكۈلەر ئاينىڭ شولىسى.

تىپىرلاپ قويۇدۇ بۆشۈك ئىچىدە،
ئۇيقۇسىز كۆزىنى تىكىپ يىراققا؛
ۋىلىقلاپ كۈلىدۇ كۆرۈنگەندە ئاي
ئالغۇسى كەلگەندەك ئۇنى قوچاققا.

تېرەك ئاستىدا

ئاي مۆكتى، شۇڭغۇدى ئورمان كەينىگە،
قۇشلارنىڭ نەغمىسى جىممىدى بىردىن؛
ياپراقلار شىرىقلاپ ئۇرۇشتى چاۋاك،
ھەيرانمەن بۇ ئىشنىڭ چۈشەنمەي سىرىن.

سىنچىلاپ قارىسام، تېرەك ئاستىدا،
شىۋىرلاپ سۆزلەشكەن غۇۋا سايە بار؛
جۇپ يۈرەك رىتىمى ئاگىلىنار ئەنە،
بۇ ئوخشاش رىتىمدا ئورتاق غايە بار.

دەريا

ئاقىدۇ ئالدىمدا دەريا تىنىمسىز،
دولقۇنلار مىڭگىشىپ قىرغاقلار ئارا؛
شاۋقۇنى ئاتامنىڭ ناخشىسى گويا،
خىياللار ئىلكىدە تىڭشايمەن تەنھا.

ئۆزۈلمەس دەريانىڭ دولقۇن - ئېقىنى،
دولقۇنلار مىڭگىشەر قىرغاقلار ئارا؛
ياشنىتىپ بىپايان دالا قوينىنى،
زېمىنگە گۈزەللىك قىلىدۇ ئاتا.

جۇشقۇنلۇق ئاقىدۇ دەريا تىنىمسىز،
بۇ ئانا تۇپراقنى باغاشلاپ قانماي.
شۇ ئەزىم دەريادەك مەنمۇ بىر ئۆمۈر،
خالايمەن ئېقىشنى تىنماي - توختىماي.

ئايخان

(ناخشا تېكىستى)

ئابدۇرىشىت داشىم

ئايخان دەپ ئېتىڭ باركەن،
باغۇەن دەپ دېگىنىڭ باركەن.
قارىسام، گۈزەل جانان،
چىرايلىق بېغىڭ باركەن.

باغدا رەڭمۇ - رەڭ گۈللەر،
چاچار خۇشپۇراق ئەنبەر.
ئۆستۈرگەن تالاي گۈلنى،
ئەلكەنسەن ئىسىل گۆھەر.

ئاشنا سەن ئىلىم - پەنگە،
كەلتۈردۈڭ شەرەپ ئەلگە.
پەۋاز قىل مائارىپتا،
ياراتقىن ئىسىل ئۈلگە.

2 - ساندا تۈزىتىش

بەت	كالونكا	قۇر: تۆۋەندىن	قۇر: يۇقۇرىدىن	بېسىلغىنى	توغرىسى
14	1	5	—	تىترەيستتى	تىترەتتى
60	1	15	—	يورۇمگە	يۈزۈمگە
67	1	—	10	يىلدەك	پىلدەك
73	2	—	1	تىقىۋالغا	تىقىۋالغان
85	1	8	—	تاشلىغان ئېغىز	تاشلىغان بىر ئېغىز
137	—	—	2	ئاپپورنىلىق	ئاپتورنىلىق
152	—	18	—	ئېغىۋ	ئىغۋا

ئانا قەلبى

(ھېكايە)

مەمتىمىن ھەزرەت

«ئۇ شۇمىدۇ؟ ... چوقۇم شۇ». مەن چايقىلىپ كېتىۋاتقان ئاپتوۋۇزدا ئۇدۇلۇمدىكى يان ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان ياشانغان ئايالغا كۆز قىرىمدا سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدىم. ئۇ بېشىغا سۇتتەك ئاپپاق داكا ياغلىق چېگىۋالغان بولۇپ، ياغلىقىغا رەڭداش چىكە چاچلىرى ئاپتوۋۇز ئەينىكىدىن چۈشۈپ تۇرغان كۈن نۇرىدا كۈمۈشتەك يالتىراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ يۈزىنى ئۆمۈچۈك تورلىرىدەك يول - يول سىزىقچىلار قاپلىغان ئىدى. ئۇ تىزى ئۈستىگە چوڭ بىر بوخچىنى قويۇۋالغان بولۇپ، چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ جىمجىت ئولتۇراتتى. «ئەجەبمۇ قېرىپ كېتىپتۇ» ... دەپ ئويلۇدۇم ئىچىمدە.

ئىككىمىز بۇندىن يىگىرمە نەچچە يىل ئىلگىرى تونۇشقان ئىدۇق. ئۇچاغ «A» شەھىرىنىڭ شەھەر ئىچى گۆكشي دوختۇرخانىسىغا يېڭىدىن تەقسىم بولۇپ بارغان ۋاقتىم ئىدى. بۇ دوختۇرخانىدا دوختۇر بەك ئاز ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن

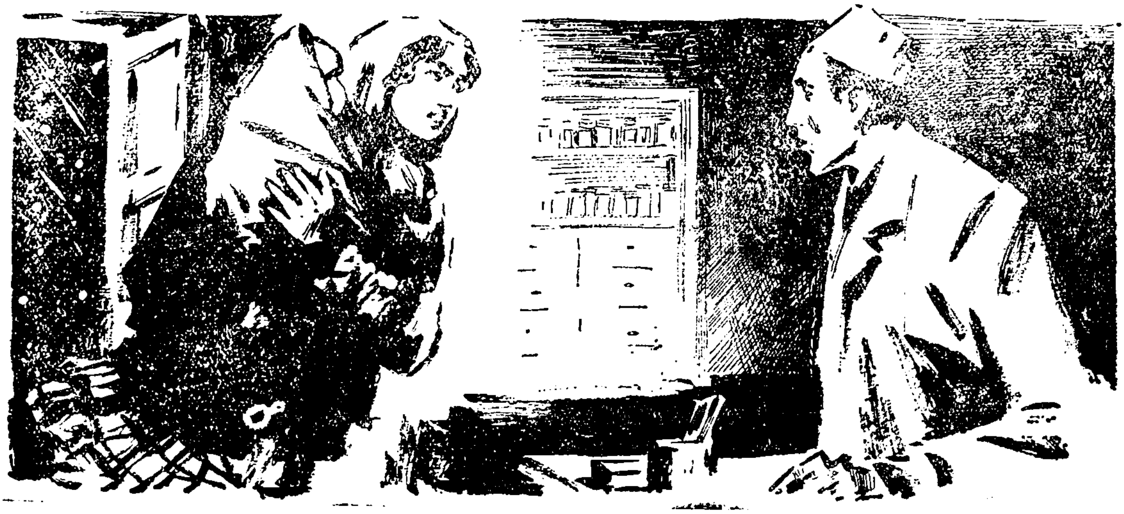

AltunOq

دوختۇر پەقەت مەنلا ئىكەنمەن. شۇڭا مەن ئاساسلىق دوختۇر بولۇپ قالدىم. قىش پەسلى ئىدى، قاتتىق شىۋىرغانلىق بىر كۈنى ماڭا كېچىلىك دېژورنىلىق نۆۋىتى كېلىپ قالدى. كېچە سائەت 1 دە مەشكە تۇشقىچە كۆمۈر سېلىپ قويغاندىن كېيىن چىراقنى ئۆچۈرۈپ، جۇۋامنى ئۈستۈمگە تاشلىدىم-دە، ئۇخلاشقا ياتتىم. بىر چاغدا ئىشىكنىڭ قاتتىق چېكىلىشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتىم. ئالدىراش چىراقنى يېقىپ سائەتكە قارىسام، ئىستىرېلكا ئۈچ دېگەن رەقەمنى كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ. چالا ئويقىلىقتا بېشىم گاراڭ هالدا كېلىپ ئىشىكنى ئاچتىم. بۆلۈمگە بالا كۆتۈرۈۋالغان بىر ئايال هوللۇققىنىچە كىرىپ كەلدى. ئايالنىڭ قاش-كىرپىكلىرىنى ئاپپاق قىرو باغلاپ كەتكەن ئىدى. ئۇ:

— دوختۇر! بالام تۇيۇقسىز ئىسسىتمىداپ قالدى، — دېدى يېلىنىش تەلەپپۇزىدا. ئەنسىزچىلىكتىنمۇ ياكى توڭلاپ كەتكەنلىكتىنمۇ ئۇنىڭ تىلى سۆزگە كەلمەيتتى.

بالىنى ئورىغان قېلىن ئەديالنى ئېچىۋاتقىنىدا قولىنىڭ هېچ قولاشمايۋاتقانلىقىنى سېزىپ، ياردەملەشمەكچى بولدۇم. قولۇم تاسادىپەن ئۇنىڭ قولىغا تېگىپ كېتىۋىدى، خۇددى بىر پارچە مۇزنى تۇتۇۋالغاندەك، تېنىم شۈركىنىپ كەتتى.

— نېمىشقا پەلەي كىيىۋالمىدىڭىز؟ — دەپ سورىدىم مەن ئىچىم ئاغرىپ.

— ئېسىم جايىدا ئەمەس، ئۇكام، پەلەيمۇ بار ئىدى، كىيىشنى ئۇنتۇپتىمەن، — دەپ جاۋاپ بەردى ئۇ.

بالا ئەديالدىن باشقا يەنە ئىككى قات قېلىن كۆرپە بىلەن ئورالغان ئىكەن. ئۇلارنىمۇ يەشتۇق. بىر ياشلاردىكى بۇ ئوغۇل بوۋاق تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇنىڭ پېشانىسىدىن تەپچىپ چىققان تەر تامچىلىرى خۇددى مەرۋايىتتەك يالتىراپ تۇراتتى.

— بالىنى نېمىشقا مۇنچىۋالا قېلىن يۆگىۋالدىڭىز، تۇنجۇقۇپ قالسا قانداق بولۇدۇ؟ — دېدىم مەن تىڭشىغۇچنى بالىنىڭ كۆكسىگە قويۇۋېتىپ.

— تالا بەك سوغۇق، شۇڭا...

بالىنى تەكشۈردۈم. يۈرەك رىتىمى نورمال ئىدى. ئۆپكىدىمۇ مەسىلە بارلىقى سېزىلمىدى. قىزىتمىسىمۇ يۇقىرى ئەمەستەك ئىدى. شۇنداقتىمۇ بالىنىڭ قولتۇقىغا تېرمومېتىرنى قىستۇرۇپ قويدۇم. بۇ چاغدا ئايالنىڭ قاش-كىرپىكلىرىدىكى مۇزلار ئېرىگەن ئىدى. مەن ئۇنىڭ يىگىرمە يەتتە-يىگىرمە سەككىز ياشلاردا ئىكەنلىكىنى قىياس قىلدىم. ئۇ شۇ تاپتا خۇددى بالىسىدىن ئايرىلىپ قېلىش خەۋپىگە دۇچ كەلگەندەك چىرايىنى غەم باسقان هالدا بالىنىڭ هەر بىر تىنىقلىرىنىمۇ كۆزىتىپ ئولتۇراتتى. مەن تېرمومېتىرنى ئېلىپ كۆردۈم. بالىنىڭ تېمپېراتۇرىسى 37.2 گرادۇس چىقتى.

— سىز قانداقچە بالىنىڭ قىزىتمىسى ئۆرلەپ كەتتى دەپ قارايسىز؟ — دەپ سورىدىم سەل هەيران بولۇپ.

— يېرىم كېچىدە مەشكە كۆمۈر سېلىپ بولۇپ بالىنىڭ ئالقىنىنى تۇتۇپ باقسام، ئوتتەك تۇرىدۇ، يۈرىكىم «قارت» قىلدى-دە، مۇشۇ يەرگە يۈگۈردۈم.

— بالىنىڭ ئالقىنىنى تۇتۇشتىن ئىلگىرى تالاغا چىققانمىدىڭىز؟

— كۆمۈر ئەكىرگىلى هويلىغا چىققان.

— ئەنسىرىمەڭ، — دېدىم مەن ئايالنىڭ ئەنسىزلىكىگە كۆڭلۈم كېلىپ، — بالىڭىز ساق ئىكەن. زۇكامىنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان دورىلاردىن يېزىپ بېرەي.

— ئۇنداق دورىلار ئۆيدىمۇ بار. ئوكۇل يېزىپ بەرگەن بولسىڭىز، ئۇكام! — دېدى ئۇ ئالدىراپ، ئۇنىڭ قاراشلىرىدا گېپىمگە ئىشەنمىگەنلىكى ئېنىق چىقىپ تۇراتتى. ئۇ چىڭ

تۇرۇۋالغانلىقتىن پىنتىسىلىندىن تۆت ئامپۇل يېزىپ بەردىم. ئوكۇل ئۇمۇمەن بالىغا زىيانلىق ئەمەس ئىدى. ئايال ماڭا رەھمەت ئېيتىپ، بالىنى يۆگەپ قايتىپ كەتتى. بىر نەچچە كۈن ئۆتۈپ ئۇ يەنە بالىسىنى كۆرسەتكىلى كەپتۇ. ئېيتىشىچە، بالا ھەر كۈنى بىر قېتىملا تەرەت قىلىدىكەن. بۈگۈن تەرەتنى ئىككى قېتىم كەپتۇ. مەن ئۇنى تەسەللى بېرىپ قايتۇردۇم. شۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۇ بالىسىنى كۆتىرىپ دوختۇرخانىمىزغا پات-پات كېلىپ تۇردى. ھەتتا ئۇنىڭ: «بالام بۈگۈن ئارانلا ئىككى قېتىم كۈلدى، نېمە بولغاندۇ؟» دەپ كەلگەن ۋاقىتلىرىمۇ بولغان ئىدى. بۇ ئايالنىڭ دوختۇرخانىمىز بىلەن بولغان ئالاقىسى شۇنداق كۆپ بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ بىلەن كونا تونۇشلاردەك بولۇپ كەتكەن ئىدۇق، ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ رۇقىيە ئىكەنلىكىنى خېلى بۇرۇنلا بىلگەن ئىدىم. ئاردىن يەتتە-سەككىز يىللار ئۆتتى. يازنىڭ بىر كۈنى مەن دەريا بويىدا سەيلى قىلىپ كېتىۋاتسام ئۇدۇلۇمدىن رۇقىيە ئاچام ھاسىراپ-ھۆمىدەپ چىقىپ كەلدى. ئۇ قارا تەرگە چۆمۈلگەن بولۇپ، ئۆڭ-سولى يوق ئىدى، قوي كۆزلىرى دوختۇرخانىمىزغا بالا كۆتىرىپ كەلگەن چاغلىرىدىكىدەكلا تەشۋىشلىك ئىدى.

— قاياققا ماڭدىڭىز؟ بىرەر ئىش يۈز بەردىمۇ؟ — دەپ سورىدىم تەئەججۈپلىنىپ.

— بالا ئەتىگەن مەكتەپكە كەتكەن. ھازىرغىچە يوق، مەكتەپكە بارسام، مۇئەللىم: «بالىلار دەرستىن چۈشۈپ قايتقىلى نەۋاق» دەيدۇ. بالىنىڭ ئەنسىزچىلىكى، ئۇكام، — دېدى ئۇ تەرلىرىنى سۈرتكەچ ھاسىراپ تۇرۇپ، — ۋاقتىڭىز يەتكەندە ئۆيلەرگە بېرىڭ! — ئۇ مېنىڭ گەپ بىلەن ئۆزىنى توختىتىپ قېلىشىمدىن ئەنسىرىگەندەك ئالدىراش خوشلىشىپلا دەريانىڭ تۆۋەن تەرىپىدە سوغا چۆمۈلۈۋاتقان بىر توپ بالىلار تەرەپكە يۈگۈرۈپ كەتتى.

شۇ يىلى مەن خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن «S» ناھىيىسىگە يۆتكىلىپ كەتتىم. شۇنىڭدىن بېرى رۇقىيەم ئاچىنى كۆرمىگەن ئىدىم. ئۇنىڭ يېشىدىن قارىغاندا، چاچلىرىنى ئاق قاپلايدىغان، چىرايىغا بۇنچىۋالا قورۇق چۈشىدىغان ۋاقتى ئەمەس ئىدى. «ئۇ نەگە ماڭغاندۇ؟» ئاپتوۋۇز بىر ئېرىق بويىغا كېلىپ دەم ئېلىشقا توختىغاندا مەن ئورۇندۇقتىن بىرئاز سۈرۈلۈپ رۇقىيەم ئاچىنىڭ ئالدىغا كەلدىم:

— سىز رۇقىيەم ئاچا ئەمەسمۇ؟

— ھە؟ — ماڭا بۇرۇلدى ئۇ، — ھە! سىز؟ ... — رۇقىيەم ئاچا ماڭا سىنچىلاپ قارىدى، ئەمما دەررۇ ئېسىگە ئالالمىدى.

— مەن سىلەرنىڭ گوڭشېدا دوختۇرلۇق قىلغان نەبى ئەمەسمۇ!

— ھە.... ئېسىم قۇرۇسۇن، زادى تونۇماپتىمەن، ئۇكام. ئوبدان تۇرۇۋاتامسىز؟ ئۆي ئىچىڭىز تېچلىقمۇ؟

مەن جاۋاپ بېرىپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ۋە ھىلىقى ئارزۇلۇق ئوغلىنىڭ ئەھۋالىنى سورىدۇم. ئايالنىڭ چىرايى بىردىنلا قايغۇلۇق تۈسكە كىردى، كۆز چاناقلىرى نەملەشتى.

— ئوغلۇم ھازىر تۈرمىدە، — دېدى ئۇ سەلدىن كېيىن ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ.

مەن بۇ كۆيۈمچان ئانىنىڭ دەردىنى كوچىلاپ قويغىنىمغا پۇشايمان قىلىپ، لېۋىمنى چىشلىدىم.

— ھازىر ئوغلۇمنىڭ بالىسىمۇ ئۈچ ياشقا كىرىپ قالدى، — دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى رۇقىيەم ئاچا، — ئەتىيازدا نەۋرەمنى ئېلىپ بېرىپ دادىسىغا كۆرسىتىپ كەلگەنتىم. بۇ قېتىم كېلىشىم: «بالىغا ئىسسىق

(ئاخىرى 114 - بەتتە)

(ھېكايە)

ئەخەت ھاشىم

1

كۈلرەڭ سارجىدىن شىم، چاقماق يوللۇق قىسقا يەڭ كۆينەك كىيگەن، زىلۋا بويلۇق، كېلىشكەن يىگىت شاۋكەت ئىشتىن چۈشۈپ كوچىنىڭ چېتى بىلەن ئىلدام كېلىۋاتاتتى.

ئۇ ئارىلاپ بارماقلىرى بىلەن سىيادانەك قاپقارا بۇدرە چاچلىرىنى تاراپ قوييۇدۇ. ئۇنىڭ دۈپ-دۈگىلەك يوغان كۆزلىرىدىن، ئەندىكەن چىرايىدىن خۇش تەبەسسۇم ئۇرغۇپ تۇرۇدۇ. ئۇ نىمىگە خوشال بولۇۋاتىدىكىنا؟ بەلكىم دوستى زىياۋىدىنىڭ بايا تېلېفوندا ئېيتقان سۆزلىرى خوشال قىلىۋاتامدىكىن؟ ...

شۇنداق پەرەز قىلىشقىمۇ بولاتتى. بۇنىڭدىن ئىككى سائەت ئىلگىرى زىياۋىدىن تېلېفون ئارقىلىق ئۇنىڭغا: «بۈگۈن كەچتە ‹ئا› مېھمانخانىسىنىڭ زالىدا تانسا بولۇدىكەن. بىر تونۇشۇم ئارقىلىق مىڭ تەستە ئۈچ بېلەت ھەل قىلدىم. دىلنۇراتىمۇ كەلمەكچى. سائەت يەتتىلەر بىلەن مېھمانخانىنىڭ ئالدىدا كۈتۈمىزە چوقۇم كەلگىن» دىگەن ئىدى. دىمىسىمۇ، شاۋكەت خېلىدىن بۇيان ئېچىلىپ-يېيىلىپ، پۇخادىن چىققۇدەك تانسىمۇ ئويناپ باقمىدى. بىر چاغلاردا ئۇ ئاز دىگەندە ھەپتىدە ئىككى-ئۈچ ئاخشامنى تانسا ئويناش بىلەن ئۆتكۈزەتتى. نىمە ئۈچۈندۇ كېيىنكى كۈنلەردە تانسىلارمۇ ئازىيىپ كەتتى. پەقەت ھېيت-بايراملاردا ياكى ئەل ئاغىنىلىرىنىڭ ئۆيىگە، توي-تۆكۈن، ئولتۇرۇشلارغا بارغاندىلا ئانچە-مۇنچە ئويناپ قوياتتى. زىياۋىدىنىڭ تېلېفوندا شۇنچە ھودۇقۇپ كەتكىنىگە قارىغاندا، بۈگۈنكى تانسىنىڭ ئالاھىدە بولۇشىدا گەپ يوق. بارمىسا راستىلا ئارماندا قالىدۇ... قانداق كىيىنىپ بارسام بولار؟ يېقىندا تىكتۈرگەن خوما رەڭ سارجا كاستيۇم-بۇرۇلكىنى كىيىپ، ھىلىقى چىپار گالىستۇكنى تاقىسامىكىن؟ ياق، كۈن ئىسسىق، ئەڭ ياخشىسى، ئەترەڭ بۇرۇلكا بىلەن ناۋاترەڭ چۈنچەن كۆينەكنى كىيگىنىم تۈزۈك، ئۆزەمگىمۇ ياراشىدۇ، رەڭگىمۇ يازغا لايىق ...

ئۇ، ئۆيىگە كىرىپ كەلگەندە ئايالى رەخىمە دۆشىنى ئالدىغا قويۇۋېلىپ ھەدەپ گۆش توغراۋاتاتتى. ئۇ ئىككى قات بولۇپ، ئاي-كۈنى يېقىنلىشىپ قالغاچقا، گۈللۈك نېپىز رەختتىن ئالدى ئوچۇق كەڭ خالات كىيىۋالغان. ئىش-ھەركىتىدىن يەنىلا ناھايىتى چاققان، چەبدەسلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

— خوش، ئۆزىڭىز بۈگۈن بەكمۇ مۇ-

رەككەپ غىزاغا تۇتۇش قىلىپ كېتىپسىزمۇ، نېمە؟

— ئۇنتۇپ قالدىڭىزمۇ شاۋكەت، بۈگۈن شەنبە ئەمەسمۇ؟ سىزمۇ، مەنمۇ ئامراق چۆچۈرە ئەتكۈم كېلىپ قالدى. بۈگۈن ئىككىمىز چۆچۈرە يېگەچ شەنبە ئاخشىمىنى كۆڭۈللۈك كۆتكۈزمەيمىزمۇ؟

شاۋكەت نېمە ئۈچۈندۇ خوشال بولمىدى، بەلكى ئېرەنسىزلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، تامدا ئېسىقلىق تۇرغان ئەينەكنىڭ ئالدىغا كەلدى-دە، چاچلىرىنى تاراپ قويغاندىن كېيىن:

— ھەي... بۈگۈن چۆچۈرە ئەتمىگەن بولسىڭىز بوپتىكەن، ئۇ قاچان پىشىدۇ؟ — دىدى.

— ۋاي-ۋۇي، قوسىغىڭىز شۇنچە ئېچىپ كەتتىمۇ، شاۋكەت؟ مانا، قىيمىنى قىلىپ بولدۇم. تېرەمۇستا تەييار قايناقسۇمۇ بار. تۈگسەملا پىشىدۇ، دىگەن شۇ. سىزمۇ تۈگۈشۈپ بېرەرسىز، كېلىڭ، سىزگە چۆچۈرە تۈگۈشنى ئۆگىتىپ قوياي.

— نېمە، مەنمۇ؟! — قاپىقى تۈرۈلگەن شاۋكەت ئىتتىك كەينىگە بۇرۇلۇپ كۆلۈپ ئولتۇرغان رەخىمەگە قارىدى، — ئەمدى مەن قىلمىغان شۇ ئىش قالدىمۇ، رەخىمە؟ بۈگۈن چۆچۈرىڭىزنى ساقلاپ تۇرالمايمەن!

ئۇ شۇ سۆزدىن كېيىن رەخىمەگە كۆز-قىرىنىمۇ سېلىپ قويماي ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

رەخىمەنىڭ «چۆچۈرىنى سىزمۇ تۈگۈشۈپ بېرەرسىز» دىگىنى ئەركىلەپ قىلغان چاقچىقى ئىدى. مۇبادا شاۋكەتنىڭ خوشى تۇتۇپ كېتىپ، ئۆزلىگىدىن «تۈگۈشۈپ بېرەي» دىگەن تەقدىردىمۇ ھەرگىز ئۇنىمىغان بولاتتى. تۇۋا، بۈگۈن شاۋكەتكە نېمە بولغاندۇ، راستلا خاپا بولۇۋاتامدىكىنە؟...

— ئىدارىدا بىرەر ئىش چىقىپ قالغانمىدى، شاۋكەت؟

شاۋكەت ئىچكىرىكى ئۆيدە تۇرۇپ سوغلا جاۋاپ بەردى:

— ياق، تانسىغا بارىمەن، تانسىغا!

— نېمە، تانسىغا دەمسىز؟!

— ھەئە، تانسىغا، — شاۋكەت ئىشىكتىن بېشىنى چىقاردى، — قانداق، ئەجەپ ئەندىكىپ كەتتىڭىزغۇ، سىزچە تانسىغا بارسام بولمامدۇ؟

رەخىمە بېشىنى كۆتىرىپ، شاۋكەتنىڭ مەسخىرە ئالامەتلىرى چاقناپ تۇرغان كۆزلىرىنى كۆرگەندىن كېيىن، ھەيران بولدى ۋە بوش ئاۋازدا:

— نېمىشقا بولمايدۇ، بارسىڭىزمۇ تاماقنى يەپ، قوساقنى تويغۇزۇۋالغاندىن كېيىن بارارسىز، تېخى كۈن بالدۇرغۇ؟ — دىدى.

— بولدى رەخىمە، ماڭا چايلا تەييارلاپ بېرىڭا، چۆچۈرىنى ئۆزىڭىز ئالدىرىماي ئىچىۋالارسىز.

رەخىمەنىڭ كۆڭلى لەسسىدە بولدى. گويا ئۇشتۇمتۇت بىرسى كېلىپ كالتەك بىلەن بېشىغا قاتتىق ئۇرۇۋەتكەندەك سەسكىنىپ كەتتى. ئۇ قولىدىكى قىڭراقنى دۆشە ئۈستىگە ئاستا قويۇپ، لەۋلىرىنى چىشلىگىنىچە ئاللىقانداق خىياللار ئىلكىدە ئولتۇرۇپلا قالدى.

شاۋكەت چۆچۈرىگە شۇنچە ئامراق ئەمەسمىدى، دائىم چۆچۈرە يىسەك، دەپ ئاغزى بېسىلمايتتىغۇ؟ مانا بۈگۈن ئۇنى خوشال قىلىش نىيىتىدە... تۇۋا، ئۇنىڭ كۆڭلى ئۈچۈن بولسىمۇ ئىككى ئېغىز چىرايلىق گەپ قىلىپ قويسا بولماسمىدى؟ ئۇنىڭ تانسىغا ئالدىرايدىغانلىغىنى رەخىمە نەدىن بىلسۇن؟ ياق، ھىچقاچان كۆرۈلۈپ باقمىغان غەلىتە ئىشقۇ-بۇ! مەيلى تويدىن ئىلگىرى ياكى

كېيىن بولسۇن شاۋكەت رەخىمەگە بۆگۈنكىدەك مۇنداق مەنسىتمەسلىك بىلەن سوغاق مۇئامىلىدە بولغان ئەمەس. بۇ، ھەقىقەتەن بىر يېڭىلىق!...

— راستلا چاي ئىچىپ كېتەمسەن، دەۋاتامسىز؟

— راست بولمايچۇ، ئۇلار ساقلاپ قالمامدۇ؟

— كىملەر ئۇ ساقلاپ قالىدىغان؟

— كىم بولاتتى، رەخىمە؟ خاتىرجەم بولۇڭ، زىياۋىدىن بىلەن دىلمۇرات. سىزمۇ ئوبدان تونۇيسىز ئۇلارنى!

— جېنىم شاۋكەت، گەپلىرىڭىزنى زادىلا چۈشىنەلمەيۋاتىمەن. تانسىغا مۇشۇنچىلىك قىلىپ كېتىپ بارامسىز؟ توۋا، مەن مۇنداق تۇرسام ... — رەخىمە تومپىيىپ چىقىپ تۇرغان يوغان قورسىقىنى ئىشارە قىلدى - دە، گېپىنىڭ ئاخىرىنى قىلالماي ئۇلۇق - كىچىك تىنىپ قويدى.

— قىزىق گەپ بولدى - دە، سىز ئۇنداق بولسىڭىز نىمە بوپتۇ؟ ساق بولغان بولسىڭىزغۇ ئەلۋەتتە سىزنىمۇ بىللە ئېلىپ باراتتىم. ئامال يوق - تە، ئەمدى سىزنى بارالمايدۇ دەپ مەنمۇ ئۆيدە ئولتۇرامدىمەن؟

— مەن تانسىغا بارالماي قالدىم، دەۋاتمايمەن شاۋكەت، نىماندىق غەرەز ئۇقمايسىز؟ — رەخىمە كۆزىگە غىل - غىل ياش ئالدى، — ئىككى - ئۈچ كۈندىن بۇيان زادىلا مىجەزىم يوق. ھېلىدىن - ھېلىغا بىر قىسما بولۇپ ئۆزگىرىپ تۇرۇۋاتىمەن. سىز كەتسىڭىز مەن يالغۇز قالمامدىمەن؟

— ھىم، شۇمۇ گەپ بولدى - دە، يالغۇز قالسىڭىز سىزنى بۆرى يەپ كېتەتتىمۇ، رەخىمە؟ — شاۋكەت يەنە مەسخىرە ئارىلاش مىيىغىدا كۈلۈپ، ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. بۇ كۈلۈش رەخىمەگە كالتەك بىلەن ئۇرغاندەك قاتتىق تۇيۇلدى.

— غەرەز ئۇقمايدىغان بولۇۋالماڭ، ئىككى قات، كۆزى يورۇشقا بۆگۈن - ئەتىلىكى قالغان ئايالىنى كىمۇ يالغۇز تاشلاپ تانسىغا كېتىدۇ، شۇنىمۇ چۈشەنمەمسىز، جېنىم شاۋكەت؟! — رەخىمەنىڭ ئاۋازى غەلىتە تىترەپ، يۈزلىرى پوكانىدەك قىزىرىپ كەتتى.

— ۋاي - ۋۇي ... بۆگۈن نىمە بولدىڭىز رەخىمە؟ نىمىلەرنى خىيال قىلىۋاتىسىز؟ دۇنيادا ئىككى قات ئايال يالغۇز سىزمىدىڭىز؟ قىزىق گەپ، راستلا قىزىق گەپ، بولۇڭ چاينى تەييارلاپ بېرىڭ، مېنىڭ ھېلىقى كانۋا كۆينىكىم نەدە؟

— ئىشكاپتا.

رەخىمە ئورنىدىن تۇردى. توغرىلىپ بولۇنغان قېيىنىنى چىنىگە سېلىپ، دەرىزىگە ئېلىپ قويۇپ، مەيۇس ھالدا بولۇۋىدىكى گاز ئوچىقى تەرەپكە ماڭدى.

شاۋكەت بولسا، ئىشكاپتىن كۆينەكنى ئېلىپ كىيدى ۋە ئىشكاپنىڭ ئەينىكى ئالدىدا تۇرۇپ ھۆسنىنى تۈزەشكە باشلىدى. ئۇنىڭ كۆزى ئەينەكتە كۆرۈنگەن رەخىمەنىڭ تۇرقىغا چۈشتى ۋە نىمە ئۈچۈندۇ كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ ئويلىنىپ قالدى. بىر چاغلاردا رەخىمەنىڭ چىرايى سۈزۈك ۋە ئالمىدەك رەڭدار ئىدى. ھازىر بولسا ئىككى مەڭزى تەڭگىدەك - تەڭگىدەك داغلار بىلەن تولغان ئىدى. ھامىلدارلىق دىگەننىمۇ ئاجايىپ ئىشكەن، ئۇنىڭ گۈلدەك جامالىنى شۇقەدەر ئۆزگەرتىۋېتىپتۇ - ھە! قارىغاندا، مىجەزىمۇ ئۆزگەرگەندەك قىلىدۇ... ھەي، خوتۇن خەقنىڭ راستلا ئىچى تاركەن، جۇمۇ! مېنىڭ يالغۇز بېرىپ تانسا ئوينىشىم كاللىسىدىن ئۆتمەيۋاتىدۇ...

— چېپىمىزنى ئىچەيلى.

ئاللىقانداق خىياللار ئىچىدە كىيىم ئالماشتۇرۇۋاتقان شاۋكەت چۆچۈپ كەتتى.

AltunOq

ۋە رەخىمەنىڭ ئېغىر-ئېغىر تىنىشلىرىلا جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ تۇراتتى. شاۋكەتنىڭ ئۇدۇلىدىكى كارۋاتنىڭ گىرۋىگىدە ئولتۇرغان رەخىمە خىيالچان كۆزلىرى بىلەن دەرىزىدىن سىرتقا قارايتتى.

چېيىنى ئىچىپ بولغان شاۋكەت سائەتكە قاراپ قويۇپ ئورنىدىن تۇردى:

—رەخىمە، مەن ماڭاي.

رەخىمە چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە نېمىلەرنىدۇ دېمەكچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللىدى-يۇ، توختاپ قالدى. شاۋكەت ھويلىغا چىقىپ بولغاندىن كېيىن، كەينىدىن چىقىپ:

— بەك كەچ قالماي، بالدۇرراق قايتىپ كېلىڭ. قورقۇدىكەنمەن، — دېدى. ئۇنىڭ ئاۋازى غەزەپلەنگەنلىكتىنمۇ ياكى يىغا ياماشقانلىقتىنمۇ غەلىتە تىترەپ چىقتى.

شاۋكەت دەرۋازىدىن چوڭ كوچىغا چىقىپ بولۇپ، ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا كەينىگە قارىغان ئىدى، ئىشىكنىڭ يان ياغىچىغا تايىنىپ ئالقىنى بىلەن ئېڭىكىنى تۇتقان ھالدا مەيۈس تەلمۈرۈپ قاراپ تۇرغان رەخىمەنى كۆرۈپ قالدى-دە، يۈرىكى «جىغغىدە» قىلىپ، قەلبىنىڭ بىر يەرلىرى ئېچىشىپ كەتكەندەك بولدى. قەدىمىمۇ توختاپ قېلىۋاتقاندەك بىلىندى. لېكىن يىگىتلىك غورۇرى ئۇنى ئالدىغا سۆرەپ ئېلىپ كەتتى

«راستلا رەنجىتىپ قويىدۇممۇ نېمە؟— ئۇ كېتىپ بېرىپ ئۆز-ئۆزىگە پىچىرلىدى،— ياق-ياق، رەنجىتكۈدەك ھېچقانداق ئىش قىلمىدىم. بۇنىڭ رەنجىگۈدەك نېمىسى بار؟!— بۇ پەقەت بىرلا نەرسە — خوتۇن كىشىلەردىكى چىدىماسلىق، ئىچى تارلىق، ھەسەتخورلۇق! ھەي... ھەر قانچە بىلىملىك، ئاڭلىق دېگەن بىلەنمۇ خوتۇن خەق دېگەن ھامان خوتۇن خەقلىقىنى قىلماي قالمايدىكەن-دە!...»

ئۇ دالاندىكى ئۇستەل ئالدىغا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن رەخىمەدىن سورىدى:

—قېنى، ئۆزىڭىزچۇ؟ كېلىڭ، بىللە ئىچەيلى ياكى كېيىن چۆچۈرە تۈگۈپ يەمسىز؟

رەخىمە بىرھازا جىم بولۇپ كەتكەندىن كېيىن، جاۋاپ بەردى:

— بولدى شاۋكەت، مېنىڭ بىر قوسىقىمنىڭ كارى چاغلىق. بىردەم تۇرۇپ چاي ئىچەرمەن.

ئۆينى ئادەتتىن تاشقىرى جىمجىتلىق باستى. ئۇلار خېلى ئۇزۇنغىچە لام-جىم دېيىشمىدى. پەقەت شاۋكەتنىڭ قىزىق چاينى سۈمۈرۈپ-سۈمۈرۈپ ئوتلاشلىرى، ئۇستەل سائىتىنىڭ توختىماي بىر خىلدا چىكىلدىشى

2

ھەيۋەتلىك «ئا» مېھمانخانىسىنىڭ ئالدى رەڭگا-رەڭ كىيىنگەن قىز-يىگىتلەر بىلەن تولغان. فونتان ئەتراپىدا توپ-توپ قىز-يىگىتلەر نېمىلەرنىدۇ دېيىشىپ قاقاقل-

شىپ كۈلۈشەتتى. بىنانىڭ پەلەمپىيى ئۈستىدە ئىككى يىگىت بىر-بىرىنى قولتۇقلىشىپ بىناغا كىرىپ كېتىۋاتقان قىزلارغا ئاچكۆزلەرچە تەلمۈرۈپ تۇرۇشاتتى. ئۇنىڭ بىرى تۆمۈر كۆكى سارجىدىن شىم، زىغىر رەڭ كۆينەك كىيىۋالغان، يالاڭۋاش، ئىلمەك بۇرۇن زىياۋىدىن، يەنە بىرى كالتە يەڭلىك ئىپەك مايكا، قارا كۆك سارجىدىن شىم كىيىۋالغان، قارىمۇتۇق، پاكار بويلۇق، يۈزلىرى ياپىلاق دىلمۇرات ئىدى. ئۇلار قىزلارغا قاراپ نىمىلەرنىدۇ دېيىشىپ پىچىرلىشاتتى، ئىما-ئىشارەت قىلىشىپ كۈلۈشەتتى. شادىپاچاق زىياۋىدىن غازىڭگىدەك ئىنچىكە، ئۇزۇن بوينىنى سوزۇپ پات-پات كىمنىدۇ ئاقتۇرۇپ، يول تەرەپكە قاراپ قوياتتى. ئۇلارنىڭ كۆزى يان كوچىدىن چىققان شاۋكەتكە چۈشتى.

— ئەمدىغۇ ئىشەنگەنسەن، دىلمۇرات. دوستىمىز شاۋكەت بولۇدىغان يىگىت. ئۇ ھەرگىزمۇ ئۆي تۇتۇپلا خوتۇن بەندىسى بولۇپ قالىدىغانلاردىن ئەمەس، جۇمۇ!

— راستكەن، ئەمدى ئىشەندىم ئاداش، — دەپ كۈلۈپ قويدى دىلمۇرات ۋە ئادىتى بويىچە چىشىنىڭ ئارىلىقىدىن «چىرت» قىلىپ يىراققا تۈكۈردى.

— ھە، نىمە دەپ غەيۋىتىمنى قىلىۋاتىسىلەر، ئاغىنىلەر؟ — شاۋكەت ئۇلار بىلەن قول ئېلىشىپ تۇرۇپ سورىدى.

— مەن سېنى جەزمەن كېلىدۇ، دىدىم. ماۋۇ دىلمۇرات: ھەي تاڭەي، رەخىمە رۇخسەت قىلمىسا كېلەلمەيدۇ، دىدى. مانا، ئاخىر كەلدىڭ، يىگىتلىكىڭنى قىلدىڭ، شاۋكەت!

— بۇنىڭغا نىمە يىگىتلىك كېتەتتى؟ — دىدى شاۋكەت مەغرۇرلانغان ھالدا ۋە يانچۇقىدىن «مودەن» ماركىلىق تاماكىسىنى چىقىرىپ، ئىككىسىگە تۇتتى. دىلمۇرات «چىرت» قىلىپ تۈكۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، سەرەڭگىنى «تارىسىدا» يېقىپ تاماكىسىنى تۇتاشتۇردى ۋە شاۋكەتكە قاراپ ھىجايدى:

— ھەر ھالدا سەن بىزگە ئوخشمايسەن-دە، ئاداش! بىلىسەنغۇ، بىز بولساق يۈگەنسىز ئادەملەر، بىزنى ھېچكىم نەگە باردىڭ، نەدە تۇردۇڭ، دىيەلمەيدۇ. سېنىڭ بولسا، خوتۇنۇڭ بار، گەپنىڭ قىسقىسى، بوينۇڭ باغلاغلىق، پۇت-قولۇڭ چۈشەكلىك. شۇنداق ئەمەسمۇ؟

— ھىم، سېنىڭچە خوتۇنى بار، ئۆيى بار ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنىڭلا بويىنى باغلاقلىق، پۇت-قولى چۈشەكلىك بولۇدىكەن-دە؟ بىلىپ قوي: پۇت-قولنى چۈشىتىش-چۈشەتمەسلىك ھەركىمنىڭ ئۆزىگە باغلىق. مەن ئۇنداقلاردىن ئەمەس. ھېلىتىن رەخىمەدىن رۇخسەت سورايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالمىدىم، جۇمۇ!

— يارايسەن، يىگىتتەك گەپ قىلدىڭ، دوستۇم! — دىدى زىياۋىدىن شاۋكەتنىڭ مۈرىسىگە قېقىپ قويۇپ ۋە يەنە نىمىلەرنىدۇ دېمەكچى بولۇپ ئاغزىنى ئۆمەللەۋاتاتتى، ئاڭغىچە دىلمۇرات ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى:

— ھەي-ھەي، ئاغىنىلەر، ئاۋۇ كېلىۋاتقانلارغا قاراڭلار، پاھ-پاھ، كۆزنىڭ يېغىنى يەيدىغان ھۆر-پەرىلەرغۇ بۇ؟!

ھەممەيلەن تەڭلا شۇ تەرەپكە قاراشتى. سەنئەت مەكتىۋىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىمىكىن ياكى بولمىسا بىرەر سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ياش ئارتىستكىلىرىمىكىن، ئىش قىلىپ بىر-بىرىدىن چىرايلىق يەتتە-سەككىز قىز بىر-بىرىنى قولتۇقلاشقان ھالدا ئۇدۇل كېلىشمەكتە ئىدى. ئۇلارنىڭ كىيىنىشلىرىمۇ ئالاھىدە بولۇپ، ھەققەتەن كىشىنى ئىختىيارسىز ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. فونتان ئەتراپىدا پاراڭلىشىپ تۇرغان قىز-يىگىتلەرمۇ بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ ئۇلارغا قارىشىپ قالدى.

— شاۋكەت ئاداش، — دىدى خوشاللىقىدىن قىن-قىنىغا پاتماي قالغان زىياۋىدىن قوللىرىنى ئۇۋۇلاپ تۇرۇپ، — ئاڭلىسام، بۈگۈنكى تانسىغا ئارتىستلاردىن باشقا مەركىزىي سەنئەت ئىنستىتۇتىدىن پىراكتىكا قىلىش ئۈچۈن كەلگەن ئوقۇغۇچىلارمۇ تەكلىپ قىلىنىپتۇ. بۈگۈن بەئەينى رىۋايەتلەردە تەسۋىرلەنگەن «ئاي دىسە ئاي ئەمەس، كۈن دىسە كۈن ئەمەس» ھۆر-پەرىلەر جەم بولۇدۇ، دىگىنە!

— قېنى، ئۇنداق بولسا كىرمەيلىمۇ، نىمىگە قاراپ تۇرۇمىز؟ — دىدى شاۋكەت ئۇلارغا قاراپ.

— ھەم، ئاجايىپ-غارايىپ قىزلارنى كۆرۈپ ھېلىتىن ئىچىڭگە ئوت تۇتۇشۇپ كېتىۋاتامدۇ نىمە؟ مۇشۇنداقلا كىرەتتۇقمۇ، ئەخمەق!— زىياۋىدىن ھەيىيارلىق بىلەن كۆزىنى مەنىلىك قىسىپ قويۇپ كۈلدى.

— مۇشۇنداق كىرمەي قانداق كىرمەكچىدۇق؟

— تولا گەپ قىلما، ئازمۇ ئەمەس، كۆپمۇ ئەمەس، ئىككى يۈز گىرامدىن قېقىۋېلىپ كىرىمىز.

— ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىمىز-دە! — دىلمۇراتمۇ دەرھال زىياۋىدىنىڭ تەكلىۋىنى قوللىدى ۋە ئارقىغا قاراپ «چىرت» قىلىپ تۈكۈرۈپ قويدى.

— ئاغىنىلەر، شۇ سېسىق ھاراقنى ئىچمىسەك قانداق؟ — دىدى شاۋكەت يېلىنغاندەك بىر ئۇنىڭغا، بىر بۇنىڭغا قاراپ قويۇپ، — ئاغزىمىز سېسىق پۇراپ تۇرسا، قىزلار بىزنى ھاراقكەش ئىكەن، دەپ قاچارمىكىن. قويۇڭلا، شۇ ھاراقنى ئىچمەي كىرەيلى.

— ئەخمەق بولمىغىنا، شاۋكەت. نىمانچە ئەدەپلىك بولۇپ كەتتىڭ بۈگۈن؟ مەنغۇ مەيلى، ئىككىڭلارنىڭ غېمىنى يەۋاتىمەن، ئازراق قېقىۋالساڭلار تارتىنمايدىغان بولىسىلەر، قورقۇق گەپنى قويۇپ يۈرۈڭلار!

ئۇلار مېھمانخانىدىن ئەللىك مېتىردەك نېرىدىكى چىرايلىق رېستورانغا قاراپ مېڭىشتى.

3

ئۇلار ئاناردەك قىزىرىپ زالغا كىرگەندە تانسىنىڭ باشلانغىنىغا ئانچە ئۇزۇن بولمىغان ئىدى. كەڭ، ئازادە زالنىڭ ئىچى رەڭگارەڭ چىراقلار بىلەن چاقناپ كەتكەن، زالنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يوغان چىراقتىن تەرەپ-تەرەپكە تارتىلغان رەڭلىك قەغەز لېنتىلار، خىلمۇ-خىل شەكىلدە ئويۇلغان قەغەز گۈللەر تانسا ئويناۋاتقان قىز-يىگىتلەرنىڭ باشلىرىغا، مۈرىلىرىگە تېگىپ تۇراتتى. بىر قارىغاندا، زالنىڭ ئىچى بەئەينى بىر گۈلزارلىقتەك، بۇ گۈلزارلىقتا سان-ساناقسىز كېپىنەكلەر توختىماي جەۋلان قىلىشىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

— پاھ-پاھ، كۆردۈڭلارمۇ ئاغىنىلەر، بۈگۈن ئىشنىڭ كارى قالتىس چوڭمۇ! — دىدى زىياۋىدىن زالغا كىرىپلا ئەتراپقا تەكشى كۆز يۈگۈرتۈپ چىققاندىن كېيىن، — يۈرۈڭلار، ئاۋۇ قىزلار توپلىشىپ ئولتۇرغان يەرگە بارايلى.

ئۇلار تانسا ئويناۋاتقانلارنى يانداپ يۇقۇرى تەرەپكە ئۆتۈشتى-دە، تام ياقىلاپ قاتار تىزىۋېتىلگەن ئورۇندۇقلارغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى. كىشىنىڭ يۈرەك تارىلىرىنى تىترىتىدىغان ئېلېكتىرونلۇق مۇزىكىنىڭ يېقىملىق ساداسى زالنى لەرزىگە كەلتۈرۈۋەتكەن ئىدى. ھاراقنىڭ تەسىرىدىنمۇ ۋە ياكى باشقا سەۋەبتىنمۇ زالنىڭ ئىچىدىكى شاۋقۇنلۇق كەيپىيات ۋە ئالا-يېشىل مەنزىرە شاۋكەتنىڭ كۆزلىرىنى قاماشتۇرۇۋەتتى. ئۇ ۋالىس مۇزىكىسىغا رىتىملىق، لەرزان پىقىرىشىۋاتقان

قىز ـ يىگىتلەرگە قاراپ ئولتۇرۇپ، قىن ـ قىنىغا پاتماي قالغان ئىدى. ئۇلار كىرىپ ئەمدى ئولتۇرۇشىغا مۇزىكا ئاياقلاشتى. تانسىدىن چۈشكەنلەر بىر ـ بىرىگە ئەدەپ بىلەن تازىم قىلىشىپ، بوش ئورۇنلارغا قاراپ مېڭىشتى. شۇ ئەسنادا خۇددى بىرسى قارا دىگەندەك شاۋكەتنىڭ كۆزى ئۇشتۇمتۇت ئۇدۇلىدا ئولتۇرغان بىر قىزغا چۈشتى. قىز ئاپپاق قولياغلىقى بىلەن پېشانىسىنى بوش سۈرتۈپ تۇرۇپ، يېنىدىكى قىز دوستىغا بىرنىمىلەرنى دەۋاتاتتى. ئۇنىڭ يېنىپ تۇرغان ئوتلۇق كۆزلىرى، بېشىغا چەمبىرەكلىۋالغان قاپقارا توم چاچلىرى، ئەتراپىغا سەزگۈرلۈك بىلەن تېز ـ تېز قاراپ قويۇشلىرى كىشىنى ئىختىيارسىز ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. كېلىشكەن بەستىگە چىپپىدە كەلگەن كەڭ ئويما ياقلىق قارا شىپىڭ دۇخاۋا كۆينىكى، مەيدىسىدە يالتىيۇلت چاقناپ تۇرغان بۇلاپكىسى ئۇنى تېخىمۇ گۈزەللەشتۈرۈۋەتكەن ئىدى. شاۋكەت نېمە ئۈچۈندۇر كېلىشكەن، بەدەن ـ بەدىنىدىن كۈلكە يېغىپ تۇرغان بۇ خۇشخۇي قىزدىن زادىلا كۆزىنى ئۈزەلمەي قالدى: «ئەجابا، ئىلگىرى بۇ قىزنى زادىلا ئۇچراتماپتىكەنمەن ـ ھە؟! قارىغاندا، بۇ قىز بىر يەردىن يېڭى كەلگەن بولسا كېرەك، بولمىسا ئۇ كوچىلاردا بىرەر قېتىم بولسىمۇ ماڭا ئۇچرىماسمىدى؟...»

شاۋكەت قاراۋېرىشتىن ئۇيالدىمۇ ياكى باشقا سەۋەپتىنمۇ، ئۆزىچە باشقا ياقلارغا قارىۋالدى. لېكىن ئۇنىڭ كۆڭۈل كۆزى ئاشۇ كېلىشكەن گەۋدىنىلا، ئاشۇ كۈلۈپ تۇرۇدىغان يوغان مەسۇم كۆزلەرنىلا كۆرەتتى. ھازىر يالغۇز شاۋكەتنىڭلا ئەمەس، بەلكى ئەتراپتىكى خېلى كۆپ يىگىتلەرنىڭ، ھەتتا قىزلارنىڭمۇ كۆزى شۇ قىزدا ئىدى. شاۋكەت ئىختىيارسىز قىزغا يەنە بىر قارىغان ئىدى، قىز ئۇشتۇمتۇت شاۋكەتكە لەپپىدە كۆز تاشلىدى.

شۇ پەيتتە قىزنىڭ چىرايىدا تونۇش كىشىلەر بىلەن ئۇچراشقاندا پەيدا بولۇدىغان بىر خىل خۇش تەبەسسۇم جىلۋە قىلدى ۋە كۈلۈمسىرىگەندەك قىلىپ ئىتتىك يەرگە قارىۋالدى. پاھ، ئۇنىڭ تەبەسسۇم جىلۋە قىلىپ تۇرغان چىرايى نېمە دىگەن سۆيۈملۈك؟ ئۇنىڭ كۈلكىسى نەقەدەر تەبىئى، نەقەدەر يېقىملىق ـ ھە؟!...ھازىر شاۋكەتنىڭ قەلبىدە قوزغالغان ئاجايىپ بىر ھىسسىياتنى تىل بىلەن تەسۋىرلەش قىيىن ئىدى...

«ۋۇي، قىز مېنى بىرسىگە ئوخشىتىۋاتامدۇ نېمە؟ — دەپ ئويلايتتى ئۇ ھاياجانلانغان ھالدا، — ئۇ نىمىشقا ماڭا قاراپ ئىللىق كۈلۈمسىرەيدۇ؟ ئېھتىمال، مېنىڭ پاقىدەك قاراپ كەتكىنىمنى زاڭلىق قىلىۋاتسا كېرەك... ھېيىم، ئالدىرىماي تۇر قىزچاق، بىردەمدىن كېيىن زاڭلىق قىلالمايدىغان، بەلكى مېنى چىن كۆڭلۈڭدىن ھۆرمەت قىلىدىغان بولۇسەن!...»

جاراڭلىق مۇزىكا ساداسى يەنە ياڭرىدى. شاۋكەت خىيال بىلەن بەنت بولۇپ قالغاچقا، قىزنى تەكلىپ قىلىشقا ئۈلگۈرەلمەي قالدى. ئۇنى ئىگىز بويلۇق بىر يىگىت تانسىغا تارتىپ كەتكەن ئىدى. شاۋكەت ئىككى يېنىغا قارىدى. زىياۋىدىنمۇ، دىلمۇراتمۇ يوق. ئۇلار ئالىقاچان تانسىغا چۈشۈپ كەتكەن بولۇپ، زىياۋىدىن ئۆزىگە ئوخشاش شادىپاچاق، چاچلىرى ساپسېرىق بىر پىروتكا قىز بىلەن تانسا ئويناۋاتاتتى. ئۇ كۆپىرەك ئىچىۋالغانلىقتىن بولسا كېرەك، قىزىرىپ يۇمۇلۇپ كەتكەن كۆزلىرى بىلەن پىروتكا قىزنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىۋالغان ئىدى ۋە پوچىلىق بىلەن پۈتلىرىنى ئوينىتىپ يوكىس چىقىرىپ پىدـ

قىراۋاتاتتى. دىلىۇراتىۇ دۇغلاقىقىنا بىر
قىز بىلەن تانسا ئويناۋاتاتتى. بىر پەستىن
كېيىن زىياۋىدىن ئايلىنىپ شاۋكەتنىڭ
ئالدىغا كەلدى - دە: «چۈشمەمسەن» دېگەن
ئىشارىنى قىلدى. شاۋكەت بېشىنى لىڭشىتىپ
كۈلۈپ قويدى. راستىنى ئېيتقاندا، ھازىر
شاۋكەتنىڭ كۆزى ھېلىقى گۈزەل قىزنى
ئىزلەيتتى. ئەنە، ئۇ قىز يىنىك ئايلىنىپ شاۋكەت
تەرەپكە كەلمەكتە. ئۇ يېقىن كەلگەندىن
كېيىن، شاۋكەت ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم زوق
بىلەن تىكىلدى. كۈتمىگەندە قىزمۇ ئىتتىك
شاۋكەتكە نەزەر تاشلاپ بايىقىدەكلا ئىللىق
كۈلۈمسىرەپ قويدى.

پاھ، نېمە دېگەن خۇشخۇي، ئوماق
قىز - ھە! كۆزلىرى ئادەتتىكى كۆز ئەمەس،
قايناپ تۇرغان بىر بۇلاق، تىكىلىپ قاراشىۇ
شۇنچە تەس... ئۇنىڭ ئاجايىپ بىر خىل
خۇش تەبەسسۇم ئىلكىدە نازلىق بېقىشلىرى
يۈرەكنى تىترىتىدۇ...

شاۋكەت بارا - بارا ھەممىنى ئۇنتۇپ،
ئاشۇ قىزغىلا بەنت بولۇپ قېلىۋاتاتتى. قىز
پىقىراپ نەگە بارسا، شاۋكەتنىڭ كۆزىمۇ شۇ
ياققا ئاغاتتى. قىز زالنى يەنە بىر ئايلىنىپ
شاۋكەتنىڭ ئۇدۇلىغا كەلگەندە مۇزىكا ئاخىر-
لاشتى. قىز شاۋكەت ئولتۇرغان رەتتىكى
ئورۇندۇقلاردىن بىرىگە كېلىپ ئولتۇردى.
شاۋكەت يېنىك بىر تىنىۋالدى. ئەمدى ئۇ
يەنە بىرسى تارتىپ كەتمىسۇن دېگەن ئوي
بىلەن قىزغا خۇپىيانە نەزەر سېلىپ ھوشيار
ئولتۇردى. ئۇ، مۇزىكا باشلىنا - باشلانمايلا
چاققانلىق بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ قىزنىڭ
ئالدىغا كەلدى - دە، ئەدەپ بىلەن ئېگىلىپ
تازىم قىلدى. قىز ئۇنىڭ خۇددى يەرنىڭ
تېگىدىن ئۈنۈپ چىققاندەكلا پەيدا بول-
غىنىدىن سەل ھەيرانلىق ھېس قىلدىيۇ
قىستاپ كەتكەن كۈلكىسىنى يوشۇرۇپ ئاستا
ئورنىدىن تۇردى. بۇ قېتىمقى مۇزىكا پاكىس-
تىروت ئىدى. شاۋكەت خېلىغىچە ئۈندىمەي
ئويىنىدى. پەقەت خىجىل بولۇۋاتقاندەك
قىزغا يەر ئاستىدىن قاراپ - قاراپ قوياتتى.
قىز بولسا، شاۋكەتكە قارىماي، تۇرۇپ چىراق-
لارغا، تۇرۇپ پۇتىنىڭ ئۇچىغا قارىۋالات-
تى. نېمە دېيىش كېرەك، گەپنى نەدىن
باشلىسا بولار؟ شاۋكەت خېلىغىچە مۇۋاپىق
گەپ تاپالمىدى. پىشانىلىرىدىن بۇژۇلداپ
تەر چىقىشقا باشلىدى. زىياۋىدىننىڭ گېپى
توغرا ئىكەن. ھاراقنى كۆپرەك ئىچىۋالغان
بولسا، بۇنچىلىك تارتىنچاق بولۇپ كەت-
مىگەن بولاتتى... ئاخىرى:

— مەن پاكىستىروتنى ئانچە ياخشى
ئوينىيالمايمەن سىڭلىم، سىز بەك سىلىق
ئوينايدىكەنسىز، — دېدى. قىز شاۋكەتكە لەپ-
پىدە قاراپ:

— ياق، سىز ئوبدان ئوينايدىكەنسىز،
مەن ئانچە ياخشى ئوينىيالمايمەن، — دېدى -
دە، يەرگە قارىۋالدى.

— كەمتەرلىك قىلىۋاتىسىز، خېلىدىن
بۇيان سىزگە دىققەت قىلىپ ئولتۇرۇۋاتىمەن.
سىزدەك ياخشى ئوينايدىغىنى يوقكەن.

— ھا... ھا... ھا... بەك ئاشۇرۇۋەت-
تىڭىز، زاڭلىق قىلىماڭ، راستلا مەن ياخشى
ئوينىيالمايمەن.

— زاڭلىق دەمسىز؟ خۇدا ساقلىسۇن،
ھەرگىز ئۇنداق دېمەك... — ئۇنىڭ ئاۋازى
ئۈزۈلۈپ - ئۈزۈلۈپ تىترەپ چىقىشقا باش-
لىدى، — راستىنى ئېيتسام، سىزنىڭ تەك-
لىپىمنى رەت قىلماي مەن بىلەن تانسا
ئوينىغانلىقىڭىز ئۈچۈن بەكمۇ خۇشالمەن،
ھازىر ئۆزەمنى شۇنچىلىك بەختلىك ھېس
قىلىۋاتىمەنكى...

قىز ئۆزىنى تۇتالماي پىخىلداپ كۈلۈپ
كەتتى. ئۇنىڭ تەلىيىگە مۇزىكا ئاخىرلاشقان

Altun

ئىدى. بولمىسا قىز قاقاقلاپ، قاتتىق ئاۋازدا
كۈلۈپ تاشلىغان بولاتتى. شاۋكەت قىزنىڭ
ئىچ ـ ئىچىدىن پىخىلداپ كۈلۈپ كەتكىنىنى
باشقىچە ئويلاپ ئولتۇرمىدى. پەقەت قىزلار ـ
دىكى «شوخلۇق»، «ناز» دەپلا چۈشەندى.
ئۇنىڭغا رەھىمەت ئېيتىپ ئىززەت بىلەن ئۆز
ئورنىغا ئەكىلىپ قويدى. ئۆزى بولسا قىز ـ
دىن سەل نېرىدىكى بوش ئورۇنغا كېلىپ
ئولتۇردى. ئۇنىڭ قىز بىلەن تۇنجى قېتىم
قىلىشقان گېپى شۇنچىلىكلا بولدى. ئەمدى
ئۇ قىز بىلەن يەنە بىر قېتىم تانسىغا
چۈشەلىكەندە نېمىلەرنى دېيىش ئۈستىدە
ئويلىنىۋاتقان ئىدى...

مۇزىكا يەنە باشلاندى. شاۋكەت چاق ـ
قانلىق بىلەن ئۇنى يەنە تانسىغا تارتتى. قىزمۇ
قارشىلىق قىلمىدى. پەقەت نېمە ئۈچۈندۇر
مەنىلىك كۈلۈپ قويدى. شاۋكەت تانسا
ئويناۋېتىپ قىزنىڭ يوغان، نۇرلۇق كۆزلىرىدە
بىر خىل سىرلىق سوئال ئىپادىسىنى ۋە
نېمىلەرنىدۇ دېمەكچى بولۇۋاتقاندەك، لېكىن
ئۆزىنى زورىغا بېسىۋېلىپ گەپ قىلمايۋات ـ
قاندەك بىر خىل ھالەتنى بايقىدى. بولۇپ ـ
مۇ قىز تۇرۇپ ـ تۇرۇپ كۈلۈمسىرەپ، ئاس ـ
تىنقى لەۋلىرىنى چىشلەپ يەرگە قارىغاندا،
شاۋكەتتە بىر تۈرلۈك قىسىلىش ۋە گۇمان
پەيدا بولاتتى. ئاخىرى ئۇ زىياۋىدىنىنىڭ
بايا ئېيتقان: «قېلىنلىق قىلىدىغان يەردە
ئەلۋەتتە قىلىش كېرەك» دىگەن سۆزلىرىنى
ئەسلىدى ـ دە، سەل دىدىللىشىپ قىزنى
گەپكە سېلىشقا باشلىدى:

ـــ مەن ئىلگىرى سىزنى زادىلا كۆر ـ
مەپتىكەنمەن، سىز...

قىز پىسسىڭىدە كۈلۈپ شاۋكەتكە
قارىدى:

ـــ سىز مېنى زادىلا كۆرمىگەنمۇ؟
ـــ شۇنداق. زادىلا كۆرمەپتىكەنمەن.
ـــ ئۇنۇتقاق ئىكەنسىز، سىز مېنى
كۆرگەن.

ـــ نېمە؟! ـــ شاۋكەت ھەيرانلىق
ئىچىدە كۆزلىرىنى پاقىرىتىپ قىزغا تىكىل ـ
دى، ـــ نەدە كۆرگەن، ئېيتىپ بېقىڭا؟
ـــ ئۇنداق ئوڭايلا ئېيتىپ بېرەمدىمەن؟
ئۆزىڭىز تېپىڭ، ـــ قىز شوخلۇق بىلەن كۆز ـ
لىرىنى ئوينىتىپ قويۇپ يەرگە قارىۋالدى.

شاۋكەت ھەرقانچە خىيال قىلسىمۇ
زادىلا ئەسلىيەلمىدى.

ـــ ئۇنداقتا ئىسمىڭىزنى ئېيتىپ بېرىڭا،
ئىسمىگە كېلىشى مۇمكىن، ئىسمىڭىز...
ـــ خاتىرجەم بولۇڭ. مېنى تونۇيال ـ
لمايۋاتقان ئادەمگە ئىسمىمنى تېخىمۇ ئېيت ـ
تىپ بەرمەيمەن.

شاۋكەت چەكسىز خوشاللىق ۋە ھەي ـ
رانلىق ئىچىدە قىزغا ئۇزاق تىكىلىپ قالدى،
ھازىر ئۇ تانسا ئويناۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن
خىيال يىپلىرى چىگىشلىنىپ كەتكەن ئىدى.
«بۇ گۈزەل قىز مېنى گەپكە سېلىۋاتىدىغۇ
دەيمەن. ئۇنى راستىنلا كۆرگەن بولسام
ئەلۋەتتە ئەسلىيەلىگەن بولاتتىم. شۇنداق
گۈزەل، شۇنداق سۆيۈملۈك قىزنى ئۇنتۇپ
قېلىش مۇمكىنمۇ؟ مۇنداق قىزلار كىشىنىڭ
ئېسىدىن قانداقمۇ ئوڭايلا چىقىپ كەت ـ
سۇن؟... ياق، ئۇنىڭ مەنىلىك كۈلۈشلىرىدىن،
ماڭا كۆرسىتىۋاتقان ئىللىق مۇئامىلىسىدىن
قارىغاندا، ماڭا چوقۇم ئاز ـ پاز كۆڭلى
چۈشۈپ قالدى... ھەي، بىچارە بايقۇش،
خېتۇنۇم بارلىقىنى، ئۆيلەنگەن يىگىت
ئىكەنلىكىمنى بىلمەيدۇ ـ دە!... نېمىلا دىگەن
بىلەن مېھرى ئىسسىق، ئوڭلۇق قىز ئىكەن،
مانا ھازىر ئىككىمىز خۇددى كونا قەدىناسلار ـ
دەك چىقىشىپلا قالدۇق...»

ئەمدى شاۋكەتنىڭ قۇلاق تۈۋىدە زىياۋ ـ
دىنىنىڭ بايا ئېيتقان: «ياشلار ئوينىشىلىش
كېرەك، مۆرىتى كەلگەندە، خوتۇنۇم بار دەپ
ئولتۇرماي، كۆڭلۈڭگە يېقىپ قالغان قىزلار بىلەن

ئانچە - مۇنچە تاماشا قىلساڭ بولۇۋېرىدۇ...» دىگەن گەپلىرى جاراڭلاپ كەتتى ۋە ئۇنىڭدىكى تارتىنىش، خىجىل بولۇشلار ئاستا - ئاستا قاياقىدۇ يوقالىباقتا ئىدى. ئۇ قىز بىلەن يەنە بىر قېتىم تانىسىغا چۈشكەندە:

— سىز راستلا شەيتان قىز ئىكەنسىز، ئىسمىڭىزنىمۇ ئېيتىپ بەرمىدىڭىز، سىزنى نەدە كۆرگەنلىگىمنى زادىلا ئەسلىيەلمىدىم، سىز چاقچاق قىلىۋاتسىزغۇ دەيمەن؟ — دىدى.

— ياق، ھەرگىز چاقچاق قىلمىدىم. سىز مىنى كۆرمىگەن بولسىڭىز، مەن سىزنى كۆرگەن.

— ئېيتىڭا، زادى نەدە كۆرگەن؟ — شاۋكەت پىقىراۋېتىپ ئالدىراپ سورىدى.

— ئېيتمايمەن.

— ئۇنداق بولسا ئىشەنمەيمەن. سىزنى پەقەت بۈگۈنلا كۆردۈم. بۇندىن كېيىن... بۇندىن كېيىن... — شاۋكەتنىڭ ئاۋازى غەلىتە تىترەپ توختاپ قالدى.

— ھە، بۇندىن كېيىن نىمە قىلماقچىسىز، توختاپ قالدىڭىزغۇ؟

— بۇندىن كېيىن داۋاملىق كۆرۈپ تۇرۇشنى خالايمەن...

— قىز ئۆزىنى تۇتالماي كۈلۈۋەتتى ۋە شاۋكەتتىن سورىدى:

— گەپلىرىڭىز ئەجەپ قىزىققۇ، تونۇشمىغان ئادەم بىلەن كۆرۈشۈپ نىمە قىلاتتىڭىز؟

— ئىلگىرى تونۇشمىغان بولساق، مانا بۈگۈن تونۇشۇپ قالدۇققۇ؟

قىز نىمە ئۈچۈندۇر خىيال ئارىلاش بېشىنى چايقاپ قويۇپ ئىچ - ئىچىدىن كۈلمەكتە ئىدى. شاۋكەت «شەيتان قىز» دەپ ئۇنىڭ قىلىنى قاتتىقراق قىستى ۋە پىقىراش بانىسى بىلەن قىزنى ئۆزىگە يېقىنىراق تارتقان ئىدى. قىز دەرھال ئۆزىنى ئوڭشاپ:

— ئەدەپلىك بولۇڭ، ئىچىۋاپسىز - ھە؟ — دەپ قويدى.

بىر پەس جىمىلىقتىن كېيىن شاۋكەت يەنە گەپ ئاچتى:

— بۈگۈن ھاۋا بەك ئىسسىق - ھە؟ زال ئاجايىپ دىمىق بولۇپ كېتىپ بارىدۇ.

— ئانچە ئىسسىق ئەمەسقۇ، ئۆزىڭىز ئىسسىپ كېتىپ بارغان ئوخشايسىز.

— سىز ئىسسىمىدىڭىزمۇ؟

— ياق.

— مۇزىكا توختىسا سىرتقا چىقىپ بىردەم ئۇسسۇزلۇق ئىچكەچ سەگىدەپ كىرسەك قانداق، تۈنجى تەكلىۋىمنى رەت قىلمايدىغانسىز؟

قىز چۆچۈگەندەك قىلىپ شاۋكەتكە قاراپ قويدى - دە، دەرھال:

— بوۋۇدۇ، ئەگەر سەگىدەشنى خالىسىڭىز چىقاي، — دىدى.

قىزنىڭ بۇ جاۋابىدىن خوشال بولۇپ كەتكەن شاۋكەت ئۆزىنى قويۇدىغان يەر تاپالماي قالدى. مۇزىكا ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، پەيتنى چىڭ تۇتۇپ، قىزنى قولتۇقلىغىنىچە سىرتقا ئېلىپ ماڭدى.

ئۇلار بىرىنچى قەۋەتتىكى سوغۇق ئىچىملىكلەرنى ساتىدىغان بوتكىغا كېلىپ، بىر ئىستاكاندىن مۇزدەك مىۋە سۈيى ئىچىشتى. ئاندىن سىرتقا چىقىپ، بىنانىڭ ئالدىدىكى گۈللۈكنىڭ ئارىسىغا كىردى - دە، ئۇزۇن ئورۇندۇقلاردىن بىرىدە ئولتۇرۇشتى.

ئايدىڭ كېچە. تەبىئەت ئادەتتىن تاشقىرى گۈزەل ۋە يېقىملىق ئىدى. پايانسىز كۆك ئاسماندا تولۇن ئاي ئاستا ئۈزمەكتە. ياز كېچىسىنىڭ مەيىن شامىلى يوپۇرماقلارنى مۇلايىم سىپاپ، قۇلاقلارغا نىمىلەرنىدۇ شىۋىرلايدۇ. خىلمۇ - خىل گۈللەرنىڭ خۇشبۇي ھىدى دىماققا ئۇرۇلۇپ، ئادەمنى چەكسىز ھوزۇرلاندۇرىدۇ...

«قىزنى ئىندەككە كەلتۈرۈپ بولدۇمغۇ»

دىگەن شىرىن خىيال بىلەن يۈرىكى تۇوم بولۇپ قالغان شاۋكەت ئالدىرىداي تاماكىدىن بىرنى تۇتاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن، قىزغا يېقىنراق سۈرۈلۈپ گەپ باشلىدى:

— قاراڭ، ئەتراپ نىمە دىگەن گۈزەل! ئېيتىڭا، سىزچە بۇگۈنكى مۇشۇ مەنزىرىدىنمۇ گۈزەل يەنە نىمە باردۇ؟

— بولمايچۇ، — دىدى قىز ياغلىغىنى ئويناپ ئولتۇرۇپ، — دۇنيادا گۈزەل نەرسىلەر ئازمۇ؟

— مەسىلەن: دەپ بېقىڭا.

— ئۇنىڭ قايسى بىرسىنى ساناپ بولغىلى بولسۇن؟ مېنىڭچە، ئەڭ مۇھىمى، بىز ياشاپ تۇرغان مۇشۇ دەۋرىمىز گۈزەل، دەۋرىمىز گۈزەل بولغاچقا، ھەممە نەرسە گۈزەل.

— توغرا، دەۋرىمىزنىڭ گۈزەللىگىدە گەپ يوق، بۇنى تالاشمايمەن. ئەمما ھەممىدىن گۈزەل يەنە بىر نەرسە بار. ئۆزنى تاپالىمىدىڭىز...

— ۋىيەي، قىزىق گەپقۇ، ھەممىدىن گۈزەل نىمىدۇ ئۇ؟ — قىز ھەيران بولۇپ شاۋكەتكە قارىدى.

— مەن ئېيتىپ بېرەيمۇ؟

— ھەرھەمەت، ئېيتىپ بېقىڭ.

— نىمە بولاتتى، سىز.

— مەن؟!

— ھەئە، سىز، — شاۋكەت قىزنىڭ تولۇن ئاي ئەكس ئېتىپ تۇرغان بۇلاقتەك كۆزلىرىگە قاراپ پىچىرلىدى. قىز ئۇشتۇمتۇت شۇنداق قاتتىق كۈلۈپ كەتتىكى، ئۇنىڭ قوڭغۇراقتەك ساپ ئاۋازى يىراق ـ يىراقلاردا جاراڭلاپ كەتتى.

— سىزنىڭ مۇنداق دەيدىغانلىغىڭىزنى زادىلا ئويلىماپتىمەن. ھا ... ھا ... ھا ... يەنە بىر دەڭا، راستلا مەن گۈزەلمۇ؟ — قىز كۈلـ گىدىن ئۆزىنى ئاران توختىتىۋېلىپ سورىدى.

— بىر قېتىم ئەمەس، مىڭ قېتىم دەيمەن: ئەلۋەتتە سىز گۈزەل، ھەممىدىن گۈزەل ... قاراڭ، كۆزلىرىڭىز ئويناپ تۇرغان بىر بۇلاق. قاشلىرىڭىز، قەددى ـ قامىتىڭىز، ئەمدىلا ئېچىلىشقا باشلىغان غۇنچىدەك لەۋلىرىڭىز...

— ۋاي، بولدى قىلىڭ. سىزنىڭ گۈزەللىككە بولغان چۈشەنچىڭىز بەكمۇ ئاددى ئىكەن.

— قانداق دەيسىز؟

— قاش، كۆز، قەددى ـ قامەت، ۋاھاكازا دىگەنلەر پەقەت سىرتقى نەرسىلەرغۇ، شۇلارغا قاراپلا گۈزەللىككە باھا بەرسىڭىز توغرا بولامدۇ؟ ئەڭ مۇھىمى، ئادەمنىڭ قەلبى گۈزەل بولۇشى كېرەكقۇ؟

— بۇ دىگىنىڭىز توغرا. لېكىن سىزنىڭ قەلبىڭىزنىڭ قانداقلىغى سۆز ـ ھەركىتىڭىزدىن، كۆزلىرىڭىزدىن مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرامدۇ؟ قېنى، ماڭا بىر قارىۋېتىڭا!

— ھا...ھا...ھا... يالغان گەپ قىلماڭ، بۇلار پەقەت شائىرلارنىڭ مۇبالىغە قىلىپ توقۇيدىغان گەپلىرى. ئەمىلىيەتتە كىشىنىڭ قەلبىنى چۈشىنىش سىز دىگەندەك ئۇنداق ئاسان ئەمەس.

شاۋكەت ئۆزىنىڭ گەپتە تۇتۇلۇپ قالغانلىغىنى سەزدى ـ يۇ، لېكىن يەنە تەن بەرمەي:

— بوپتۇ، نىمە دىسىڭىز مەيلى. مېنىڭچە، سىز گۈزەل، بۇ مېنىڭ قارىشىم، — دىدى ـ دە، ئۇشتۇمتۇت قىزنىڭ ئاپپاق بىلىگىنى تۇتتى، — سائىتىڭىز نەچچە بولدى؟

قىز دەرھال قولىنى تارتىۋالدى:

— ئۆزىڭىزنىڭ سائىتىڭىز تۇرۇپتىغۇ، شۇنى كۆرسىڭىز بولمامدۇ؟

— بۇنى دائىم كۆرۈپ تۇرۇمەن، — دېدى شاۋكەت غەلىتە كۈلۈپ، — سىزنىڭكىنى كۆرۈپ باقاي دەۋاتىمەن.

قىز ئەمدى شاۋكەتنىڭ ياپتى گەپلىرىگە ياپتى گەپ بىلەن جاۋاپ بېرىشكە باشلىدى:

— مېنىڭچە، ئۆزىڭىزنىڭكىگە يەتمەيدۇ، كىشىنىڭ ئەسقاتمايدۇ.

— بىراق، كۆرمىگەننى، يېڭىنى كۆرۈشنى ھەممە ئادەم ياقتۇرۇدۇ-دە! قاراڭ، سىزنىڭ سائىتىڭىز خۇددى ئۆزىڭىزدەكلا چىرايلىقكەن!

— ئاۋارە بولماڭ، باشقىلارنىڭ شۇنداق كۆرۈنۇدۇ.

— ياق، سىزنىڭ چىرايلىق ئىكەنلىگى كۆزۈمگىلا ئەمەس، ھازىر قەلبىمگىمۇ ئايان بولۇپ تۇرۇپتۇ.

— بولدى. بۇ گەپلەرنى قويۇڭ. قارىغاندا، تېخىچىلا سەگمىدىڭىز.

— ماڭا قاراڭ، سەگمىدىمغۇ.

— ياق-ياق، ھەرگىز سەگمىدىڭىز.

— بەك شەيتان قىز ئىكەنسىز، — شاۋكەت يەنە ئۇنىڭ قولىنى تۇتماقچى بولدى، بىراق قىز قولىنى تۇتقۇزمىدى. شاۋكەت قىز تەرەپكە سۈرۈلۈپ يېقىنچىلىق بىلەن سۆزلەيتتى، — مېنى خېلى جىق گەپكە سېلىۋالدىڭىز، ئەمدى مانا ھېچكىم يوق. ئىككىمىز تەنھا ئولتۇرۇپتىمىز، ئېيتىپ بېرەرسىز؟ بولمىسا مەندىن قۇتۇلالمايسىز. ئېيتامسىز، ئېيتمامسىز؟...

يۈرىگى دۈپۈلدەپ كەتكەن شاۋكەت ئەسەبىلىك بىلەن قىزنىڭ بويىنىغا گىرە سېلىپ ئۆزىگە تارتماقچى ۋە سۆيمەكچى بولۇۋىدى، ئويلىمىغاندا قىز ئاچچىپ چاقچاقلىق بىلەن ئۇنىڭ قولتۇغى ئاستىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى. پەقەت قىزنىڭ ماھۇقتەك چاچلىرى شاۋكەتنىڭ مەڭزىگە سەل-پەللا تەككەندەك قىلدى. قىز شاۋكەتتىن ئىككى قەدەم نېرىدا تۇرۇپ ئۇنىڭغا قاتتىق بىر تىكىلدى-دە، تەمكىن سۆزلەشكە باشلىدى:

— تۇۋا... شۇنچە كۈتەممۇ تونۇيالمىدىڭىز-ھە! خەير بوپتۇ. ئويۇن-چاقچىقىمىز

مۇشۇنچىلىك بولسۇن. ئەمدى رەسمىي پاراڭلىشايلى. ئېيتىڭا شاۋكەت، بۈگۈن رەخىمە يوقتۇ. ئۇنى نېمىشقا تانسىغا بىللە ئېلىپ كەلمىدىڭىز؟

«شاۋكەت، رەخىمە دەۋاتىدىغۇ، زادى نېمە ئىش بولۇپ كەتتى!» ئۇ ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەي تىترەپ كەتتى ۋە يېنىدا بىر خىلدا كۈلۈپ تۇرغان قىزغا قاراپ نېمە دېيىشنى بىلمەي ئولتۇرۇپلا قالدى. ھازىر ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ئالا-يېشىللىق تىقىلغان، كاللىسىدا گويا ئۇشتۇمتۇت چاقماق چېقىپ ئۆتكەندەك چۈشىنىكسىز، شۇنداقلا قورقۇنچلۇق بىر خىل غەلىتە سېزىم ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى.

قىز شاۋكەتنىڭ قېشىغا كېلىپ ئولتۇردى ۋە ھەيرانلىق ئىچىدە سورىدى.

— شاۋكەت، نېمە بولدىڭىز، رەخىمە نېمىشقا يوق دەپ سوراۋاتىمەن. نېمىشقا گەپ قىلمايسىز؟

بىر ھازادىن كېيىن شاۋكەت ئاغرىق ئازاۋىدا قىينىلىۋاتقان ئادەمدەك ئاۋازىنى ئارانلا چىقىرىپ پىچىرلىدى:

— سىز...سىز زادى كىم بولۇسىز؟... مېنى، رەخىمەنى قا... قانداق تونۇيسىز؟... بۈگۈن رەخىمە مىجەزى يوق بولۇپ ئۆيدە...

— نېمە؟ ئاغرىقمۇ؟

— يا...ياق، ئىككى قات، ئېغىرلىشىپ قالغان. سىز...سىز...

—ھە، مۇنداق دەڭا. مېنى ئەجەبمۇ قورقىتىۋەتتىڭىز، — خۇشاللىقتىن قىزنىڭ كۆزلىرى ئويناپ كەتتى، — مۇبارەك بولسۇن. پەرزەنت كۆرۈش ئالدىدا تۇرۇپسىلەر-دە؟!

شاۋكەت تېخىچىلا ئېسىگە كېلەلمەي، قىزدىن ئەيمىنىپ ھە دەپ نېرى سۈرۈلەتتى.

— نېمە بولدى، نىمانداق قاچىسىز؟— قىز كۈلدى.

— ياق، قاچمىدىم، مەن ھازىر ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەيۋاتىمەن. رەخىمەنى قانداق تونۇيسىز؟ ئىسمىڭىز؟...

— ئىسمىم دىلخۇمار. راستىنلا ئۇنتۇپ قاپسىز. رەخىمەنى نېمىشقا تونۇمايمەن؟ ئىككىمىز ساۋاقداش تۇرساق.

— سىز...سىز بېيجىڭدا ئوقۇۋاتقان دىلخۇمارمۇ؟

— دەل ئۆزى. مەن بىر يىلنىڭ ئالدىدا بېيجىڭغا ئوقۇشقا ماڭماقچى بولۇپ ئۈرۈمچىگە كەلگەندە، سىلەرنىڭ تويۇڭلار بولدى. مەن تويۇڭلارغا قاتناشتىم ئەمەسمۇ؟ ئەتىسىلا ئوقۇشقا كېتىپ قالدىم. دەسلەپكى چاغلاردا رەخىمەمۇ، مەنمۇ خەت يېزىشىپ تۇردۇق. كېيىن ئوقۇشلارمۇ ئالدىراش بولۇپ كەتتى. ۋاقتى-ۋاقتىدا خەت يازالمىدىم. شۇنداق قىلىپ خەتلىرىمىز ئۈزۈلۈپ قالدى. بەلكىم توي كۈنى سىزمۇ ماڭا ئانچە دىققەت قىلمىغان بولۇشىڭىز مۇمكىن. شۇڭا، تونۇيالماي قالغانسىز، لېكىن رەخىمە ئىككىمىز ساۋاقداش ھەم بىر مەھەللىلىك.

شاۋكەتنىڭ پېشانىسىدىن بۈژژىدە سوغاق تەر چىقىپ كەتتى. قىزغا قىلغان ئەدەپسىزلىكى تۈپەيلىدىن ھازىر قانچىلىك ئوسال ئەھۋالدا قالغانلىقىنى پەقەت ئۆزىلا بىلەتتى. ئۇ ئىنجىقلاپ تۇرۇپ يالۋۇرۇش ئاھاڭىدا سۆزلەشكە باشلىدى:

— دىلخۇمار، مېنى كەچۈرۈڭ. رەخىمە دائىم سىزنىڭ ئىسمىڭىزنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيتتى. ئۇنىڭغا يازغان خەتلىرىڭىزنىمۇ مەن ئوقۇغان. چىرايىڭىز پۈتۈنلەي ئېسىمدىن چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ چاغدا ئورۇق، كىچىككىنە قىز ئىدىڭىز. كەچۈرۈڭ، زادىلا تونۇيالماي قاپتىمەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئاغىنىلەر بىلەن ئازراق ھاراق ئىچىۋالغانلىقىمدىن سىزگە ئەخلاقسىزلىق قىلدىم...

ئۇ ھېچ ئامال تاپالماي ھەممە ئىللەتنى ھاراقتا دۆڭگىدى.

— نىمىلەرنى دەۋاتىسىز، شاۋكەت ئاكا؟ ھېچقىسى يوق، ھەممە گۇنا مەندە، مەن سىزگە باشتىلا تونۇشلۇق بەرگەن بولسام ھېچ ئىش بولمايتتى. قىزىقچىلىق بولسۇن دەپتىمەن. مېنى كەچۈرۈڭ...

— ئەپۇ قىلىڭ، سىڭلىم. سىزنىڭ ئالدىڭىزدا بەكمۇ خىجىلمەن...

— بولدىلا، شاۋكەت ئاكا. مۇنداق گەپلەرنى قىلىۋەرسىڭىز مەنمۇ خىجىل بولۇپ قالىدىكەنمەن. مەن سىزنى چۈشىنىمەن، سىزگە ئىشىنىمەن.

شاۋكەت بېشىنى كۆتىرىپ دىلخۇمارغا قارىدى. قىز بۇ سۆزلەرنى چىن قەلبىدىن ئېيتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ساددە، سەمىمىي سۆزلىرىدە ۋە چىرايىدا شاۋكەتتىن قىلىچە خاپا بولۇش، يىرگىنىش ياكى مەسخىرە قىلىش ئالامىتى كۆرۈنمەيتتى. شۇنىڭدىن كېيىنلا شاۋكەتنىڭ كۆڭلى سەل ئورنىغا چۈشۈپ، يېنىك بىر ئۇھ تارتىۋالدى-دە، تاماكا تۇتاشتۇرۇشقا باشلىدى. ئىچكەن ھاراقتىن قىلىچە ئەسەر قالمىغان، ئۇ ئەمدى ھەقىقىي سەگىدىگەن ئىدى. زالدىكى يېقىملىق مۇزىكا ساداسى ياڭراپ تۇراتتى. قارىغاندا، تانسا قىزىپ كەتكەن ئىدى. لېكىن، ھازىر بۇ مۇزىكىلار شاۋكەتنىڭ قۇلىقىغا بايىقىدەك يېقىملىق ئاڭلانمىدى. نىمىدۇر بىر نەرسە ئىچىنى تاتىلاۋاتقاندەك بىئارام بولۇپ جىمم ئولتۇرۇپ كەتتى. ئاخىرى بۇ جىمجىتلىقنى دىلخۇمار بۇزدى:

— ئېيتىڭا، شاۋكەت ئاكا، رەخىمە سالامەت، ئوبدان تۇرۇۋاتامدۇ؟

شاۋكەت بېشىنى كۆتىرىپ ئاستا جاۋاپ بەردى:

— سالامەتلىكى ياخشى...

— قاچانراق يەڭگىيدۇ؟

— بىر نەچچە كۈنلىگىلا قالدى.

— مۇنداق دەڭ، — دىدى دىلخۇمار كۈلۈپ، — مەن نىمە دىگەن تەلەيلىك-ھە! توييۇڭلارغىمۇ ئۈلگۈرۈپ كەلگەن ئىدىم. ئەمدى تۇنجى پەرزەنتىڭلار دۇنياغا كېلىدىغان چاغدا يەنە ئۈلگۈرۈپ كېتىمەن-ھە!

— شۇنداق، بۇ كۆڭلىڭىزنىڭ ياخشىلىغى-دە!

شاۋكەت بېشىنى سىلاپ ئولتۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ تاماكا تۇتقان قوللىرى بىلىنەر-بىلىنمەس تىترەيتتى. ھازىر ئۇنىڭ ئالدىدا كىچىككىنە بىر قىز ئەمەس، بەلكى يۇقۇرى مەلۇماتلىق، مول تەجرىبىلىك، مېھرىبان بىر ئوقۇتقۇچى تەسىرلىك دەرس سۆزلەۋاتاتتى. بۇ، قىز شاۋكەتنى: «سىز ناھايىتى ۋىجدانسىز، تۇترۇقسىز يىگىت ئىكەنسىز. رەخىمەدەك ئىسىل جۈپتىڭىز تۇرۇپ نىمىلەرنى قىلىپ يۈرۈيسىز؟ نومۇس ئەمەسمۇ؟» دىمىگەن بولسىمۇ، لېكىن، ئۇمۇ شۇ مەنىنى ئاللىقاچان چۈشىنىپ يەتكەن ئىدى. بىر ھازادىن كېيىن شاۋكەت دۇدۇقلىغان ھالدا:

— رەھمەت، دىلخۇمار. بۈگۈن مېنى ھەقىقەتەن ئوبدان سەگىتىپ قويدىڭىز. سىزدىن يەنە بىر قېتىم ئەپۇ سورايمەن. بۇ ئەخمىقانە ئىشلىرىمنى كۆڭلىڭىزگە ئالمىسىڭىز...

— بولىدۇ، كۆڭلۈمگە ئالمايمەن، — دىدى قىز دىككىدە ئورنىدىن تۇرۇپ ۋە شاۋكەتنىڭ قولىدىن تارتتى، — يۈرۈڭ، ئەمدى تانسىغا كىرەيلى.

شاۋكەت ئېغىرلىشىپ كەتكەن بېشىنى كۆتىرىپ، كۈلۈپ تۇرغان قىزغا قارىدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆزىمۇ كۈلۈۋەتتى. دىلخۇمار شاۋكەتنى خىجىللىقتىن تېزرەك خالاس قىلاي دىدىمۇ، ئۇنى ئۆزلىگىدىن قولتۇقلىۋالدى...

×

زالغا خۇددى قەدىرناس ئاشىق-مەشۇقلاردەك قولتۇقلىشىپ كىرىپ كېلىشىۋاتقان شاۋكەت بىلەن دىلخۇمارنى كۆرگەن زىياۋىدىن بىلەن دىلمۇراتنىڭ كۆزلىرى ھەيرانلىقتىن چەكچىيىپ كەتتى. ئۇلار تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇپ، شاۋكەت تەرەپكە كېلىۋاتاتتى. ئاڭغىچە تانسا مۇزىكىسى باشلىنىپ قالدى قىز شاۋكەتنى تارتىپلا تانسىغا چۈشۈپ كەتتى.

شاۋكەت ھازىر بەكمۇ ئامراق «دۇنايىسكى ۋالىس»قا پېقىراۋاتقان بولسىمۇ، نېمە ئۈچۈندۇر پۇتلىرى ئېغىرلىشىپ تازا ئەپلەشمەيۋاتاتتى. ئۇ بېشىنىڭ سەل قېيىۋاتقانلىقىنى، پۇتۇن ئەزايىنىڭ مۇزلاپ تىترەۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى. لېۋىنى-لېۋىگە چىشلەپ بىر مەيدان تانسىنى ئارانلا ئويناپ بولدىدە، مۇزىكا ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، دىلخۇماردىن ئەپۇ سورىدى:

— مەن بىر پەس دەم ئېلىۋالاي، بېشىم قېيىۋاتقاندەك بولۇۋاتىدۇ.

— بولىدۇ، ئارام ئېلىڭ،— دېدى قىز ئىللىق كۈلۈپ ۋە دوستلىرىنىڭ يېنىغا كەتتى.

شاۋكەت بوش ئورۇندۇققا كېلىپ ئەمدىلا ئولتۇرۇۋىدى، قاياقتىندۇر زىياۋىدىن بىلەن دىلمۇرات كېلىپ ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدىن ئورۇن ئېلىشتى.

— ھىم،— دەپ كۈلدى زىياۋىدىن ئۇنىڭغا قاراپ،— سەن تېخى بىزگە تەربىيە بېرىۋاتاتتىڭغۇ، تانسىنىڭ گۈلىنى نەگە ئاپىرىپ كەلدىڭ؟ ئۆزەڭگە ھېزى بول جۇمۇ! رەخمە بىلىپ قېلىپ تاناۋىڭنى قىرىق گەز تارتىمىسۇن يەنە!

زىياۋىدىننىڭ گېپى تۈگىشىگىلا دىلمۇراتمۇ قىسىق كۆزلىرىنى ئوينىتىپ سۆزلەپ كەتتى:

— سەنمۇ بوش كەلمەيدىكەنسەن جۇمۇ! ئېيتقىنا، ئۇ گۈزەلنى ئەجەپ ئوڭايلا ئىندەككە كەلتۈرۈپسەنغۇ؟ سېنىڭ خوتۇنۇڭ بار، ئاۋارە بولما. ماڭا تونۇشتۇرۇپلا قوياسەنيا؟ مەنلا ئالاي بولمىسا!

— تولا ۋالاقلىما!— ۋاقىرىدى شاۋكەت ئۇنىڭغا ئالىيىپ.

— ۋاھ، خېلى كۆڭلۈڭ چۈشۈپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟— زىياۋىدىن شاۋكەتنىڭ بىقىنىغا نوقۇزدى،— ھېلىتىن قورۇۋاتىسەنغۇ؟

— تولا گەپنى قويۇپ كۆزۈمدىن يوقىلىشقىنا!

شاۋكەتنىڭ بۇ ئۇشتۇمتۇت ئۆزگىرىشىنى چۈشىنەلمىگەن زىياۋىدىن بىلەن دىلمۇرات بىر-بىرىگە قاراپ قويۇشتى. شۇ ئەسنادا مۇزىكا باشلىنىپ قالدى. ئۇلار: «توختاپ تۇر، سېنىڭ بىلەن كېيىن سۆزلىشىمىز!» دېيىشىپ قىزىپ تانسىغا چۈشۈپ كېتىشتى.

شاۋكەتنىڭ كۆز ئالدى تۇمانلاشقاندەك بولدى. ھازىر ئۇنىڭغا ھېچنىمە خوشياقمايتتى. ئۇ، چوڭقۇر خىيالغا چۆمگەن ھالدا تانسا ئويناۋاتقانلارغا قاراپ ئولتۇرۇپ، ئىختىيارسىز ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. ئۇ دىلخۇمار بىلەن خوشلىشىپ، دەرھال ئۆيىگە قايتماقچى بولدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى دىلخۇمارنى ئىزلەۋاتاتتى. ئەنە، يېڭىلا تانسىدىن چۈشكەن دىلخۇمار شاۋكەتنىڭ ئورنىدىن تۇرۇۋېلىپ قاراۋاتقانلىقىنى سېزىپ يۈگۈرۈپ شاۋكەتنىڭ يېنىغا كەلدى.

— شاۋكەت ئاكا، نېمە ئورنىڭىزدىن تۇرۇۋالدىڭىز، مېنى ئىزلەۋاتامسىز؟

— ھەئە. مەن قايتايمىكىن.

— بىردەم ئويناپ كەتمەمسىز، تېخى ئەتىگەنغۇ، يا مەندىن رەنجىپ...

— ياق، ياق، ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، رەنجىش ئەمەس، بەلكى سىزدىن چەكسىز

(ئاخىرى 119 - بەتتە)

كارامەتچى

(ھېكايە)

گايىت مۇسا

— شەھىرىمىزگە بىر ئەما رەمبال كەپتۇ، — دېدى ئاغىنىمىز روزاخۇن بىر كۈنى چۈشلۈكى ياتاقتا، — ئەزبىرايى، ئۇ شۇنداق تاپقۇر ئىكەنكى، ئادەمنىڭ بېشىغا كەلگەن ۋە كېلىدىغان جىمىكى ئىشلارنى خۇددى كۆرۈپ تۇرغاندەك ئېيتىپ بېرىدىكەن.

روزاخۇن ئاقسېرىق كەلگەن، بويى ئۆستىكلەك، ئاقكۆڭۈل لېكىن كالتە پەمرەك يىگىت ئىدى. نىمىشقىدۇر ئاۋازى ئىنچىكە بولغانلىقتىن، ھەر قانداق كىشى ئۇنىڭ ئۆزىنى كۆرمىسە ئاۋازىدىن قىز بالا دەپلا ئويلايتتى.

— قويساڭلارچۇ، قۇرۇق گەپنى، — دېدى دوستىمىز ئەكرەم، — كونىلار «رەمچىنىڭ رېمىدىن، ئۆزەڭنىڭ خىيالى دۇرۇست» دەپ بىكار ئېيتمىغان.

مەنمۇ ئەكرەمنىڭ پىكرىنى قۇۋۋەتلەيدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. روزاخۇننىڭ سۆزىگە ئىشەنمىگەنلىكىمىز ئۇنىڭغا ھار كەلدى.

— ۋاي ئاداشلار، مۇشۇ بويۇم بىلەن يالغان ئېيتامدىمەن، — دېدى ئۇ سەل تېرىكىشىپ، — كەچتە بىللە بارايلى بولمىسا، ئۆز كۆزۈڭلار بىلەن كۆرسەڭلىغۇ ئەاپۈكىمەلىللا دەرسىلەر.

گەرچە ئىشەنمىگەن بولساقمۇ، روزاخۇننىڭ رايى ئۈچۈن ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن، بىرگە بېرىپ كۆرۈپ كەلمەكچى بولدۇق.

كوچىدىكى يېڭىدىن سېلىنغان ئىككى ئىمارەت ئوتتۇرىسىدا چېقىلىش نۆۋىتىنى كۈتۈپ تۇرغان بىر ئۆي بولۇپ، رەمباللار شۇ ئۆينىڭ ئالدىدىكى كىچىككىنە بوشلۇقنى ئىگەللەپ ئېلىشقان ئىكەن.

بىر ھېلىقى ئەما رەمبالنىڭ ئوقتى راسا راۋانلىشىۋاتقان پەيتكە ئۇلگۇرۈپ بېرىپتىمىز. ھېلىقى بوشلۇقنىڭ بىر بۇرجىكىگە 20 - 30 چە ئادەم دۈۋىلىشىپ ئالغان بولۇپ، ھەممىسى ئالدىغا ئېڭىشكەن ھالدا بىر نۇقتىغا تىكىلىشكەن ئىدى. تاۋىقىغا توپا چۈشكەن باشقا رەمباللار بولسا بىر چەتكە سىغداپ چىقىرىلغان ئىدى. بىزمۇ كۆتەككە ئۇرۇلغان پاندەك توپقا قىستىلىپ كىردۇق.

توپنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇشقانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئاياللار بولۇپ، كەينىدىكىلەرنىڭ

قىستىشى ئارقىسىدا قولى بىلەن يەرگە تايى-نىشىپ ئاپتۇ. توپنىڭ ئوتتۇرىسىدا يېشى قىرىقلاردىن ھالقىغان، قاپاق بۇرۇن، قارامتۇل يۈزنى قويۇق چاڭگا ساقال قاپلىغان كارامەتچى ئولتۇراتتى. ئۇ بىرسىگە رەم سېلىپ بولغان ھامان ئەتراپتىكىلەر: «ماڭا سېلىپ قويسىلا، ۋاي ماڭا...» دەپ تېخىمۇ ئالدىغا سىلجىشاتتى. ئۇ نۆۋەتتىكى ئايالدىن پۇلنى ئېلىپ بارماقلىرى بىلەن تەكشى سىلاپ چامالاپ چىققاندىن كېيىن، كالپۇكىغا تەككۈزدى-دە، «بىر كوي ئىكەن» دەپ يېنىغا سالدى. بۇنى كۆرۈپ بىزمۇ قىزىقىشقا باشلىدۇق ۋە ئىختىيارسىز ئالدىغا سۈرۈلدۇق. روزاخۇن: «ھە، قانداق؟ مەن دېمىدىممۇ!» دېگەندەك، بىزگە مەنالىق قاراپ قويدى.

— ئاتلىرى نىمە؟ — دەپ سورىدى كارامەتچى ھىلىقى ئايالدىن.

— نىساخان، — دېدى ئايال زەئىپ ئاۋازدا.

كارامەتچى تۆلگە تاشلىرىنى ئوچۇمىغا ئېلىپ، قانداقتۇر بىر غايىپ ئاۋازغا قۇلاق سېلىۋاتقاندەك ئۇنى ئاستا ۋە ئۇزاق شاراقلاتتى - دە، ئالدىدىكى بوز تاغارنىڭ ئۈستىگە قۇيدى. ئاندىن كېيىن غاراڭ - غۇرۇڭ ئاۋاز بىلەن «جىم - جىم دارا، تۇتتۇم تارا... بادەك ئاتا، شادەك ئاتا ... ياھەيىيۇم، ياقەيىيۇم... ئاللاھۇممە يارەببىم...» دېگەندەك چۈشىنىكسىز بىر نىمىلەرنى ئوقۇغانچە تاشلارنى سىلاپ ئىككىدىن، ئۈچتىن قىلىپ ئايرىپ چىقتى ۋە چىرايىدا بىردىنلا چۆچۈش ئالامىتى پەيدا بولدى.

— ۋاي بىچارە نىساخان، ئۆزلىرىگە ئېغىر بىر بالايى - قازا تىكىلىپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ بىشارەتلىرى شۇكى، تەلەيلىرى كاج كېلىپ، ئىش - ئوقەتلىرى ئوڭغا تارتمايدىكەن، مال-ۋارانلىرى قىسىر قالىدىكەن، تېرىغانلىرىنى كۆك پىت باسىدىكەن، ھەتتا مىكىيانغا تۇخۇم باستۇرسىلىمۇ تەڭدىن تولىسى پالاق بولۇپ كېتىدىكەن، — دېدى ئۇ تولىمۇ قايغۇرغان تەلەپپۇزدا. شۇ تاپتا گويا دەرت - ھەسرەت تاشلىرى رەم سالدۇرغۇچىنى ئەمەس، رەمچىنىڭ ئۆزىنى باسقاندەك بىر خىل ھالەت نامايەن بولدى. كارامەتچىگە تەلمۈرۈش بىلەن قاراپ ئولتۇرغان ئايالنىڭ كۆزىنى ئىختىيارسىز ياش قاپلىدى.

— سەۋر قىلسىلا نىساخان، «خۇدا كۆزدىن ئايرىسىمۇ، ھاسىدىن ئايرىماس» دېگەندەك، ياراتمىش ئاللا ئىگەم بەندىسىگە كەلتۈرگەن بالا - قازانىڭ داۋاسىنىمۇ قوشۇپ ياراتقان، — دېدى كارامەتچى يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — داۋاسىز كېسەل بولمىغاندەك، ئامالسىز مۇشكىلاتمۇ يوق. شۇ تاپتىكى تەقدىر-پىشانىلىرىنى يوپۇرماقلىرى سارغىيىپ سولاشقان دەرەخكە ئوخشىتىش كېپايە. ئەنە شۇ دەرەخنى ئۆز مەيلىگە تاشلىۋەتسە تەھقىق قۇرۇپ تۈگەيدۇ. لېكىن تۈۋىنى يۇمشىتىپ، سۇغىرىپ ئامال قىلغاندا، قايتىدىن ياشىرىپ كېتىشىمۇ ئەجەپ ئەمەس. بەس، ئەمدى ئۆزلىرى ساۋاپلىق ئىشلارغا يېقىن تۇرۇپ، مازايى - ماشايىخلارغا سېغىنىپ ياغ پۇراتسىلا، ئاجىز - ئورۇق، غېرىپ - غۇرۋالارغا خەيرى - ساخاۋەت قىلسىلا، ئۇلۇغلاردىن دۇئا ئالسىلا، ئاللا بالا - قازالاردىن سىلنى يىراق قىلغۇسى.

ئالدىدا يورۇق دۇنيانىڭ پاراغەتلىرىدىن قول ئۈزگەن بىر بىچارە تۇرغاندا دۇئا ئالىمەن دەپ يەنە كىمنى ئىزدىسۇن؟ ئايال پۇل چېگىلگەن ياغلىقنى يېشىپ پارچە پۇللار ئارىسىدىن ئىككى كويلۇقتىن بىرنى سۇغاردى - دە، كارامەتچىنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى.

— ئاز بولسىمۇ كۆپكە ساناپ بىر دۇئا بەرگەن بولسىلا...

شۇنداق قىلىپ ھايت-ھۇيت دېگىچە بۇ ئايالنىڭ ئۈچ يۈەن پۇلى كارامەتچىنىڭ يانچۇقىغا ئىتائەتمەنلىك بىلەن چۈشۈپ كەتتى.

كىشىلەرنىڭ تەقدىرىنى كۆرسىتىپ بېرىش — بۇ كارامەتچى ئالدىدا خۇددى توپا ئاستىدىن ياڭيۇ تەرگەندەكلا ئوڭاي ئىش ئىدى. ئۇ مۇشۇ تەرىقىدە يەنە تۆت-بەش ئايالنىڭ قىسمەت كىتاۋىنى ۋاراقلاپ، بەزىسىنى كۈلدۈرسە، بەزىسىنى يىغلىتىپ، يانچۇقلىرىدىكى پۇلىنى سۇغاردى.

رەمبالنىڭ كارامىتىگە ئەمەس، ئۇنىڭ شاراقلاپ تۇرغان پۇللارنى خۇددى كەچكۈزدە غازاڭ سۈپۈرگەندەكلا ئەجىرسىز يىغىۋالغانلىقىغا ھەيران بولغان ئەكرەم ئىختىيارسىز مۇرىلىرىنى كۆتىرىپ قويدى.

بۇ چاغدا روزاخۇن بىر كوينى كارامەتچىگە تۇتقۇزۇشقا مۇۋەپپەق بولغان ئىدى.

— ئاتلىرى نېمە؟ — دەپ سورىدى رەمبال تاشلىرىنى ئوچۇمىغا يىغىپ ئېلىشۋېتىپ.

— روزاخۇن.

رەمبال چۈشىنىكسىز بىر نېمىلەرنى گۇدۇڭشىغاچ رەم تەرتىۋىنى بىجا كەلتۈردى-دە، بىردىنلا چىرايى ئاپتاپتەك ئېچىلىپ كەتتى.

— ئۆزلىرىگە چۈشكەن رەم — ئايتۇلگە، قېنى، دانىيال ئەلەيھىسسالامنىڭ ھۆرمىتى ۋە بۇ پالنىڭ خاسىيىتى ئۈچۈن ئاۋال بىر سەدىقە بەرسىلە.

— راست، ئايتۇلگە ئاسانلىقچە چۈشمەيدۇ. بىر نەرسە سەدىقە قىلمىسىلا بولمايدۇ، — دېيىشتى ئەتراپتا تۇرغان بىرنەچچە كىشى.

بۇلارنىڭ سالاسى تامامەن ھاجەتسىز ئىدى، چۈنكى روزاخۇن ئاللىقاچان يەنە بىر كوينى چىقىرىپ رەمبالغا تۇتقۇزۇپ بولغان ئىدى.

روزاخۇن رەمبالغا قوشۇلۇپ دۇئا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، خەيرلىك سۆزلەرنى تولۇق ئاڭلاپ، پىششىق خاتىرىلەپ ئېلىش ئۈچۈن تېخىمۇ ئالدىغا سىلجىدى ۋە كەلگۈسى بەخت-سائادىتىنى تەنتەنە قىلغاندەك بىزگە مەغرۇرلۇق بىلەن كۈلۈمسىرەپ قويدى.

— پىشانىلىرى ئوچۇق، رىسقلىرى پۈتۈن، تەلەيلىرى ئوڭ ئىكەن روزىخان، ئەرلىرى بىلەن ئەپ ئىكەنلا، بويلىرىدا بار ئىكەن، ئوغۇل...

— مۇبارەك بولسۇن روزاخۇن، مۇنداق يەرلىرىمۇ بار، دەڭلا تېخى، — دەۋەتتى ئەكرەم ئۆزىنى تۇتالماي كۈلگىنىچە.

رەمبال غىققىدە بولۇپ قالدى. كۆتىرىلگەن قاتتىق كۈلكىدىن ئەجەبلەنگەن كىشىلەر گۇررىدە ئولاشتى.

— يوقال بۇ يەردىن، ھۇ ئىمانىنى گۆرۈڭگە قىيغان رەزگى! — دەپ ۋاقىرىدى روزاخۇن ۋە ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرغان پېتى رەمبالنىڭ قولغا چىققان لاقا-لۇقىسىنى پۇرلەپ كىشىلەرنىڭ بېشىدىن چۆرۈپ تاشلىدى. ئۇنىڭ ئابرويى تۆكۈلگەنلىكتىن، غەزىۋى ئاخىرقى چەككە يەتكەن ئىدى. بۇرۇن تۆشۈكلىرى كېرىلىپ، چېكە تومۇرلىرى چۆكىدەك كۆپۈپ چىققان ئىدى. ئۇ قولىمىزدىن بوشىنىش ئۈچۈن ھە دەپ يۇلقۇناتتى. رەمبال دەسلەپتە بۇ قۇيۇندىن مەڭدەپ قالدى. لېكىن ئۆزى سادىر قىلغان «كارامەت»نىڭ تەكتىگە يېتىش بىلەنلا ھودۇقۇشتىن چىرايى تاتىرىپ كەتتى-دە، يېنىدىكى چار خۇرجۇنىنى قولتۇغىغا قىستۇرۇپ شۈمشەيگەن پېتى كىشىلەر توپى ئارىسىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى. قالغان رەمچىلەرمۇ بۇ چاغدا كوشەندىسىنىڭ ئارقىسىدىن كەشىنى توغرىلاشقان ئىدى.

AltunOq

گاڭگۈكنىڭ راۋايىتى

يالقۇنجان ئىسلام

«ئۆزەم تاپقان بالاغا،
نەگە باراي داۋاغا.»
(خەلق ماقال ـ تەمسىللىرىدىن)

مۇقەددىمە

ئېچىپ قۇچاق ئەلگە گۈزەل باھار پەسلى،
تەبىئەتنىڭ ياشنايدىغان ناھار پەسلى،
تاڭ قىزىنىڭ مەڭزى ئوتتەك چوغلانغاندا،
تۈن مومىيى يىراقلارغا قوغلانغاندا،
خوشاللىقتىن تۆكۈپ مونچاق ياشلىرىنى،
مەجنۇن تاللار تاراپ سۇمبۇل چاچلىرىنى،
ئۆستەڭلەردە سۇلار ئويناپ ئاققىنىدا،
قىرغاقلارغا كۆكرىگىنى ياققىنىدا؛
كۆكەرگەندە ئېتىزلاردا بىدە ـ كۆكلەر،
تولغىنىدا يېڭى كۆككە تاۋاق، بۆكلەر،
شوخ مايسىلار كۆلگىنىدە ۋىلىق ـ ۋىلىق،
سوققىنىدا ئەكىلىتىپ شامال ئىللىق،
بوز تورغايلار قىردىن ـ قىرغا ئۇچقىنىدا
پەرۋاز قىلىپ كەڭ سامانى قۇچقىنىدا؛
ئېچىلغاندا باغلار ئارا گۈل ـ چىچەكلەر،
تاپقىنىدا سەيلىسىنى كېپىنەكلەر،
قىزىلگۈللەر پۆرەك بولۇپ ياشنىغاندا،
بۇلبۇل ئۆزىن يار قوينىغا تاشلىغاندا؛
ۋىسال بەختى جۈپ كۆزلەرنى ياشلىغاندا،
ئاشۇق ـ مەشۇق شىرىن سۆھبەت باشلىغاندا،

يىراق سەھرا، يېزا - قىشلاق يوللىرىدا،
ئېتىز - قىرلار، ئېرىق ئۆستەڭ بويلىرىدا،
كۆكۈللەرنى تولدۇرۇپ مۇڭ ناۋاسىغا،
قونۇۋېلىپ تال، تېرەكلەر جالاسىغا،
كۆز ئالدىڭدا كاككۇك قۇشى بولار پەيدا،
سايراشلىرى قىلىپ دىلنى خۇمار، شەيدا،
سايرىشىنى ئاڭلىساڭ، ھەر ئاڭلىغانچە،
كېلەر زوقىڭ ۋە داڭلىغۇڭ داڭلىغانچە.
بىر سېھرى كۈچ ئۇنىڭ مۇڭلۇق نىداسىدا،
«كاككۇك!
كاككۇك!»
دىگەن يۈرەك ساداسىدا؛
سايرايدۇ ئۇ، ئۆز ھالىدىن كەتكىنىچە،
نالە - پەريات بىلەن ياشلار تۆككىنىچە.
ئۇ ئەزەلدىن دەرتمەن بولۇپ تۇغۇلغانمۇ؟
يۈرەك باغرى ھەسرەت بىلەن مۇجۇلغانمۇ؟
بار بۇ ھەقتە ئەلنىڭ نۇرغۇن رىۋايىتى
بىر - بىرىدىن قىزىقارلىق ناھايىتى.
سۆزلەي ئۇنىڭ ماڭا يېقىپ قالغىنىنى،
يۈرىكىمگە ھەۋەس ئوتىن سالغىنىنى.

1

بۇرۇنىسى — زامانلارنىڭ زامانىدا،
تۇران دىگەن بىر قەدىم يۇرت تامانىدا،
ھازىرقى بۇ دەشتى قۇملۇق «تەكلىماكان»
ئىكەن ئەسلى زەپ چىرايلىق «تەكلىك ماكان».
ئاسمىنىدا توپ - توپ قۇشلار ئۇچۇپ يۈرگەن،
بۇلۇت كەبى ھەريان ئۈزۈپ - كۆچۈپ يۈرگەن.
قاردەك ئاپپاق ئاققۇلارنىڭ قاناتلىرى،
ئۆتەر ئىكەن يايراپ مۇندا ھاياتلىرى.
قىرغاقلىرى ياپ - يېشىللىق كۆزۈك يەتمەس
گۈزەللىكتە تەرىپىگە سۆزۈڭ يەتمەس؛
ئىپتىدائى ئورمان، ياۋا توغراق، تېرەك،
تەنلىرىگە قۇچاق يەتمەس، ئاسمان پەلەك؛
تاڭ شەپىقى كەبى جاڭگال ئېتەكلىرى،
بوپ كېتەركەن كۆلسە يۇلغۇن چىچەكلىرى.

مەي باغلىغان شاخلار ئارا ئالما، ئۆرۈك.
ياۋا ئامۇت، ئەينۇلىلار شۇنچە چۈچۈك.
يېتىپ كەتكەن يەردە تاللار پىلەك تاشلاپ،
ھەر پۇتاقتا مەرۋايىتتەك ئۈزۈم چاقناپ.
رەڭمۇ - رەڭ گۈل ھۆپپىدىلا ئېچىلغان كۆپ،
خۇشپۇرىغى ھەر تەرەپكە چېچىلغان كۆپ.
ئەجەپ ياڭراق كۈيچى قۇشلار ناۋالىرى،
جاراڭلىتار ئورماننى شوخ سادالىرى.
شاتۇتىلار تۆكەر شېكەر تىللىرىدىن
ۋە ياغدۇرۇپ چىن مەدھىيە دىللىرىدىن
قانىتىنى ئاچار سۆلەت بىلەن تاۋۇس،
كۆك قەرىدە قىلار پەرۋاز، ئۇچۇپ قېقنۇس.
يولۋاس، يىلپىز يۈرۈشەركەن توپى بىلەن،
زىراپىلار ئوتلىشاركەن جۈپى بىلەن.
ئاھۇ، كىيىك سۇ بويىدا قاراپ تۇرغان،
بۇلاقلاردا ئەكسى نازلىق ماراپ تۇرغان.
توشقانلارنىڭ كۆپلىكىدىن سانى يوقكەن،
يۈگرەشلىرى، چاقماق ياكى خۇددى ئوقكەن.
شۇ ئورماندا بىر توپ خەلق ياشايدىكەن،
ئوۋچىلىقتىن ئۆمرى گۈلدەك ياشنايدىكەن.
ئەرلىرىنىڭ شىردەك ئىكەن يۈرەكلىرى،
پىشقان ئىكەن ئوق - يا ئېتىپ بىلەكلىرى.
مىنگەن ئېتى بوران بولۇپ ئۇچىدىكەن.
كۆك قەرىگە ئۆرلەپ يۇلتۇز قۇچىدىكەن.
قوللىرىدا نەيزە، ئوق - يا، چوماقلىرى،
يەلپۈنەركەن باشتا سالۋا تۇماقلىرى.
كىيىنىشى ئىكەن يولۋاس تېرىلىرى،
بىر - بىرىدىن كۆركەم ئىكەن كىيىملىرى.
قەد - قامىتى چىنارنىلا ئەسلىتەركەن،
ھەيۋىتىدىن تاغلارنىمۇ پەسلىتەركەن.
جاڭگاللاردا بۇغا - مارال ئوۋلايدىكەن،
ئات ئۈستىدە موللاق ئېتىپ ئوينايدىكەن؛
كەچتە ئوۋدىن خوشال - خورام يانار ئىكەن،
ئەتراپىنى تەنتەنىلەر قاپلار ئىكەن.
قىزلىرىمۇ چىرايلىقكەن بىر - بىرىدىن،
بىرى چولپان، بىرى كۆكنىڭ ھۆكىرىدىن؛

چاقنايدىكەن ئاينىڭ نۇرى يۈزلىرىدە،
مەھلىيالىق كۆچى ئاھۇ كۆزلىرىدە؛
لېۋى دائىم تەبەسسۇمدىن ئېچىلاركەن،
تىنىقىدىن مۇشكى ئەنبەر چېچىلاركەن.
ئاخشاملىرى ئاي بېشىدىن كەتمەيدىكەن،
قۇياش ئاگا تازىم قىلماي ئۆتمەيدىكەن؛
بوستان چېچى تاپىنىدا سۆرۈلەركەن،
ئارقىسىغا تال - تال قىلىپ ئۆرۈلەركەن؛
لىباسلىرى ئۆزىگە خوپ ياراشقانىكەن،
ھەسەن - ھۈسەن تۇرقىدىن رەڭ تالاشقانىكەن.
كۈندۈزلىرى ياغاچ يىمىش تېرەر ئىكەن،
ئورمانلاردا ئۈزۈم ئۈزۈپ يۈرەر ئىكەن؛
ئاخشاملىرى شىرىن تائام ئېتەر ئىكەن،
پالۋانلارنى ھۆرمەت بىلەن كۈتەر ئىكەن.
تويغىنىدا قىساق مېزىلىك كاۋاپ بىلەن،
تەشنەلىگەندە راسا گۈلگۈن شاراپ بىلەن،
يىقىپ قويۇپ ئوتتۇرىغا گۈلخانلارنى،
ھاسىل قىلىپ كەڭرى سورۇن - مەيدانلارنى،
بايرام قىلىپ، كۆڭۈل ئېچىپ ئويناشاركەن.
قىز - يىگىتلەر مەشرەپ بېرىپ تويلىشاركەن.
ئەنە ئاشۇ ئەل - جامائەت قاتارىدا،
سەرۋى قامەت ئۆسكەن پەسلى باھارىدا،
بىر ئەزىمەت يىگىت باركەن ئەجەپ پالۋان؛
قەد - قامىتى بەك كېلىشكەن، كۆچكە تولغان؛
بىرجۈپ كۆزى ئەقىل بىلەن يېنىپ تۇرغان،
ماڭلىيىدىن نۇسرەت نۇرى يېغىپ تۇرغان.
ئەل ئىچىدە «كاككۈك» ئىكەن ئۇنىڭ ئىسمى،
ئىسمىغا خوپ يارىشىملىق ئىكەن جىسمى.
جاڭگال يوقكەن ئۇ ئوۋ قىلىپ بارمايدىغان،
مىنگەن ئېتى — قۇلان ئىكەن ھارمايدىغان.
ئاتقان ئوقى خاتاسىزلا تېگەر ئىكەن،
يىراقلاردىن يىراقلارغا كېتەر ئىكەن.
يولۋاسلارنى كۆرسە تېنەپ تۇرمايدىكەن،
يىلپىزلارنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقمايدىكەن.
ئاتىدىكەن ئوقنى چەنلەپ كۆزىگىلا،
تېگىدىكەن ئوق قاراقنىڭ ئۆزىگىلا.

ۋەھشى مەخلۇق ئىزىغىلا يىقىلاركەن،
كۆكرىگىگە نەيزە كىلىپ تىقىلاركەن.
ئوۋلايدىكەن ھەر خىل ئىسىل جانىۋارلارنى،
كىزىپ يىراق ئورمانلارنى — جاڭگاللارنى.
بىر - بىرىدىن ئىسىل ئىكەن ئولجىلىرى،
تولار ئىكەن غەنىمەتكە خۇرجۇنلىرى.
كەچتە قىزلار ئۇنى ئوراپ ئېلىشاركەن،
ئېلىپ كەلگەن سوغاتلارنى تالىشاركەن.
قۇش پەيلىرىن باشلىرىغا قادىشاركەن،
ئۆزلىرىنى ئەڭ بەختلىك سانىشاركەن.
ئىكەن كاككۇك، بەكمۇ سىخى، قولى ئوچۇق،
كۆڭلى ئوچۇق، شۇڭا تۇتقان يولى ئوچۇق.
شەھەرلەرگە مال ئاپىرىپ ساتمايدىكەن،
پۇل - بايلىققا ھەرگىز ئۆزىن ئاتمايدىكەن.
ئويلىغىنى پەقەت كۈنى ئۆتسە بولدى،
نەپ يەتكۈزۈپ ئەلنى رازى ئەتسە بولدى.
ئىكەن شۇڭا كەمبەغەل ئۇ، بىساتى، كەم،
ئۆتەر ئىكەن يالغۇزلۇقتا ھاياتى ھەم.
ۋالىدەسى كىچىكىدە ئۆلۈپ كەتكەن،
دادا ئۇنى نارىسىدە قويۇپ كەتكەن.
ئۆسكەن كاككۇك ئىشەنچ باغلاپ بىلىكىگە،
ئەل پەرۋىشى سىڭگەچ ئۇنىڭ يۈرىكىگە.
يىگىرمە ياش چېغى ئەلنىڭ كۆزى بولۇپ،
يېتىشىپتۇ خۇددى سۇمرۇغ ئۆزى بولۇپ.
قىزلار ئۇنى بەكمۇ ياخشى كۆرەر ئىكەن،
لېكىن قولغا كەلتۈرەلمەي يۈرەر ئىكەن.
كاككۇك نەيىنى قوللىرىغا ئالغىنىدا،
ئەجەپ مۇڭلۇق پەدىلەرگە چالغىنىدا،
قىزلار جىمجىت تۇرۇپ قۇلاق سالار ئىكەن،
ناۋاسىدىن چەكسىز لەززەت ئالار ئىكەن.
ماڭسا، تۇرسا يىگىتنىلا ئويلايدىكەن،
خۇمار كۆزلەر كۆرۈپ ئۇنى تويمايدىكەن.
بىراق ئۇلار يىگىتكە سۆز تاشلىسىمۇ،
پۇرسەت تېپىپ خالى سۆھبەت باشلىسىمۇ،
كاككۇك قىلچە پەرۋا قىلماي يۈرەر ئىكەن،
سوئاللارغا تۈزلا جاۋاپ بېرەر ئىكەن،

Altunoq

بوغۇزىغا يۇتۇپ قىزلار سۆزلىرىنى،
قالار ئىكەن نەمدىگەنچە كۆزلىرىنى.

2

بىر يىلى زەپ خاسىيەتلىك باھار كەپتۇ،
كۆڭۈللەرنى يايرىتىپ شاد، ناھار كەپتۇ؛
يەرۇ - زېمىن بۆك باراخسان كۆكىرىپتۇ،
گۈل - گىيالار زېمىندىن باش كۆتۈرۈپتۇ.
ئورمانزارلار يېشىللىققا ئايلىنىپتۇ،
قۇچىغىدا ھايات يەنە جانلىنىپتۇ.
ئاڭلىنىپتۇ دەريالارنىڭ شاۋقۇنلىرى،
قىرغاقلاردىن ئۆرلەپ ھەيۋەت دولقۇنلىرى.
پۆرەكلەپتۇ لەيلىقازاق غۇنچىلىرى،
يېيىلىپتۇ تال - سۆگەتلەر سۇمبۇللىرى.
قىزىلگۈللەر قات - قات بولۇپ كۈلۈپتۇدەك،
گۈل شېخىغا بۇلبۇل كېلىپ قونۇپتۇدەك.
بۇغا، مارال ئورمانلاردا يايرىشىپتۇ،
شاتۇتىلار زوق - شوق بىلەن سايرىشىپتۇ.
سەكرىشىپتۇ توشقانلارنىڭ بۆجەنلىرى،
چۇكۇلداپتۇ قاشقالداقنىڭ چۈجىلىرى.
مىنگىنچە كاككۇك بىر كۈن تۇلپارىنى،
بىلىكىگە قوندۇرۇپ ئوۋ شۇڭقارىنى؛
ئاسقىنچە نەيزە، ساداق، ئوق - ياسىنى،
ئېشىپ يوللار كېچىپ تارىم دەرياسىنى،
ئاجايىپ بىر گۈزەل جايغا كېلىپ قاپتۇ،
ئۇندا ئەجەپ بىر ئىسىل قۇش كۆرۈپ قاپتۇ.
ئولتۇرارمىش ئىگىز چىنار شېخىدا ئۇ،
مەپتۇن قىلىپ ئالەمنى ئۆز تۇرقىغا ئۇ.
بېشىدا تاج، جۇلالىنىپ يېنىپ تۇرغان،
سۆلىتىگە يەنە سۆلەت بېرىپ تۇرغان.
قۇيرۇقىغا ھەسەن - ھۈسەن ئېسىلغاندەك،
قانىتىغا گۈل - كەشتىلەر بېسىلغاندەك.
قانچە ئىشقا سېلىپمۇ سۆز سەنئىتىنى،
مۇمكىن ئەمەس سىزىش ئۇنىڭ سۈرىتىنى.
چىكىت - چىكىت خاللار يۇمشاق مەيدىسىدە،
تىلسىماتنىڭ سىرى ئوماق گەۋدىسىدە.

كاككۇك تامان مەغرۇر قاراپ تۇرار ئىمىش،
بىر جۈپ كۆزى يۇلتۇز ئىمىش، خۇمار ئىمىش.
كاككۇك مۇنداق قۇشنى كۆرۈپ باقمىغانكەن،
بۈگۈنكىدەك زادى ھەيران قالمىغانكەن.
قارىغانچە قۇشقا ئەقلى لال بولۇپتۇ،
تازىم قىلىپ قەددى ئۇنىڭ دال بولۇپتۇ.
يوقىلىپتۇ ئەقلى - ھۇشى بارغانسېرى،
جامالىغا قۇشنىڭ نەزەر سالغانسېرى.
قولىدىكى ئوق - ياسىمۇ ئوينىماپتۇ،
كاككۇك ئۇنى ئوۋلىماقنى ئويلىماپتۇ.
تەلپۈنەپتۇ قانات ئۇرۇپ شۇڭقارىمۇ،
ھۆركۈتمەپتۇ كىشنەپ ئۇنى تۇلپارىمۇ.
كاككۇك تۇرغان ئىزىدىلا تۇرۇپ قاپتۇ،
ياقىسىنى چىشلەپ ھەيران بولۇپ قاپتۇ.
تۇرغىنىدا نىمە ئىش بۇ بىلەلمەستىن،
ھۇشىغىمۇ كاككۇك تۈزۈك كېلەلمەستىن،
ئالدىدا بىر سېھرى - ھېكمەت ئېچىلىپتۇ،
ئۇ جانىۋارنىڭ قاناتلىرى تۆكۈلۈپتۇ.
قارشىسىدا بىر پەرىزات بوپتۇ پەيدا،
تۈنجى بېقىش بىلەن ئۇنى قىپتۇ شەيدا.
ئاي دىسەڭ گەر، يۇلتۇز ئوخشاش كۆزى بارمىش،
قوياش دىسەڭ ئۇندىن نۇرلۇق يۈزى بارمىش.
ئىپاردىنمۇ خۇشبۇي ئىمىش زۇلپى ئۇنىڭ،
سۇدىكى گۈل شولىسىدەك تۇرقى ئۇنىڭ.
ئېلىشلىرى نەپەس بەكمۇ ناتىۋانە،
كۆزلىرىدە ياش تامچىسى دانە - دانە.
لىباسلىرى ھىلىلدىن، يارىشىملىق،
رەختى ئىسىل قامىتىگە خوپ پىچىملىق.
خۇددى ئاققۇ مەيدىسىدەك كۆكرەكلىرى،
ئەسلىتەركەن قارنى ماموق بىلەكلىرى.
سەرۋى كەبى كېلىشكەنكەن قەددى شۇنچە،
چېھرىسىدە شوخ تەبەسسۇم، لېۋى غۇنچە.
ئىتەكلىرى شوخ شامالدا يەلپۈنەرمىش،
جىمى جانلىق ئۇ گۈزەلگە تەلپۈنەرمىش.
ھالقا قىلىپ ئالغان ئىمىش گۈل چىچەكلەر
ئايلىنارمىش ئەتراپىدا كېپىنەكلەر.

بىراق كاككۇك ئۇنى تۈزۈك كۆرگۈچىلىك،
ئىسمى، زاتى نىمە؟ سوراپ بىلگۈچىلىك،
بىردەمدىلا ئۇ قىز غايىپ بولۇپتۇدەك،
يىگىت ياقا يىرتقىنىچە قېلىپتۇدەك.
يالقۇنلىنىپ يۈرىگىدە قىزنىڭ مېھرى،
بولۇپ پەيدا كۆز ئالدىدا ئوماق چېھرى.
يۈرىگىنى سىلاپ بىردىن «ئاھ!» دىگەنچە
ئوت ئىچىدە كۆيۈپ جىسمى «پاھ!» دىگەنچە
ئاتلىنىپتۇ كاككۇك قىزنى تاپماق بولۇپ،
قۇچىقىغا ئۇنىڭ ئۆزىنى ئاتماق بولۇپ.
بولسا ئەگەر ئۇ كۆك ئاسمان ئاستىدىلا،
يەتتە ئىقلىم، مۇشۇ زىمىن ئۈستىدىلا.
ۋىسالىغا ئول پەرىنىڭ يەتمەك بولۇپ،
يار يولىدا جاننى نىسار ئەتمەك بولۇپ.
مېڭىپتۇدەك كاككۇك تىنماي نەچچە كۈنلەپ،
تاماق يىمەي، كۆزىنى يۇماي نەچچە كۈنلەپ.
كىرگەن ئىمىش قورقۇنىچلىق جىرالارغا،
يامىشىپتۇ تىك چوققىغا، قىيالارغا.
تىتما - تىتما بوپ كېتىپتۇ چاپانلىرى،
بويۇلۇپتۇ قانغا ئالقان، تاپانلىرى.
مېڭىپ - مېڭىپ كاككۇك ھالدىن كەتكىنىدە،
ئاچارچىلىق ئۇنى نىمجان ئەتكىنىدە،
بىر كۈنى بىر تاغ قېشىغا كېلىپ قاپتۇ،
ئۆزى بىلەن ئېتىمۇ تەڭ ھېرىپ قاپتۇ.
تاغ ئىكەن ئۇ ئاسمان بىلەن بوي تالاشقان،
چوققىلىرى بۇلۇت بىلەن قۇچاقلاشقان.
ياتار پەستە ئۆيدەك - ئۆيدەك قورام تېشى
ئارچا، قارىغاي كۆككە تىرەپ تۇرغان بېشى.
كەڭرى يايلاق، تۇتاش كەتكەن ياپ - يېشىللىق،
سوقار مەيىن تاغ شامىلى بەكمۇ ئىللىق؛
جىلغىلاردا سۈزۈك سۇلار ئاقىدىكەن،
زۇمرەت بولۇپ كۆزلىرىڭنى چاقىدىكەن،
كاككۇك ئاتنى يايلاقتا دەم ئالدۇرۇپتۇ،
شۇڭقارىنى قورام تاشقا قوندۇرۇپتۇ.
سۈزۈك سۇنى ئوچۇمدا ئىچىپ قانماي،
يۈز - كۆزىنى يۇيۇپ، سۇنى كېچىپ قانماي،

قىرغا چىقىپ خىياللارغا پاتقىنىچە،
ئۇخلاپ قاپتۇ چىمەنلىكتە ياتقىنىچە.
«تۇر!» دېگەندەك بىر سادادىن ئاچسا كۆزىن،
كۆرۈپتۇدەك غەيرى ئەھۋال ئىچرە ئۆزىن.
ئالدىدىلا ئىزدىگەن قىز تۇرغىدەكمىش،
مانا ئاڭا قاراپ نازلىق كۈلگىدەكمىش.
ئۇن بەشكەن، ئاينىڭ راسا تولۇن بولغان،
كەڭ كائىنات سۈتتەك ئاپپاق نۇرغا تولغان.
بارچە جانلىق ئۇيقۇسىغا كەتكەن مەھەل،
تەبىئەتمۇ غەپلەتكە دەل چۆككەن مەھەل،
دەريالارنىڭ يوقكەن ھەيۋەت شاقىرىشى،
يولۋاسلارنىڭ نەرە تارتىپ ۋاقىرىشى.
پەقەت كۆكتە سانسىز يۇلتۇز ئويغاق ئىكەن،
قىلىقلىرى بىر ـ بىرىدىن ئوماق ئىكەن.
تۇرارمىش قىز ئالدىدىلا ئۇنىڭ مانا،
گۈزەللىشىپ ئاۋالقىدىن ھەسسە يانا.
ئەس ـ ھۇشىدىن كەتكىلى تاس قاپتۇ كاككۇك،
سەۋر بىلەن ئۆزىن تۇتۇپ ئاپتۇ كاككۇك.
لېكىن گەپكە زادى زۇۋان ئاچالماپتۇ،
بىرەر ئېغىز لايىق سۆزمۇ تاپالماپتۇ.
شۇ چاغ قىزنىڭ ئاغزى گەپكە ئېچىلىپتۇ،
لەۋلىرىدىن سېھرى ـ ھېكمەت چېچىلىپتۇ.
ئالدى بىلەن بېرىپ ھۆرمەت سالامىنى،
جارى ئەيلەپ تىلغا شىرىن كالامىنى،
دەپتۇ: «ماڭا تونۇشلۇقسەن، كۆپتىن بېرى،
لېكىن ساڭا يوچۇن ھامان كۆڭلۈم سىرى.
ئەسلى يۇرتۇم مېنىڭ مۇشۇ تاغنىڭ ئىچى،
گۈل ـ گۈلىستان، چىمەنزارلىق باغنىڭ ئىچى.
كۆزۈم ئېچىپ بۇندا ئۆسۈپ يېتىلدىممەن،
ھاياتلىقلار قاتارىغا قېتىلدىممەن.
پەرىزاتلار نەسلى مېنىڭ ئەسلى زاتىم،
بىلمەك بولساڭ زەينەپ ئىرۇر ئىسمى ـ ئاتىم.
قايسى بىر كۈن كۆڭۈل ئېچىپ كەلمەك بولۇپ،
ھەيلىم تارتقان تامانلاردا كۈلمەك بولۇپ،
كۆڭۈل مەيدان بىر ئورمانغا بېرىپ قالدىم،
جامالىڭنى سېنىڭ شۇندا كۆرۈپ قالدىم.

قىلدى ھەيران مېنى سېنىڭ باتۇرلىغىڭ،
ئۇۋ ئىشىغا كامىللىغىڭ، ماھىرلىغىڭ؛
يولۋاسلارنى سۇرۇپ ئاتلىق چېپىشلىرىڭ،
ئوق - يارىڭنى دەل نىشانغا ئېتىشلىرىڭ.
شۇندىن بېرى سېنى ئۇرغۇن كۆزەتتىم مەن،
قارشى ئالدىم تاڭدا، كەچتە ئۇزاتتىم مەن.
نى - نى قىزلار سېنى ياخشى كۆرۈشسىمۇ،
ئەتراپىڭدا پەرۋانىدەك يۈرۈشسىمۇ،
ھېچبىرىگە ھەۋەستە كۆز تاشلىمىدىڭ.
يا پىراقتا كۆزلىرىڭنى ياشلىمىدىڭ.
سېنىڭدىكى ئاقكۆڭۈللۈك، خۇش پېئىللىق،
قىلدى پەيدا يۈرىكىمدە تۈيغۇ ئىللىق.
چىداپ كەلدىم ئىشقىڭدا مەن ئاران - ئاران،
بولمىدى ھېچ ئاچماي ئەمدى كۆڭۈل يارام.
ئاشۇ كۈنى كۆز ئالدىڭدا بولدۇم پەيدا،
سېنى بىرلا بېقىش بىلەن قىلدىم شەيدا.
ئوق - يارىڭنى ماڭا چەنلەپ ئاتمىدىڭ سەن،
بەختىم باركەن، كۆتكىنىمنى ئاقلىدىڭ سەن.
ئۈركۈتمىدى كىشنەپ مېنى تۇلپارىڭمۇ،
كەلمىدى ھەم ھۇجۇم قىلىپ شۇڭقارىڭمۇ.
بولمىغاندا ماڭا ئەجەل يەتمەسمىدى؟
تاشنى تەشكەن ئوقۇڭ تەنگە ئۆتمەسمىدى؟
قىزلار ئۈچۈن تاجىم سوغات بولماسمىدى؟
سودىگەرلەر دىگەن پۇلغا ئالماسمىدى؟
گەر خالىساڭ، ئاشىق - مەشۇق بولۇپ ئۆتسەك،
بۇ دۇنيادا قول تۇتۇشۇپ كۈلۈپ ئۆتسەك.
ماكان قىلىپ مۇشۇ گۈزەل تاغ ئىچىنى،
ئوراپ شاتلىق كۈلكىمىزگە ھەر كېچىنى.
كۈندۈزلىرى سەيلى بىلەن يايرىساق بىز،
كۆك قەرىدە پەرۋاز قىلىپ سايرىساق بىز.
ئون كۈنگىچە يۇرتۇڭغا بىر بېرىپ كەلسەڭ،
شۇ كەلگەنچە زادى كەتمەس بولۇپ كەلسەڭ.
لېكىن بىلىپ قالمىسۇن بۇ سىرنى ھېچكىم،
بۇ توغرىلىق ھېچ كىشىگە تىنما بەلكىم.
ئېيتىپتۇ ئۇ ئۇۋچىنىڭ بەلگىسىنى،
بىر توپ ئارتۇچ، غار ۋە بۇلاق ھەممىسىنى.

AltunOq

«تەكرارلىساڭ ئۆز ئىسمىڭنى پەقەت ئۈچ رەت،
مەن چىقىمەن، ـــ دەپتۇ ـ كەلگىن تۈندە پەقەت.»
بۇ سۆزلەردىن كاككۇك كۆزى ياشلىنىپتۇ،
گەپ ـ سۆزسىزلا يار باغرىغا تاشلىنىپتۇ.
قىپتۇ مېھمان يىگىتنى قىز ھۆرمەت بىلەن،
ئولتۇرۇپتۇ كاككۇكمۇ ھەم ئىززەت بىلەن.
قەدەھلەرنى شاراپلارغا تولدۇرۇپتۇ،
لەۋلىرىگە ئالتۇن بادە قوندۇرۇپتۇ.
تۈنتىمىكىن مەينىڭ كۈچى، يا قىز مېھرى،
بولۇپ چوغلۇق چىچىگىدەك كاككۇك چېھرى،
ئەجەپ تاتلىق ئۇيقۇسىغا كېتىپ قاپتۇ،
چىمەنلىكتە ئۆزى تەنها يېتىپ قاپتۇ.
ئەتىسىگە كۈن قىزىرىپ ئاتقاندا تاڭ،
كەپتۇ كاككۇك ئۆز ئەسلىگە ئاران ـ ئاران.
بىردىن ئەسكە چۈشكىنىدە ئاخشامقى ھال،
ئۇرۇپتۇدەك گاھى پەريات، گاھ بوپ خوشال.
خوشاللىغى يارنى ئىزدەپ تاپقىنىدىن،
ئاھ! ئۇرۇشى يەنە يالغۇز ياتقىنىدىن.
قۇلىغىدا ياڭراپ بىردىن جانان سۆزى،
توختىتىپتۇ ياش تۆكۈشنى ئىككى كۆزى.
شاتلىغىدىن تەلۋىلەرچە ۋاقىراپتۇ،
ئۆز يۇرتىغا ئاتلىنىشقا ئالدىراپتۇ.

3

بىر نەچچە كۈن كاككۇك قايتىپ كەلمىگەچكە،
ھېچكىم ئۇنىڭ خەۋىرىنى بىلمىگەچكە،
ۋەھشى ھايۋان يەپ كەتتى دەپ ئويلىشىپتۇ،
ئېچىپ ھازا ئەل يىغلىشىپتۇ.

ھەسرەت بىلەن يۇلۇپ قىزلار چاچلىرىنى،
ئاققۇزۇپتۇ دەريا ـ دەريا ياشلىرىنى.
ئىزدەپ ئۇنى يىگىتلەر ئات سېلىشىپتۇ،
بىراق خەۋەر ئالالماستىن يېنىشىپتۇ.
ئۇلار ئەمدى ئۈمىت ئۈزۈپ تۇرغىنىدا،
كەتكىنىگە كاككۇك ھەپتە بولغىنىدا،
قايتىپ كەپتۇ ئۆز يۇرتىغا خوشال ـ خورام،
ھۆرمەت بىلەن ئەل ـ يۇرتىغا قىلىپ سالام.
قىزلار ئۇنى ھالقا قىلىپ ئېلىشىپتۇ،

نەدە يۈردۈك، نەدە تۈردۈك، دېيىشىپتۇ.
خۇمار كۆزلەر قاراپ ئاڭا تويماپتىمىش،
لەۋلىرىدە شوخ كۈلكىلەر ئويناپتىمىش.
لېكىن كاككۇك سۆزگە ئېغىز ئاچمايدىكەن،
لەۋلىرىنى تەبەسسۇمدىن ياپمايدىكەن.
ئەل ئىچىدە بار ئىكەن بىر غەيرى بەندە،
ئاتىلاركەن قۇۋلىغىدىن ھەييار تۈلكە.
قوسىقىدا خۇددى چايان ئوينايدىكەن،
ماكىسا - تۇرسا ھىيلە - نەيرەڭ ئويلايدىكەن.
كۆڭلى بار - يوق ئارىسىدا ئۆتەر ئىكەن،
تاپقانلىرى مەيگە ئاران يېتەر ئىكەن.
ھېچكىم ئۇنى نەزىرىگە ئىلمايدىكەن،
بۇرادەرلىك، ئۇلپەتداشلىق قىلمايدىكەن.
يۈرۈدىكەن كاككۇكنى ئۇ كۆرەلمەستىن،
كاككۇك يۈرگەن كوچىلاردا يۈرەلمەستىن.
رەقىبىنى كۆرۈپ بۇگۇن باشقىچە ئۇ،
قاراپ تاپان - ئايىغىدىن باشقىچە ئۇ،
سەۋدىۋنى ئىشنىڭ ئويلاپ يېتەلمەپتۇ،
ئەتراپىدىن كاككۇكنىڭ ھېچ كېتەلمەپتۇ.
دەپتۇ: «كاككۇك ئۇچراپ قالدى خەزىنىگە،
جاڭگاللىقتا پىنھان دۇنيا - دەپىنىگە.
ياكى ئۇ بىر ئەتىۋارلىق قۇشنى ئاتتى،
بىرەر كىمگە ئۇنى نۇرغۇن پۇلغا ساتتى.
قېنى، ئىشنىڭ تەكتىنى مەن بىلىپ باقاي،
ھۈنىرىمنى سىناپ ئىشقا سېلىپ باقاي».
تەييارلىغى پۈتۈپ ئۇنىڭ ئەتىسىگە،
قېپتۇ تەكلىپ كاككۇكنى ئۆز كەپىسىگە.
ھازىرلاپتۇ بىر كوزىدا پەۋەس شاراپ،
پىشىرىپتۇ ئۆدەك - غازدىن ئىسسىل كاۋاپ.
بولغانلىقتىن ئالدىن ئالا تەييارلىغى،
تەييارلىقتىن ئارتۇق شۇملۇق - ھەييارلىغى،
تەكەللۇپتە يەنە مەيلەر قۇيۇلۇپتۇ،
بولدى، دەپتۇ كاككۇك تولا ئۇيۇلۇپتۇ.
مەس بولۇپتۇ ئاخىر شاراپ ئىچىر كېلىپ،
ياتقۇزۇپتۇ يەرگە تېرە كۆرپە سېلىپ.
مەككار تۈلكە چېكىپ ئۇنى گەپكە ساپتۇ،

كاككۇك بىردىن ھەممە سىرنى ئاڭا دەپتۇ.
پاھ! دەپتۇ ئۇ: «كەلدى ماڭا بەخت ئەمدى،
ئۆزلىگىدىن تاج - دۆلەت، تەخت ئەمدى.
ئەگەر ئاشۇ ئىسىل قۇشنى تۇتۇپ ئالسام،
ئېتىپ تالەي ئوشۇقىنى ئۇتۇپ ئالسام.
ئۇنى خانغا ئىنئام قىلىپ بارسام ئەگەر،
خىزمىتىمگە مۇكاپاتلار ئالسام ئەگەر...
راست ئايلىنىپ قالسا زىنەپ پەرىزاتقا،
بولمامدىمەن نائىل ئەڭ زور ئىلتىپاتقا.
ئەجەپ ئەمەس ئىشىم خانغا يېقىپ قالسا،
مۇلازىم دەپ ئوردىسىدا ئېلىپ قالسا.
پۇرسەت تېپىپ تاجىغا قول سوزمامدىمەن،
ئەخمەق خاننىڭ شىرىن چۈشىنى بۇزمامدىمەن.»
شۇ خىيالدا ئىشقا سېلىپ چارىسىنى،
قوشۇپ مەيگە بىھۇشلۇقنىڭ دورىسىنى،
بىر قەدەھ مەي يەنە قۇيۇپ ئۇزىتىپتۇ،
كاككۇكمۇ بىر شۇمۇرۇپلا تۈگىتىپتۇ.
كاككۇكنى ئۇ شۇ ئاخشىمى ئۆيدە تاشلاپ،
چارىسىزلىق بىلەن بىردەم باشنى قاشلاپ،
مەقسىدىنى ئېيتىپ ئىككى بەدنىيەتكە،
بىر كۈنلۈك دەپ تېپىپ ئۈچ ئات ئارىيەتكە.
ئۈچ بەدنىيەت قىز تەرەپكە ئاتلىنىپتۇ،
ئۆز ئىشىدىن بولۇپ مەغرۇر شاتلىنىپتۇ.
ئۈچ كۈنگىچە يول مېڭىپتۇ ئارام ئالماي،
ئېغىزىغا يىگۈدەك بىر نەرسە سالماي.
يېتىپ كەپتۇ بەلگۈ قىلغان تاغ قېشىغا،
يامىشىپتۇ زىنەپ ياتقان غار بېشىغا.
پۇراپ يۇرۇپ قىز ئۇۋىسىنى تېپىشىپتۇ،
ئۈستىگە دەل يوغان تورنى يېپىشىپتۇ.
ئاللا - كاللا سېلىپ بىردىن ۋاقىراپتۇ،
ئوغرى كۆزلەر مەككارلارچە پاقىراپتۇ.
ئۇيقۇسىدىن زىنەپ كۆزىن ئېچىپتۇدەك،
تەقدىرىدىن ئەنسىرەپ بەك چۆچۈپتۇدەك.
بېشىدىلا ئۈچ كۆلەڭگۈ تۇرار ئىمىش،
قوللىرىنى مانا ئاڭا سۇنار ئىمىش.
بىلىپ زىنەپ ئىشنى كاككۇك بۇزغىنىنى،

يەتتە باشلىق يالماۋۇز تىل سوزغىنىنى.
يىغىپ بارلىق كۈچىنى بىر سىلكىنىپتۇ،
ئوتتۇرىسى تورنىڭ شۇندا يىرتىلىپتۇ.
ئېتىلىپتۇ قانات كېرىپ ئۇ ھاۋاغا،
پەرۋاز قىلىپ كۆتىرىلىپ كەڭ ساماغا.
ئۈچ بەدنىيەت يەرگە ئۇرۇپ ئۆزلىرىنى،
قېلىپتۇدەك چەكچەيتىشىپ كۆزلىرىنى.

4

كاككۇك يېتىپ بىر سوتكىدەك بىھوش بولۇپ،
تۇرۇپتۇ ئۇ ئەتىسگە سەل ئوڭشۇلۇپ.
بىلىپتۇ چوڭ سەۋەنلىكىنىڭ ئۆتكىنىنى،
شۇم رەقىپىنىڭ دامغا سېلىپ كەتكىنىنى.
پىغان بىلەن تۇرۇپتۇ ئۇ زارە ئەيلەپ،
ئېچىپتۇدەك ئىشىكنى ئۇ پارە ئەيلەپ.
مېڭىپتۇدەك ئېلىپ ئەلنىڭ دۇئاسىنى،
مىنىپ ئاتقا، ئېسىپ ساداق ئوق - ياسىنى.
ئۇچقان پېتى تاغ قېتىغا يېتىپ كەپتۇ،
غار تۈۋىگە ئۆزىن ئوقتەك ئېتىپ كەپتۇ.
زۇلمەت كېچە، ئاي جامالىن ئاچمايدىكەن،
سۇتتەك نۇرىن كائىناتقا چاچمايدىكەن.
ئورمان ئەنسىز، بوران ھەيۋەت گۆكىرەيمىش،
يىرتقۇچلارمۇ غەزەپ بىلەن ھۆكىرەيمىش.
كاككۇك كۆڭلى ئەندىشىدە، بىقاراردا،
يار ۋەسلىگە تەلپۈنۈپ ئۇ ئىنتىزاردا.
«كاككۇك!
كاككۇك!» دەپ ئۈچ نۆۋەت توۋلاپتۇدەك،
ئامرىخىدىن لېكىن خەۋەر بولماپتۇدەك.
تۇرار ئىمىش ئۇندا بىر چوڭ تور يىرتىلغان،
دىمەك دىلبەر ياۋ قولىدىن ساق قۇتۇلغان.
ياتار ئىمىش يەنە رەقىپ ئۆلۈكلىرى،
گۆشلىرى يوق، قالغان پەقەت سۆڭەكلىرى.
ئەتراپىدا قاپلانلارنىڭ ئىزى قاپتۇ،
دىمەك ياۋدىن ئۇلار كاككۇك ئۆچىن ئاپتۇ.
ئەجەپ ئەمەس يارى قايتىپ كېلىپ قالسا،

زېيىنىپنى كاككۇك يەنە تېپىپ ئالسا،
ئۈمىت بىلەن نەچچە كۈنلەر ئۆتۈپتۇدەك،
غار بېشىدىن چۈشىەي كاككۇك يېتىپتۇدەك.
ۋاقىراپتۇ دەھشەت بىلەن نەرە تارتىپ،
جۇنۇنلىغى ئۇنىڭ يەنە شۇنچە ئارتىپ.
غايىۋانە بىر كۈچ بىلەن سىلكىنىپتۇ،
كاككۇك شۇئان ئۇچار قۇشقا ئايلىنىپتۇ.
لېكىن قاپتۇ ئۆز پېتىدە سايراشلىرى،
«كاككۇك!
كاككۇك!»
دىگەن سادا، كۆز ياشلىرى.
كېچە - كۈندۈز تاغ بېشىدىن كەتمەيدىكەن،
كۆزلىرىگە زادى ئۇيقۇ كەلمەيدىكەن.
سايرايدىكەن: «كاككۇك! كاككۇك!» دىگىنىچە،
گاھى يىغلاپ، گاھى قەھ - قەھ كۈلگىنىچە.
شۇنداق قىلىپ نەچچە ئەسىر ئۆتكەن ئىمىش.
تېخىچىلا زېيىنىپنى كۈتەرمىش ئىمىش.
يېتىپ كەلسە ھەر يىل باھار مېھرى بىلەن،
نۇرلانغاندا تەبىئەت گۈل چېھرى بىلەن،
باغ - ئورمانلار گۈلگە تولۇپ ياشنىغاندا،
كۆيچى قۇشلار نەغمىسىنى باشلىغاندا،
ئىزدەپ كاككۇك زېينەپ ئاتلىق ئۆز يارىنى،
بىر كۆرۈشكە خۇشتار بولۇپ دىدارىنى،
كېچە - كۈندۈز تاغ بېشىدىن كەتمەيدىكەن،
كۆزلىرىگە زادى ئۇيقۇ كەلمەيدىكەن.
سايرايدىكەن
«كاككۇك!
كاككۇك!» دىگىنىچە،
گاھى يىغلاپ، گاھى قەھ - قەھ كۈلگىنىچە،
ئەجەپ بەلەن ئاۋاز بىلەن سايرايدىكەن،
كۆيلىرىگە ئۇنىڭ يۈرەك قانمايدىكەن.

خاتىمە

شۇنداق قىلىپ بۇ رىۋايەت راستمۇ. ياڭخان،
ساۋاق ئىكەن بوۋىلاردىن بىزگە قالغان.

AltunOq

مەقسىدىم شۇ ئۇنى بۈگۈن يېزىشتىكى،
پىكرى ھېكمەت كانلىرىنى قېزىشتىكى،
بۇ ساۋاقنى ئەۋلاتلارغا تونۇتسام مەن
تۇرمۇش يولىن ئەقىل بىلەن يورۇتسام مەن.
بولسا كىمكى نائەھلىگە رەپىق - ئۈلپەت،
قالغۇسى ئۇ ھامان بىر كۈن چېكىپ كۈلپەت.
قىلسا كىمكى ياخشىلارنىڭ خىزمىتىنى،
كۆرۈدۇ ئۇ ياخشىلاردىن ئىززىتىنى.
ئاشىق بولماق — ئەسلى ھۇشيار بول دېمەكتۇر،
غەپلەتكە يول قويۇش — قولنى چىشلىمەكتۇر.
كاككۇك نىگار ئۈمىدىنى ئاقلىمىغاچ،
ئۆز سىرىنى دىلدا پىنھان ساقلىمىغاچ،
ئارمان بىلەن بىر ئۆمۈرلۈك دەرتتە قالدى،
لېكىن ئۇلار ئاشىق - مەشۇق دەپ ئاتالدى.
چۈنكى بولغاچ ئۇلار سادىق مۇھەببەتكە،
پەزىلىتى بولار ئۆرنەك تا ئەبەتكە.

×

ئايا ساقى، بىر قەدەھ مەي نوش ئېتەي مەن،
كەتتىم چارچاپ بىردەم كۆڭلۈم خوش ئېتەي مەن.
ھايات گويا ئاتقان ئوقتەك ئۆتۈپ كېتەر،
لېكىن ياشلىق مەندىن ئۇلۇغ ئۇمىت كۈتەر.
تۇتقان مەيىڭ بەرسۇن ماڭا يېڭى ئىلھام،
داستان يېزىپ، ئىجادىمنى قىلاي داۋام!

1981 — 1984 - يىللار، قەشقەر.

يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات چوڭ قەدەملەر بىلەن ئالغا باسماقتا

— جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 4 - قۇرۇلتىيىدا قىلىنغان دوكلات (قىسقارتىلمىسى)

جاڭ گۇاڭنيەن

يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىدىكى يېڭى ھادىسە، يېڭى شەيئىلەر

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، بىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتىمىزدا مىسلىسىز گۈللەپ ياشناشتەك يېپ - يېڭى بىر ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى، ئېلىمىزنىڭ ھازىرقى زامان ئەدەبىيات تارىخىدا پارلاق نۇر چاقناپ تۇرغان يېڭى بەتلەر يېزىلدى. پارتىيە يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتىنىڭ تارىخىي خاراكتېرلىق نەتىجىلىرىگە يۇقىرى باھا بەردى، خەلق بۇ نەتىجىلەرنى قىزغىن مەدھىيىلىدى، بۇ نەتىجىلەر پۈتۈن دۇنيادىكى تەرەققىيپەرۋەر زاتلارنىڭمۇ دىققەت - ئېتىبارىنى قوزغىدى. سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتىمىزنىڭ ئالتە يىلنىڭ مابەينىدىكى تەرەققىياتىدا بىزنىڭ يېڭىچە نەزەر بىلەن قارىشىمىزغا ھەمدە چوڭقۇر ئويلىنىشىمىزغا ئەرزىگۇدەك قايسى گەۋدىلىك ھادىسىلەر، يېڭى شەيئىلەر بار؟

بىرىنچى، ئەدەبىيات بىلەن خەلق ئاممىسىنىڭ ئىدىيە، ھېسسىيات جەھەتتىكى قان بىلەن گۆشتەك مۇناسىۋىتى مىسلىسىز كۈچەيدى، ئەدەبىيات خەلق بىلەن بىر جان - بىر تەن، تىلەكداش بولۇدىغان تەسىرلىك ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى.

ئالتە يىلنىڭ مابەينىدىكى يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتنىڭ تەرەققىياتىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، كىشىنىڭ دىققىتىنى ئەڭ جەلپ قىلىدىغان نەرسە شۇكى، ئەدەبىياتنىڭ «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»نى تارمار قىلىش ھەمدە «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ تەسىرىنى تازىلاشتەك تارىخىي خاراكتېرلىق ئېلىشىش داۋامىدا خەلق بىلەن ئورناتقان قان بىلەن گۆشتەك مۇناسىۋىتى، بۇ مۇناسىۋەتنىڭ تۇرمۇش تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ كۈنسېرى چوڭقۇرلاشقانلىقىدۇر. بۇنىڭدا ئەدەبىياتىمىزنىڭ بەدىئىي ھاياتىنىڭ گۈللىنىشى ياكى زاۋاللىققا يۈز تۇتۇشىنى بەلگىلەيدىغان، ئۇزۇن مۇددەت رول ئوينايدىغان

نەرسە بار.

يېڭى دەۋر ئەدەبىياتى گۈللەپ ياشنىغان مۇشۇ مەزگىلدە، پارتىيە ۋە خەلقىمىز، چوڭ تەرەپتىن ئالغاندا، مۇنداق ئىككى زور مەسىلىنى ھەل قىلدى: بىرى، ئىدىيىنى ئازات قىلىپ، قالايمىقانچىلىقنى تۈزەش، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نى ئۇزۇل-كېسىل ئىنكار قىلىش، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزلەشتەك ماركسىزم-لېنىنىزملىق ئىدىيىۋى لۇشيەننى ئەسلىگە كەلتۈرۈش، ئون يىللىق قالايمىقانچىلىق پەيدا قىلغان ئېغىر جاراھەتنى ساقايتىش؛ يەنە بىرى، ئىدىيىنى داۋاملىق ئازات قىلىپ، قەتئىي ئىرادە بىلەن ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، مەملىكەت ئىچىگە قارىتا ئىقتىساتنى جانلاندۇرۇش، سىرتقا قارىتا ئىشىكنى ئېچىۋېتىشتەك تۈپكى سىياسەتنى يۈرگۈزۈش، ئىجتىمائىي ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى پۈتۈن كۈچ بىلەن راۋاجلاندۇرۇش، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش، ھەممە سەپ «تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش» تىن ئىبارەت مۇشۇ باش نىشان ئۈچۈن خىزمەت قىلىش، مانا بۇ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى بەلگىلىگەن ئىستراتېگىيىلىك ۋەزىپە، شۇنداقلا يۈز مىليونلىغان خەلق بىردەك ئاتلىنىدىغان، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىدىغان دەۋر تېمىسى ئىدى. يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتنىڭ ئاساسىي ئېقىمى مۇشۇ ئىككى چوڭ مەسىلىنى، يەنى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ ئەڭ تۈپكى ئارزۇسىنى ئەكس ئەتتۈرۈش جەھەتتە خېلىلا چەبدەس، خېلىلا ئاڭلىق بولدى.

ئىككىنچى، ئۇزۇن مۇددەت مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان دوگماتىزمنىڭ ئىسكەنجىسى بۇزۇپ تاشلاندى، ئۇزۇندىن ئارزۇ قىلىپ كەلگەن تېما كۆپ خىل بولۇش، باش تېما كۆپ خىل بولۇش، پېرسوناژ كۆپ خىل بولۇش، ئۇسلۇب كۆپ خىل بولۇشتەك رەڭدار، جانلىق ۋەزىيەت شەكىللىنىشكە باشلىدى.

يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتنىڭ مۇتلەق كۆپ سانىنى ئىگىلىگەن مۇنەۋۋەر ئەسەرلىرى ئادەمگە ئومۇمەن بەدىئىي زوق بېرىدۇ، بۇنىڭدىكى ئەڭ گەۋدىلىك نەرسە «يېڭىلىق» تۇر. تېما يېڭى، باش تېما يېڭى، ئىپادىلەش ئۇسۇلى يېڭى، پېرسوناژلارنىڭ خاراكتېرى يېڭىدۇر. يېڭى نەرسىلەر ئۈزلۈكسىز پەيدا بولۇپ تۇرغانلىقتىن بىز ئۇزۇن يىلدىن بۇيان ئارزۇ قىلىپ كەلگەن كۆپ خىل بولۇش — تېما، باش تېما، پېرسوناژ خاراكتېرى ۋە بەدىئىي ئۇسلۇبنىڭ كۆپ خىل بولۇشى دەسلەپكى قەدەمدە ۋۇجۇتقا كەلدى. بۇلار يازغۇچىلارنىڭ بەدىئىي ئىندىۋىدۇئاللىقىنىڭ ئازات بولغانلىقى، نەزەر دائىرىسىنىڭ كېڭەيگەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ، شۇنداقلا يازغۇچىلارنىڭ يېڭى دەۋردىكى خەلق ئاممىسىنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشتىكى خىلمۇ-خىل ئېھتىياجلىرىغا پائال دىققەت قىلىۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بەردى.

كونا قائىدە-يوسۇنلار قاتتىق كونترول قىلىۋالغان تېما جەھەتتىكى چەكلەنگەن رايون بۇزۇپ تاشلاندى. خىلمۇ-خىل بىر تەرەپلىمە قاراشلار يوشۇرۇپ تۇرغان تۇرمۇش خام ماتېرىياللىرىنىڭ يېڭى ئەھمىيىتى بايقالدى.

يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتنىڭ يېپ-يېڭى بەدىئىي قىياپىتىنى ئەڭ ياخشى ئىپادىلەپ بېرەلەيدىغان نەرسە پېرسوناژلار ئوبرازىنىڭ كۆپ خىللىقى بىلەن پېرسوناژ خاراكتېرىنىڭ چىنلىقى ۋە چوڭقۇرلۇقى بولدى، ئەدەبىياتىمىزدا خىلمۇ-خىل پېرسوناژلار ئوبرازىدىن تەشكىل تاپقان ئۇزۇن بىر پېرسوناژلار كالوننىسى بارلىققا كېلىپ، خاراكتېرى، چوڭقۇرلۇقى ئوخشىمايدىغان، تىپىك ئەھمىيەتكە ۋە بەدىئىي ئەھمىيەتكە ئىگە، ئادەمدە چوڭقۇر

تەسىر قالدۇرۇدىغان زور بىر تۈركۈم پېرسوناژلار يارىتىلدى.

بۇرۇن «سول» چىل ئىدىيىنىڭ تەسىرى شۇنداقلا ئىنسان تەبىئىتى، ئادەمگەرچىلىك مەسىلىلىرىگە تۇتقان پوزىتسىيىمىزنىڭ دوگما، قوپال بولغانلىقى تۈپەيلىدىن، مەۋھۇم ئىنسان تەبىئىتىنى ئىپادىلەشكە قارشى تۇرۇشنى خاتا چۈشىنىپ، ئەدەبىيات - سەنئەتتە رېئال تۇرمۇشتىكى كونكرېت ئىنسان تەبىئىتىنى ئىپادىلەشكىمۇ قارشى تۇرۇپ كەلدۇق. بۇ خىل ھالەت بىرنەچچە يىلدىن بۇيان يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىدا تۈپ ئاساسىدىن ئۆزگەردى. ئون يىللىق قالايمىقانچىلىقنىڭ دەردىنى تارتقان كەڭ يازغۇچىلىرىمىز ئۆزى چەككەن غايەت زور، تارىخىي خاراكتېرلىق ئازاپ تۈپەيلى قوزغالغان ئىنقىلابىي ئىنسانپەرۋەرلىك تۇيغۇسىنى ئىدىيە ئازاتلىقى ھەرىكىتىدە بارلىققا كەلگەن سوتسىيالىستىك دېموكراتىيە ۋە قانۇنغا بولغان تونۇشى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، ئادەملەر تەقدىرىنىڭ تەرەققىياتىغا دىققەت قىلىشنى ئۆز ئىجادىيىتىدىكى مەركىزىي ئورۇنغا كۆتەردى. پېرسوناژلارنىڭ ئىچكى دۇنياسىنىڭ موللىقىنى ۋە كۆپ خىللىقىنى يورۇتۇش، پرولېتارىيات ۋە ئەمگەكچى خەلقنىڭ تەبىئىتىدىكى گۈزەللىكنى تەسۋىرلەش بارچە مۇنەۋۋەر يازغۇچىلارنىڭ بەدىئىي جەھەتتە ھارماي - تالماي قوغلىشىدىغان نىشانى بولۇپ قالدى.

ئىجتىمائىي تۇرمۇشتىكى غايەت زور ئۆزگىرىش، ئىجادىيەت تېمىسىنىڭ كۆپ خىللىقى بىلەن باش تېمىنىڭ موللىقى، جۇڭگو ۋە چەتئەلنىڭ كىلاسسىك ئەدەبىياتىدىكى ئېسىل ئەنئەنىلەر، «4 - ماي» دىن بۇيانقى ئىنقىلابىي ئەدەبىياتنىڭ ئېسىل ئەنئەنىلىرىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى ۋە جارى قىلدۇرۇلۇشى، خەلقارالىق ئەدەبىيات ئالماشتۇرۇشنىڭ قويۇقلىشىشى قاتارلىق ئېلېمېنتلار يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتقا بەدىئىي ئىپادىلەش ئۇسۇلى جەھەتتە يېڭىلىق، ئۇسلۇب جەھەتتە كۆپ خىللىق ئېلىپ كەلدى. يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات ئىجادىيەت مېتودى جەھەتتە، ئىنقىلابىي رېئالىزملىق ئىجادىيەت مېتودىنى قوللاندى. ئىنقىلابىي رېئالىزم ئىنقىلابىي رومانتىزمنى ئۆزىنىڭ مۇھىم تەركىۋى قىلغان بولۇپ، ئىنقىلابىي رومانتىزم ۋە باشقا ساغلام، پايدىلىق بولغان ھەر خىل رومانتىزملىق ئېقىملارنىڭ مۇستەقىل مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ۋە راۋاجلىنىشىنى قىلچىمۇ چەتكە قاقمايدۇ. بەدىئىي مېتود، بەدىئىي ئۇسلۇب جەھەتتە، بىزنىڭ ئۆز تەشەببۇسلىرىمىز بار، ئەمما، بۇ تەشەببۇسلار بىردىن - بىر نەرسە ئەمەس.

ئۈچىنچى، ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچى ئازات بولدى، يازغۇچىلارنىڭ ئاكتىپچانلىقى ۋە ئىجادىي كۈچى مىسلىسىز ئۆستى. ئەدەبىياتتىكى يېڭى كىشىلەر تۈركۈم - تۈركۈملەپ مەيدانغا چىقتى، پېشقەدەم، ئوتتۇرا ياش ۋە ياش يازغۇچىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئەدەبىيات قوشۇنى كۈنسايىن زورايدى ۋە جۇشقۇن، روھلۇق ئەدەبىيات زور ئارمىيىسى شەكىللىنىشكە باشلىدى.

ئىدىيىنى ئازات قىلىش ھەرىكىتىنىڭ ئىلھامى ۋە تۈرتكىسى، پارتىيىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت سىياسىتىنىڭ ناھايىتى زور دەرىجىدە تەكشىلىشى، پارتىيە رەھبەرلىكىنىڭ ياخشىلىنىشى ۋە كۈچەيتىلىشى، سەنئەت قانۇنىيەتلىرىنىڭ ئېتىراپ قىلىنىشى ۋە ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇشى قاتارلىق ئامىللار تۈپەيلى يازغۇچىلىرىمىزنىڭ كۆڭلى مىسلىسىز ئازادىلاشتى، ئاكتىپچانلىقى ۋە ئىجادىي كۈچى، باتۇرلۇقى ۋە مەسئۇلىيەتچانلىقى مىسلىسىز يۇقىرى كۆتىرىلدى. ئالدى

بىلەن بىزنىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك سىناقتىن ئۆتكەن پىشقەدەم يازغۇچىلىرىمىز ياشلىقىغا قايتتى. زور بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر ئوتتۇرا ياشلىق يازغۇچىلىرىمىز ئىدىيە، سەنئەت جەھەتتە كامالەت تېپىشقا يۈزلەنگەن، ئىجادىي ھاياتى كۈچى ئەڭ جەۋلان قىلىۋاتقان ھالەتتە تۇرماقتا، ئۇلار ھاردىم - تالدىم دېمەي كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ ئىجادىيەت قىلىپ، ئۈزلۈكسىز تۈردە كىتابخانلارغا ئىدىيىۋىلىكى چوڭقۇر، بەدىئىلىكى مۇكەممەل بولغان ئېسىل ئەسەرلەرنى تەقدىم قىلىۋاتقان ئۇلار نۆۋەتتە پائال ھەرىكەت قىلىۋاتقان ئىجادىيەت قوشۇنىنىڭ تايانچىلىرىدۇر. كىشىنى زوقلاندۇرىدىغىنى شۇكى، زور بىر تۈركۈم ئىقتىدارلىق ياش يازغۇچىلار مەيدانغا كەلمەكتە. ئۇلار خۇددى شاقىراپ ئېقىۋاتقان سۇدەك، سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتىمىزنىڭ ھەيۋەتلىك دەرياسىدا يېڭى دولقۇن پەيدا قىلدى، ئۇلار خۇددى شەرق ئاسمىنىغا يېيىلغان تاڭ شەپىقىدەك، جۇڭگو ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭ سەلتەنەتلىك ئەتىسىدىن بىشارەت بەرمەكتە.

تۆتىنچى، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئەدەبىياتىنىڭ گۈللىنىشى كۆپ مىللەتلىك سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتىمىزنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرىلەتتى، ئەدەبىيات ساھەسىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك بىرلىك سېپى راۋاجلاندى، ئېچكى - تاشقى ئەدەبىيات ئالماشتۇرۇش پائالىيىتى ئىلگىرىلىگەن ھالدا قانات يايدى. ئەدەبىي ئوبزورچىلىق، تەتقىقات، تەھرىرلىك، نەشرىياتچىلىق، تەرجىمانلىق خىزمىتى ئىجادىيەتنى گۈللەندۈرۈش، يېڭى كىشىلەرنى تەربىيىلەشتە يېڭى تۆھپە ياراتتى.

ئېلىمىزدىكى 55 ئاز سانلىق مىللەت ئىچىدە، ھازىر قىرىق نەچچە مىللەتنىڭ ئۆز يازغۇچىسى ياكى ياش ئاپتورلىرى بار بولدى. ئۇلار ئۆز يېزىقلىرىدا ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللاندى. يۈزلىگەن ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى مەملىكەت بويىچە كۆپ قېتىم ئېلىپ بېرىلغان ئەدەبىي ئىجادىيەتنى باھالاش - مۇكاپاتلاش پائالىيىتىدە مۇكاپاتقا ئېرىشىپ، ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسى ۋە كەڭ كىتابخانلارنىڭ ئالقىشى، مەدھىيىسىگە سازاۋەر بولدى.

يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، شياڭگاڭ، تەيۋەندىكى ۋەتەنپەرۋەر يازغۇچىلار، شائىرلار، مۇخبىرلار ھەممە باشقا ئەدىپلەر ئۆز ئەسەرلىرىدە شۇ جايدىكى خەلقنىڭ يۈرەك ساداسىنى ئەكس ئەتتۈرۈش ئارقىلىق ۋەتەننى بىرلىككە كەلتۈرۈش ئارزۇسىنى ئىپادىلىدى. بىزنىڭ شاڭگاڭ، تەيۋەنلىك يازغۇچىلار بىلەن بولغان ئۆز ئارا چۈشىنىشىمىز كۈنسايىن چوڭقۇرلاشتى، مۇناسىۋىتىمىز قويۇقلاشتى. ئەدەبىيات ساھەسىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك بىرلىك سېپى تېخىمۇ راۋاجلاندى.

يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، «4 - ماي» دىن بۇيانقى زور بىر تۈركۈم مۇھىم ئەدەبىي ئەسەرلەر سىستېمىلىق رەتلىنىپ نەشر قىلىندى، ئېلىمىزنىڭ قەدىمقى زامان ئەدەبىيات مىراسلىرىنى رەتلەش ۋە تەتقىق قىلىش، چەتئەلنىڭ كلاسسىك ئەدەبىياتى ۋە ھەرقايسى ئەلنىڭ ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنى تەرجىمە قىلىش، تونۇشتۇرۇش ۋە تەتقىق قىلىش ئىشى كەڭ كۆلەمدە ئېلىپ بېرىلدى، نەتىجىسى مول بولدى. بۇنداق ئىش بۇرۇن زادىلا بولۇپ باقمىغان ئىدى.

يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىدىكى يېڭىلىق ۋە ئەدەبىياتتا يېڭى كىشىلەرنىڭ تۈركۈملەپ مەيدانغا كەلگەنلىكىنى تىلغا ئالغاندا، بىز ئەدەبىيات نەزىرىيىچىلىرى، تەنقىدچىلىرى، ئەدەبىيات تارىخشۇناسلىرى، ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىلىرى، ئەدەبىي مۇھەررىرلەر ۋە نەشرىياتچىلارنىڭ جاپالىق ئەمگىكىنى ئۇنتۇپ قالمايمىز. ئۇلارنىڭ تۆھپىسى زادىلا كۆمۈلمەيدۇ، ئەدەبىيات ساھە-

AltunOq

سىنىڭ ئىدىيە ئازاتلىقى ھەركىتى داۋامىدا، نۇرغۇن ئەدەبىيات ـ سەنئەت تەنقىدچىلىرى، نەزەرىيىچىلىرى، ئىجادىيەتچىلەر ھەممە ئەدەبىي ئوبزورچىلىق ساھەسىدىكى كۆپلىگەن يېڭى كۈچلەر ئۇچىسىغا ساۋۇت كىيىپ، قولىغا قورال ئېلىپ ئاتاكىغا ئۆتكەندەك جەڭگىۋار رول ئوينىدى. ئۇلار ئەدەبىياتنىڭ تەرەققىياتىدىكى بارلىق دەۋر خاراكتېرلىق ئەھمىيەتكە ئىگە يېڭى ھادىسە، يېڭى شەيئى، يېڭى ئەسەر، يېڭى يازغۇچىنى قىزغىن قوللىدى، ئۇلارغا سەمىمىي ياردەم بەردى. يېڭى بىلەن كونا ئورۇن ئالماشتۇرۇۋاتقان يىللاردا پەيدا بولىدىغان يوشۇرۇن ئېقىم ۋە لاي ـ لاتقىلارنىمۇ كىشىلەرگە ۋاقتىدا كۆرسىتىپ بەردى.

دىققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغان بىرقانچە يېڭى تەجرىبە

بىر يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتنىڭ تەرەققىياتىدىكى يېڭى ھادىسە، يېڭى شەيئىلەر ھەققىدە سۆزلەپ ئۆتتۇق. بۇ يېڭى ھادىسە، يېڭى شەيئىلەرنىڭ مەيدانغا چىقىشىغا تۈرتكە بولغان سەۋەپ ۋە شارائىت زادى نېمە؟ بىر مۇشۇ يېڭى ھادىسە، يېڭى شەيئىلەر ئارقىلىق يېڭى دەۋردىكى ئەدەبىيات ھەركىتىنىڭ ماھىيىتىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەلەيدىغان، يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتى بىلەن ئالاقىدار بولغان قايسى نەرسىلەرنى كۆرەلەيمىز؟

بىرىنچى، ئىدىيە ئازاتلىقى توغرىسىدا

يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتتا بارلىققا كەلگەن مىسلىسىز گۈللىنىشتەك ۋەزىيەت تېگى ـ تەكتىدىن ئېيتقاندا، پارتىيە 11 ـ نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 ـ ئومۇمىي يىغىنىنىڭ مەھسۇلى، 3 ـ ئومۇمىي يىغىن ياراتقان يېپ ـ يېڭى سىياسىي ۋەزىيەتنىڭ بىر تەركىۋىي قىسمى، پارتىيە قوزغىغان ۋە رەھبەرلىك قىلغان ئىدىيىنى ئازات قىلىش ھەركىتى يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتنىڭ گۈللەپ ـ ياشنىشىدىكى مۇھىم ھەرىكەتلەندۈرگۈچ كۈچ. ئىدىيىنى ئازات قىلىشتەك مۇشۇ بىر مەركىزىي نۇقتا چىڭ تۇتۇلغاچقا سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات ئىشلىرىدىكى ئومۇمىي ۋەزىيەت جانلىنىپ كەتتى. بۇ بىزنىڭ ئالتە يىلدىن بۇيانقى سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتنى راۋاجلاندۇرۇشىمىزدىكى بىر ئاساسىي تەجرىبە، شۇنداقلا ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەسىنىڭ كۆز ئالدىدىكى بىر جىددىي ئىدىيىۋى ۋەزىپە.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى كۆپ قېتىم ئىدىيىنى ئازات قىلىشتا، ئەڭ زۆرۈرى ۋە مۇھىمى، كادىرلار ۋە ئاممىنى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ۋە ئۇنىڭدىن بۇرۇنقى مەلۇم مەزگىللىك «سول» چىللىقنىڭ ئاسارىتىدىن ئازات قىلىپ، شەخسكە خۇراپىلارچە چوقۇنۇش ۋە «ئىككى ئومۇمەن» نىڭ ئاسارىتىدىن قۇتۇلدۇرۇش، شۇنىڭ بىلەن بىرلا ۋاقىتتا بۇرژۇئا ئىدىيىسى ۋە فېئوداللىق ئىدىيىنىڭ تەسىرىدىن ئازات قىلىپ، ماركسىزم، لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنىڭ ئىلمىي يولىغا، ئەمەلىيەتنى ئاساس قىلىش، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەشتەك ئەسلى ئەنئەنىگە قايتۇرۇپ، يېڭى ئەھۋاللارنى ئىگەللەش، يېڭى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش، دەپ كۆرسەتتى. مانا مۇشۇنداق مەزمۇندىكى ئىدىيىنى ئازات قىلىش ھەركىتى يېڭى دەۋردىكى ئەدەبىياتنىڭ گۈللىنىشىگە ئىنتايىن مۇھىم سوبيېكتىپ ۋە ئوبيېكتىپ شارائىت يارىتىپ بەردى.

ئىدىيىنى ئازات قىلىش ھەرىكىتى يازغۇچىلارغا ئىدىيە ئازاتلىقى ئېلىپ كەلدى، ئىدىيىنى ئازات قىلىش ھەرىكىتى ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدە قاتمۇ - قات توسالغۇلارنى يېقىپ، قەدەممۇ - قەدەم راۋاجلاندى. نۇرغۇن قالايمىقانچىلىقلار ئوڭشالدى، تۈپ يىلتىزىدىن ئۆزگەرتىلدى. شۇنىڭ بىلەن ماركسىزىملىق ئەدەبىيات - سەنئەت ئىدىيىسى ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدە قايتىدىن بازىنى ئىگەللىدى. كەڭ يازغۇچىلارنىڭ كۆڭلى يايراپ، نەزەر دائىرىسى كېڭەيدى، كەيپىياتى ئۆرلىدى. بۇنىڭ بىلەن ئەدەبىيات - سەنئەتنى گۈللەندۈرۈشنىڭ ئەڭ مۇھىم سوبيېكتىپ شارائىتى يارىتىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، يازغۇچىلارنىڭ تۇرمۇشنى تونۇش ئىقتىدارى ناھايىتى زور دەرىجىدە ئۆستى. ئىدىيىنى ئازات قىلىش ھەرىكىتى باشتىن بويى قارىغاندا، پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا ئىقتىسادىي بازىسىنىڭ ئۇستقۇرۇلمىنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىگە، ئىجتىمائىي رېئال تۇرمۇشنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرىگە قەدەر قانات يايغان، ئىنچىكىلەپ قارىغاندا، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ۋە ئۇنىڭدىن بۇرۇنقى ئۇن نەچچە يىللىق «سول» چىللىق خاتالىقنىڭ شەكىللىنىشىدىن تارتىپ قەبىھلەشكىنىگە قەدەر بولغان پۈتۈن تارىختا تەككەن ئىدى. مانا مۇشۇنداق ھەم كەڭ كۆلەملىك، ھەم چوڭقۇر بولغان ئىدىيىنى ئازات قىلىش ھەرىكىتى داۋامىدا، پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ ئىدىيىسى جانلاندى، مۇستەقىل پىكىر قىلىش ياخشى ئادەتكە ئايلاندى. جەمئىيەتنىكى ئىدىيىۋى ئېقىمنى ئالاھىدە ئۆتكۈرلۈك بىلەن سېزىۋالىدىغان يازغۇچىلار تۇرمۇشنى تونۇش، جەمئىيەتنى ئوپېراتسىيە قىلىش، تارىخىي جەھەتتىن ئىزلىنىش ئىقتىدارىنى ناھايىتى زور دەرىجىدە ئۆستۈرۈپ، ئۆتكەندىكى كۆپ قېتىملىق قوپاللىق بىلەن مەجبۇرى ئېلىپ بېرىلغان ئۆزگەرتىشلەردىمۇ ئېرىشەلمىگەن ماركسىزم - لېنىنزىملىق سىياسىي خىسلەت ۋە ئىدىيىۋى خىسلەتكە ئىگە بولدى. بۇنىڭ بىلەن يازغۇچىلارنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشنى، دەۋرنى توغرا، چوڭقۇر ئەكس ئەتتۈرۈشىگە يەنە بىر ئەڭ مۇھىم سوبيېكتىپ شارائىت يارىتىلدى.

ئوبيېكتىپ شارائىتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئىدىيىنى ئازات قىلىش ھەرىكىتى ئېلىمىزنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشىدىكى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە شەكىللەنگەن بىر ئىزدا توختاپ قېلىش، ھەتتا ئارقىغا چېكىنىپ كەتكەنلىكىدەك ھالەتنى تۈپتىن ئۆزگەرتىپ، ئېلىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش ئىشىدا تاشلىنىپ قالغان ئىشلارنى قايتا قولغا ئېلىش، ھەممە ئادەم ئىسلاھاتنى تەلەپ قىلىشتەك جۇشقۇن يېڭى ۋەزىيەت شەكىللەندۈردى. مۇشۇنداق بىر ئۇلۇغ، مول ھەم جانلىق دەۋر ئۆزىنى مۇناسىپ ھالدا ئىپادىلەيدىغان ئۇلۇغ ئەدەبىياتنىڭ بولۇشىنى تەقەززا قىلدى. سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات بولسا مۇشۇ ئۇلۇغ دەۋردىن ئەڭ پۇختا رېئال تۇرمۇش ئاساسىغا، ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ تۈگىمەس - پۈتمەس خام ماتېرىياللىرىغا ئىگە بولدى. قىسقىسى، ئىدىيىنى ئازات قىلىش ھەرىكىتى پەيدا قىلغان ئېلىمىزنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشىدىكى چوڭقۇر ئۆزگىرىش يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن ئوبيېكتىپ شارائىت يارىتىپ بەردى. بۇ خىل ئوبيېكتىپ شارائىت ۋە بىز يۇقۇرىدا سۆزلەپ ئۆتكەن ئىككى خىل سوبيېكتىپ شارائىت خۇددى ئالتۇن ئۈزۈك ۋە ئۇنىڭ ياراشقان ياقۇت كۆزىگە ئوخشاش، يېڭى دەۋردىكى ئەدەبىياتنىڭ گۈللىنىشى بولۇپ شەكىللەندى، نەزەر دائىرىسى كېڭەيگەن نۇرغۇن يازغۇچىلار چوڭقۇر تەسىرات بىلەن مۇنداق دېيىشتى: بىز بەدىئىي ھاياتقا 3 - ئومۇم يىغىندىن كېيىن ئېرىشتۇق. ئىدىيىنى ئازات قىلىشتەك مۇشۇن-

داق بىر ئېچىتقۇ بولمىغان بولسا، يازغۇچىلىرىمىزنىڭ خەلق تۇرمۇشىدىن ئېرىشكەن مول ماتېرىياللارنى ئېچىتىپ، مۇنداق ئېسىل ئەدەبىي شاراپ-مەي ئىشلەپچىقىرالىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

نۆۋەتتە، شەھەرلەرنى مۇھىم نۇقتا قىلىپ قانات يايدۇرۇلغان ئىقتىسادىي تۈزۈلمىنى ئىسلاھ قىلىش ھەركىتى جۇش ئۇرۇپ راۋاجلانغان يېڭى ۋەزىيەتتە، ئىدىيىنى ئازات قىلىشنىڭ ۋەزىپىسى تېخىمۇ ئېغىرلاشتى. ئىقتىسادىي تۈزۈلمىدىكى ئىسلاھاتنىڭ ئۆتكۈر چىشى جەمئىيەتتىكى كونا ئىدىيە، كونا قاراش، كونا روھىي ھالەت، كونا ئادەتلەر دۆۋىسىنى راسا تىلغاپ، كىشىلەرنىڭ قەلبىدە ئومۇمىي يۈزلۈك ئىدىيىۋىي تەۋرىنىش پەيدا قىلدى. بىز ئېنىق تونۇشىمىز كېرەككى، مەيلى پۈتكۈل ئىدىيىۋى سەپتە ياكى ئەدەبىيات-سەنئەت سېپىدە بولسۇن، ئىقتىسادىي تۈزۈلمىدىكى ئىسلاھاتنىڭ ئومۇمىي يۈزلۈك قانات يايدۇرۇلغانلىغىدەك مۇشۇ بىر يېپ-يېڭى رېئاللىق كىشىلەرنىڭ ئالدىغا بىر قاتار يېڭى ئىدىيىۋى ۋەزىپىلەرنى قويدى.

ئىقتىسادىي تۈزۈلمىدىكى ئىسلاھات كىشىلەرنىڭ ئىقتىسادىي تۇرمۇشىدا ناھايىتى زور ئۆزگىرىش پەيدا قىلىپلا قالماي، كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلى، ئىدىيىۋى تونۇشى، پىكىر قىلىش ئادىتى ۋە روھىي ھالىتىدىمۇ زور ئۆزگىرىش پەيدا قىلدى. خەلقنىڭ ئىقتىسادىي ئىسلاھاتقا، جەمئىيەتنىڭ ئىلگىرىلىشىگە توسقۇن بولۇدىغان كونا قاراشلار ئاسارىتىدىن ئازات بولۇشىغا ياردەم بېرىش، خەلق ئىدىيىسىنىڭ يېڭىلىنىشىدىكى ئۆتكۈر قورالغا ئايلىنىش يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتنىڭ ھازىرقى باسقۇچتىكى جىددىي ۋەزىپىسى بولۇشى كېرەك. بىزنىڭ يازغۇچىلىرىمىز ئۆزلىرىنى تىرىشىپ دەۋر ئىدىيىسىنىڭ باشلامچىسىغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن، جەزمەن ئالدى بىلەن ئۆز ئىدىيىسىنى ئازات قىلىشى ۋە يېڭىلىشى كېرەك.

ئىدىيىنى ئازات قىلىش ھەركىتىنى ساغلام ۋە ئوڭۇشلۇق راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىكى ئىككى سەپنىڭ ئىدىيىۋى كۈرىشى مەسىلىسىنى جەزمەن توغرا چۈشىنىش ۋە ھەل قىلىش كېرەك. يېقىندا، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ئەدەبىيات-سەنئەت سىياسىتىنى ئىجرا قىلىشتىكى رەھبەرلىك خىزمىتىدە، ئاساسىي نۇقتا قىلىپ «سول» چىلىقنىڭ تەسىرىنى تۈگىتىش ۋە ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك، دەپ كۆرسەتتى، بۇ يولىيورۇق ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا تامامەن ئۇيغۇن. بىز تولۇق مۆلچەرلىشىمىز كېرەككى، «سول» ئىدىيە سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات-سەنئەتنىڭ بىر مەزگىل ھالاكەت گىرداۋىغا بېرىپ قېلىشىدىكى ئاپەتنىڭ يىلتىزى. ئۇ يىگىرمە نەچچە يىل جەريانىدا، بولۇپمۇ ئون يىللىق قالايمىقانچىلىق داۋامىدا جۇغلانغان ئىدىيىۋى تەسىر، ئۇنى قىسقا مۇددەت ئىچىدە تەلتۆكۈس تازىلىۋەتكىلى بولمايدۇ. ئۇ پەيدا قىلغان سىياسىي چاڭ-توزاڭلار خېلى كۆپ كىشىلەرنىڭ كاللىسىغا قونغان، مەھكەم ئورنىشىپ قالغان. ھەتتا ئىنتايىن سول لۇشيەننىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان بىزدەك يولداشلارمۇ بەزىدە بىلىپ-بىلمەي بۇخىل «سول» ئىدىيىنىڭ تەسىرىنى ئوخشاشمىغان دەرىجىدە قوبۇل قىلىپ قالىمىز، ياكى نۆۋەتتىكى ئەدەبىيات-سەنئەت ۋەزىيىتىنى مۆلچەرلەشتە، ياكى ئەسەرلەرنىڭ ئىدىيىۋى خاھىشچانلىقىغا باھا بېرىشتە، ياكى بەزى ساغلام بولمىغان ئەسەر، ساغلام بولمىغان سۆز-ھەركەتلەرگە قارشى ئىدىيىۋى كۈرەش ئېلىپ بېرىشنىڭ شەكلى، ئۇسۇلىدا بەزىدە چوڭراق بىر تەرەپلىمىلىك خاتالىقنى ئۆتكۈزۈپ قويۇمىز-دە، شۇنىڭ بىلەن ئىش ئويلىغان يەردىن چىقماسلىقتەك ناچار ئاقىۋەت

پەيدا بولۇدۇ. مەسىلە يەنە شۇ يەردىكى، بىز شۇنداق قىلغان چېغىمىزدا، سوبيېكتىپ جەھەتتە تېخى بۇنداق قىلىش پارتىيىۋىلىك پىرىنسىپىنى قوغدىغانلىق، ئىنقىلاپ مەنپەئەتىنى قوغدىغانلىق، دەپ چوڭ گەپ قىلىمىز.

ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىدە، ئەدەبىيات - سەنئەت نەزىرىيىسىدە ۋە باشقا تەرەپلەردە پەيدا بولۇشى مۇمكىن بولغان خاتا خاھىشلار، بۇرژۇئازىيىنىڭ چىرىك ئىدىيىسىنىڭ تەسىرى ۋە فېئوداللىق ئىدىيىنىڭ زەھىرىدىن ھەردائىم ھوشيار تۇرۇشىمىز كېرەك. بىر تەرەپتىن، قايىل قىلىش كۆچىگە ئىگە تەنقىت ۋە يېتەكلەش خىزمىتىنى دادىل ۋە ماھىرلىق بىلەن ئىشلەپ، ئىقتىدارسىزلىق ھالىتىنى تۈگىتىشىمىز، يەنە بىر تەرەپتىن، ئاددىي، قوپال ھالدا قالايمىقان قالپاق كەيگۈزۈشتىن ساقلىنىشىمىز كېرەك. ئۆتمۈشتىكىدەك «سىنىپىي كۈرەشنى تۇتقا قىلىش»، «چوڭ پىپەن ئارقىلىق يول ئېچىش» ۋە باشقا خىلدىكى سىياسى ھەرىكەت ئېلىپ بېرىش يولى بىلەن خەلقنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئىدىيىۋى مەسىلىنى ھەل قىلىشتەك خاتا ئۇسۇللارنى قايتا قوللانماسلىقىمىز كېرەك.

ئىككىنچى، تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈش توغرىسىدا

ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدە ئىدىيىنى تېخىمۇ ئازات قىلىش مەسىلىسى يازغۇچىلارنىڭ يېڭى ۋەزىيەتتە خەلق تۇرمۇشىغا تېخىمۇ چوڭقۇر چۆكۈش مەسىلىسى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئىدىيە رېئال تۇرمۇشتىن ئۈزۈلۈپ قالغاندىلا جۇشقۇنلۇقتا ۋە ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولالايدۇ. خەلقنىڭ رېئاللىقنى ئۆزگەرتىشتەك ئۇلۇغ كۈرىشىدە مەيدانغا چىققان يېڭى شەيئى، يېڭى ئادەملەر يازغۇچىلارنىڭ ئوي - پىكىرلىرىنى ئەڭ كۈچلۈك قوزغىتىپ، ئۇلارنىڭ ئىدىيە ئازاتلىقى ۋە ئىدىيە يېڭىلىشىنى ئىلگىرى سۈرەلەيدۇ.

ماۋزېدۇڭنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ھەققىدىكى تۇرمۇش ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ بىردىن - بىر مەنبەسى، يازغۇچىلار ۋە سەنئەتكارلارنىڭ خەلق تۇرمۇشىغا جەزمەن چوڭقۇر چۆكۈشى كېرەكلىكى توغرىسىدىكى ئىدىيىسى ئەدەبىيات - سەنئەت تەرەققىياتىنىڭ قانۇنىيىتىنى ئەكس ئەتتۈرگەن، ئەمەلىيەتنىڭ سىناقلىرىدىن ئۆتكەن ھەقىقەت. بىز بۇ ھەقىقەتتە چىڭ تۇرۇشىمىز ھەمدە ئۇنى رېئال تۇرمۇشتىكى ئىنقىلاۋىي تەرەققىياتقا ئاساسەن، ئەدەبىيات - سەنئەت ھەرىكىتىنىڭ ئەمەلىيىتى داۋامىدا راۋاجلاندۇرۇشىمىز كېرەك.

تۇرمۇشقا چۆكۈش مەسىلىسى، ئەمدى يەنە ئاددىيلا چاقىرىق ۋە تەشەببۇس ھالىتىدە قالسا بولمايدۇ. ئۇ يېڭى ۋەزىيەتكە ماسلىشىشى كېرەك. بىز بۇ توغرا ئىدىيىنى تېخىمۇ ئالغا سۈرۈشىمىز، ئۇنى تېخىمۇ بېيىتىشىمىز ۋە كونكرېتلاشتۇرۇشىمىز كېرەك. تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈش ئامما بىلەن بىرلىشىش، رېئاللىق بىلەن بىرلىشىش سوبيېكتىپ تونۇش ئىقتىدارىنى ئۆستۈرۈش، ئىدىيىنى ئۆزگەرتىشكە پايدىلىق. بۇ نەرسە يازغۇچىغىمۇ، باشقىلارغىمۇ ئورتاق. ئەمما، يازغۇچىنىڭ تۇرمۇشقا چۆكۈشىدە، مۇشۇ بىر نۇقتىدىن باشقا، يەنە ئۆزىنىڭ ئالاھىدە مەقسىدى — ماركس ئېيتقاندەك، «دۇنيانى بەدىئىي ھالدا ئىگەللەش» دېگەن تەلەپنى ئىشقا ئاشۇرۇش مەقسىدى بولۇدۇ. يازغۇچىنىڭ تۇرمۇشنى، دۇنيانى بەدىئىي ئىگەللىشى دېگەنلىك، يازغۇچىنىڭ بەدىئىي ئوبراز يارىتىش، بولۇپمۇ تىپىك ئوبراز يارىتىشنىڭ تەلىۋى بويىچە تۇرمۇشنىڭ ئاساسىي گەۋدىسىنى، تۇرمۇشنىڭ ياراتقۇچىسى ۋە ھۆددىگەرىنى — ئادەمنى چۈشىنىش، تونۇش، تەتقىق قىلىش ۋە ئۆگىنىشنى كۆرسىتىدۇ. ئەدەبىياتنىڭ ئەكس ئەتتۈرۈشتىكى ئاسا-

سىي ئوبيېكتى ئادەم، ئۇ ئادەم ئارقىلىق (ئەلۋەتتە، ئىجتىمائىي ئادەم ئارقىلىق)، بولۇپمۇ ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسى ئارقىلىق رېئال تۇرمۇشنى ئەكس ئەتتۇرىدۇ. مۇشۇ مەنىدىن ئالغاندا، تۇرمۇشقا چۆكۈش ئادەمنىڭ روھىي دۇنياسىغا، قەلبىگە چۆكۈشتۇر، دېگىلى بولىدۇ. مانا بۇ يازغۇچىنىڭ تۇرمۇشقا چۆكۈشىنىڭ باشقىلارنىڭ تۇرمۇشقا چۆكۈشىدىن پەرقلىنىدىغان ئەڭ مۇھىم نۇقتا.

سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ۋە ئىسلاھات جەريانىدا مەيدانغا كەلگەن ئادەملەرنىڭ قەلبىگە چۆكۈش — ھازىر يازغۇچىلارنىڭ تۇرمۇشقا چۆكۈشىدىكى ئەڭ مۇھىم ھالقا، تۇرمۇشقا چۆكۈشتىكى تۈرلۈك تەلەپ ۋە تەدبىرلەرنىڭ كېرەككە يارايدىغان ياكى يارىمايدىغانلىقىنى ئۇنىڭ ئاشۇ مۇھىم مەسىلىنى ئاپتورنىڭ ھەل قىلىشىغا پايدىلىق ياكى ئەمەسلىكى، ئوڭايلىق تۇغدۇرۇپ بېرىدىغان - بەرمەيدىغانلىقىنى بەلگىلەيدۇ. بۇ يەردە، يازغۇچىنىڭ تۇرمۇشقا چۆكۈشىنىڭ باشقىلارنىڭ تۇرمۇشقا چۆكۈشىگە ئوخشىمايدىغانلىقىغا ئاددىي ھالدا دىققەت قىلىپ قالماستىن، بەدىئىي تەجرىبىلىرى، ئادەتلەنگەن ئەدەبىي ژانىرى، ئادەتلەنگەن ئىجادىيەت مېتودى ئوخشاشمايدىغان يازغۇچىلارنىڭ تۇرمۇشقا چۆكۈشتىكى ئۇسۇلىنىڭمۇ ئوخشاشمايدىغانلىقىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك. قىسقىسى، يازغۇچىنىڭ تۇرمۇشقا چۆكۈشىنى ھە-ھۇ بىلەن خۇددى ھەرىنى ئۇۋىسىدىن قوزغىغاندەك بىر ياقلىق قىلىۋەتمەسلىك، زومىگەرلىك بىلەن كەلتۇرمەسلىك، شەكىلگە ئايلاندۇرۇپ قويماسلىق، بەلكى كونكرېت مەسىلىگە كونكرېت مۇئامىلە قىلىش، ئىنچىكە ئۈيۈشتۇرۇش، كۆپ خىل ئامال ئىزلەش، كۆپ خىل شەكىل قوللىنىش، جانلىق ئىگەللەش ھەمدە تۇرمۇش ۋە خىزمەتكە مۇناسىۋەتلىك كونكرېت مەسىلىلەردە بەزى ئوڭۇشلۇق شارائىت يارىتىپ بېرىش كېرەك. مۇشۇلارغا دىققەت قىلغاندىلا يازغۇچىلار خەلق ئاممىسى ئارىسىغا بەس-بەس بىلەن بارىدۇ، بەزىسى ئۇزۇن مۇددەت، بەزىسى بىر مەزگىل، بەزىسى قىسقا مۇددەت تۇرىدۇ. تۇرمۇشقا چۆكۈشنىڭ يۇقۇرى دولقۇنىنى ئاكتىپلىق شەكىللەندۇرىدۇ.

يازغۇچىلارنى تۇرمۇشقا چۆكۈشكە ئورۇنلاشتۇرغاندا، يازغۇچىلارنىڭ ئەسلىدىكى تۇرمۇش بىلىملىرىنىڭ ئۈستۈنلۈكى ۋە ئالاھىدىلىكىنى ساقلاشقا ۋە جارى قىلدۇرۇشقا، شۇ ئاساستا ئۇلارنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىشكە، تۇرمۇش تەجرىبىلىرىنى بېيىتىشقا ياردەم بېرىشكە، يازغۇچىنىڭ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان (شۇنداقلا خەلقنىڭ ئېھتىياجىغا ئۇيغۇن بولغان) ئىجادىيەت پىلانىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا پايدىلىق بولۇشىغا، يازغۇچىنىڭ بەدىئىي ئۇسلۇپ شەكىللەندۇرۇشى ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرۇشىغا پايدىلىق بولۇشىغا دىققەت قىلىش كېرەك. ئىشىنىمىزكى، يۈكسەك دەرىجىدىكى ئىجتىمائىي مەسئۇلىيەتچانلىق ۋە دەۋر تۇيغۇسىغا ئىگە ھەربىر يازغۇچى ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى تۇرمۇش بايلىقىنى مۇۋاپىق تەكشەش، جارى قىلدۇرۇش بىلەن بىللە، ناتونۇش تۇرمۇش تەجرىبىلىرىگە ئىگە بولۇش ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى توغرا بىر تەرەپ قىلالايدۇ، ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى ئىجادىيەت پىلانى بىلەن خەلقنىڭ تەلىپى، جەمئىيەتنىڭ تەلىپى ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى توغرا ھەل قىلالايدۇ. بىز يازغۇچىلارنى ھەقىقى ھۆرمەتلەيدىغان ۋە ئاسرايدىغان، سەنئەت قانۇنىيەتلىرىگە ھۆرمەت قىلىدىغان ۋە ئۇنى تەتقىق قىلىدىغانلا بولساق كەڭ يازغۇچىلارنىڭ تۇرمۇشقا چۆكۈشى بويىچە دەۋر دولقۇنىغا ماسلاشقان، خەلقنىڭ تەلىۋىگە ئۇيغۇن بولغان بىر يۇقۇرى دولقۇن جەزمەن قوزغىلىدۇ.

Altun Oq

ئۈچىنچى، ئىجادىيەت ئەركىنلىكى توغرىسىدا

بىز دەۋاتقان ئىجادىيەت ئەركىنلىكى مۇنداق ئىككى مەزمۇننى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بىرى،
جەمئىيەت يازغۇچىنىڭ ئىجادىيەت ئىقتىدارىنى ئەركىن جارى قىلدۇرۇش ئۈچۈن تەمىن ئەت-
كەن كاپالەتنى، يەنى ئوبيېكتىپ جەھەتتە شەكىللەنگەن، ئىجادىيەتنىڭ روشەنلىكى، ساغلاملى-
غىنى قوغدايدىغان ۋە ئۇنىڭغا ئىلھام بېرىدىغان سىياسى ۋەزىيەتنى كۆرسىتىدۇ، يەنە بىرسى،
يازغۇچىنىڭ ئىجادىيەت داۋامىدىكى ئەركىن روھى ھالىتىنى، يەنى يازغۇچىنىڭ سوبيېكتىپ
جەھەتتە، رىئاللىقنى ئىپادىلەشتە زۆرۈرىيەت ئالىمىدىن ئەركىنلىك ئالىمىگە قەدەم باسقانلىغى-
دەك روھىي سەكرەتمىنى كۆرسىتىدۇ. بۇ ئىككى مەزمۇن بىر-بىرىدىن پەرقلىنىدۇ ھەم بىر-
بىرىگە مۇناسىۋەتلىك. ئوبيېكتىپ شارائىت تەمىن ئەتكەن ئىجادىيەت ئەركىنلىكى بولغاندىلا
تېخىمۇ كۆپ يازغۇچىلارنىڭ سوبيېكتىپ جەھەتتە ئىجادىي ئەركىنلىك ھالىتىگە قەدەم قويۇشى-
دەك رىئال مۇمكىنچىلىكنى تەييارلىغىلى بولىدۇ. يەنى كەڭ يازغۇچىلار سوبيېكتىپ جەھەتتە
ئىجادىيەت ئەركىنلىكىگە ئىگە بولغاندىلا ئوبيېكتىپ شارائىت تەمىن ئەتكەن ئىجادىيەت
ئەركىنلىكى مول ئەدەبىيات مېۋىلىرىگە ئىگە بولالايدۇ.

ئۇزۇندىن بۇيان «سول» چىل ئىدىيىۋى ئېقىمنىڭ تەسىرى بولغاچقا بىزنىڭ نۇرغۇن
يولداشلىرىمىز ئىجادىيەت ئەركىنلىكى، دىگەن گەپنى تىلغا ئالالمىدى. ئىجادىيەت ئەركىنلىكىنى
تىلغا ئېلىش بۇرژۇئازىيىنىڭ چىرىك ئىدىيىسىنىڭ يامراپ كېتىشىدەك تۇيۇلدى. ئەمەلىيەتتە،
ئىجادىيەت ئەركىنلىكى ماركسىزىملىق ئىستىتىكا، سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتتىكى بىر مەزمۇن
بولۇپ، بىز ئۇنى مەردانىلىق بىلەن، ئىلمىي يوسۇندا شەرھىلىشىمىز كېرەك. خۇددى سوت-
سىيالىزىم ئەمگەكچى خەلق ئۈچۈن كونا جەمئىيەتتە ئادەم ئويلاشقىنىمۇ قورقىدىغان ئەركىنلىك
يارىتىپ بەرگەندەك، ئەمگەكچى خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان سوتسىيالىستىك ئەدەبىياتمۇ
كونا جەمئىيەتتە ئادەم ئويلاشقىنىمۇ قورقىدىغان ئىجادىيەت ئەركىنلىكىدىن بەھرىمەن بولۇشى
كېرەك. بۇنىڭ نەزىرىيە جەھەتتە گۇمان قىلىدىغان ھېچنىمىسى يوق. ئەمما، بىز ئەمەلىيەتتە
بەزىدە بۇ مەسىلىنى ياخشى ھەل قىلدۇق، بەزىدە ياخشى ھەل قىلالمىدۇق. يېڭى دەۋر
باشلانغاندىن بۇيان سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات قاتمۇ-قات ئاسارەتتىن قۇتۇلۇپ، ئەركىن
جەۋلان قىلدى، يېڭى دەۋردە ئىجادىيەت كۈچلىرى جانلاندى ھەمدە يېڭى دەۋر مۇنەۋۋەر
ئەسەرلىرىنى يارىتىدىغان يازغۇچىلارنى ۋۇجۇتقا چىقاردى. ھەممىمىزدە مۇنداق تەسىرات بار:
يازغۇچىلار كۆڭلى ئەركىن-ئازادە بولغان، ئوي-پىكرى جانلانغان، ئىشەنچى تولۇق بولغان
چاغلاردا ئىجادىيەت بەيگىسىدە ناھايىتى ياخشى ماھارىتىنى كۆرسىتەلىدى، بىر قەدەر ياخشى
سەۋىيە يارىتالىدى. ئۇلار سوبيېكتىپ سەۋەپلەر تۈپەيلى، ئىدىيە جەھەتتە جىددىيلەشكەن،
روھىي كەيپىياتى ياخشى بولمىغان، ئىشەنچى تۆۋەنلىگەن چاغلاردا، ئۇلارغا قەلەم تۇتۇش
ناھايىتى ئېغىر تۇيۇلدى. ئىجادىيەت ئەركىنلىكى، قانداقتۇر مەۋھۇم نەرسە ئەمەس. ئىجتىمائى
شارائىتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئۇ ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك بولغان
ئەدەبىيات-سەنئەت ئىدىيىسى، ئەدەبىيات-سەنئەت سىياسىتى ھەمدە ئەدەبىيات-سەنئەتكە
بولغان رەھبەرلىك خىزمىتىدىكى مۇۋاپىق، ماركسىزىملىق، جانلىق بىر تەرەپ قىلىشنىڭ
قانۇنىيەتكە ئۇيغۇن بولغانلىغىنىڭ ئىپادىسى. ئەدەبىيات-سەنئەتتە تەشكىلىي خىزمەت
قىلىدىغان، نەزىرىيە تەنقىدى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ۋە تەھرىرلىك قىلىدىغان بىزدەكلەر

ئۈچۈن ئېيتقاندا، يازغۇچىلارنىڭ مىڭ بىر مۇشەققەتتە ئېرىشكەن ئىجادىيەت ئەركىنلىكىنى زۆرۈر شارائىت يارىتىپ تۇرۇپ قوغداش ۋە راۋاجلاندۇرۇش — بىزنىڭ قەتئىي ئۆزگەرمەس ئىرادىمىز، شۇڭا، ئېغىش، خاتالىق بولىدىكەن، قەتئىي تۈزىتىشىمىز كېرەك. يازغۇچىلار نۇقتىسىدىن ئالغاندا، پارتىيە ۋە خەلق يارىتىپ بەرگەن پايدىلىق شارائىتنى جان - دىل بىلەن قەدىرلەپ، سۇبيېكتىپ جەھەتتە تىرىشچانلىقنى كۈچەيتىپ، ئۆزىمىز ئىجادىيەت ئەركىنلىكى ھالىتىگە ئۆتۈشىمىز كېرەك. بىر يازغۇچى ئۆز دەۋرىنى بەش قولدەك چۈشەنگەن، خەلقنىڭ تۇرمۇشى، ئارزۇسى ۋە تەلىۋىنى تولۇق چۈشەنگەن چاغدىلا، ئۇنىڭ سۇبيېكتىپ جەھەتتە لاۋۇلداپ تۇرغان ئىجادىيەت قىزغىنلىقى دەۋرنىڭ بىپايان ئېقىمىدىن كەلگەن ھەم تارىخنىڭ قەدىمىگە ماسلاشقان چاغدىلا، ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە ئاشۇ دەۋر چىنلىق بىلەن ئىپادىلەنگەن ھەم ئەسەرلىرى خەلقنىڭ كۆڭلىگە ياققان، ئالقىشقا ئېرىشەلىگەن چاغدىلا ئۇنىڭ ئىجادىيەت ئەركىنلىكى، ئەڭ تولۇق، ئەڭ ئۈنۈملۈك جارى قىلىنالايدۇ. ئەگەر يازغۇچى رېئاللىقتىن، خەلقتىن ئايرىلسا ئۇنىڭ «ئىجادىيەت ئەركىنلىكى» پەقەت بىر خىل سۇبيېكتىپ، ئۆزىنى ئاۋۇندۇرىدىغان، ئەرزىمەس «ئەركىنلىك» بولۇپ قالىدۇ، خالاس. بۇنداق «ئەركىنلىك»، ماھىيەتتە، ئۆزىنىڭ پۇت - قولىنى ئۆزى چۈشەمەكتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

تۆتىنچى، بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىملار بەس - بەستە سايراش توغرىسىدا

يېڭى دەۋردىكى سوتسىيالىستىك ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ گۈللىنىشى ۋە ئەدەبىي تەنقىدنىڭ جانلىنىشى «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» كەڭ شۇغۇللانغان «بىرلا گۈلنى ئېچىلدۇرۇش»نىڭ سەلبىي ساۋاقلىرىنى ئىنتايىن ئېچىنىش بىلەن يەكۈنلەپ، «بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىملار بەس - بەستە سايراش» فاڭجېنىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، سەنئەت دېموكراتىيىسىنى جارى قىلدۇرغانلىقىمىزنىڭ نەتىجىسى. بۇ بىز ئەستايىدىل تەتقىق قىلىدىغان يەنە بىر تەجرىبە.

«بارچە گۈللەر تەكشى ئېچىلىش، ھەممە ئېقىملار بەس - بەستە سايراش» — پارتىيىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئىلىم - پەن، مەدەنىيەت ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى ئۇزۇن مۇددەتلىك ئاساسىي فاڭجېنى. بۇنىڭدا ناھايىتى ئېنىق مۇنداق ئىككى نۇقتا بار: بىرىنچى، ئۇنىڭ مەقسىدى سوتسىيالىستىك ئىلىم - پەن ۋە مەدەنىيەتنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىشتەك باش نىشان ئۈچۈن خىزمەت قىلىشتىن ئىبارەت. «ئېچىلىش - سايراش» فاڭجېنىنى ئىزچىللاشتۇرۇش زۆرۈر ئىدىيىۋى كۈرەشتىن ۋاز كېچىش، بۇرژۇئازىيىنىڭ ۋە باشقا ئېكسپىلاتاتور سىنىپلارنىڭ چىرىك ئىدىيىلىرىنىڭ يامراپ كېتىشىگە يول قويۇشتىن دېرەك بەرمەيدۇ. شۇنداقلا ئۇ سىنىپىي ۋەزىيەتنى مۆلچەرلەشتە ئىدىيىۋى كۈرەشنىڭ شەكلى، ئۇسۇلى جەھەتتە، «سىنىپىي كۈرەشنى تۇتقا قىلىش» دېگەن كونا ئۇسۇلغا زادىلا ئوخشىمايدۇ؛ ئىككىنچى، ئۇ سوتسىيالىستىك ئىلىم - پەن ۋە مەدەنىيەتنى راۋاجلاندۇرۇشتا، ئۇزۇن مۇددەتلىك، ئاساسىي فاڭجېن، بۇرژۇئازىيە ۋە باشقا ئېكسپىلاتاتور سىنىپلارنىڭ چىرىك ئىدىيىسىنىڭ مەۋجۇتلۇقى ۋە ئۆزىنى كۆرسىتىش تۈپەيلى ئۇنىڭدىن گۇمانلانغىلى بولمايدۇ، ئوڭدىن كەلگەن كاشىلىلار ۋە بۇرمىلاشلارنى بانا قىلىپ، ئۇنى يىغىشتۇرۇپ قويۇشقا بولمايدۇ. بۇ ئەلۋەتتە «ئېچىلىش - سايراش» فاڭجېنىنى ئىجرا قىلىشنىڭ خەلق ئىچىدىكى ئىدىيىۋى مەسىلىنى ھەل قىلىشقا ئەڭ پايدىلىق بولغانلىقىدىنلا ئەمەس، بەلكى بۇ فاڭجېننىڭ ئىلىم - پەن، مەدەنىيەت ساھەسىنىڭ ئالاھىدە ئەھۋالى، ئالاھىدە قانۇنىيىتىنى نەزەردە تۇتۇپ تۈزۈلگەنلىكىدىندۇر. سەنئەت ۋە ئىلىم - پەندىكى ھەق - ناھەقنى پەرقلەندۈرۈش ۋە ئۇنىڭغا ھۆكۈم قىلىش مۇرەككەپ مەسىلە. بەزىدە ناھايىتى ئۇزۇن

ۋاقىتتىن كېيىن، ئەمەلىيەتنىڭ سىنىقىدىن ئۆتكۈزگەندىلا ھەق-ناھەقنى ئايرىغىلى بولىدۇ. بەدىئىي ئىجادىيەت ۋە ئىلىم-پەن تەتقىقاتى بىرخىل نازۇك، مۇرەككەپ ئەقلىي ئەمگەك، ئۇ ئادەتتىكى سىياسىي خىزمەتكە قارىغاندا دېموكراتىك مۇزاكىرىلىشىش ۋە ئەركىن مۇسابىقىلىشىش ئۇسۇلىغا تېخىمۇ مۇھتاج بولۇپ، مەمۇرىي ۋاستە بىلەن ئاددىيلا بىر ياقىلىق قىلىپ قويۇشنى زادىلا قوبۇل قىلالمايدۇ. ئۇسۇلنىڭ بۇنداق ئالاھىدىلىكىنى ئوبيېكتىپنىڭ ئالاھىدىلىكى بەلگىلىگەن. ئىلىم-پەن، مەدەنىيەت ساھەسىگە قارىتا «ئېچىلىش-سايراش» فاڭجېنىنىڭ يۈرگۈزۈلۈشى ئالاھىدە مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

چوڭ رىغبەتلەندۈرۈش، چوڭ ئىتتىپاقلاشتۇرۇش، چوڭ گۈللەندۈرۈش — مۇقەررەر ھالدا چوڭ جانلىنىش، چوڭ بەسلىشىش، چوڭ ئۆسۈشنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرىدۇ

ئۇلۇغ سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزدە ئىقتىسادىي تۈزۈلمە ئىسلاھاتىنىڭ قاينام-تاشقىنلىق، جىددىي دولقۇنى كۆتۈرۈلمەكتە. پارتىيىمىزنىڭ 12-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنى ئىجتىمائىي ئىسلاھاتنىڭ مەسىلىسىنى تېخىمۇ نۇرلاندۇرۇپ، ھەر ساھە، ھەر كەسىپتە كونىنىڭ ئورنىغا يېڭىنى دەسسىتىش يولىنى يورۇتتى، شۇنىداقلا ئەدەبىيات خىزمىتىمىزنىڭ تىرىشىش نىشانىنى يورۇتتى:

بىرىنچى، پۈتۈن پارتىيە خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنىڭ يۆتكىلىشى بىلەن ئەدەبىيات-سەنئەتتىكى رەھبەرلىك خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسى تۈگىمەس سىياسىي ھەرىكەتلەردىن «تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش»قا خىزمەت قىلىش ئىزىغا يۆتكەلدى. شۇنداق ئىكەن، سوتسىيالىستىك مەنىۋى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى قوغداش ۋە راۋاجلاندۇرۇش، بارلىق پايدىلىق شارائىتلارنى يارىتىپ، ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ گۈللىنىشى ۋە يېڭى كۈچلەرنىڭ كۆپلەپ مەيدانغا كېلىشىنى ئىلگىرى سۈرۈش كېرەك. بىرقانچە يىللىق خىزمىتىمىزنى ئەسلىسەك، بىز ئاساسەن شۇنداق قىلدۇق. ئەمما ئەدەبىيات-سەنئەتتىكى رەھبەرلىك خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنىڭ ئىستراتېگىيىلىك يۆتكىلىشىنى ئومۇمىي يۈزلۈك ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئىدىيە، خىزمەت جەھەتتە كونىلىرىنى چىقىرىپ تاشلاپ، يېڭىلىرىنى يارىتىشتەك ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش زۆرۈرلىكىنى ھېس قىلماقتىمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»نى ئۈزۈل-كېسىل ئىنكار قىلىش، «سىنىپىي كۈرەشنى تۇتقا قىلىش»، «چوڭ پىپەن ئارقىلىق يول ئېچىش» ھەممىدە باشقا «سول» ئادەت كۈچلىرىنىڭ تەسىرىدىن قۇتۇلۇش كېرەك؛ پارتىيىنىڭ زىيالىيلار سىياسىتىنى ۋە بارچە گۈللەر تەڭ ئېچىلىش، ھەممە ئېقىملار بەس-بەستە سايراش فاڭجېنىنى ئىزچىل ئىجرا قىلىپ، ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىدىكى تېچ، ئىتتىپاق ۋەزىيەتنى قوغداش، بارلىق سوتسىيالىستىك، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئامىللىرىنى ھەرىكەتكە كەلتۈرۈپ، تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئۈچۈن جان-دىل بىلەن خىزمەت قىلىش، سوتسىيالىزىمنىڭ ھەرقايسى سەپلىرىدىكى ئەمگەكچىلەر، قۇرغۇچىلار، قوغدىغۇچىلار، ئىسلاھاتچىلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىش، خەلقنىڭ ئالغا بېسىش يولىدىكى ھەرخىل قىيىنچىلىقلارنى يېڭىشىگە بەدىئىي ئوبرازلارنىڭ تەسىرلەندۈرگۈچى كۈچى بىلەن ئىلھام بېرىش، ئەدەبىيات-سەنئەت ساھەسىنىڭ ئىچكى قىسمىدىكى ئىدىيىۋى ئىختىلاپلارنى سۆز بىلەن قايىل قىلىش ۋە يېتەكلەش ئۇسۇلى بىلەن ھەل قىلىش، چوڭ غەيرەتكە كېلىش، چوڭ ئىتتىپاقلىشىش، چوڭ گۈللىنىش

بويىچە يېڭى ۋەزىيەت يارىتىش كېرەك. بۇ ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىكى ئىسلاھاتتا ئەڭ مۇھىم نۇقتىدۇر.

ئىككىنچى، بىز خەلق ئۈچۈن، سوتسىيالىزم ئۈچۈن، جۇڭگوچە سوتسىيالىستىك قۇدرەتلىك مەملىكەت قۇرۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلىش داۋامىدا يۇقۇرى سۈپەتلىك، جۇڭگوچە سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات بەرپا قىلىشنى جىددىيلەشتۈرۈشىمىز كېرەك.

ھازىرقى دەۋرنىڭ تەلىۋىگە تېخىمۇ ئۇيغۇن كېلىدىغان، جۇڭگوچە سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات زادى قانداق ئالاھىدىلىكلەرنى ھازىرلىشى كېرەك؟ مەن بۇ مەسىلىگە جاۋاپ بېرەلمەيمەن. ئەمما، ئېلىمىز خەلقىنىڭ تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش ۋە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشتەك ئۇلۇغ ئەمىلىيىتىنى چوڭقۇر ئەكس ئەتتۈرۈش؛ ئېغىر تارىخىي يۈكنى زىممىسىگە ئالغان، تۈرلۈك قىيىنچىلىقلار ئالدىدا زادىلا ئارقىغا يانمايدىغان مىللى خاراكتېرنى مۇكەممەل يارىتىش ـــ جۇڭگولۇق دىگەن نامغا لايىق جۇڭگولۇقنى يېزىش؛ كۆپ ساندىكى جۇڭگو خەلقى ـــ بۇگۈنكى جۇڭگونىڭ يېڭى ئادىمى، يېڭى ياشلىرى ياقتۇرىدىغان مىللى شەكىلنى قوللىنىش كېرەك. مېنىڭچە، مانا مۇشۇلار كەم بولسا بولماس؟ ئەلۋەتتە، بۇلارنىڭ ھەممىسى كۆپ شەكىللىك، كۆپ نۇقتىلىق، كۆپ قەۋەتلىك، كۆپ خىللىق، كۆپ خىل رەڭلىك بولۇپ، ئۇلار بىر - بىرىنى تولۇقلايدۇ، بىر - بىرىنى يورۇتىدۇ.

ئۈچىنچى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدىن چوڭ رىغبەتلەندۈرۈش، چوڭ ئىتتىپاقلاشتۇرۇش، چوڭ گۈللەندۈرۈشنى كۈتكەن ئىكەن، بىز جەزمەن شۇ بويىچە ئىش كۆرىمىز. بىز جەزمەن شۇ بويىچە ئەستايىدىل ئىش كۆرىدىغانلا بولساق بىر كۈنى جەزمەن سوتسىيالىستىك ئەدەبىيات - سەنئەتتە چوڭ جانلىنىش، چوڭ بەسلىشىش، چوڭ ئۆسۈش ۋەزىيىتى ۋۇجۇتقا كېلىدۇ. چوڭ غەيرەتكە كېلىش چاقىرىغىنى ئاڭلاپ يازغۇچىلارنىڭ كۆڭلى يايراپ كەتتى، غەم - ئەندىشىسى يوقالدى، ھەرقايسى جايلاردىكى، ھەر مىللەتتىن بولغان يازغۇچىلارنىڭ غەيرىتى جۇش ئۇردى. ئۇلار يېڭى دەۋر ئەدەبىياتىدىكى چوڭ بەسلىشىشكە قاتنىشىشقا تەييارلاندى. يېقىندا ئىقتىدارلىق بىر ياش يازغۇچى ماڭا ھازىر «ئەدەبىياتنىڭ پارتلاش دەۋرى» كەلدى، دىدى. ئەمما، بۇ گۈللىنىشنىڭ پەقەتلا باشلىنىشى، ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان، يۇقۇرى سۈپەتلىك ئەسەرلەر تېخى كۆپ ئەمەس. مېنىڭچە، بىزنىڭ ئەدەبىيات قوشۇنىمىز، بولۇپمۇ ئەدەبىياتتىكى يېڭى كىشىلەرنىڭ قوشۇنى تېخى ئانچە زور ئەمەس، ھالبۇكى، ئەدەبىياتتىكى ھەم ئەخلاقلىق، ھەم قابىلىيەتلىك، چوڭ بەسلىشىشنىڭ سىناقلىرىغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان، سانى كۆپ بولغان يېڭى كىشىلەر چوڭ گۈللىنىش، چوڭ ئۆسۈشنىڭ ئۈمىدى. بىز ھەرقايسى جايلاردىكى شۆبە جەمىيەتلەر بىلەن ھەمكارلىشىپ، ھەرخىل چارە - ئاماللار بىلەن بۇ مەسىلىنى ھەل قىلماقچىمىز. بىز پېشقەدەم يازغۇچىلارنىڭ بۇرۇنقىغا ئوخشاشلا قىزغىن قوللىشى، ئەدەبىيات ئوبزورچىلىرى، ئەدەبىيات تەھرىرلىرى، ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئورتاق ھەمكارلىقى بىلەن يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 5-، 6- قۇرۇلتايلىرىدا لاياقەتلىك، كۆزگە كۆرۈنگەن ياش ئەزالىرىمىز ۋە ئەزالار ۋەكىللىرىنىڭ كۆپەيگەنلىكىنى دىگەندىمۇ ھازىرقىدىن بىر ھەسسە كۆپىيىشىنى ئۈمىت قىلىمىز! يېڭى ئادەم، يېڭى ئەسەرلەر كۆپەيسە، ئۆزئارا ئۆگىنىش، ئۆزئارا بەسلىشىش، تېخىمۇ مۇكەممەللىككە ئىنتىلىشتەك كەيپىيات شۇنچە قويۇقلىشىدۇ، شۇنىڭ بىلەن يۈكسەك چوققىلار رەتمۇ - رەت قەد كۆتەرگەن يېڭى ۋەزىيەت بۇرۇنراق ۋۇجۇتقا چىقىدۇ.

(«خەلق گېزىتى» نىڭ 1985 - يىل 7 - يانۋاردىكى سانىدىن ئېلىندى)

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى 4-نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك قۇرۇلتىيىدا سايلانغان

رەئىس، مۇئاۋىن رەئىس، ھەيئەت رىياسەتى ۋە شۇجىچۇ ئەزالىرىنىڭ ئىسىملىكى

رەئىس: باجىن.

مۇئاۋىن رەئىسلەر: (پەمىلە خەت سىزىقىنىڭ ئاز-كۆپلۈكى بويىچە تىزىلدى) دىڭ لىڭ، ۋاڭ مىڭ، فىڭ جىر، فىڭ مۇ، ئەي چىڭ، لىيۇ بىڭيەن، شا دىڭ، لۇشىنفۇ، جاڭ گۇاڭنيەن، چىڭ خۇاڭمى، تېيپىجان ئېلىيوپ.

ھەيئەت رىياسەتى ئەزالىرى: (پەمىلە خەت سىزىقىنىڭ ئاز-كۆپلۈكى بويىچە تىزىلدى) مافىڭ، ۋىي جۈنيى، دىڭ يۈمى، يەجۈنجەن، لىيۇ بەييۈي، جۈزىچى، يەن ۋېنجىڭ، مالچىنخۇ، لى جۈن، چىڭ جاۋياڭ، لى يىڭ، جاۋ يەنشاڭ، تاڭ داچىڭ، يۈەن يىڭ، شۈي خۇەيجۇڭ، جاڭ زىلۇڭ.

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شۇجىچۇسىنىڭ ئەزالىرى: تاڭ داچىڭ، باۋچاڭ، گىلو، سۇفىيدى، ياڭ زىبى، دىڭ يۈمى، جاڭ فەن، ئورۇلتۇ.

(بېشى 66-بەتتە)

ئۆتۈپ كېتىدۇ، سىلىمۇ قىيىنىلىپ قالمىسىلا» دەپ نەۋرەمنى ئېلىپ قالدى. دېمىسىمۇ راست، ماشىنا بىلەن يۈرگەندىمۇ ئۈچ كۈنلۈك يول ئەمەسمۇ. شۇڭا بۇ سەپەر ئۆزەم يالغۇز يولغا چىقتىم. شۇ بالىنى بىر كۆرسەم يۈرىكىم بىر ياشىرىدۇ... — رۇقىيەم ئاچا جىم بولۇپ قالدى. كۆز چاناقلىرىغا تولغان ياش تامچىلىرى مەڭزىگە يېيىلىپ چۈشتى... مەن رۇقىيەم ئاچىدىن ئوغلىنىڭ نىمە سەۋەپتىن قولغا ئېلىنىپ كەتكەنلىكىنى سورىدىم. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ قەلبى جاراھىتىنى يەنە كوچىلاشقا پېتىنالمىدىم. ئۇنىڭ ئوغلى قولغا ئېلىنىپتۇ، دېمەك چوقۇم بىرەر جىنايەت ئۆتكۈزگەن. ئۇ جەمئىيەت ئۈچۈن جىنايەتچى، ئەمما ئانا ئۈچۈن يەنىلا پەرزەنت.

رۇقىيەم ئاچا ماشىنا ھەر قېتىم سىلكىنگەندە تىزىنىڭ ئۈستىدىكى بوخچىنى ئاۋايلاپ كۆتىرىۋالاتتى. بەلكىم بوخچا ئىچىدە ئوغلىغا ئېلىپ ماڭغان بىرەر ياخشى يېمەكلىك باردۇ؟ ئانا ئۇنىڭ ئېزىلىپ كېتىشىدىن، مىجىلىپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيدىغاندۇ؟... مەن ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قاراشقا باشلىدىم. ئۇ خىيالچان كۆزلىرىنى يىراققا تىككىنىچە سۈكۈت ئىچىدە ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ئوغلىنى كۆتىرىپ تالمىغان قوللىرى ئەمدى ئوغلىغا ئېلىپ ماڭغان بوخچىنى تۇتۇپ تۇراتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ قىياپىتى ماڭا ئىلاھى ئانا بۈۋى مەريەمنىڭ بەھەيۋەت ھەيكىلىنى ئەسلەتتى.

AltunOq

ئىلمىي فانتازىيىلىك ھېكايىلارغا ئەھمىيەت بېرەيلى

يۈسۈپ ھۈسەيىن

مەن «تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1984 - يىللىق 8 - سانىغا بېسىلغان يولداش ئابلەت مۇھەممەتنىڭ «ئابىدا ئۇچرىشىش» ناملىق ئىلمىي فانتازىيىلىك ھېكايىسىنى ۋە بۇ ھېكايىنى يېزىشتىكى ئۈگىنىش ئاساسلىرىنى ئوقۇغاندىن كېيىن، چوڭقۇر تەسىرلەندىم. مەن تەكرارلاپ يازمىسامۇ يولداش ئابلەت مۇھەممەت ھېكايىنى يېزىشتىكى ئۈگىنىش ئاساسلىرىنى بايان قىلىش بىلەن بىللە ئىلمىي فانتازىيىلىك ھېكايىلارنىڭ دەۋرىمىز ۋە كەلگۈسى ئۈچۈن بولىدىغان چوڭقۇر ئەھمىيىتىنى كۆرسەتكەن.

ئەگەر بىز دۇنياۋىي ئەدەبىياتنىڭ ئەڭ قەدىمقى نەمۇنىلىرىدىن، مەسىلەن: قەدىمقى يۇنانىنىڭ «ئىلئادا»، «ئودىسسا» داستانلىرى ۋە مەملىكىتىمىزنىڭ «تاغ - دەريالار قىسسىسى»، «غەرپكە ساياھەت» قاتارلىقلارنى ئېلىپ قارىساق ياكى كىلاسسىك داستانچىلىغىمىزنىڭ فانتازىيىلىك خۇسۇسىيەتلىرىگە قارىساق، ئادەم روھىي دۇنياسىنىڭ جاھاننامىسى بولغان بەدىئىي ئەدەبىيات ئەسەرلىرىنىڭ تۈپكى ئالاھىدىلىگى توغرىسىدىكى چۈشەنچىمىز تېخىمۇ چوڭقۇرلىشىدۇ.

ئەدەبىيات — تۇرمۇشنىڭ يازغۇچى مېڭىسىدىكى ئىنكاسىنىڭ مەھسۇلى دىسەكنىمىزدە، بۇ جۈملىدىكى «ئىنكاس» ئۇقۇمىغا تېخىمۇ دىققەت قىلىشىمىز لازىم. بۇ «ئىنكاس» تاشقى دۇنيانىڭ پاسسىپ ئىنكاسى بولۇپلا قالماستىن، تېخىمۇ مۇھىمى، ئادەمنىڭ ئالەمگە نىسبەتەن تەشەببۇسكار ئىنتىلىشلىرىنى ھەركەت كۈچى قىلغان ۋە ئىچىدىن تېشىغا تەپكۈچى ماھىيەتلىك كۈچتۇر.

شۇڭا، قەدىمقى دەۋرلەردىن تارتىپ ئوتتۇرا ئەسىرلەرگە قەدەر ئادىمزاتنىڭ گۈدەكلىك، يىگىتلىك دەۋردىكى تەبىئەتنى ئۆزگەرتىش ئىنتىلىشلىرىنى ئىپادە قىلغان فانتازىيىلىك ئەسەرلەر ماركس تىلى بىلەن ئېيتقاندا: «...يەنىلا بىر خىل نەمۇنە ۋە يەتكىلى بولمايدىغان ئۈلگە»① بولۇپ، مۇنداق قارىماققا، رېئاللىقتىن شۇنچە يىراق، ئەقىلغا سىغمايدىغاندەك كۆرۈنگىنى بىلەن، ماھىيەتتە، ئالەمدىكى بىر ماددىي مەخلۇق بولغان ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئېنېرگىيە ۋە ئالەمنىڭ سېھىرلىك قانۇنىيەتلىرىنىڭ ئىنكاسىدىن ئىبارەت. تېپىشماق پەيدا بولغان ئىكەن، ئۇنىڭ يېشىلىش يولى يوشۇرۇنغان بولىدۇ. ئەدەبىيات ئەنە شۇنداق ئالەم تېپىش-

① ماركس، «‹سىياسىي ئىقتىسات تەنقىدىگە دائىر› گە مۇقەددىمە» دىن ئېلىندى.

ماقلىرىنى يەشكۈچى ئادەم تەپەككۇر ھەركىتىنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى «ۋېنت» لىرىدىن بىرى. مەسىلەن: مەشھۇر مۇتەپەككۇرلەر، ئالىملارمۇ ئەڭ دەسلەپ بەدىئى تەسەۋۋۇر ئۇسۇلىنى ئۆگەنگەن. بىز ئەڭ ئۇلۇغ سىياسىئون ماركسنىڭ ياشلىقىدا شائىر ئىكەنلىكىنى، ئەڭ ئۇلۇغ فىزىك ئېينىشتېيىننىڭ ياش ۋاقتىدا شېئىر يازغانلىقىنى بىلىمىز. بۇنداق مىساللار ئىنتايىن نۇرغۇن.

ھەتتا ئادىمىزاتنىڭ نۇرغۇن رايونلارغا چېچىلغان توپلىرىنى بىر - بىرىدىن چېتىپ، ھەر بىر مىڭنى چىرماپ نەچچە مىڭ يىللارسېرى داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان دىنىنىڭ مۇقەددەس كىتاپلىرىنىڭ ھەممىسى نەزىم ۋە نەسىر يولى بىلەن يېزىلغان فانتازىيىلەردىن ئىبارەت.

ئادىمىزاتنىڭ ھازىرغىچە (مەدەنىيەت دەۋرىنى ھىساپ قىلىپ باشلىغاندا، تەخمىنەن 5 - 6 مىڭ يىللىق تارىخىدا) بولغان فانتازىيىلىك خىياللىرىنى تەدرىجى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇش جەريانىدا ئەدەبىيات ھامان ئۇلارنىڭ مىڭە ھۇجەيرىسىدە ئۇخلاپ ياتقان خىيال قۇشلىرىنى ئويغىتىپ، پەرۋاز قىلدۇرۇپ، يېڭىدىن - يېڭى چوققىلارغا جەلىپ قىلىپ كېلىۋەردى. شۇنىڭ بىلەن خەلقنىڭ ئەدەبىيات سەۋىيىسى شۇ خەلقنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسىنىڭ مۇھىم بىر كۆرسەتكۈچى بولۇپ كەلدى.

ھازىرقى دەۋرىمىز — پەن - تېخنىكا دەۋرى، ئەقىل - پاراسەت دەۋرى. بۇنداق دېگىنىمىز — ئىلگىرىكى بەدىئى خىيال دەۋرىدە ۋە ھېسسىي ئىنتىلىشلەر دەۋرىدە بارلىققا كەلگەن فانتازىيىلەرنى رېئاللىققا ئايلاندۇرۇش دەۋرى ۋە شۇنداقلا قەدىمقى زامان كىشىلىرى ئويلاشتۇرغان ئالەم بوشلۇقىدا ۋە ئادەمنىڭ مەنىۋى دۇنياسىدا پەرۋاز قىلىدىغان پەرىشتىلەرنىڭ ئورنىنى قانداق قىلىپ ئادىمىزات ئىگەللەش يوللىرىنى ئىلمىي رەۋىشتە ئېچىپ بېرىدىغان دەۋر. قەدىمقى فانتازىيىلەرنىڭ تۈپكى خۇسۇسىيىتى خۇراپىيلارچە ئىشىنىش بولسا، ھازىرقى فانتازىيىلەرنىڭ تۈپكى خۇسۇسىيىتى ئىلمىي ئىشەنچ ئاساسىغا قۇرۇلۇدۇ ياكى قەدىمقى فانتازىيىلەر ھېسسىي بىلىش ماتېرىياللىرىغا ئاساسلانسا، ھازىرقى فانتازىيىلەر ئەقلىي بىلىش ماتېرىياللىرىغا ئاساسلىنىدۇ.

شۇڭا ئىلمىي فانتازىيىدىكى ئوخشىتىش، جانلاندۇرۇش، مۇبالىغە قاتارلىق ئىستىلىستىك ئامىللار، خۇددى تەبىئى پەن تەجرىبىسىگە ئوخشاش، ئىلمىي بىلىشكە ئاساسلانغان تەسەۋۋۇر تەجرىبىسى بولۇشى كېرەك. مەلۇمكى، تەبىئى پەن تەجرىبىسىدە تەجرىبە قىلىنىۋاتقان بىرەر ماددىي باغلىنىش ھالقىسى سەل قاراش تۈپەيلىدىن غۇۋا ئۆتۈپ كەتسە، پۈتكۈل تەجرىبە نەتىجىسىز چىققانغا ئوخشاش، تەسەۋۋۇر تەجرىبىسىدىمۇ تىزىلىۋاتقان مەنزىرە تەسۋىرىدىن بىرەر مارجان چۈشۈپ قالسا، مىڭە ھۇجەيرىسىگە يوشۇرۇنغان نۇرغۇن مەنزىرە ئىپادە قىلىنمايدۇ. مەسىلەن ئالايلى: قەدىمقى يۇنان فانتازىيىسىنىڭ مەشھۇر نامايەندىسى «ئىلىئادا»، «ئودىسسا» داستانلىرىنىڭ ئاپتورى گومېر قارىغۇ ئىكەن. ئۇ نىمە ئۈچۈن كۆرەلمىگەن تاشقى دۇنيانى شۇنچە ئېنىق سۈرەتلەپ بېرەلىگەن؟ بۇ، ئۇنىڭ تەسەۋۋۇر ئىقتىدارىنىڭ، يەنى دىل كۆزىنىڭ ناھايىتى روشەنلىكىنىڭ نەتىجىسى.

- بۇ ئارىلىقتا مەن تۆۋەندىكى بىر مىسالنى قىستۇرۇپ ئۆتەي:

ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىنىپ نەشر قىلىنغان ئىلمىي فانتازىيىلىك ھىكايىلار توپلىمى

«خەۋپلىك ئۈچ بۇرجەك» ناملىق توپلامنىڭ ئىچىدە «$E = mc^2$» فورمۇلىسىنى ماۋزۇ قىلغان بىر ھىكايە بار. مەن بۇ ھىكايىنى قايتا - قايتا ئوقۇغاندىن كېيىن، بۇ يالغۇز ئىلمىي فانتازىيىلىك ھىكايىلا ئەمەس، بەلكى ھاياتنىڭ ئەڭ نازۇك، ئەڭ ئومۇمى قانۇنىيىتىنى، يوشۇرۇنغان ھەقىقەتنى ئېچىپ بەرگەن ھىكايە ئىكەنلىكىنى ھىس قىلغان ئىدىم. بۇ ھىكايە مەشھۇر فىزىكا ئالىمى ئېينىشتېيىن ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرىنى دەۋر قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئېنېرگىيىنى قانداق قىلىپ ماددىغا ئايلاندۇرۇش ئىزلىنىشلىرى جەريانىدا، ئاتوم بومبىسىنى ياساش ۋە ئۇنى «سامۇراي روھى» — ئادەم - ئادەمنى قول قىلىش روھى ئەۋج ئالغان ياپونىيىدىكى گۋاڭداۋغا تاشلاش سىرىنى ئېچىپ بەرگەن. شۇنىڭ بىلەن ماددا ئېنېرگىيىگە ئەبەدى ۋە چەكسىز پارچىلىنىش توپەيلى، ئادەملەرنىڭ ئىجتىمائىي ۋە مەنىۋىي پارچىلىنىش ھادىسىلىرىگە خاتىمە بېرىپ، چېچىلغان ئېنېرگىيىدىن يېڭى ماددىنى، يېڭى ئادەمنى يارىتىش مەسىلىسى ئىلگىرى سۈرۈلگەن. بۇ ئىلمىي فانتازىيە يالغۇز تېخنىكا ئىنقىلابىي ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى ئەقىل ئىنقىلابىي ئۈچۈنمۇ ئىنتايىن مۇھىم مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويغان.

دېمەك، كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەسكى، فانتازىيىلىك ھىكايە دېگەن ئۇقۇمنىڭ بېشىغا «ئىلمىي» سۆزىنىڭ سۈپەتلىگۈچى بولۇپ قويۇلۇشى ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. بۇ بىزگە فانتازىيىلىك ھىكايىلارنى يېزىشتىن بۇرۇن ھەم قەدىمقى زامان خۇراپاتلىرىنىڭ ئىچكى سىرىنى ئىزلىشىمىز ھەم ھازىرقى زامان ئىلمىي تېخنىكىسىنىڭ ئەڭ يېڭى مەلۇماتلىرىنى ئىگەللەشتە سەزگۈرلۈك بىلەن دىققەت قىلىشىمىز لازىملىقىنى چۈشەندۈرىدۇ.

×

ئەگەر ئىلمىي فانتازىيىلىك ھىكايىلار، پوۋېستلار، رومانلار، ھەتتا شېئىرلار ھەقىقەتەن مەلۇم ئىلمىي ئاساسقا قويۇلسا، ئۇنىڭ ئىلمىي ئەھمىيىتى ۋە ئىستېتىك قوزغىتىشى رېئاللىقىنى ئەكس ئەتتۈرگۈچى ھىكايە، پوۋېستلار، رومانلار ۋە شېئىرلارغا ئوخشاشلا قىممەتلىكتۇر.

نېمە ئۈچۈن؟

بىرىنچى، ھازىرقى دەۋرىمىزنىڭ يۈزلىنىشى پەن - تېخنىكا ئىنقىلابىي دەۋرى. بۇ ئومۇمى دۇنياۋىي يۈزلىنىش ئېقىمى، ئىلگىرى - كېيىن بولمىسۇن ھەممە ئادەملەرنىڭ دىققەت - ئېتىبارىنى جەلپ قىلغۇچى «ماگنىت». كىمكى ئىلىم - پەن ئىگەللىمىسە، ماگنىتقا تارتىلماي چۈشۈپ قېلىۋېرىدۇ. بۇنداق چۈشۈپ قېلىش — ھالاكەتتۇر. ئىلگىرىكى، قەدىمقى ۋە ئوتتۇرا ئەسىردىكى ئادەملەرنى جەلپ قىلىدىغان نەرسە مىستىك خىياللار ئىدى. ئۇ ئادەمزاتنىڭ ئىزلىنىش روھىنى مۇپتىلا قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنداق ئەسەرلەر سۆيۈپ ئوقۇلاتتى. يېقىنقى زاماندىن بۇيانقى سانائەت ئىنقىلابىي ۋە رەسمىي ماددىي مۇناسىۋەتلەر خىيالىي ئارزۇلارنى بىتچىت قىلىپ تاشلىدى. بۇ ھەقتە «كوممۇنىستلار خىتابنامىسى» دا ئېنىق بايان قىلىنغان. ئادەملەر بارغانسېرى ماددىي مۇناسىۋەتلەرگە كۆڭۈل بۆلىدىغان ماتېرىيالىستلاردىن بولۇشقا باشلىدى. ساقلىنىۋاتقان خىيالىي نەرسىلەرنىڭ ئۆزىمۇ يەنىلا پەقەت ماددىي مۇناسىۋەتلەرنىڭ ئاخىرى يېرتىلىپ كەتكەن پەردىسى رولىنى ئوينايدىغان بولدى. شۇڭا ھازىرقى زاماندا ماددىي كۈچ — ئەمگەك، خىزمەت ئىقتىدارى، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت

ئىقتىدارى زۆرۈر. بۇنىڭ ئۈچۈن، ئادەمدىن ئىبارەت بۇ ئورگانىك ماددىنىڭ جىسمانىي ۋە ئىجتىمائىي كۈچىنى تونۇتقۇچى ۋە جارىي قىلىش يولىنى كۆرسەتكۈچى كۈچ يەنىلا ئەقلىي كۈچ. ئەقلىي كۈچنىڭ ئەڭ كۈچلۈك ئامىلى — پەن - بىلىم، ھۈنەر ۋە سەنئەت.

دېمەك، ئىلمىي فانتازىيىلىك ھېكايىلار ھەم يازغۇچىنىڭ پەن - تېخنىكا بىلىملىرىنى ئۆگىنىش، ئۆزلەشتۈرۈش جەريانى بولىدۇ، ھەم ئۆزلەشتۈرگەنلىرىنى تەسەۋۋۇر تەجرىبىسىدە سىناش جەريانى بولىدۇ. ھەتتا شۇنداقمۇ بولۇشى مۇمكىنكى، سىز ئىلمىي فانتازىيىلىك ھېكايە يېزىۋېتىپ ياكى تەسەۋۋۇر تەجرىبىسى بىلەن شۇغۇللىنىۋېتىپ، تەسادىپىي ھالدا يېڭى بايقاشلارنىڭ ئۇچقۇنلىرىنى كۆرۈپ قېلىشىڭىز، مەلۇم ئىلمىي ئىشەنچىڭىز بولسا، شۇ ئۇچقۇننى تۇتۇپ، ئىزلىنىپ، يېڭى نەرسىلەرنى كەشپ قىلىپ، بىزدە كەمدىن - كەم تۇرغان تەبىئىي پەن خادىملىرىنىڭ بىرسىگە ئايلىنىپ كېتىشىڭىزمۇ مۇمكىن. «ئىلمىي تەتقىقات سەنئىتى» دېگەن كىتاپتا نۇرغۇن ئالىملارنىڭ، ئىنژېنېرلارنىڭ، بولۇپمۇ، مىكرو دۇنيا توغرىسىدا تەجرىبە قىلىۋېتىپ، بەزى مەسىلىلەرنى يېشەلمىگەندە، تەجرىبىنى تاشلاپ قويۇپ، جىمجىت ئولتۇرۇپ تەسەۋۋۇر قىلىۋېتىپ، بىردىن ئويلاپ يېتىپ، تەجرىبىدە سىناقتىن ئۆتكۈزۈپ ھەل قىلغانلىقى توغرىسىدا تۇرغۇن مىساللار يېزىلغان.

ئىككىنچى، بىزدە راستىنى ئېيتىش كېرەككى، شائىر، يازغۇچىلارنىڭ سانى ھەقىقەتەن نۇرغۇن. ئۇلار بىرەر تېما، بىرەر خىل مەزمۇن ئۈستىدە تالاش - تارتىش قىلىپ يازىدۇ، تەھرىرلەرنىڭ ئالدىغا ئوخشاش مەزمۇندىكى نۇرغۇن شېئىرلار، ھېكايىلار، ھەتتا پوۋېستلار توپلىنىپ كېتىدۇ. بۇ ھالنى ئاچچىقراق تىل بىلەن ئېيتقاندا، ئاسانراق ئەمگەككە كۆپرەك كىشىلەرنىڭ ئىنتىلىشى دېگەن ياخشىراق. ئىجادىيەت ۋە كەشپىيات ئىشىدا ئىمكانىيەتنىڭ بېرىچە، باشقىلارنىڭ دىققىتى چۈشمىگەن ساھەنى ئىزلەپ، ئۇنىڭدىن يېڭى نەتىجە يارىتىش كېرەك. تەبىئەتتە، جەمئىيەتتە ئادەملەرنىڭ ئېچىشىنى كۈتۈپ تۇرغان نەرسىلەر ئىنتايىن نۇرغۇن. خۇددى شەھەرلەرگە توپلىشىپ، قىستا - قىستاڭچىلىقتا ياشاۋاتقان ئادەملەر كەڭ ۋادىلارغا، داللارغا بېرىپ يېڭىدىن - يېڭى ماكان ياراتسا، يەر شارىنىڭ گۈللىنىشى تېخىمۇ تېز بولغانغا ئوخشاش، ئىلىم - پەنمۇ، تېخنىكىمۇ، ئەدەبىياتمۇ، سەنئەتمۇ شۇنداق ئازادە، بەختىيار ئەمگەك مەيدانىنى ئېچىپ بېرىدۇ.

بىزنىڭ ئەدەبىياتىمىزدا مانا شۇنداق ساھەلەرنىڭ بىرى دەل ئىلمىي فانتازىيىلىك ھېكايىلار، شېئىرلار بولۇپ تۇرۇپتۇ. بۇ ساھە دەرۋەقە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپ ساۋادىنى تەلەپ قىلمايدۇ. ئەلۋەتتە، ئۇنىڭغا مۇكەممەل ئالىي مەكتەپ ساۋادى، بولۇپمۇ، پەن - تېخنىكا يېڭىلىقلىرىنى ئۆزلۈكسىز ئۆگىنىدىغان ۋە ئۇ ھەقتە ئويلاپ، يىللاپ باش قاتۇرۇپ ئىزلىنىدىغان، رىيازەت چېكىشكە رازىلىق بىلەن قارايدىغان، ئېغىر ۋە مۇشەققەتلىك ئىشقا ئىنتىلىدىغان روھ — «پولات ۋىنت» زۆرۈر. مانا شۇنداق روھ ئىرادىنى، نېرۋىنى كۈچەيتىدۇ، ئادەمنى ھايات لەززىتىنى سۈرۈش ئىقتىدارىغا ئىگە قىلىدۇ ۋە ھەتتا «مۇھەببەت» نىڭ ھەسرەتلىرىدىن نالە قىلىپ يېزىشتىن قۇتۇلدۇرىدۇ. بۇ گەپ ھەرگىزمۇ ئىلمىي ئاساسى بولمىغان بەدىئىي ھاياجان ئەمەس. چوڭقۇر ۋە مۇشەققەتلىك تەپەككۇرغا چىدامىلىق بولۇش ئەينى چاغدا نېرۋىنىمۇ چېنىقتۇرىدۇ. ئالەم ۋە ئادەم سىرلىرى ئىچىگە پولات ۋىنتتەك پېتىش روھى ھەم ھاياتنىڭ نۇرغۇن ئىچكى قانۇنىيەتلىرىنى، ھەم چېنىقىشنىڭ يولىنى ئېچىپ بېرىدۇ.

ئىلمىي فانتازىيىلىك ھېكايىلارنى يېزىش ئۈچۈن، ئىنچىكە كۆزىتىش، ئەتراپلىق ئۆگىنىش ۋە شۇ ئاساستا خىيالىي تەسەۋۋۇرلارغا باي بولۇش، قارىماققا ئادەمنى خىيالپەرەست قىلىپ قويىدىغاندەك كۆرۈنىدۇ. ئەمما مىڭە خىيال بىلەن جانلىنىدۇ، چۈنكى خىيال مىڭە ھەركىتىدۇر. بىزگە مەلۇمكى، ھەركەت ــ ئېنېرگىيە. بۇ سىزنىڭ ھاياتتا تېخىمۇ چوڭقۇر، ئەتراپلىق ھەركەت قىلىشىڭىزنىڭ ئىچكى ھەركەتكىلەندۈرگۈچىسى بولىدۇ. كىمكى ئاز ئويلىسا ئۇنىڭ ھەركىتىمۇ ئاز بولىدۇ.

ئاخىرىدا مەن ئېينىشتېيىننىڭ «$E = mc^2$» فورمۇلىسىنى تەقدىم قىلىمەن. E ــ ئېنېرگىيە. m ــ ماددا. c^2 ــ زامان ۋە ماكاننىڭ نۇر تېزلىكىدە ئۆزگىرىشى دىگەنلىك بولۇپ، ئېنېرگىيە دىمەك، ماددىنىڭ زامان، ماكان بويىچە نۇر تېزلىكىدە ئۆزگىرىشى دىمەكتۇر. ماركس: «زامان ئادىمىزات تەرەققى قىلىشىنىڭ ماكانىدۇر» دىگەن ئىدى. بۇ گەپنىڭ مەنىسى قانچە تېز ھەركەت قىلغان ئادەمنىڭ ئالدىدىن ئۆتكۈزۈدىغان ماكانى شۇنچە كۆپ بولىدۇ، جۇغلانغان بىلىمىمۇ شۇنچە كۆپ بولىدۇ، يەنى ماددا قانچە تېز ھەركەت قىلسا، ئۇنىڭ ئېنېرگىيىسىمۇ شۇنچە كۆپ بولىدۇ، دىگەنلىك. دىمەك، ئىلمىي فانتازىيىلىك ھېكايىلارنى يېزىش ۋە ئوقۇش تەسەۋۋۇر ھەركىتىنى تېزلىتىدۇ ۋە چوڭقۇرلاشتۇرىدۇ.

باھاردا تاڭ شامىلى ئۇرغۇراپ ئۇرسا، تومەنمىڭ چېچەكلەر ئېچىلغاندەك، كەلگۈسى توغرىسىدىكى خىياللارمۇ مىڭىدىكى بېھساپ ھۈجەيرە چېچەكلىرىنى ئاچىدۇ، ئادەم مىڭىسىدىكى سىرلارنى يېيىپ تۇرغۇچى يوپۇرماقلارنىمۇ چېكىدۇ.

(بېشى 81 - بەتتە)

مىننەتدارمەن. مېنى ۋاقتىدا سەگىتىپ قويغىنىڭىزغا رەھمەت. رەھىمە يالغۇز قالغان ئىدى، مەن قايتاي...

ــ ماۋۇ كېيىنكىز جايىدا! ــ دىدى دىلخۇمار خوشال كۈلۈپ، ــ قايتىپ كەتكىنىڭىز دۇرۇست. مەنمۇ دوستلىرىم بىلەن بىر دەمدىن كېيىنلا قايتىمەن.

ــ راست دىلخۇمار، تېخىچىلا سورىماپتىمەن، قەيەرگە چۈشتۈڭلار؟

ــ «تيانشان» مېھمانخانىسىغا.

ــ بىزنىڭ ئۆيگە قاچان بارىسىز؟

ــ ئەتە يا ئۆگۈن بارىمەن. رەخمەگە مەندىن سالام ئېيتىڭ.

ــ ماقۇل، سالام ئېيتىمەن. بەلكىم بۈگۈن ئۇ سىزنىڭ كەلگىنىڭىزنى ئاڭلىسا ئەتە ئۆزىمۇ ئىزلەپ بېرىشى مۇمكىن.

ــ بولىدى، ئاۋارە بولماڭ. مەن ئۆزەم بارىمەن، خەير - خوش!

شاۋكەت ئالدىراپ سىرتقا ماڭدى. ئۇ، زىياۋىدىننىڭ چاقىرىۋاتقىنىنى ئاڭلىدى، لېكىن كەينىگە قاراپمۇ قويمىدى. سىرتنىڭ ساپ ھاۋاسى ئۇنىڭ غەمكىن كۆڭلىگە ھوزۇر بېغىشلىدى. ئۇ يېنىك نەپەس ئېلىپ، ئۆيىگە تەرەپكە قاراپ تېز - تېز مېڭىپ كەتتى...

AltunOq

شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇر

ۋە ئۇنىڭ ئىنقىلاۋىي ھاياتى توغرىسىدا بىر ئاز پىكىر

خېۋىر تۆمۈر

«تارىم» ژۇرنىلىنىڭ 1984 - يىللىق 12 - سانىدا مەھمۇت ئەكبەر ۋە ئىسمايىل تۆمۈر يولداشلار ۋەتەنپەرۋەر ئىنقىلاۋىي شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ كىشىلەر قەلبىدە ساقلىنىپ كەلگەن، تېخى جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشەلمىگەن «مۇزلىدى»، «قىزىدى» ناملىق ئىككى پارچە شېئىرىنى ئېلان قىلدى.

ئاپتورلار بۇ ئىككى پارچە شېئىرنى ئېلان قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، شائىرنىڭ ھاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى توغرىسىدا قىسقىغىنە سۆز قىستۇرۇشنى لايىق كۆرۈپ، «شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئىتى» نىڭ 1979 - يىللىق 12 - سانىغا بېسىلغان ماقالا ۋە يولداش مۆمىن سەيپىرىنىڭ بىر ئىلمىي ماقالىسىدا ئابدۇخالىق ئۇيغۇر «1904 - يىلى تۇرپان باغرى يېزىسىدا دۇنياغا كەلگەن» دەپ يېزىلغان ئۇچۇر بىلەن «بۇلاق» مەجمۇئەسىنىڭ 1981 - يىل 2 - سانىغا بېسىلغان «شائىر 1896 - يىلى تۇغۇلغان ئىدى» دېگەن ئۇچۇرنى رەت قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ شائىرنىڭ يۇرتىدا ئېلىپ بارغان ئىجتىمائىي تەكشۈرۈش ۋە شائىرنىڭ ھايات ۋاقتىدىكى يېقىن ساۋاقداشلىرى ھەم ئۇرۇق - تۇققانلىرىدىن ئۇقۇشۇش ئارقىلىق شائىرنىڭ 1900 - يىلى تۇرپان يېڭىشەھەردە سودىگەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەنلىكىنى ئېنىقلاپ چىققانلىقىنى، شۇنىڭدەك شائىرنىڭ جاللات شېڭ شىسەي تەرىپىدىن پاجىئەلىك ھالدا چېپىپ تاشلانغان ۋاقتى 1932 - يىلى 3 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئىكەنلىكىنى، ئۇ چاغدا شائىر ئەمدىلا 32 ياشقا تولغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويغان.

ئاپتورلار ماقالىسىنىڭ ئاخىرىدا شائىرنىڭ ئىككى پارچە شېئىرىنى كىتابخانلارغا تەقدىم قىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن شائىر ھەققىدىكى بەزى يۈزەكى تەھلىللىرىمىزنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئۆتتۇق، يولداشلارنىڭ ناتوغرا جايلىرىغا پىكىر بېرىشلىرىنى سەمىمىي ئۈمىت قىلىمىز، دېگەن ئىدى.

مەن بۇ ئىككى شېئىرنىڭ ئېلان قىلىنغانلىقىغا چەكسىز خۇش بولدۇم. ئاپتورلارنىڭ ھىممىتىگە، بولۇپمۇ شائىرنىڭ تۇغۇلغان يىلىنى 1900 - يىلغا مۇقىملاشتۇرغانلىقىغا رەھمەت ئېيتقۇم كەلدى، بىراق شۇنىڭچە ئەجىر قىلغان ئاپتورلارنىڭ شائىرنىڭ ئۆلگەن يىلىغا كەلگەندە يەنە بىر خاتالىققا يول قويغانلىقىغا ئەپسۇسلانماي تۇرالمىدىم. شۇڭا بۇ مەسىلىدە ۋە باشقا بىرقانچە ئىشلار توغرىسىدا تۈزىتىش پىكىرلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويماقچى بولدۇم.

1. شائىرنىڭ ئۆلۈمى توغرىسىدا

شائىرنىڭ جاللات شىڭ شىسەي تەرىپىدىن چېپىپ ئۆلتۈرۈلگەن ۋاقتى 1932 - يىل 3 - ئاي بولماستىن، بەلكى 1933 - يىلى (مىنگونىڭ 22 - يىلى) 3 - ئاي.

بۇ ۋاقىتنىڭ توغرىلىغىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى پاكىتلارنى كۆرسىتىمىز:

(1) قۇمۇل دېخانلار قوزغىلىڭى 1931 - يىلى 3 - ئاينىڭ 11 - كۈنى قوزغالدى، بۇ ئۇرۇش قۇمۇل تاغلىرىدا بىر يىل 9 ئاي داۋام قىلدى. جىن شۇرېن ھۆكۈمىتى بىر يېرىم يىل ئىچىدە 6 قېتىم قوماندان يۆتكىدى. بۇ قوماندانلارنىڭ ئالتىنچىسى ــ ئەڭ ئاخىرقىسى، شىڭ شىسەي بولۇپ، ئۇ 1932 - يىلى 7 - ئايلاردا شەرقىي يولنىڭ باش قوماندان (زۇڭزىخۇي) لىقىغا كۆتۈرۈلدى. بۇ چاغدا ما جۇڭيىڭ گەنسۇغا قايتىپ كەتكەن. قۇمۇل قوزغىلاڭچىلىرى شەرقىي تاغ ۋە غەربىي تاغ دەپ چوڭ ئىككى بۆلەككە بۆلۈنۈپ تۇرغان ئىدى. بىردىنلا سەككىز مىڭ كىشىلىك زور قوشۇنغا ئىگە بولغان شىڭ شىسەي قۇمۇل قوزغىلاڭچىلىرىنى ئىككى بۆلەككە ئايرىپ تۇرۇپ يوقىتىش پىلانى تۈزەيدۇ. ئۇنىڭ بىرىنچى پىلانى «يازلىق ھۇجۇم» دەپ ئاتىلىپ، 1932 - يىلى 9 - ، 10 - ئايلاردا باشلىنىدۇ. بۇ ھۇجۇم ئاساسەن شەرقىي تاققا قارىتىلىپ، يولۋاس باشچىلىغىدىكى قوزغىلاڭچىلارنى چېكىندۈرۈپ، باغراش ئارقىلىق گەنسۇ چېگرىسىغا كېتىشكە مەجبۇر قىلىدۇ. ئىككىنچى ئۇرۇش پىلانى «قىشلىق ھۇجۇم» دەپ ئاتىلىپ، 1932 - يىلى 12 - ئايدا باشلىنىدۇ. بۇ ھۇجۇم ئاساسەن غەربىي تاققا قارىتىلغان بولۇپ، خوجىنىياز ھاجى باشچىلىغىدىكى قوزغىلاڭچىلارنى چېكىندۈرۈپ، قارلىق تاغ ئارقىلىق تاشقى موڭغۇلىيە چېگرىسى تەرەپكە ئۆتكۈزۈۋېتىدۇ.

(2) تۇرپان قوزغىلىڭى 1932 - يىلى 12 ئاينىڭ 27 - كۈنى يەنى خوجىنىياز ھاجى باشچىلىغىدىكى قوزغىلاڭچىلاردىن ما شىمىڭ، تۇرسۇن، تۆمۈر بوتۇڭ قاتارلىقلار 40 - 50 تەك ئادەم بىلەن چاچراپ چىقىپ، پىچانغا ھۇجۇم قىلىش بىلەن باشلىنىدۇ. 1933 - يىلى 1 - ئاي ئىچىدە تۇرپان، توخسۇنلاردا ئارقىمۇ - ئارقا قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلۈپ، قاراشەھەر - كورلىغىچە كېڭىيىدۇ، شۇنىڭ بىلەن تۇرپان رايونى پۈتۈنلەي قوزغىلاڭ رايونىغا ئايلىنىدۇ. بۇ قوزغىلاڭنى باستۇرۇش ئۈچۈن، جىن شۇرېن ھۆكۈمىتى ئۇرۇمچى ۋە گۇچۇڭدىن ئىلگىرى - ئاخىرى بولۇپ ئۈچ قېتىم جازا قوشۇنى ئەۋەتكەن بولسىمۇ، بۇلارنىڭ ھەممىسى قوزغىلاڭچىلار تەرىپىدىن تارمار كەلتۈرۈلىدۇ. مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا جىن شۇرېن ھۆكۈمىتى تۇرپان قوزغىلىڭىنى باستۇرۇپ، بۇ رايوننى تىنچلاندۇرۇش ئۈچۈن، قۇمۇلدىكى شىڭ شىسەينى قايتۇرۇپ كېلىشكە مەجبۇر بولىدۇ.

بۇ چاغدا تۇرپان قوزغىلاڭچىلىرى بىرىنچى قەدەمدە شاپتۇللۇقتا تۇنجى قېتىم غەلىبىلىك جەڭ قىلىپ، ئىككىنچى قەدەمدە تۇرپان يېڭىشەھەرنى ئىشغال قىلغان؛ ئۇرۇمچىدىن كەلگەن جازا قوشۇنى «شى دالىيەن» نى تارمار كەلتۈرۈپ، تۇرپان كونىشەھەرگە ھۇجۇم باشلاپ، مالۇيجاڭ (ماداخەنزە) نى تەسلىم قىلغان. ئۈچىنچى قەدەمدە تەشكىللىنىپ پىچانغا ھۇجۇم باشلىغان ئىدى. پىچان ئۇرۇشى باشلىنىپ 12 كۈن بولغاندا قۇمۇل تەرەپتىن شىڭ شىسەي - نىڭ كۈچلۈك قوشۇنلىرى يېتىپ چىقىپ ئۇرۇشقا قاتنىشىدۇ. نەتىجىدە، تۇرپان قوزغىلاڭچىلىرى

ۋاقىتلىق چېكىنىپ لۈكچۈنگە توپلىنىدۇ. مەسلىھەت بويىچە: ما شىمىڭ بىلەن مەھەممۇت سىجاڭ ئىككىسى قوشۇنلارنى باشلاپ، ۋاقىتلىق قاراشەھەرگە چېكىنىش؛ مەخسۇت مۇھىتى پولات تۆمۈرجاڭنىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن قۇمۇلغا بېرىپ، خوجىنىياز ھاجىنى تەكلىپ قىلىپ چىقىش قارارىغا كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن تۇرپان شەھىرى قايتىدىن ھۆكۈمەت چېرىكلىرىنىڭ قولىغا ئۆتىدۇ. شىڭ شىسەي 1933 - يىلى 3 - ئايدا تۇرپاندا ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، تۆمۈر جىساھاجى قاتارلىق 17 كىشىنى چېپىپ ئۆلتۈرىدۇ. توخسۇندا يەنە ئۈچ كۈن چاپ - چاپ قىلىپ، 680 دىن ئارتۇق ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ، ئاندىن ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېتىدۇ. ئۇ ئۈرۈمچى ئۆلانبايىدا قوماندانلىق شتابى قۇرۇپ، پۇرسەت كۈتۈپ ياتىدۇ ۋە شۇ يىلى (1933) 4 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئۈرۈمچىدە بولغان «12 - ئاپرېل» سىياسىي ئۆزگىرىشىنىڭ مېۋىسىگە ئىگە بولۇۋېلىپ، ئۆزىنى «دۇبەن» دەپ ئېلان قىلىدۇ.

دېمەك، يۇقۇرقى تارىخىي پاكىتلار ئىنقىلاۋىي شائىر ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ جاللات شىڭ شىسەي تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن ۋاقتى 1933 - يىلى 3 - ئاينىڭ 13 - كۈنى ئىكەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. ئەگەر بىز شائىرنىڭ قۇربان بولغان ۋاقتىنى «1932 - يىلى ئىدى» دېيىدىغان پىكىرگە قوشۇلىدىغان بولساق، ئۇ چاغدا 1933 - يىلدىكى نۇرغۇن تارىخىي ۋەقەلەرنى، ھەتتا «12 - ئاپرېل» سىياسىي ئۆزگىرىشىنىمۇ بىر يىل ئالدىغا سۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. ئۇ ھالدا ۋاقىت مەسىلىسىدە نۇرغۇن قالايمىقانچىلىقلار كېلىپ چىقىشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن شائىرنىڭ ئۆلگەن ۋاقتىنى 1933 - يىلى 3 - ئاينىڭ 13 - كۈنى دېسەك توغرا بولىدۇ. بۇ ۋاقىت خەنزۇچە ۋە ئۇيغۇرچە يېزىلغان تارىخىي مەنبەلەرنىڭ ھەممىسىگە ئۇيغۇن.

2 · 17 كىشىلىك قوزغىلاڭ ھەيئىتى (تەشكىلاتى) توغرىسىدا

ئابدۇخالىق ئۇيغۇر باشچىلىقىدىكى 17 كىشىلىك قوزغىلاڭچىلار گۇرۇپپىسى (ھەيئىتى) زادى قانداق مەسىلە؟ بۇ جاللات شىڭ شىسەي تەرىپىدىن بىر قېتىمدا ئۆلتۈرۈلگەن 17 كىشىگە قارىتىلغان گەپمۇ؟ ئۇنداق بولمىسا بۇ سان نەدىن كېلىپ چىققان؟

ئىگىلىشىمىزچە، تۇرپان دىخانلار قوزغىلىڭىغا ئالاقىدار ئىككى تەشكىلاتنىڭ ئىسمى ئاتىلىپ كەلمەكتە. بەزى ئاپتورلار «قەلەمتۇراچ» ناملىق ئالتە كىشىلىك تەشكىلات بار ئىدى دېسە، بەزى ئاپتورلار 17 كىشىلىك تەشكىلاتنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. «قەلەمتۇراچ» تەشكىلاتىدا مەخسۇت مۇھىتى، ھەيدەر ئەپەندى، بۇرھان شەھىدى، يۇنۇسبېك، تاھىر بەگلەرنىڭ ئىسمى تىلغا ئېلىنىدۇ. «17 كىشىلىك تەشكىلات» تا ئابدۇخالىق ئۇيغۇر باشچىلىقىدا دىگەندىن باشقا يەنە كىشىلەرنىڭ بارلىقى تىلغا ئېلىنمايدۇ. بۇنىڭدا شىڭ شىسەي تەرىپىدىن بىر قېتىمدا چېپىپ ئۆلتۈرۈلگەن 17 كىشى دەل شۇ «17 كىشىلىك تەشكىلات» بولۇپ قالامدۇ؟ لېكىن تۇرپان قوزغىلىڭىنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىدىن قارىغاندا، مەۋسۇل مۇھىتى، مەخسۇت مۇھىتى، مەھمۇت مۇھىتى (سىجاڭ)، ھەمدۇللائەلەم ئاخۇنۇم، ئىمىن ھاجى، ئابلاداموللا، ھسامىدىن زىپەر، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر، نەممەت خەلىپەت، سەممەت ھاجى، پولات تۆمۈرجاڭ، نىياز تۆمۈرجاڭ، ئىبىراھىم تۆمۈرجاڭ، ئابدۇسەمى زىخۇي، غوپۇر تۆمۈرجاڭ قاتارلىق

كىشىلەرنىڭ كۆرۈنەرلىك رول ئويناپ، ئىنقىلاپ يولىدا ئۆز ھاياتىنى قۇربان قىلغانلىقى ھەممىگە ئايان. «17 كىشىلىك تەشكىلات» دېگىنى مۇشۇ كىشىلەرنى كۆزدە تۇتامدۇ ياكى ئاستانا قوزغىلىڭى كۆتۈرۈلگەندە قوزغىلاڭچىلارغا «تۇرپان يېڭىشەرگە ھۇجۇم قىلىشقا كېلىڭلار، بىز شەھەر ئىچىدىن ماسلىشىمىز» دەپ خەت ئەۋەتكەن ھېسامىدىن زىپەر ۋە ئابدۇخالىق ئۇيغۇر قاتارلىقلار شۇ ۋاقىتتا شەھەر ئىچىدە 17 كىشىلىك ھەيئەت بولۇپ شەكىللەنگەنمۇ؟ بۇ جەھەتلەرنى ئەلۋەتتە تەتقىق قىلىش كېرەك.

يىغىپ ئېيتقاندا، شىڭ شىسەي تەرىپىدىن بىر قېتىمدا ئۆلتۈرۈلگەن 17 كىشى ھېچۋاقىتتا «17 كىشىلىك ھەيئەت» ئەمەس. بۇ 17 كىشى ئىچىدە ئابدۇخالىق ئۇيغۇر بىلەن تۆمۈر جىساھاجىدىن باشقا نەمتۇل، ئاۋۇت، ئاقشۇ تۇنگان، نىياز چوقۇر دېگەن كىشىلەرمۇ بار. يەنە شۇ كۈنى نىمە ئۈچۈندۇر ئاستانىدىن تۇرپان بازىرىغا كىرىپ قالغان ئاستانا چوقان مەھەللىلىك دىنىي مەكتەپ موللىسى پولات قارى ئىسىملىك كىشى ئېشەكلىك كېتىۋاتقاندا، جاللات چېرىكلەر بۇ ئادەمنىمۇ تۇتۇۋېلىپ، شۇ كۈنى ئۆلتۈرۈۋاتقان ئادەملەرنىڭ 17 - سى قىلىپ قوشۇپ ئۆلتۈرگەن. ئەمەلىيەتتە، بۇ ئادەم ھېچقانداق ئىشقا ئارىلاشمىغان ئادەم ئىدى. دېمەك، شۇ كۈنى ئۆلتۈرۈلگەن 17 كىشى ئىچىدە ئابدۇخالىق ئۇيغۇر بىلەن تۆمۈر جىساھاجىنىڭ تۇرپان قوزغىلىڭىدا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى تىللاردا داستان بولسىمۇ، ئۇنىدىن باشقا ئادەملەرنىڭ ئىسىملىكى، نىمە قىلغانلىقى توغرىسىدا كىشىلەرگە ئېنىق مەلۇمات بېرەلمەيدۇ.

ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ ئىجادىي ھاياتى ۋە ئىنقىلاۋىي پائالىيىتى ئۇنىڭ ئىنقىلاۋىيلىقىنى، ۋەتەنپەرۋەرلىكىنى يېتەرلىك ئىسپاتلاپ بەرگەندىن تاشقىرى، قىممەتلىك ياش ھاياتىنى ئىنقىلاپ يولىدا قۇربان بەرگەنلىكىنىڭ ئۆزىلا ئۇنىڭ ئىنقىلاپقا سادىق ئىكەنلىكىنى تولۇق گەۋدىلەندۈرۈپ بېرىدۇ. بىر ئادەمنىڭ ئىنقىلاۋىي بولغان - بولمىغانلىقىنى ئىسپاتلاشتا، مېنىڭچە، بۇنىڭدىن ئارتۇق مۇكەممەل پاكىت بولمىسا كېرەك. روشەنكى، 1933 - يىلىدىكى تۇرپان قوزغىلىڭىدا ھەمدۇللا ئەلەم ئاخۇنۇم، مەخسۇت مۇھىتى، مەھمۇت مۇھىتى (سىجاڭ) قاتارلىق رەھبەرلەر قوزغىلاڭ جەريانىدا قانچىلىك مۇھىم رول ئوينىغان بولسا، ئابدۇخالىق ئۇيغۇرمۇ ئۆزىنىڭ ئىجادىي ھاياتى ۋە ئىنقىلاۋىي پائالىيەتلىرى ئارقىلىق ئوخشاش رول ئوينىغان. بەلكى ئۇنىڭ تۇرپان خەلقىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ئىنقىلاۋىي روھىغا چوڭقۇر سىڭىپ قايىنام - جۇشقۇنلۇق دولقۇن ھاسىل قىلغان، قوزغىتىش، يېتەكچىلىك قىلىش رولىنى ئۆتىگەن ئىنقىلاۋىي شېئىرلىرىنىڭ قۇدرىتى ماھىيەت جەھەتتە ھەرقانداق قوراللىنىمۇ ئۈستۈن. مېنىڭچە، بۇ پاكىت ـــ ئۇ قانداقتۇر ھەيئەت تەشكىل قىلغان، يېتەكچىلىك قىلغان دېگەندەك سۆزلەردىن جىق ئارتۇق.

3. يارغولدا ئۇرۇمچىدىن كەلگەن جازا قوشۇنى «شىدالىيەن» نى يوقىتىش جېڭى توغرىسىدا

ئاپتورلار بۇ جەڭنى تەپسىلى بايان قىلىپ، ھېسامىدىن زىپەر 400 ئادەمنى تەشكىللەپ (بۇلاردا 20 - 30 تالدەك قارا مىلتىق بار ئىدى) شەھەرلىك تەرەپتىكى يولغا، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر 300 ئادەمنى تەشكىللەپ (بۇلاردا بىر تالمۇ قورال يوق) غەربىي

يولدىكى چاجاڭبى (چاجاڭ قىلىدىغان لەڭگەر) دىگەن يەرگە چىقىپ توساپ جەڭ قىلىپ، سوغاقتا توڭلاپ كەلگەن 250 چېرىكنىڭ ھەممىسىنى يوقىتىپ، قورال - ياراقتا ئىگە بولغانلىغىنى، ئاندىن شېھىتلىك تەرەپكە ئۆتۈپ، ئۇ يەرگە كەلگەن 250 دۈشمەننىمۇ تەلتۆكۈس يوقاتقانلىغىنى، يىغىپ ئېيتقاندا، 700 دىن ئارتۇق قوزغىلاڭچى ئاممە 500 كىشىلىك قوراللىق دۈشمەننى تەلتۆكۈس يوقاتقانلىغىنى ئىسپاتلايدۇ. مەسىلىنىڭ مۇنداق قويۇلۇشى قانچىلىك ماھىيەتكە ئىگە بولار؟!

بۇ مەسىلىنى چۈشىنىش ئۈچۈن، تۆۋەندىكى پاكىتلارغا نەزەر سالايلى:

(1) ئاستانا قوزغىلاڭچىلىرى قوزغىلاڭنى دەسلەپكى قەدەمدە تاياق - توقماق بىلەن باشلىغانلىغى ئېنىق. لېكىن بۇ قوزغىلاڭنى باستۇرۇش ئۈچۈن، تۇرپاندىن بىر لىيەن (يۈزدىن ئارتۇق) چېرىك چىققاندا، ئاستانىلىقلار بىرمۇنچە قوراللىق مەرگەنلەرنى توپلاپ تەييارلىق قىلدۇ. دۈشمەن چېرىكلىرى كەلگەندە ئۇلارنى ئاستانا كوچىسىغا سولۇۋېلىپ كوچىنىڭ ئىككى بېشىدىن پاۋان مىلتىقلىرى بىلەن ئېتىپ، ئوتتۇرىدىكىلەرنى چالما - كېسەك قىلىپ ئۇرۇپ يوقاتقاندىن كېيىن، 100 گە يېقىن قورال غەنىمەت ئالغان.

(2) ئاندىن قارا غوجا، لۈكچۈن، سىڭگىم، مۇرتۇق قوزغىلاڭچىلىرى بىلەن بىرلىكتە مىڭلىغان ئامما تۇرپان يېڭىشەھەرگە ھۇجۇم قىلىش ئۈچۈن كەلگەندە يوغان تېرەك ئارقىلىق كۆۋرۈكتىن چۈشكەن تەخمىنەن 500 (بەزىلەر 800 دەيدۇ) دەك دۈشمەن بىلەن شاپتوللۇقتا بىر كۈن قاتتىق سوقۇش قىلىپ، دۈشمەننىڭ تەڭدىن تولىسىنى يوقىتىدۇ ۋە 200 تالغا يېقىن قورال غەنىمەت ئالدۇ.

(3) ئاندىن قوزغىلاڭچىلار تۇرپان يېڭىشەھەرگە ھۇجۇم قىلىپ شەھەر ئىچىدىن ھىسامىدىن زىپەرنىڭ ماسلىشىشى بىلەن شەھەرنى ئىشغال قىلدۇ. ھىسامىدىن زىپەر شەھەر ئېچ ۋاقىتىدا ناھىيىلىك ھۆكۈمەتتىن شەھەر قوغداش خىزمىتىگە ياردەملىشىمىز دەپ 70 تال قورال ئېلىپ چىققان (بۇ باي ئېزىزنىڭ ئەسلىمىسىدە بايان قىلىنغان).

(4) شۇ كۈنلەردە بىر كېچىسى ئۈرۈمچىدىن ياردەمگە كەلگەن قوشۇننىڭ بىر دانە ئوق - دورا باسقان ماشىنىسى شەھەر ئىچىگە كىرىپ، ئويمان دەننىڭ ئالدىغا كەلگەندە قوزغىلاڭچىلار ماشىنا ئۈستىدىكى ئون نەچچە چېرىكنىڭ قوراللىرىنى تارتىۋالغان، ماشىنىدىكى ئوق - دورا، قول بومبىلىرىنى غەنىمەت ئالغان. دىمەك، بۇ پاكىتلاردىن تۇرپان قوزغىلاڭچىلىرى شۇ كۈنلەردە خېلى مىقداردا قورال - ياراقتا ئىگە بولغانلىغى ئىسپاتلىنىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئۈرۈمچىدىن كەلگەن 500 كىشىلىك جازا قوشۇنى شىدالىيەننى يارغولدا توساپ يوقىتىش جېڭى قىلىدۇ.

ئەمما ماقالا ئاپتورلىرى شىدالىيەن دەپ ئاتالغان 500 كىشىلىك جازا قوشۇنى 20 - 30 تالچە قارا مىلتىققا ئىگە، ئىككى يولغا بۆلۈنگەن 700 كىشى تەرىپىدىن «ئۇر كالتەك - سوق كالتەك» قىلىنىپلا يوقىتىلغان دەپ تونۇشتۇرۇدۇ. بۇنداق تونۇشتۇرغاندا، بىرىنچىدىن مەنتىق كەمدەك ھېس قىلىنسا، يەنە بىر تەرەپتىن تۇرپان قوزغىلىڭىغا يېتەكچىلىك قىلغانلاردىن: ھەمدۇللا ئەلەم، مەخسۇت مۇھىتى، مەھمۇت سىجاڭ، تۇرپان قىسىملىرىنىڭ باشلىغى ئابلا داموللا، پولات تۈەنجاڭ، سەمەت ھاجى، نىياز تۈەنجاڭ، ئىبراھىم تۈەنجاڭ، ئابدۇسەمەي زىخۇيلار ۋە باشقا لىيەنجاڭ، يىڭجاڭ بولغانلار نەگە كەتكەندۇ، دەيدىغان بىر ئۇقۇم پەيدا بولماي قالمايدۇ.

AltunOq

ئەمەلىيەتتە، يارغول - كەندىكتە بولغان بۇ جەڭگە يۇقۇردا ئىسمى زىكرى قىلىنغان سەركەردىلەر ھەر قايسىسى ئۆز ئادەملىرى بىلەن ئىشتىراك قىلغان، قوزغىلاڭچىلارنىڭ سانى نەچچە مىڭغا يەتكەن، قورالمۇ بار، تاياق - توقماق، ئارا - كەتمەن كۆتەرگەنلەرمۇ بار ئىدى.

بۇ، مۇندىن 51 يىل بۇرۇن بولغان ۋەقە. بۇ جەڭلەرگە بىۋاستە قاتناشقان زىيالىلاردىن ئەيسا نىياز، ئابلا پاسار قاتارلىقلار ھايات تۇرۇپتۇ. شۇنىڭدەك يۇرت ئىچىدە شۇ قېتىمقى قوزغىلاڭغا قاتناشقان پىشقەدەم دېھقانلارمۇ خېلى كۆپ. ھەتتا خوجىنىياز ھاجىدىن ئايرىلىپ كېلىپ پىچان شەھرىگە تۇنجى قېتىم ھۇجۇم قىلىپ، تۇرپان قوزغىلىڭىنىڭ كۆتىرىلىشىگە سەۋەپ بولغان تۆمۈر بوتۇڭنىڭ ھەمراسى تۇرسۇن ئاكا (بۇ يىل 80 نەچچە ياش) ئۇرۇمچى شىسەن كۆمۈركان رايونىدا بار. دېمەك، بۇ مەسىلىلەرنى ئەتراپلىق تەكشۇرۇپ كۆرۈشنىڭ ئىمكانىيەتلىرى بىزدە خېلى تولۇق.

ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ تۇغۇلغان ۋاقتى مەسىلىسىدە 1896 -، 1900 -، 1902 - يىلى دەيدىغان ئۈچ خىل يىلنامە بىزنىڭ گېزىت - ژورناللىرىمىزدا ئېلان قىلىنىدى. لېكىن شائىرنىڭ ئىنىسى ئابدۇساتتار ئاكا شائىرنى 1901 - يىلى تۇغۇلغان دەپ مەلۇمات بېرىدۇ. مۇنداق بولغاندا، بىز بۇ يىلنامىلەرنىڭ قايسى بىرىگە ئىشەنچ قىلىمىز، كەلگۈسى ئەۋلاتلىرىمىز قايسى رەقەمنى توتقا قىلىدۇ، بۇ ئەلۋەتتە سەگەكلىك بىلەن ئويلاشقا تېگىشلىك ئىش. مېنىڭچە، شائىرنىڭ تۇغۇلغان يىلى شائىرنىڭ ئىنىسى ئابدۇساتتار ئابدۇراخمان ئېيتقان يىل بولسا كېرەك. چۈنكى ئۇ، بىرىنچىدىن شائىرنىڭ ئۆز ئىنىسى؛ ئىككىنچىدىن، ئۇ ئېيتقان يىل شائىر ئۆلگەندە 32 ياش ئىدى دېگەن ھۆكۈمگە ئۇيغۇن كېلىدۇ.

قىسقىسى، ئابدۇخالىق ئۇيغۇرنىڭ شىڭ شىسەي تەرىپىدىن چېپىپ ئۆلتۈرگەن ۋاقتى مەسىلىسىدە ھېچقانداق ئىككىلەنمەستىنلا 1933 - يىلى 3 - ئاي دېگىنىمىز تارىخىي پاكىتلارغا ئۇيغۇن.

بىزنىڭ بەزى ئاپتورلىرىمىز ئۆزى ئىگەللىگەن ماتېرىياللارنى، بولۇپمۇ ئابدۇخالىق ئۇيغۇر توغرىسىدىكى ماتېرىياللارنى «مەن ئىگەللىدىم»، «نەشرگە مەن تەييارلىدىم» دەپ ئېلان قىلىشقا شۇنچىلىك ئالدىرايدۇكى، كىشىلەردىن قىزغىنىپ، يوشۇرۇپ ھېچكىمگە كۆرسەتمەستىن، پىكىرمۇ ئالماستىن ئېلان قىلىدۇ - دە، بەزەن كۈلكىلىك بولۇپ قالىدىغانلىقىنى سەزمەي قالىدۇ. مەسىلەن: «بۇلاق» نىڭ 1981 - يىللىق 2 - سانىدا ئېلان قىلىنغان «ئابدۇخالىق ئۇيغۇر شېئىرلىرىدىن تاللانمىلار» نى نەشرگە تەييارلىغۇچى ئاپتور ئىشەنچلىك كىرىش سۆزلەرنى يازغاندىن كېيىن، شائىرنىڭ شېئىرلىرىنى ئېلان قىلىپ «يەجۇجى - مەجۇجى» ناملىق شېئىرنىڭ ئاخىرىغا «1920 - يىل، تۇرپان» دەپ يازغان. بۇ شېئىردا شائىر مۇستەبىت ياڭ زېڭشىنىڭ زۇلۇم ئىستىبداتى ئۈستىدىن شىكايەت قىلىپ، ئاخىرى ئۇنىڭ فەن ياۋنەن تەرىپىدىن ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىگە ئۆزىنىڭ خۇشال بولۇپ ئىچ - قارنى ئېچىلغانلىقىنى بايان قىلىدۇ. ھالبۇكى، ياڭ زېڭشىنىڭ 1928 - يىلى 7 - ئاينىڭ 7 - كۈنى فەن ياۋنەن تەرىپىدىن ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن تۇرسا، شائىر «يەجۇجى - مەجۇجى» دېگەن شېئىرنى ياڭ زېڭشىنىڭ ئۆلۈشتىن 8 يىل ئىلگىرى يازغان بولامدۇ؟ بۇ كۈلكىلىك ئەمەسمۇ؟!

ئۆتكەندە بىزدە ئومۇمى يۈزلۈك «چىقىقنى ئەۋزەل» دەيدىغان بىر خىل چۈشەنچە بار ئىدى. لېكىن بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە ئىستىمالچىلارنىڭ سۈپەتكە بولغان تەلىۋى ئۆسمەكتە. بۇ ھازىرقى دەۋرىمىزنىڭ روھى بولۇپ، تەرەققىياتقا يۈزلىنىشىمىزنىڭ كونكرېت ئىپادىسى. شۇڭلاشقا ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرىدا ئەستايىدىل بولۇشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

بىزنىڭ ئەدىپلىرىمىز

ئاتاقلىق شائىر — تېيىپجان ئېلىيوپ

تېيىپجان ئېلىيوپ 1930 - يىلى 4 - ئاينىڭ 11 - كۈنى ئىلى ۋىلايىتىنىڭ قورغاس ناھىيىسىدە دۇنياغا كەلدى. 1938 - يىلدىن 1948 - يىلغىچە قورغاس ناھىيىسىدىكى باشلانغۇچ، تولۇقسىز ئوتتۇرا ۋە دىنىي مەكتەپلەردە ئوقۇدى. 1948 - يىلى 8 - ئايدىن 1950 - يىلغىچە غۇلجىدا «ئالغا گېزىتى» دە مۇھەررىرلىك قىلدى. 1950 - يىلدىن 1955 - يىلغىچە ئۆلكىلىك (ئاپتونوم رايونلۇق) مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت بۆلۈم باشلىقى، 1955 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈم ئەدەبىيات - سەنئەت باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى پارتىيە گۇرۇپپىسىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ باش كاتىپى، «شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئىتى» (ھازىرقى «تارىم») ژۇرنىلىنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولدى. 1979 - يىلى جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 3 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك قۇرۇلتىيىدا ۋە 1985 - يىلى جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 4 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك قۇرۇلتىيىدا جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، 1980 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ 4 - نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىدا بىرلەشمىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ۋە جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇپ سايلاندى. ئۇ 1961 - يىلى جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ كەسپىي يازغۇچىسى بولغاندىن بۇيان ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن ئىزچىل تۈردە شۇغۇللىنىپ كەلمەكتە.

تېيىپجان ئېلىيوپ شېئىرىيەتكە كىچىك چاغلىرىدىن باشلاپلا ئىشتىياق باغلىدى. دەسلەپتىكى چاغلاردا خەلق ناخشا - قوشاقلىرىنى ئۆگىنىش، يادلاش، مەكتەپ قويىنىغا كىرگەندىن كېيىن ئەدەبىيات دەرسلىكىنى، شۇ چاغلاردا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كىرگەن ئۇيغۇر ئۆزبېك تاتار ۋە قازاق تىلىدىكى ئەدەبىي كىتابلارنى ھەمدە «شىنجاڭ گېزىتى» بىلەن «ئىلى گېزىتى» دە ئېلان قىلىنغان شېئىر، ھېكايىلارنى قىزىقىپ ئوقۇش، ئۇيغۇر ۋە ئۆزبېك كلاسسىك ئەدەبىياتىنى ئۆگىنىشكە بېرىلىش كىچىك تېيىپجاننىڭ شېئىرىيەتكە بولغان مۇھەببىتىنى بارغانسېرى ئۇلغايتىۋەتتى. ئۇنىڭ شېئىرى ئىجادىيىتىگە كىرىشىشكە ئەڭ دەسلەپ ئۇيغۇر خەلق قوشاقلىرىدىن

تىلشۇنىسى، شائىر ل. مۇتەللىپ، ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر ۋە سوۋېت ئۇيغۇر شائىرى ئۆمەر مۇھەممەدى قاتارلىقلارنىڭ شېئىرلىرى، كېيىنرەك ناۋايى، پۇشكىن، ئاباي، ئابلاتوقاي، ماياكوۋسكى، خەممەت ئالىمجان، ئەي چىڭ قاتارلىق شائىرلارنىڭ شېئىرلىرى ئالاھىدە تەسىر كۆرسەتتى. ئۇ، 1945 - يىلدىن باشلاپ شېئىر يېزىشقا كىرىشتى. 1946 - يىلدىن ئېتىۋارەن شېئىرلىرى مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنىشقا باشلىدى. ئۇ، دەسلەپكى مەزگىللەردە شېئىرنى شېئىرلاردىن تەسىرلىنىش ئارقىلىق يازغان بولسا، بارا - بارا تۇرمۇشتىن ئالغان ھەقىقىي تەسىراتلىرىنى يېزىشقا كۆچتى.

تېيىپجان ئېلىيوپنىڭ ئازاتلىققا قەدەر يازغان شېئىرلىرىنىڭ ئاساسىي تېمىسى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنى، مۇتەئەسسىپلىكنى، خۇراپاتلىقنى، پانتۈركىزمنى پاش قىلىش، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى ۋە ئۇنىڭ غەلىبىسىنى، مىللەتلەرنىڭ ئازاتلىقى ھەم باراۋەرلىكىنى، شۇنداقلا جۇڭگو كومپارتىيىسى رەھبەرلىكىدىكى جۇڭگو ئىنقىلاۋىنى كۈيلەشتىن ئىبارەت بولدى. گەرچە ئۇ، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى دەۋرىدە ئىلغار كۈچلەرنىڭ تەسىرىدىكى بىر جەڭچى بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ بەزى ئەسەرلىرىدە قىسمەن ئاجىزلىقلارمۇ ئىپادىلىنىپ تۇراتتى.

ئۇ، ئازاتلىقنىڭ ھارپىسىدا، بولۇپمۇ ئازاتلىقتىن كېيىن، ئۆزلىكىدىن ئۆگىنىشنى كۈچەيتىپ ئەدەبىياتقا ئائىت نەزەرىيىۋى بىلىملەرنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، كەسپىي سەۋىيىسىنى ئۈزلۈكسىز ئاشۇردى، تۈرلۈك ئىجتىمائىي ھەركەتلەرنىڭ قاينىمىغا چۆكتى، دۆلىتىمىزنىڭ نۇرغۇنلىغان جايلىرىنى ئارىلاپ چىقتى، چاۋشيەن، سوۋېت ئىتتىپاقى، يۇگوسلاۋىيە، تۈركىيە قاتارلىق دۆلەتلەردە زىيارەتتە بولدى، 1963 - يىلدىن 1965 - يىلغىچە بېيجىڭدا مەركىزىي پارتىيە مەكتىۋىدە ئوقۇدى. بۇ ھال ئۇنىڭ نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، ئىجادىيىتىنى يۈكسەلدۈردى. لېكىن شائىر تۇرمۇش ۋە ئىجادىيەت يولىدا نۇرغۇنلىغان ئەگرى - توقايلىقلارغا دۇچ كېلىپ، ئۇزۇن يىل سول ئىدىيىنىڭ قاتمۇ - قات توسقۇنلىغا ۋە زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىدى.

ئۇ ئاتالمىش «يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇش» ھەركىتىدە ناھەق ھالدا كۈرەشكە ئېلىنىپ، تۆۋەنگە چۈشۈرۈلۈپ، 1959 - يىلدىن 1960 - يىلغىچە ئەمگەككە سېلىندى. 10 يىللىق ئىچكى مالىمانچىلىقتا رەھىمسىز زەربىگە ئۇچراپ، گۇچۇڭغا سۈرگۈن قىلىندى. 1973 - يىلى ئۇ دەسلەپكى قەدەمدە ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن سول ئىدىيىنىڭ ئاسارىتىدىن تولۇق قۇتۇلالمىدى. پەقەت پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنلا، يەنى 1979 - يىلىلا ئۇنىڭغا چاپلانغان بارلىق سىياسىي بەدناملار ئاغدۇرۇپ تاشلاندى. شۇنىڭ بىلەن شائىرنىڭ سەنئەت باھارىغا تەشنا قەلبى شېئىرىيەتنىڭ كەڭرى ئاسمىنىدا ئەركىن قانات قېقىشقا باشلىدى.

شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ ئىجادىيەت بىلەن 40 يىل شۇغۇللىنىپ، مىڭ پارچىگە يېقىن شېئىر يازدى. 1951 - يىلى «شەرق ناخشىسى»، 1955 - يىلى «تېچلىق ناخشىسى»، 1957 - يىلى «تۈگىمەس ناخشا»، 1963 - يىلى «ۋەتىنىمنى كۈيلەيمەن»، 1980 - يىلى «زەپمۇ چىرايلىق كەلدى باھار»، 1984 - يىلى «باھار ئىلھامى» ناملىق شېئىر توپلاملىرى نەشر قىلىندى. 1956 - يىلى «تېچلىق ناخشىسى» ناملىق شېئىرلار توپلىمى ۋە 1982 - يىلى «تېيىپجان شېئىرلىرىدىن تاللانما» خەنزۇ تىلىدا نەشر قىلىندى. خېلى كۆپ شېئىرلىرى ئېلىمىزدىكى باشقا قېرىنداش مىللەتلەر تىلىغىمۇ تەرجىمە قىلىنىپ بېسىلدى. بىر قىسىم شېئىرلىرى

فرانسۇزچە، تۈركچە، ئىنگلىزچە ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئايرىم رېسپۇبلىكىلىرىدىكى بىر قانچە مىللەتلەرنىڭ تىلىدا چەتئەللەردە ئېلان قىلىندى. بەزى چەتئەل گېزىت - ژۇرناللىرى ئۇنىڭ ئىجادىيەت ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى.

تېيىپجان ئېلىيوپ شېئىر ئىجادىيىتىدىن تاشقىرى ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى تەتقىقاتى بىلەنمۇ شۇغۇللاندى. گۇمنام، قەلەندەر قاتارلىق شائىرلار ئۈستىدە ئىزدىنىپ، ئۇلارنىڭ بىر قىسىم ئەسەرلىرىنى نەشرگە بەردى. 1981 - يىلى «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىدىن نەمۇنىلەر» دىن نەشر قىلىشقا قاتناشتى. ناۋايى غەزەللىرى (260 غەزەل ۋە ئۇنىڭ شەرھى) نى نەشر قىلدۇردى. ھازىر نىزارى داستانلىرىنى نەشرگە تەييارلاۋاتىدۇ. ئۇ يەنە باشقا يولداشلار بىلەن بىرلىكتە «ماۋجۇشى شېئىرلىرى» ۋە چۇي يۈەننىڭ «جۇدالىق زارى»ناملىق ئەسىرىنىڭ ئۇيغۇرچە تەرجىمە نۇسخىسىنى ئىشلەشكە قاتناشتى. ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتىگە ئائىت بىر قىسىم يۇقىرى سەۋىيىلىك ئوبزورلارنىمۇ يازدى. ئۇ ھازىر ھەم نەسرىي ھەم شېئىرىي ئامىللارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۆزگىچە بەدىئىي شەكىلگە ئىگە «ئەينەك» ناملىق ئەسىرى ئۈستىدىمۇ جىددىي ئىشلىمەكتە.

شائىر تېيىپجان ئېلىيوپ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرى ھەم ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب ياراتقان تالانتلىق شائىر بولۇپ، ئۇنىڭ «تۈگىمەس ناخشا»، «ۋەتەن ھەققىدە غەزەل»، «ۋالاقتەككۈرۈپنىڭ ئۆلۈمى» قاتارلىق نۇرغۇنلىغان ئۆلمەس شېئىرلىرى خەلقىمىز ئارىسىغا كەڭ تارقالغان. ئۇنىڭ شېئىرلىرى پىكىرىنىڭ يېڭى ھەم ئىجادىيلىغى، ھېسسىياتىنىڭ چىن ھەم قايناقلىغى، بەدىئىي تەسەۋۋۇرىنىڭ بايلىغى، تىلىنىڭ ئاممىباپ، راۋان، يۇمۇرلۇق، ئويناق، پىششىق ھەم ئوبرازچانلىغى، تۇرمۇش پۇرىقى ھەم مىللىي ئالاھىدىلىگىنىڭ قويۇقلۇغى بىلەن كىتابخانلارغا كۈچلۈك ئىستېتىك زوق بېغىشلايدۇ. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ بىر قىسىم شېئىرلىرى ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن مۇنەۋۋەر ئەدەبىي ئەسەرلەرنى مۇكاپاتلاش پائالىيەتلىرىدە 4 قېتىم 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، «مۇھەببەت لېرىكىلىرى» ناملىق سېكلى 1981 - يىلى مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئاز سانلىق مىللەتلەر يازغۇچىلىرىنىڭ مۇنەۋۋەر ئەسەرلىرىنى باھالاپ مۇكاپاتلاش پائالىيىتىدە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى، لېكىن شائىر ئۆزىنىڭ ئېلىمىزدە ئۇزۇن مەزگىل ھۆكۈم سۈرگەن سول ئىدىيىۋى ئېقىمنىڭ تەسىرى بىلەن بېسىمغا ئۇچراپ يازغان بەزى شېئىرلىرىنى كۆزدە تۇتۇپ: «ئىجادىي يولۇمدىكى خەلقنى رازى قىلالمايدىغان ئاشۇ ئىزلارنى ئويلىسام، كۆڭلۈم غەش بولىدۇ» دەيدۇ.

تېيىپجان ئېلىيوپ تالانتلىق ئەدىب بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە ئىقتىدارلىق مۇھەررىر ھەم ماھىر تەشكىلاتچى بولۇپ، كۆپ يىللاردىن بۇيان «شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئىتى» (ھازىرقى «تارىم») قاتارلىق ئەدەبىي ژۇرناللارنى تەسىس قىلىش، پەرۋىش قىلىش، ئىجادىيەت سېپىدىكى ياش كۈچلەرگە يار - يۆلەكتە بولۇش، ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر قوشۇنىنى تەربىيىلەش، كېڭەيتىش ھەم ئىتتىپاقلاشتۇرۇش قاتارلىق جەھەتلەردە جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈپ كەلمەكتە.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنى شائىرغا ئىدىيە ئازاتلىغى ۋە كۆڭۈل ئازادىلىگى بېغىشلىدى. شۇڭا ئۇنىڭ رىئاللىققا، سەنئەتكە سادىق بولۇش جۈرئىتى بارغانسېرى كۈچىيىشكە باشلىدى. بىز تالانتلىق شائىرىمىز ھەم ماھىر تەشكىلاتچىمىز تېيىپجان ئېلىيوپنىڭ ئىجادىيىتىگە تېخىمۇ زور مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمىز.

ئىقتىدارلىق يازغۇچى — زوردۇن سابىر

زوردۇن سابىر 1937 - يىلى غۇلجا شەھىرىنىڭ بايتوقاي يېزىسىدا دېخان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇ كىچىك چېغىدىلا ئاپىسى ئۆلۈپ كەتتى. دادىسى ساۋاتسىز ئادەم بولسىمۇ، بىلىمنى ھۆرمەت قىلاتتى، شۇڭا ئۆزى ھەرقانچە قىينالسىمۇ، بالىلىرىنى ئوقۇشقا دەۋەت قىلاتتى. زوردۇن دادىسىنىڭ تىرىشچانلىقى ۋە ھەر دەرىجىلىك پارتىيە، ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن يېزىدىن شەھەرگە كىرىپ ئوقۇپ، 1957 - يىلى ئەخمەتجان قاسىمى نامىدىكى ئىلى دارىلمۇئەللىمىنىنى پۈتتۈردى. 1964 - يىلىنىڭ ئاخىرلىرىغىچە لەنجۇدىكى غەربىي - شىمال مىللەتلەر ئىنىستىتۇتىدا ئوقۇدى ھەم ئىشلىدى. 1979 - يىلىغىچە غۇلجا شەھەرلىك 2 - ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. 1981 - يىلىغىچە شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدا مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىدى. 1981 - يىلى بېيجىڭدا جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەدەبىيات سېمىنارىيىسىدە بىر يىل ئوقۇدى. ئۇ شۇندىن بۇيان جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شۆبىسىدە كەسپىي يازغۇچى بولۇپ، ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن ئىزچىل تۈردە شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

زوردۇن سابىرنىڭ «ئاق ئۆرۈك» ناملىق شېئىرى 1961 - يىلى «تارىم» ژۇرنىلىدا تۇنجى قېتىم ئېلان قىلىنىپ، كىتابخانلار بىلەن يۈز كۆرۈشتى. ئۇ ھېكايە ئىجادىيىتى بىلەن ئاساسەن 1972 - يىلدىن باشلاپ شۇغۇللىنىشقا باشلىدى. شۇ يىلى ئۇنىڭ «تاغ كەينىگە ئۆتكىچە»، «گۆھەرنىڭ بەختى»، «دوستۇمنىڭ تارىخى»، «ئونىنچى سىنىپنى ئەمدى تۈگەتتىم»، «سەھەرچى» ناملىق ھېكايىلىرى «شىنجاڭ گېزىتى» بىلەن «ئىلى گېزىتى» دە ئارقا - ئارقىدىن ئېلان قىلىندى. شۇ يىلى ئۇ يەنە «ئاۋرال شاماللىرى» ناملىق رومانىنى يېزىشقا كىرىشتى. بۇ رومان 1981 - يىلى نەشردىن چىقتى. روماندا مەدھىيىلەنگەن ئادەملەر، ئوتتۇرىغا قويۇلغان غايە ھەم پىكىرلەر گەرچە ھازىر كونا نەرسىلەر بولۇپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ رومان يېزىلىرىمىز تارىخىنىڭ رېئال كۆرۈنۈشى سۈپىتىدە ھېلىمۇ مۇئەييەن بەدىئىي قىممەتكە ئىگە.

«ئاۋرال شاماللىرى» نى يېزىش جەريانى يازغۇچى زوردۇن سابىرنىڭ چېنىقىش ھەم ئۆسۈش جەريانى بولدى. بۇ جەريان ئۇنىڭ تۇرمۇش بىلەن ئەدەبىياتنى ۋە ئۇلارنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتىنى توغرا ھەم چوڭقۇر تونۇپ يېتىشىدە ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينىدى. شۇڭلاشقا ئۇ: «ناۋادا مەن ‹ئاۋرال شاماللىرى› نى يازمىغان بولسام، بۈگۈنكى كۈندە بىر قەدەر ياخشى باھاغا ئېرىشىۋاتقان ئەسەرلىرىمنىمۇ يازالمىغان بولاتتىم» دەيدۇ.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، يازغۇچى

AltunOq

زوردۇن سابىرنىڭ ئىجادىيىتى تېز يۈكسەلدى. ئۇ، 1978-يىلدىن 1981-يىلغىچە «قەرزدار»، «تۆھپە»، «دولان ياشلىرى»، «قوبۇلخانىدا» قاتارلىق ھېكايىلارنى يېزىپ، كىتابخانلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. يازغۇچى ئۆزىنىڭ بۇ ھېكايىلىرىدا پېرسوناژلارنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكىنى يارىتىشقا تىرىشىپ، مۇئەييەن نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. 1980-يىلى ئۇنىڭ ئاشۇ ھېكايىلىرى كىرگۈزۈلگەن «شەبنەم» ناملىق ھېكايىلار توپلىمى نەشر قىلىندى.

زوردۇن سابىر 1981-يىلدىن بۇيان ئۆزىنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتىدە بىرقەدەر يېڭى ھەم چوڭقۇر مەسىلىلەرنى يورۇتۇپ بېرىش يولىدا ئۈزلۈكسىز ئىزدىنىپ كەلمەكتە. ئۇنىڭ «ئىزدىنىش» ناملىق رومانى، «سۇبھى»، «خەيرلىك ئىش»، «ئارچا ياپرىقى»، «گۈلەمخان»، «ۋاپادار»، «باھار ھامان ئىللىق» ناملىق پوۋېستلىرى، «ساداقەت» ناملىق ھېكايىسى ۋە ياشلار نەشرىياتى يېقىندا نەشرگە بەرگەن «جىگدىلەر پىچىرلايدۇ» ناملىق توپلىمىغا كىرگۈزۈلگەن ئونغا يېقىن ھېكايىسى مانا شۇ يىللاردا يېزىلدى. ئۇ يېقىندا يەنە «سۇبھى» ناملىق پوۋېستى بىلەن «خوشنىلار» ناملىق ھېكايىسىنى سىنارىيىلەشتۈرۈپ، تيانشان كىنو ئىستۇدىيىسىگە تاپشۇردى.

زوردۇن سابىر ئۆزىنىڭ كېيىنكى يىللاردىكى ئىجادىي پائالىيىتىدە ھاياتتىن ئۈزلۈكسىز يېڭىلىق ئىزدىدى، پىكىرلىرىنى ئىمكانقەدەر چوڭقۇرلاشتۇردى ھەم پىششىقلىدى، بولۇپمۇ، پېرسوناژلارنىڭ ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيىتىنى، جۈملىدىن، روھىي دۇنياسىنى چوڭقۇر ئېچىپ بېرىشكە تىرىشتى. ئۇنىڭ «ئىزدىنىش» ناملىق رومانى بىلەن پوۋېست، ھېكايىلىرىدا يارىتىلغان بىر قىسىم پېرسوناژلار ئوبرازى ھازىرقى زامان ئۇيغۇر پىروزىسىنىڭ تەرەققىياتىغا مۇئەييەن ئىجابىي تەسىر كۆرسەتتى.

يازغۇچىنىڭ «دولان ياشلىرى» ناملىق ھېكايىسى 1979-يىلى ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە 1-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، 1981-يىلى مەملىكەتلىك ئازسانلىق مىللەتلەر يازغۇچىلىرىنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى باھالاش پائالىيىتىدە 1-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، «قوبۇلخانىدا» ناملىق ھېكايىسى 1981-يىلى ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئاز سانلىق مىللەت ئاپتورلىرىنىڭ 30 يىللىق ئەدەبىي ئەسەرلىرىنى باھالاش پائالىيىتىدە 2-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. «ئاۋرال شاماللىرى» ناملىق رومانىنىڭ بىر قىسمى، «سۇبھى»، «خەيرلىك ئىش» ناملىق پوۋېستلىرى ۋە نۇرغۇنلىغان ھېكايىلىرى خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىندى. ئۇنىڭ «ئىزدىنىش» ناملىق رومانىنى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، ھېكايە ۋە پوۋېستلار توپلىمىنى سىچۈەن مىللەتلەر نەشرىياتى خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىپ نەشرگە بەردى.

جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 4-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى زوردۇن سابىرنىڭ ئىجادىيىتىگە تېخىمۇ زور ئىلھام ۋە مەدەت بەردى. يازغۇچىنىڭ ئۆز ئىندىۋىدۇئاللىقىنى تولۇق جارى قىلدۇرالايدىغان ۋە يېتىلدۈرەلەيدىغان ھاۋا بىلەن تۇپراققا ئىگە بولۇشى ئۇنىڭ ئىجادىيىتىنىڭ كامالەتكە يېتىشىدە ھەل قىلغۇچ رول ئوينايدۇ. يازغۇچىنى دەۋر يېتىلدۈرىدۇ. جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ 4-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى سول ئىدىيىنىڭ توسقۇنلۇقىنى ئۈزۈل-كېسىل يىمىرىپ تاشلاپ، ئىجادىيەت ئەركىنلىكىگە كاپالەتلىك قىلىشنىڭ ئاساسىنى يارىتىپ بەردى. بىز ماھارەتلىك يازغۇچىمىز زوردۇن سابىرنىڭ بۇ خىل ئەركىنلىكتىن تولۇق پايدىلىنىپ، ئۆز ئالاھىدىلىكىنى تېخىمۇ ياخشى جارى قىلدۇرۇپ، خەلقىمىزگە تېخىمۇ ئېسىل بەدىئىي ئەسەرلەرنى تەقدىم قىلىشىغا تىلەكداشمىز.

ئانا

(ھېكايە)

دىلبەر قەييۇم

ئاھ... بالام، كۆز نۇرۇم، باغرىم، ... جان ئاناڭ سېنى يەنە بىر كۆرەلمەي ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىدىغان بولدى. خۇدا، شۇ ناتاۋان بەندەڭنىڭ ئىلتىجاسىنى قوبۇل كۆرۈپ، ئەزىز ئوغلۇم بىلەن دىدار كۆرۈشتۈرگەن بولساڭ ... ئاھ... بالام!... ئاناڭ سېنىڭ يولۇڭغا تەلمۈرمەكتە... قېنى سەن، يۈرەك پارەم!...

پامىر ئېتەكنى بويلاپ ماڭىدىغان ئوپالنىڭ يولىدا پىغانلىق نالىلەر قىلىپ، سەنتۈرۈلۈپ كېتىۋاتقان ياشانغان ئانا چوڭ يولدىن ھالقىپ، تاغ باغرىدىكى كىچىك چىغىر يولغا ئۆتۈشى بىلەنلا، ئالدىغا بىر مۆدۈردى-دە، تەڭپۇڭلىغىنى يوقىتىپ، ئېرىق بويىدىكى تەكشى ئۆسكەن يالپۇزلار ئۈستىگە گۈپپىدە يىقىلدى.

ئانا كۈچسىز بارماقلىرى بىلەن يۇمشاق يالپۇزلارنى قامالىغان ھالدا تەستە ئورنىدىن تۇردى. ئانىنىڭ بۇرنىغا يالپۇزنىڭ كۈچلۈك ھىدى ئۇرۇلدى بولغاي، ئۇنىڭ قىرىلىققا مۇناسىپ كەلمىگەن نۇرلۇق كۆزلىرى ئاستىدىكى ياپ-يېشىل يالپۇزلارغا تىكىلدى.

ئانا مۈكچەيگەن گەۋدىسىنى ئېگىپ، تىترىگەن قوللىرىدا يەنچىلگەن يالپۇز نوتىلىرىنى ئاستا سىلىدى. ئۇنىڭ ئېسىگە رەھمەتلىك يولدىشىنىڭ ھەر دائىم ئاڭلاشقا ئامراق ناخشىسى كەلدى:

«ئۆستەڭ بويىدا يالپۇز،
يالپۇزنىڭ شېخى يالغۇز؛
مېنى يالغۇز دېمىگىن،
ئاللا ئۆزىمۇ يالغۇز.»

دۇرۇس، ئادەملەر ھامان يالغۇز ئىكەن-دە، پانى ئالەمگە يالغۇز كېلىپ، باقىي ئالەمگىمۇ يالغۇز كېتىدىكەن. ئاخىر مەنمۇ يالغۇز قالدىمغۇ؟ — دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى-دە، ئېغىر بىر تىندى.

دەل شۇ ئاندا ئۇچۇرما بولغان بالىسىنى ئەگەشتۈرۈپ كەلگەن تۆمۈر تۇمشۇق ئېرىق بويىدىكى نان جىگدە شېخىغا قوندى ۋە بالىسىغا قانداقتۇ ئۆز تىلى بىلەن بىر نىمىلەرنى دەپ ۋىچىرلاپ، جىگدە تېنىنىڭ يېرىلىپ قوۋزاقلاشقان جايلىرىنى چوقۇلاشقا باشلىدى. ئانىسىنىڭ بۇ ھەركەتلىرىگە ھوشيارلىق بىلەن قاراپ ئولتۇرغان بالا قۇش

دەرھال ئۇنى دوراشقا باشلىدى.

«مەنىڭ ئاشۇ تۆمۈر تۇمشۇقچىلىق بولالىغاندىمەنمۇ؟ ئانىلىق قەرزىمنى ئادا قىلالىغاندىمەنمۇ؟ ئانىنىڭ بالا ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتى نېمە دېگەن ئېغىر-ھە!؟ شۇ تاپتا ئەگەر ئون-يىگىرمە ياش ئارقىغا يانالىسام ئىدىم، تۆمۈر تۇمشۇقنى ئۇستاز تۇتقان بولاتتىم. بىزدە: ‹ياش يۈزگە يەتمەيدۇ، يۈزگە يەتسە كۆزگە يەتمەيدۇ› دېگەن گەپ بار ئىدى. بەرھەق ئىكەن، مانا ھازىر كۆزگە يېتىۋاتىدۇ.»

قۇشلارنىڭ ھەركىتىنى جىمجىت كۆزىتىپ ئولتۇرغان ئانا ئۆزىنى خۇددى چۈش كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلدى-دە، چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى ۋە ئىككى قولىنى غەرپ تەرەپكە سوزۇپ، زەئىپ ئاۋازدا ئۈن قاتتى:

— بالام،... جېنىم بالام!... ئاناڭ ساڭا قەرزدار، ئاناڭ ئارماندا كېتىدىغان بولدى. ئاتاڭ ۋە ئاناڭ قىلالمىغان ئۇلۇغ ئىشلار ساڭا قالدى، — دەرمانسىزلانغان ئانا لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى غەرپ تامان سوزۇلۇپ ياتقان مۇقەددەس تاغلارغا چۈشكەندە، تاغنىڭ بارا-بارا يىراقلىشىشىغا ئەگىشىپ خىيال قۇشلىرى كىندىك قېنى تۆكۈلگەن بۈك-باراقسانلىق چىمەنزار ھويلىسىغا ئۇچۇپ كەتتى.

×

ئانىسىدىن كىچىك قالغان بۈۋى رابىيە ئاقكۆڭۈل، مۇلايىم، ئەمگەكچان ئاتىسىنىڭ كۆيۈنۈپ تەربىيىلىشى ئارقىسىدا ئەقىل-پاراسەتلىك، ئىشچان قىز بولۇپ ئۆستى.

ئۇنىڭ تەڭتۇشلىرىدىن ئۆزگە خاراكتېرى ئاتىسىنى ھەم خۇشال قىلاتتى، ھەم ھەيران قالدۇراتتى. ئۇ ئاتىسىنىڭ بىر قانچە قېتىم: «قىزىم، بويۇڭغا يېتىپ قالدىڭ، ئەمدى مولالامنىڭ ئالدىغا بېرىپ دەرس ئېلىشنى توختاتساڭ ياخشى بولارمىكىن» دېگەن گېپىگە ناھايىتى سىلىق قىلىپ: «ئاتا، دۇنيادا ئۆز پەرزەنتىنىڭ قەلبىنى ھېچكىم ئاتا-ئانىدەك ياخشى چۈشەنمىسە كېرەك. بولۇپمۇ ياتقۇز قىزلىرىنىڭ نىمىلەرنى ئويلايدىغانلىقى ئۆزلىرىگە تېخىمۇ ئايانىدۇر. شۇڭا ئىلىم ئېلىشىمغا چەكلىمە قويمىغايلا» دېگەنگە ئوخشاش جاۋاپلىرى ئاتىنىڭ بېشىنى قاتۇراتتى.

بۈۋى رابىيەنىڭ كۈندىلىك ئادەتلىرىدىن بىرى — دەرس ئېلىپ قايتىپ كېلىپ، ئۆي ئىشلىرىنى تۈگىتىپ بولغاندىن كېيىن، مەكتەپكە بارمايدىغان تەڭتۇش دوستلىرىنى ئۆيىگە يىغىپ ئۆزى ئۆگەنگەن دەرسلەرنى ئۆگىتەتتى، تۈرلۈك كىتاپلارنى مۇتالىئە قىلاتتى. قىزلار ئۆزلىرى توقىغان ۋە باشقىلاردىن ئاڭلىغان قوشاقلارنى ئوقۇپ، كۆڭۈل ئاچاتتى. يېڭىدىن-يېڭى قوشاقلار ۋە پەر بېيىتلار قىزلارنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىغا يېڭى مەزمۇن قوشاتتى.

بىر كۈنى ئەنە شۇنداق يىغىلغان كۈنى بۈۋى رابىيەنىڭ دوستى بۇسارە ئىنتايىن مۇڭلۇق ئاۋاز بىلەن مۇنداق دەپ ناخشا ئېيتتى:

ئۆستەڭدىكى سۈزۈك تاش،
يارىم ئۆتتى كۆزى ياش.
مېنى يولغا قاراتماي،
راست گېپىڭنى بەر ئاداش.

ئۆزلىرى تالىپ كىشى،
مۇڭداشقىلى بولمايدىكەن.
ئۆيلىرى يىراق ئىكەن،
كۆرۈشكىلى بولمايدىكەن.

قىز ناخشىنى ئېيتىپ بولۇپ چوڭقۇر بىر تىندى-دە، كۆزىگە لىققىدە ياش ئالدى.

دوستىنىڭ دەرتلىك قەلبىنى چۈشەنگەن بۈۋى رابىيە ئۇنىڭ مىسكىن چىرايىغا تىكىلىپ تۇرۇپ:

— توپ تېرەكنىڭ① بېشىدا،
توپ ئۈيىنغان قارا قاش.
مېھرىبان يار كەلدى دەپ،
مەش ئۈيىنخان قارا قاش.

زىرىمەنۇ - زىرىمەن،
خاڭدەن تاۋارنىڭ بىرىمەن.
مەدرىسىدە ئوقۇغان،
تالىپ يىگىتنىڭ خىلىمەن.

دىگەن ناخشىنى ئېيتتى ۋە ئارقىدىنلا:

— قانداق دوستۇم، مەدرىستە ئوقۇۋاتقان تالىپ يىگىتكە كۆڭلۈك چۈشۈپ قالغانغا پۇشايمان قىلىۋاتامسەن؟ — دەپ سورىدى.

ئۆزىنىڭ نىمە دىيىشىنى بىلەلمەي قالغان بوساره لىققىدە ياش غىلدىرلاپ تۇرغان قارا كۆزلىرىنى دوستىغا تىكتى-دە، تاراملاپ ئېقىپ كەتتى. ئۇ ئۆكسۈپ-ئۆكسۈپ يىغلىۋالغاندىن كېيىن، ئاران ئاڭلانغۇدەك پەس ئاۋاز بىلەن ئېيتتى:

— ئۇ مەدرىستە يەنە قانچە يىل دەرس ئالاركىن؟ — ئۇنىڭ سولغۇن چىرايىدىن ئۈمىتسىزلىك چىقىپ تۇراتتى.

— قانچە كۆپ ئوقۇسا، شۇنچە ياخشى ئەمەسمۇ؟ — دىدى بۇۋى رابىيە كۈلۈپ تۇرۇپ، — سەنمۇ مەن بىلەن بىرگە موللامنىڭ ئالدىغا بېرىپ دەرس ئالغىن. ئىلىم ئىگەللىگەچ ئۇنى كۈتكىن. قانداق؟

بۇۋى رابىيە دوستىنىڭ مۈرىسىگە ئېسىلىپ تۇرۇپ ئۇنى ئۆزىگە قاراتتى ۋە تەمكىنلىك بىلەن ئېيتتى:

— ئىلىم ئادەم قەلبىنىڭ چىرىغى، قەلبىگە ئەنە شۇ چىراق نۇر چېچىپ تۇرغان كىشى ھەر قاچان خۇش چاغ بولۇر، ئىلىملىك كىشىنىڭ ئادەملەر ئالدىدا قىممىتى بولغاي. ئۇ ئىككىلا دۇنيادا خار بولماس. شۇڭا ئىلىم تەھسىل قىلىۋاتقان كىشىنى ھۆرمەت قىلىش لازىمدۇر، دوستۇم.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان بوساره خۇددى خاتا ئىش قىلىپ قويغاندەك بېشىنى يەردىن ئالماي تۇرۇپ دىدى:

— بولدۇ، ئەتىدىن باشلاپ دەرس ئالغىلى سەن بىلەن بىرگە باراي. مەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن بەسلىشەي!

— شۇنداق قىل، دوستۇم! — دىدى بۇۋى رابىيە دوستىنى قۇچاقلاپ، — بىز ئوقۇيلى، ھەممىمىز ئوقۇيلى!

مانا شۇنىڭدىن كېيىن بۇۋى رابىيەنىڭ تەڭتۇش دوستلىرى ئىچىدە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كىتاپ ئوقۇيدىغانلار، بېيىت ئېيتىدىغانلار كۆپىيىشكە باشلىدى.

×

كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە پىشايۋان ئالدىدىكى كىچىككىنە باغچىدا ئانار ئۈزۈۋاتقان بۇۋى رابىيە ھويلا ئىشىكىدە پەيدا بولغان بىر يات ئەر كىشىنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ، ئۆزىنى ئانار شاخلىرىنىڭ دالدىسىغا ئالدى.

ئاڭغىچە ئۆيدىن چىققان ياشانغان ئاتا مېھماننى ئىززەت-ئىكرام بىلەن قارشى ئالدى.

شاھزادىلارچە كىيىنگەن بۇ ياش مېھمان سالامدىن كېيىن ئۆزىنىڭ شىكاردىن قايتقانلىقىنى، ئادەتتىن تاشقىرى چاڭقاش ئۆزىنى بۇ ئىشىك ئالدىغا ئېلىپ كەلگەنلىگىنى ئېيتتى-دە، ئۆي ئىگىسى بوۋاينىڭ شۇنچە كۆپ تەكەللۇپ بىلەن ئۆيگە تەكلىپ قىلغىنىغا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ، ئەدەپ بىلەن ئىككى قەدەم ئارقىغا ياندى. شاھزادە ئانارلىق باغدىكى بۇۋى رابىيەنى كۆرۈپ قالغان ئىدى.

بىر سائەت ئانارنى كۆتىرىپ ئاتىسىنىڭ كەينىدىن ئۆيگە كىرگەن بۇۋى رابىيە شۇ هامان بىر جۈپ ئانارنى سىقىپ پىيالىنى

① توپ تېرەك — تۇپالدىكى بىر جاي ئىسمى.

ئاتىسىغا ئۇزاتتى.

— ئاتا، سۇ سورىغان مېھمانغا مۇنۇ ئانار شەرۋىتىنى بەرگەيلا. ئانار ئۈزۈۋاتقاندا كەلگەن مېھمانىنىڭ ئەلۋەتتە بۇ ئاناردا رىس- قى بار.

قىزىنىڭ ئەقلىدىن سۆيۈنگەن ئاتا ئانار شەرۋىتىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ خوشاللىق بىلەن مېھمانغا سۇندى.

بىر پىيالە شەرۋەتنى تىنماي سۈمۈرۈپ بولغان مېھمان بوۋايغا رەھمەت ئېيتتى.

— بۇ يىل ئانار تازا ئوخشاپتۇ، — دەپ قويدى ۋە پىيالىنى بوۋايغا سۇنۇۋې- تىپ، — يەنە بىرەر پىيالە بېرىشكە مۇمكىن بولارمۇ؟ دەپ سورىدى.

— خوش ئوبدان، — دېگىنىچە كەينىگە ياندى بوۋاي.

مېھمانىنىڭ قايتا تەلۋى بوۋى رابىيەنىڭ كۆڭلىگە: «شاھتىن ئىنساپ قاچقاندا، ئەلدىن بەركەت قاچىدۇ» دېگەن گەپنى كەلتۈردى.

ئۇ ئاتىسىنىڭ قولىدىكى پىيالىغا يەنە بىر جۈپ ئانارنى سىقىۋېتىپ ئېيتتى:

— ھۆرمەتلىك ئاتا، مېھمانغا يەتكۈز- گەيلا، نىيەتنىڭ بۇزۇلۇشى — ئادەم رىسقىدىن بەركەتنىڭ كۆتۈرۈلىشى دېمەكتۇر. كىشىنىڭ رىسقىغا قارا ساناش ئەڭ يامان ئاپەتتۇر. بىزدە «ئاز يېگەن كۆپ يەر، كۆپ يېگەن نېمە يەر» دېگەن گەپ بار. ئەل ئوغلى بولغان كىشىنىڭ ئەل غېمىنى يېيىشى زۆرۈردۇر.

قىزنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلىغان شاھ- زادە ئۆزىنى قانداقتۇ بىر ئوڭايسىز ئەھۋال- غا چۈشۈپ قالغاندەك ھېس قىلدى- دە، كۆزى قىيمىغان ھالدا بۇ چىمەنزارلىق گۈ- زەل مەھەللىدىن ئايرىلدى.

×

شاھ ھوزۇرىدىن كەلگەن ئەلچىدىن ئۆز لايىغىنىڭ ئۆتكەن كۈنى ئانار شەرۋىتى ئىچىپ كەتكەن شاھزادە ئىكەنلىكىدىن خە- ۋەر تاپقان بۇۋى رابىيە ئەلچىدىن:

— ئۇ يىگىت ئىلىم تەھسىل قىلغانمى- كىن؟ قانداق ھۈنەرلەرنى بىلىدىكەن؟ — دەپ سوراتقۇزدى.

ئەلچى ئېلىپ كەلگەن بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان شاھى ئېھرام ئوغلىنىڭ بىر ئالى پەزىلەتلىك قىزنى ئۇچراتقانلىقىدىن تولىمۇ مەمنۇن بولدى ھەمدە ئوغلىنى قىزنىڭ ئار- زۇسى بويىچە ھۈنەرۋەن كاسىپ قىلىپ چې- قىشقا ئەھد قىلدى.

ئاتىسىنىڭ بۇيرۇغى، قىزنىڭ شەرتىگە ئاساسەن، شاھزادىمۇ ئازلا كۈندە رەقەملەر- دىن جۈملە توزۇۋشتىن ئىبارەت مۇرەككەپ ئىلىم بىلەن دەستىگاھلىق ھۈنىرىنى تولۇق ئىگەللىدى.

ياندۇرقى يىلى كۈزنىڭ سېخى كۈن- لىرىنىڭ بىرىدە شاھزادە بىلەن بۇۋى رابىيەنىڭ تويى بولۇپ ئۆتتى...

ئويلاپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئانىنىڭ تۇرسىز كۆزلىرىدە ئاجايىپ شاتلىق ئۇچقۇنى چاقناپ كەتتى. چۈنكى شۇ تاپ ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا شاھزادىنىڭ كېلىشكەن قامىتى، ئۆزى- نىڭ گۈزەل رۇخسارى گەۋدىلەنگەن ئىدى. بىر ياقتىن مەرىكە شاتلىقىغا چۆمگەن ئەل- يۇرتنىڭ خوشال كۈلكە سادالىرى ئاڭلانغان- دەك بولاتتى. دوستلىرىنىڭ ئۇنى مۇبارەك- لەپ ئوقۇغان بېيىتلىرىچۇ تېخى!...

ئانا شۇلارنى ئويلاۋاتقاندا ھىللا تۆ- مۈر تۇمشۇق قونغان جىگدە شېخىغا قونۇپ تۇرغان بىر جۈپ تۇتى قۇش باشماللاقتەك كىچىككىنە باشلىرىنى سىلايان قىلىپ، خۇد- دى قارا مارجاننى پاتۇرۇپ قويغاندەك چە- رايلىق كۆزلىرىنى مىقتەك تىكىپ ئانىغا قا- راۋاتاتتى. ئۇلار شۇ قارىشى ئارقىلىق گويا ئانىنىڭ قالغاچ قانىتىدەك قايرىلما قاشلىرى-

دىن جۇدەڭگۈ يۇزىدىكى ئېلپەتەك بۇرنىدىن، ئىخچامغىنا كەلگەن چىشسىز ئاغزىنىڭ نېپىز لەۋلىرىدىن ئۇنىڭ ياشلىقتىكى گۈزەللىگىنى كۆرۈۋاتقاندەك قىلاتتى.

ئانا چۆرىلىرى ئۇششاق قورۇقلار بىلەن تولغان مېھرىلىك كۆزلىرىنى غەرپ تەرەپكە قايىتىدىن تىكتى - دە، يەنە ئاستا پىچىرلىدى:

— بالام قانداق بولۇپ قالدىكىنە؟ چىراي شەكلى مەن كۆرگەندەك تۇرغانمىدۇ يا ئۆزگەرگەنمىدۇ؟

ئانا شۇلارنى ئويلاۋېتىپ جان - جىگەر ئوغلىنىڭ باللىق چاغلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى - دە، ھىلىلا توختاپ قالغان ئۇچقۇر خىيالىنى قوغلاپ كەتتى.

×

بۇۋى رابىيە بىر يىلدىن كېيىن پاقلاندەك بىر ئوغۇل تۇغدى.

ئۆز نەسلىدىن بىر ئوغۇل پەرزەنتنىڭ دۇنياغا كۆز ئاچقانلىغىغا چەكسىز سۆيۈنگەن شاھى ئىھرام پۈتۈن يۇرتتىكى ئولىما - مۇنەججىملەرنى ئوردىغا يىغىپ:

— ئۇلۇغ ئاللا بىزگە ئىلتىپات ئەيلەپ، شانۇ - شەۋكىتىمىزگە بىر ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلدى، پەرزەنتىمىزگە مەزمۇنلۇق، خاسىيەتلىك بولغان بىر ئىسىم قويۇش ئۈچۈن ھەرقايسىلىرىنى ھوزۇرىمغا تەكلىپ قىلدىم. قېنى... مۇۋاپىق ئىسىم تاللاپ كۆرسەك.

مۇنەججىملەر چوڭقۇر سۈكۈتكە چۆكتى. ئۇلارنىڭ ھەر بىرى ئۆز كۆڭلىدە ئويلىغان ئىسىمنىڭ شاھى ئىھرامغا ياراش - ياراشمايدىغانلىقىنى ئۆيلىدى... بىرى ئىسىمنىڭ شاھى ئىھرامغا ياراش - يارىماسلىغى ئۈستىدە باش قاتۇراتتى.

ئولتۇرغانلار ئىچىدىن بىرىنچى بولۇپ سۆز ئالغان كىشى ئوردا مەسلىھەتچىسى بولدى:

— ھۆرمەتلىك شاھىم، — دىدى مەسلىھەتچى تازىم بىجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، —

بالىغا ئىسىم تاللاشتا بالىنىڭ ئانىسىنىڭ بىزگە سىڭدۈرگەن تەسىرىنىمۇ ئېتىۋارغا ئالساق، دەيمەن. چۈنكى، ئۇ ھەر قاچان ئوردا ئەمىرلىرىدىن: شۈكرى - قانائەتچان بولۇشنى، ئىلىم، ھۈنەر ئىگەللەشنى تەۋسىيە قىلىپ كەلدى. شۇ ۋەجىدىن بالىنىڭ ئاتىسىمۇ ئىلىم، ھۈنەردە كامالەتكە يەتكەنلەردىن بولۇپ قالدى.

مەسلىھەتچى شاھقا قاراپ بىر پەس تۇرۇۋېلىپ داۋام قىلدى:

— شۇڭا بالىنىڭ ئىسمىدا ئاتا - ئانىسىنىڭ ئالى پەزىلەتلىرى مۇجەسسەملەشكەن بولسا.

— توغرا ئېيتتىڭىز، — دىدى شاھ كۈلۈمسىرەپ، — ئاق سۈت بەرگۈچىنىڭمۇ ھۆرمىتى بولسۇن - دە، ئەلۋەتتە.

شۇنىڭ بىلەن ئولتۇرغانلار كەينى - كەيىنىدىن ئۆز مۇتالىئەلىرىنى ئوتتۇرىغا قويۇشقا باشلىدى.

— م (مىم) — مەمنۇنىيەت دىگەن بولىدۇ. بۇ شاھىمىزنىڭ مەمنۇن بولغانلىغىغا قارىتىلغان بولسۇن.

— ھ - ھەمدۇ - سانا — (شۈكرى قىلىش) مەنىسىدە، بۇ بالىنىڭ ئىنساۋىغا قارىتىلغان بولسۇن.

— م (مىم) — ماھارەتلىك مەنىسىدە، بۇ بالىنىڭ ئەقىل - ئىدرىگىگە قارىتىلغان بولسۇن.

— و (ۋاۋ) — ۋار سۇلئىلىم (ئىلىمنىڭ ۋارىسى) مەنىسىدە، بۇ ئاتا - ئانىسىنىڭ ئىلىمگە ۋارىسلىق قىلىشىغا قارىتىلغان بولسۇن.

— د (دال) — ئىلىم - بىلىم، ھۈنەر - ماھارەت بىلەن تونۇلغۇچى مەنىسىدە، بۇ ئىلىمدە، ئەڭ يۇقۇرى كامالەتكە يېتىدىغانلىغىغا قارىتىلغان بولسۇن، — دىيىشتى.

بۇ گەپلەر شاھىنىڭ كۆڭلىگە بەك مۇۋاپىق ياقتى.

شۇنداق قىلىپ بالىغا مەھمۇد (محمود)

دېگەن ئىسمى ئەزان چىللاپ قويۇلدى.

شاھى ئىھرام چوڭ زىياپەتلەر بېرىپ
بۇ ئىسىم قويۇش مۇراسىمىنى ئاياقلاشتۇردى.

كېچە - كۈندۈز ئۈز قەۋمىنىڭ غېمىنى
يەيدىغان، ئەل شاتلىغىنى زور بەخت ھىساپلاي -
دىغان بۇ ئانا دېڭىزدەك كەڭ، قۇياشتەك ئىللىق
ئانىلىق مېھرىنى ئوغلىغا بېغىشلىدى.

رەپىقىسى بۇۋى رابىيەنىڭ ئاقىلا نەمەس-
لىھەتى بويىچە ئىلىم - ھۈنەردە خېلى ۋايىغا
يېتىپ قالغان شاھزادىمۇ ئوغلىنى قانداق
تەربىيلەش ئۈستىدە كۆپ باش قاتۇراتتى.

×

بىر كۈنى شاھ شىكاردىن قايتىپ كې -
لىپ ئوردا ھويلىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئېقىپ
ئۆتۈدىغان ئېرىق بويىدا، ئۈچ ياشلىق نەۋ -
رىسىنىڭ كىچىككىنە بۇدرۇق قوللىرىنى لاي
قىلىپ، بىر نىمىلەرنى قىلىپ يۇرگىنىگە كۆ -
زى چۈشتى ۋە يېقىن كېلىپ ئۇنىڭدىن
سورىدى:

— مەھمۇد، نىمە قىلىپ يۇرۇسەن،
ئوغلۇم؟

— بوۋا، مەن ئۆيۈك تېيىمەن.

— نىمە دىدىڭ؟ — ياندۇرۇپ سورى-
دى شاھ ھەيران بولۇپ.

— ئۆيۈك تېيىمەن.

— ھەي، — دىدى شاھ ئاچچىقلىنىپ، —
بالىنى ئىنىك ئانىنىڭ تەربىيىسىگە تاپشۇراي-
لى دىسەم بۇۋى رابىيە ئۇنىمايدۇ، مانا، كىچىك
بالا خالىغانچە ئويناپ قولىرىنى لاي قى-
لىپ ...

— ياق بوۋا، — دىدى بالا زىل قوڭغۇراق-
تەك جاراڭلىق ئاۋازى بىلەن، — مەن ئويۇن
ئوينىمىدىم، مەن ئەمگەك قىلىۋاتىمەن، ئۆ-
يۈك تېيىپ، مىۋە ئالىمەن.

بالىنىڭ بۇ جاۋابى شاھنىڭ سەل دىق-
قىتىنى قوزغىدى بولغاي، سورىدى:

— ئوغلۇم، باغدا شۇنچە كۆپ ئۆرۈك
بارغۇ، شۇنى يىسەڭ بولمامدۇ؟

بالا نۇر چاقناپ تۇرغان قارا كۆزلى-
رىنى بوۋىسىغا تىكىپ تۇرۇپ:

— بوۋا، ئانام ماڭا:
ئىلىم ھۈنە بىلەندۇر،
ئادەم قىممىتى.
ئەمگەك بىلەن كېلىدۇ،
ئەلنىڭ نېمىتى.

دەپ ئۆگەتكەن ئىدى ھەم يەنە ئانام ئىش-
چان بالا — ياخشى بالا بولىدۇ، دىگەن. مەن
ئانامنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ياخشى بالا بولۇ-
مەن. ئۆزەم ئۆيۈك تېيىپ ئۆزەم يەيمەن.

شاھ بالىنى يەردىن دەس كۆتىرىپ
ئېلىپ پېشانىسىدىن سۆيۈپ قويدى. شاھنىڭ
ئەتراپىدىكى نۆكەرلەرمۇ بىر - بىرىگە مەنى-
لىك قاراپ قويۇشتى.

شاھنىڭ ئوردا مەسلىھەتچىسى شاھى
ئىھرامغا قاراپ:

— «ئادەم كىچىگىدىن، ئېرىق قۇلىغى-
دىن» دىگەن گەپ بار، شاھىم، بۇ بالىدىكى
خاسىيەتنى ياراتقان ئىگىسى بىلگۈسىدۇر، ئەل-
ھەمدۇلىللا، لېكىن پەقىر شۇنداق قارايدۇكى،
بالىنىڭ ئانىسىمۇ ئاددى ئانىلاردىن ئەمەس-
تۇر، — دىدى.

شاھى ئىھرام بۇ گەپكە قوشۇلغانلىق
مەنىسىدە باش لىڭشىتىپ قويدى.

×

بالا 4 ياشقا تولغان يىلى شاھى ئىھ-
رام نەۋرىسىنىڭ مەكتەپ يېشىغا تولغانلىغىنى
مۇبارەكلەپ ئەل - يۇرتقا چوڭ نەزىر - چىراق
بەرمەكچى بولدى ۋە ئەڭ مۆتىۋەر دەپ قا-
رالغان موللىلاردىن ئوردا ئۇستازلىغىغا تەك-
لىپ قىلماقچى بولدى.

ئۇزۇندىن بۇيان كۆڭلىگە پۈكۈپ كەل-
گەن ئارزۇنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشنىڭ ئەپ-

لىنىڭ پۇرستى كەلگەنلىكىنى ھىس قىلغان بۇۋى
رابىيە شاھزادە بىلەن ئوبدان كېلىشىۋالغان-
دىن كېيىن، شاھى ئىھرامنىڭ خاس خانىسى-
گە كىرىپ كەلدى.

— شاھنىڭ رۇخسىتىنى ئالغاندىن كېيىن،
بۇۋى رابىيە تەمكىنلىك بىلەن سۆز باشلىدى:

—ھۆرمەتلىك ئاتا، پەرزەنتىمىزنىڭ غې-
مىنى يەپ ئوقۇتماقچى بولۇۋاتىلا، ھەممە ت-
لىرىگە يۈزمىڭ تەشەككۈر، بىراق تەۋەيىمىز-
دىكى نۇرغۇن پۇخرالارنىڭ ئوقۇش يېشىدى-
كى پەرزەنتلىرى كۆز ئالدىمىزدا تۇرۇپتۇ.
پەرزەنتلەرنىڭ ئوقۇشىمىز قېلىشى ئەل - يۇرت-
نىڭ جاھالەتكە يۈزلىنىشى دېمەكتۇر. ھازىر،
يۇرتىمىزدا بىرەرمۇ مەكتەپ يوق، ئانچە -
مۇنچە باللار پەقەتلا موللا - ئولىمالارنىڭ
ئۆيىگە بېرىپ دەرس ئېلىۋاتىدۇ. پەيشەنبى-
لىك ئېلىپ بېرىشقا ماجالى يەتمىگەنلەر بول-
سا، ئوقۇشىمىز قېلىۋاتىدۇ. بۇ ھەر بىرىمىزنىڭ
كۆڭۈل بۆلۈشىگە تېگىشلىك بولغان زور ئىشتۇر.
بۇۋى رابىيە يەر ئاستىدىن شاھى ئىھرامغا
بىر قاراپ قويۇپ داۋام قىلدى:

— ئەگەر ئۆزلىرىگە مالال كەلمىسە ئاشۇ
زىيارەت ئۈچۈن كېتىدىغان پۇلغا بىر مەك-
تەپ سالساق، ئوقۇش يېشىدىكى مەھەللە
باللىرى، جۈملىدىن بىزنىڭ بالىمىزمۇ مەك-
تەپتە ئوقۇسا، ئۆزلىرى ئۈچۈنمۇ كاتتا سا-
ۋاپلىق ئىش بولغان بولاتتى.

— ھىم ... — دېدى شاھى ئىھرام ئور-
نىدىن سەل قوزغىلىپ قويۇپ، — ئوغلۇم ھۆ-
سەيىن بولسا سىزنىڭ ئاقىلانە تەلىۋىڭىز بى-
لەن خۇدا خالىسا ھەم بىلىملىك، ھەم ھۆ-
نەرۋەن ئادەم بولۇپ قالدى. شۇڭا تەختىمى-
نىڭ ۋارىسىدىن كۆڭلۈم ئىمىن تاپتى. ئەمدى
نەۋرىمىزگە كەلسەك، بۇ بالا تۇلىمۇ ئەقىللىق
بالا بولدى. بۇ بالىنىڭ ئاتىسىدىن زىيادى-
رەك ئادەم بولۇشىدا شەك يوق. شۇ سەۋەپ
بالىنى ئايرىم تەربىيىلىمەك زۆرۈردۇر.

—ھۆرمەتلىك ئاتا، — دېدى بۇۋى رابىيە
بېشىنى يەردىن كۆتەرمەي تۇرۇپ، — ئەل -
يۇرتىنىڭ گۈللىنىشى ئىلىم - مەرىپەت بىلەندۇر،
شاھ تەختىنىڭ گۈللىنىشى ئەلنىڭ رازى -
رىزالىقى بىلەندۇر.

ئاتىسى بىلەن ئايالى بۇۋى رابىيەنىڭ-
سۆزلىرىگە جىمغىنە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان ھۈ-
سەيىن ئاتىسىنىڭ رۇخسىتىنى ئالغاندىن كېيىن،
ھۆرمەت بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ سۆز باشلىدى:

— ئۆزلىرى يۇرت ئاتىسى. يۇرتىمىز-
دىكى پۇخرالارنىڭ ھەممىسى ئۆزلىرىنىڭ
ھۆكمى بىلەن ئىش ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ. ئۇلار
ئۆزلىرىنى ھۆرمەت قىلغان ئىكەن، ئۆزلىرىنىڭ-
مۇ ئۇلارنى ئىززەت قىلىپ، پۇخرالارنىڭ
جىمىكى پەرزەنتلىرىنى ئۆز نەۋرىلىرىدەك كۆ-
رۈشلىرى ئۆزلىرى ئۈچۈن پەرز ۋە قەرزدۇر...

بۇ ئورۇنلۇق گەپلەردىن تەسىرلەنگەن
شاھى ئىھرام مەكتەپ سېلىش تەكلىۋىنى قو-
بۇل قىلدى ۋە غەزنىچىنى چاقىرىپ يېتەرلىك
مەبلەغ ئاجرىتىپ بېرىشنى بۇيرۇدى.

مەكتەپ پۈتكەن كۈنى شاھى ئىھرام
يەنە ئوردا ئۇستازلىرىغا ئالاھىدە تەكلىپ قىلىنغان
كىشىنى مەكتەپكە مۇدەررىس قىلىپ تەيىنلىدى.

بۈگۈن باللارنىڭ مەكتەپكە بارىدىغان
كۈنى — بۇۋى رابىيەنىڭ ئەڭ شاتلانغان كۈنى
ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭ مەكتەپ سېلىش ئار-
زۇسى ئەمەلگە ئاشتى - دە!

ئۇ ئوغلىنى رەتلىك كىيىندۈرۈپ، بوينىغا
جىلىت ئېسىپ، يۈز - كۆزلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ:

— ئوغلۇم، بۈگۈندىن باشلاپ مەكتەپكە
بارىسەن، ئۇستازىڭدىن دەرس ئالىسەن. ئۆيى-
گە قايتقاندىن كېيىن، مەندىن ئەدەپ - ئەخ-
لاق ھەققىدە تەلىم ئالىسەن. مەكتەپتە ھەر-
گىز ئۆزەڭنى مەن «شاھزادە» دەپ قارىما-
غىن، ھەممە باللار بىلەن ئوخشاش ئوقۇغۇ-
چىسەن؛ ئۇستازىڭنى ھۆرمەت قىل، بولامدۇ؟

— ئانا مەن سىزنىڭ گېپىڭىزنى ئاڭلايمەن.
ياخشى ئوقۇيمەن، سەن ئۈگەتكەندەك كۆچەت
تىكىپ مىۋە ئالىمەن، — دېدى بالا ئانىسىنىڭ
مۈرىسىگە بېشىنى قويۇپ.

ئانا چوڭقۇر مېھرى بىلەن ئوغلىنى باغ-

رىغا باستى:

— بالام ... قىزام! ...

ئانىنىڭ خىيالى ئاندىن كېيىنكى كۈنلەر — 1058-يىلى ئوردىدا يۈز بەرگەن دەھشەتلىك قىرغىنچىلىق، ناھەق قان تۆكۈشلەر، ھەق - ئادالەتنى ئۆزىگە مىزان قىلغان ۋاپادار قەدىناسى ھۈسەيىننىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى، بۈيۈك ئارزۇ - ئارمانلارنى قەلبىگە پۈككەن يالغۇز ئوغلى مەھمۇدنىڭ ئىلىم - مەرىپەت ئىشقىدا ئانىسىدىن دۇئا ئېلىپ «مۇرغ يولى» ئاتىلىدىغان مانا مۇشۇ يول بىلەن تاغۇ - داۋانلاردىن ئېشىپ، دەريالار كېچىپ، چۆللەرنى كېزىپ كېتىۋاتقان كۆرۈنۈشى بىر - بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

— ۋاپاسىز پەلەك!... — دېدى ئانا چوڭقۇر بىر تىنىۋېلىپ، — ھەممە ئادەمنى مۇشۇنداق قاقشىتىپ ئاخىرىدا ئۆزەڭ نىمىمۇ تاپارسەن؟!

ئانا غەرىپ تەرەپكە ئاخىرقى قېتىم يەنە بىر قارىغان ئىدى. چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان قىران ئوغلى مەھمۇد قولىدىكى «دىۋان» نى ئىككى قوللاپ كۆتىرىپ ئانىسىغا يېقىنلاپ كېلىۋاتقاندەك تۇيۇلدى.

كۈتۈلمىگەن بۇ بەختتىن ھۇشىنى يوقىتىپ قويغىلى تاسلا قالغان ئانا ھاياجان بىلەن ۋاقىرىۋەتتى:

— بالام، ... جېنىم بالام! ...

ئانىنىڭ ئوغلىنى قۇچاقلاش ئۈچۈن كەرگەن غۇلاچلىرى جىمجىت ھاۋا بوشلىقىدا لەيلەپ قالدى.

ئوردىدىكى ئادالەتسىزلىك، پىتنە - پاسات يۈرىكىنى تىلىپ، قەدىناسىنىڭ ھىجران ئوتىدا پۇچىلىنىپ، يالغۇز ئوغلىنى سېغىنىش پىراقىدا كۆيۈپ، ۋاقىتسىز موماي سىياقىغا كىرىپ قالغان بۇ ئۇلۇغ ئانىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى يۈرەك سوقۇشى كېچە - كۈندۈز زارىقىپ ئوغلىنى كۈتكەن مانا مۇشۇ يول ئۈستىدە توختىدى. ئۇ يۇمشاق يالپۇز ئۈستىگە يەڭگىلگىنە يىقىلدى.

كۈن تاغ كەينىگە ئولتۇردى. ئۇپۇق قان رەڭگىنى ئالدى، قىزىل يۇلغۇن چېچەكلىرى تېخىمۇ جۇلالىنىپ كەتتى. كۈز شامالىرى ئۇچۇرۇپ كەلگەن غازاڭلار ئانىنىڭ سوۋۇپ كېتىۋاتقان تېنىنى كۆممەكتە ئىدى.

(«قەشقەر ئەدەبىياتى» ژورنىلىنىڭ 1984 - يىللىق 4 - سانىدىن ئېلىندى.)

ئىككى شېئىر

مەخمۇت مۇھەممەت

مۇھەببەت ئېرىكىسى

ئادەم دىگەن بىر ئىزدىلا تۇرامدۇ،
ئۆمۈر بويى قىزىلگۈللا پۇرامدۇ؟
تىكىنى بار، غازىڭى بار ھەر گۈلنىڭ
جاپاسىنى تەڭ كۆرمىسە بولامدۇ؟

مۇھەببەتنى شۇ نۇقتىدىن ئىزلەيمەن،
ئۈنىڭدىنمۇ ئىسسىلىكنى كۆزلەيمەن.
ۋاپادارلىق ھارۋىسىنى تەڭ تارتىپ،
قوش قېرىغان قوشماقلارنى كۈيلەيمەن.

بېلىق بولۇپ ئېلىندىم ئەمدى...

گۆدەك ئىدىم، ئېرىق - كۆلچەكلەر،
ماڭا كاتتا بىر جاھان ئىدى.
قارمىقىمغا ئىلىنمىسىمۇ،
دىمىقىمدا بېلىقنىڭ ھىدى ...

ئۆتتى يىللار ... بېلىق تۇتۇشقا
پەرزەنتىمنىڭ نۆۋىتى كەلدى.
تۇرمۇش ئاتلىق چوڭ بېلىقچىنىڭ،
قارمىقىغا ئىلىندىم ئەمدى.

(«ئىلى دەرياسى» ژورنىلىنىڭ 1983 - يىللىق 4 - سانىدىن ئېلىندى.)

«ھۇشياروپ»

تېيىپجان ئېلىيوپ

«ھۇشياروپ» دېگەن ئادەم بىر سەنئەت ئۆمىگىگە باشلىق بولۇپ كەلگەندە، ئۆمەكتىكى بەزىلەر بۇ يېڭى باشلىقنىڭ ئىسمىنىڭ غەلىتىلىكىگە ھەيران بولۇپ، بىر ـ بىرسىگە سوئاللىق قاراشقان ئىدى، ئەجادىيەت گۇرۇپپىسىدىكى يانتاقوپ جاۋاپ بەردى.

ــ ئۇنىڭ ئۆزىمۇ غەلىتە بىر نىمە.

ــ قانداق غەلىتە؟

ــ سايىسىدىن ئۈركۈيدىغان ئەنسىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەسىلەن: «د» ھەرپىنى «لىڭگىلچاق» دەيدىغانلارنىڭ بىرسى.

ئەتىسىلا يانتاقوپ «رەھبەرلىككە قارشى ئىغۋا تاراتقان» دېگەن ئەيىپ بىلەن خېلىلا ئەدىۋىنى يىدى. ئۇ كۆپچىلىك ئالدىدا «مەن ئەيىپلىك» دەپ ئاران قۇتۇلغان بولسىمۇ، لېكىن شۇ كۈنى كېچىسى ئوغۇرلۇقچە مۇنداق بىر شېئىرنى يازدى:

«باشلىق دەپ ئات قويۇلسا تىك مومىغا،
ئۇنى سەن «ئېلىپ» تەك تۈز رەھبەر دېگىن.
ئەگەر ئۇ بولۇپ قالسا ئەگرى ياغاچ،
ئېگىلىپ تۇرۇدىغان كەمتەر دېگىن.

خۇش قىلغىن يالغان سۆزلەپ ماختاپ ئۇنى،
ھەزەر قىل، راست گەپ قىلىپ رەنجىتىشتىن.
ئېتىشسۇن باشلىق بىلەن بېشى يوقلار،
تۇرمىسا ياكى قورقۇپ باش كېتىشتىن.

1976 - يىلى ...»

ئەمما كۆپ ئۆتمەي ئۆمەكتىكىلەر يانتاقوپنىڭ ئىغۋاگەرلىكىدىن گۇمانلىنىشقا باشلىدى. بۇنىڭغا ھۇشياروپنىڭ ئۆزى سەۋەپچى بولۇپ قالدى.

ھۇشياروپ ئۆمەككە كېلىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن، مەجلىس ئېچىپ «زەھەرلىك چۆپلەرنى سەھنىدىن قوغلاپ چىقىرايلى» دېگەن تېمىدا سۆز قىلدى. ئۇنىڭ بۇ چاغدا «زەھەرلىك چۆپ» دەپ ئالاھىدە كۆرسەتكەن مىسالى:

AltunOq

«مەن ئۆزەم يوقسۇل يېتىم،
باللىرىمنىڭ ئەگلى يوق.
ئاندا - ساندا ئۇن تېپىپ،
ئەگلەكنى تاپسام، تەگلى يوق».

دېگەن قوشاق بىلەن ئېيتىلىدىغان ناخشا ئىدى.

شۇ چاغدا يانتاقوپ ئۆزىنى تۇتالماي:

— يولداش هۇشياروپ، بۇ ئۆتمۈشتىكى يوقسۇللارنىڭ دەردى كۈيلەنگەن تارىخىي ناخشىغۇ. بۇنى زەھەرلىك چۆپ دېسەك، قانداق بولار؟ — دېۋىدى، هۇشياروپ:

— بىلجىرلىماڭ، بۇ كونا گەپ ئارقىلىق بۈگۈنكى ۋەزىيەتكە هۇجۇم قىلىش ... — دەپ يانتاقوپقا هومايدى.

ئارىدىن بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن هۇشياروپ ئۆمەكتىكى بىر ناخشىچىنىڭ قېيەردىدۇ بىر يەردە:

«ئاخشىمى كېلىڭ يارىم،
ئاي بولمىسا يۇلتۇز بار.»

دېگەن قوشاق سېلىنغان ناخشىنى ئېيتقانلىغى ھەققىدە قايناپ:

— بۇ ئادەتتىكى سېرىق ناخشا ئەمەس، رەزىل سىياسى غەرەز يوشۇرۇنغان ئىنتايىن ئەكسىيەتچىل غەزەل. بۇنىڭدا ئاي يۇلتۇزلۇق بايراقنى سېغىنىش ئىپادىلەنگەن. بۇ ئوچۇقتىن - ئوچۇق پانتۇركىسىزىم ۋە پانئىسلامىزىم مۇقامىنى تووۇلاش! — دەپ ئۇستەلنى مۇشتلاپ، ھەممىگە بىر قاتار هومىيىپ چىقتى ۋە بۇ ناخشىنى ئېيتقۇچىنىمۇ جازالىدى.

بۇ ئىشقا بەزىلەر (جۈملىدىن يانتاقوپمۇ) ئىچىدە كۈلدى.

يەنە بىر كۈنى هۇشياروپ مۇزىكانتلارنىڭ مەشقىنى كۆزدىن كەچۈرۈۋېتىپ، بىردىنلا رەڭگى ئۆچتى - دە، دەرھال مەشقنى توختاتتى ۋە باش ئىسكىرىپكا چالغۇچى مۇزىكانتنى ئەيىپلەپ:

— ھەي، سەن قانداق نېمە؟ باشقىلار سازنى ئىنچىل چېلىۋاتسا، سەن سازىڭنى خوشياقمىغاندەك ئاندا - ساندا بىر غىرداپ قويۇۋسەنا، تازا هورۇن، هارامزادە ئىكەنسەن. چېلىش خوشياقمىسا، باشقا ئىش قىل! — دەپ قايناپ كەتكەن ئىدى، زال ئىچىدە كۈلكە كۆتىرىلدى.

هۇشياروپ بۇنىڭدىن ئىلھاملىنىپ كەتكەن بولسا كېرەك، يەنە گەپ قوشتى:

— سەن ماۋۇ كۈلكىنىڭ مەنىسىنى چۈشەن - ھە. بۇمۇ ساڭا بىر خىل تەنقىت، هوشۇڭنى تاپ!

شۇنىڭدىن كېيىن ئۆمەكتە هۇشياروپتىن كۈلىدىغانلار كۆپەيدى. هۇشياروپ بۇنى سەزگەندىن كېيىن رەھبەرلىك يىغىنىدا:

— بىزدە ئىنقىلاۋىي هۇشيارلىق كەم ئىكەن. جۈملىدىن، مەندىمۇ كەم ئىكەن ... — دەپ تۈ ۋە بۇ ئىشتا يانتاقوپنىڭ «قارا قولى بار» دەپ سۈرۈشتۈرۈشنى تەكىتلەپتۇ.

يانتاقوپنىڭ قارا قولى بارمۇ - يوق. ئەگەر شۇ چاغدا ئۇنىڭ يازغان بىر شېئىرى قولغا چۈشۈپ قالغان بولسا، راستىنلا چاتاق بولاتتى. چۈنكى ئۇنىڭدا مۇنداق گەپلەر بار ئىدى:

قانداق سەگەك جاناپلاردۇر بۇ،
سايىسىدىن ئۈركۈيدۇ ئۆزى.

خۇش بولۇدۇ قىلغان سۆزىدىن،
باشقىلارنىڭ چەكچەيسە كۆزى.

قاقاقلىسا توخۇ كاكىلاپ،
پالاقلايدۇ كەپتۇ تۈلكە دەپ.
مىياۋلىسا ئۆگزىدە مۈشۈك،
ۋاقىرايدۇ يولۋاس كەلدى، دەپ.

بوڭ - بوڭ قوڭغۇز ئۇچسا كېچىسى،
دەيدۇ: «كەلدى ياۋ ئايروپىلانى.»
شۇ چاغ پەستە يانغان چىراقنى
دەيدۇ: «ياۋغا بەلگە نىشانى.»

پىلدەك كۆرۈپ قىلدەك خەتەرنى،
دۈشمەن ياساپ، ۋەھىمە ياساپ،
دۈمبالايدۇ ئۆزىنى ئۆزى،
بۇ — ئىنقىلاپ قىلغانغا ھىساپ.

پۈتۈن يېتىپ، پۈتۈن قوپىمىز،
ئۇخلىغىلى بولماس يۈرەكلىك.
يامان ئىكەن دەيدىغان بولدۇق،
بىخۇتلۇقتىن كۆرە سەگەكلىك.

(بۇ شېئىر 76 - يىلى يېزىلغان ئىكەن، 79 - يىلى قايتا تۈزۈتۈلۈپتۇ.)

يالغان ماختاشمۇ بىرخىل تۆھمەت

تاشپولات ئاتلىق بىر كادىر خېلى يۇقۇرى رەھبەرلىك ۋەزىپىسىگە تەيىنلەنگەن ئىدى، بىر سورۇندا رەخمەتبەك دىگەن كادىر ئۇنى يۈزمۇ - يۈز ماختىغىلى تۇردى:

— ... تا شۇجىغا كۆپتىن بېرى ھەممە ئادەم قايىل. بىز بۇنداق قابىل رەھبەرلىرىمىز بىلەن قانچە پەخىرلەنسەك ئەرزىيدۇ. كۆلۈۋاتىسىزغۇ تا شۇجى، مېنىڭ بۇنداق دىيىشىمنىڭ ئاساسلىرى جىق. مەسىلەن: «مەدىنىيەت ئىنقىلاۋى» باشلانغاندا يۇقۇرى رەھبەرلىك سىزنى ھىلىقى ئىنىستىتۇتقا بارىدىغان گۇرۇپپىغا مەسئۇل قىلىپ بەلگىلىگەندە، سىزنىڭ بارمىغانلىغىڭىز ھەممىگە مەلۇم. مۇشۇ بارماسلىقىڭىز ئۆزى سىزنىڭ ئالدىن كۆرەرلىگىڭىزنىڭ، ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدىغان خاتا لۇشيەننى ئىجرا قىلىشنى رەت قىلغان جاسارىتىڭىزنىڭ پولاتتەك پاكىتى. ئىسمىڭىزمۇ مۇشۇنداق جاسارىتىڭىزگە لايىق، يەنە مەسىلەن ...

ــ بولدى، بولدى، رەھمەت بېگىم، ــ دېدى قاتتىق ئوڭايسىزلانغان تاشپولات، ــ پاكىتلارنى خاتا ئىزاھلاپ، ئادەمنى ئازاپلىماڭلا. مېنىڭ ئۇ چاغدا ئۇ يەرگە بارمىغانلىقىم راست. بارغىم كەلمىگەنلىكىمۇ راست. چۈنكى ئۇ يەردە زىيالىلار كۆپ، ئۇلارغا تەڭ كېلەلىشىمگە كۆزۈم يەتمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، يۇرتۇمدا ئانام قاتتىق كېسەل بولۇپ قالغاچقا، بېرىپ ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالمىسام بولمايتتى - دە، شۇڭا بۇ يەردىن كېتىپ قالدىم. بۇنى قانداقمۇ ئالدىن كۆرەرلىك، خاتا لۇشيەننى ئىجرا قىلىشنى رەت قىلغانلىق دېگىلى بولسۇن؟ مەن بۇنداق بوھتاننى كۆتىرەلمەيمەن.

شۇنىڭ بىلەن رەخمەتبەگنىڭ «يەنە مەسىلەن ...»نى داۋاملاشتۇرۇشىغا ئورۇن قالمىدى ھەمدە ئۇ ئۆزىنىڭ يېڭى رەھبەرگە بىلدۈرگەن «ئەقىدە»سىگە لايىق مۇكاپات ئالالمىغانلىقىدىن بەك بىئارام بولدى. لېكىن تاشپولاتنىڭ سۆزى سورۇندىكى باشقا ئاغىنىلەرنى چوڭقۇر تەسىرلەندۈردى. مەنمۇ شۇنداق تەسىرات ئىچىدە «تاشپولات راستىنلا سەممىي ئادەم ئىكەن، شۇڭا ئۆزى ھەققىدىكى يالغان ماختاشنى تۆھمەتتەك ئېغىر ئالىدىكەن» دېدىم ئىچىمدە.

مەرت كىشى ئەجرىنى پەش قىلغان قاچان
يوق قىلچە ساۋادى ئۇنىڭ بۇ باپتا.
خوشامەت ئالدىدا سېزەر ئۆزىنى
قارىلانغاندەكمۇ ئېغىر ئازاپتا.

كۆرەڭنىڭ پۈتىغا بىر خىشنى قويساڭ
ئۆزى توقتۇزىنى قويۇپ ئالىدۇ.
سەن ئۇنى ئاسمانغا تاقاشتىڭ دېسەڭ،
دەيدۇ: «ئاكاڭ ئاينى يۇلۇپ ئالىدۇ.»

مەرت ئادەم قاچىدۇ خوشامەتچىدىن،
بۇ، ئۇنىڭ پەستلىكنى قوغلىغانلىقى.
ئۆزىنىڭ ئەيىۋىگە رەھىمسىزلىكى
ئالىي پەزىلەتنى قوغدىغانلىقى.

خوشامەت، ماختاشقا مەپتۇن بولغىنىڭ
ئەقلىنى ئاتقىنىڭ تاۋكا ــ قىمارغا.
نومۇسنى خورىتار ئۇنىڭ خۇمارى
ئۆگەنمىگۈلۈك بۇنداق خۇمارغا.

ئېلزابېت. كاكرۇن

ۋېرگىنا كېلىلى (ئامېرىكا)

1885 - يىلى پېتېربۇرگ «تېز گېزىت» كە بېسىلغان «ئاياللار قانداق ئىشلارنى قىلىشقا مۇۋاپىق؟» دېگەن بىر باش ماقالىدا: «ئابرويلۇق ئاياللار ئۆيىدىن چىقماي، ياتلىق بولۇشنىلا كۈتىشى لازىم. ئەگەر بىرەر ئايال بەختكە قارشى ياتلىق بولالمىسا، ئاتا - ئانىسى ۋە ئۇرۇق - تۇققىنىنىڭ ئۆيىدە ھەقسىز ئىشلەيدىغان ئۆي باشقۇرغۇچى ياكى بالا باققۇچى بولۇشى لازىم» دەپ يېزىلغان.

بىر قىز بالا بۇنى ئوقۇپ ئاچچىقلانغانلىقىدىن قىزىرىپ كەتكەن ھەمدە دەرھال تەھرىر بۆلۈمىگە خەت يېزىپ، باش ماقالىدىكى كۆز قاراشلارغا رەددىيە بەرگەن. بۇ خەتتە: «دۆلىتىمىز خەلقىنىڭ يېرىمى ئەقىل - پاراسىتى ۋە ماھارىتىنى بىكاردىن بىكارغىلا ئىسراپ قىلىۋاتىدۇ. ئاياللار جەمئىيەتتە ئەرلەر بىلەن ئوخشاش ئورۇنغا ئىگە بولۇشى كېرەك» دەپ يېزىلغان. 18 ياشلىق بۇ قىز خەتكە ئىمزا قويۇشقا جۈرئەت قىلالمىغان. بىراق، بۇ ئۇنىڭ ئاياللار ئىشلەشكە تېگىشلىك ئىشلارنى دادىل ئىشلىيەلمىگەنلىكىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر قېتىملىقى بولۇپ قالغان.

بۇ قىز ئېلزابېت. كاكرۇن ئىدى. «تېز گېزىت» نىڭ تەھرىرى گېئورگى. مادىن بۇ ئىمزاسىز خەتتىن قاتتىق تەسىرلەنگەن. بۇ خەت مەيلى ئۇسلۇپ ياكى لوگىكا جەھەتتىن بولسۇن يۇقىرى سەۋىيىگە ئىگە بولغاچقا، ئۇ دەرھال گېزىتتە «باش ماقالىمىزنى خەت ئارقىلىق تەنقىت قىلغان ئەپەندى بىلەن ئۇچرىشىشنى، بۇندىن كېيىن گېزىتىمىزگە ماقالە يېزىپ بېرىش ئۈستىدە مەسلىھەتلىشىشنى خالايمىز» دەپ ئېلان چىقارغان.

كاكرۇننىڭ كېلىشى مادىننى ھەيران قالدۇرغان. گېزىتخانىغا ئەزەلدىن ئايال كىشى كېلىشكە جۈرئەت قىلالمىغاچقا، مادىن كەسكىن ھالدا: «گېزىتخانىمىز ئەزەلدىن ئاياللارنى ياللاپ ئىشلىتىپ باقمىغان» دېگەن. كاكرۇن كۈچىنىڭ بىرىچە ئۇنىڭ بىلەن مۇنازىرىلەشكەن. مادىن مۇرەسسە قىلىشقا مەجبۇر بولۇپ، ئۇنىڭ قىسقا خەۋەرلەرنى يېزىپ بېرىشىنى تەكلىپ قىلغان. كاكرۇن بۇنى رەت قىلىپ، جىددىي تېمىدىكى ماقالىلارنى يېزىپ بېرىشتە چىڭ تۇرغان. مادىن ئۇنىڭ بىلەن يەنە مۇرەسسە قىلغان بولسىمۇ، يازغان ماقالىسىدا ئۆزىنىڭ

ئىسمىنى ئەمەس، ئەرچە ئىسىم ئىشلىتىشنى تەلەپ قىلغان. ئەمما كاكرۇن بۇنىمۇ رەت قىلغان. ئىككىسى تازا تالاش-تارتىش قىلىۋاتقاندا، گېزىتخانىدىكى بىر خىزمەتكار بالا ئۇلارنىڭ يېنىدىن ئامېرىكا خەلق ناخشىچىسى ستىفىن فورست يازغان «نىرى·بۇرەي» دېگەن ئەڭ كەڭ تارقالغان ناخشىنى ئىسقىرتقىنىچە ئۆتۈپ كەتكەن. كاكرۇن بىردىنلا ئەقلىگە كېلىپ، ئۆزىگە «نىرى·بۇرەي» دەپ ئەدىبىي تەخەللۇس قويغان.

كاكرۇن ئاياللار ئەزەلدىن ئىشلەپ باقمىغان ئىشلارنى قىلىشقا كىرىشىپ، مۇخبىرلىق قىلىش ئۈچۈن، زاۋۇت، دوختۇرخانا، دارىل ئاجىزىنلارغا بارغان.

بىر قېتىم، ئۇ بىر بوتولكا زاۋۇتىدىن ئىش تېپىپ، چاشقانلار قۇتراپ يۈرۈدىغان سېخلاردا ئايال ئىشچىلار بىلەن كۈنىگە 14 سائەت ئىشلىگەن. ئۇلار 5 ئامېرىكا دوللىرى ئىش ھەققى ئېلىش ئۈچۈن ھەپتىسىگە 6 كۈن ئىشلەشكە مەجبۇر بولغان. ئايال ئىشچىلار ئۇنىڭ ھەقىقى سالاھىيىتىنى بىلمىگەچكە، ئۆزىنىڭ دەردلىرىنى ئۇنىڭغا تۆككەن. كاكرۇن ئۇلارنىڭ سۆزلىرىنى زەڭ قويۇپ ئاڭلاپ، ئەستايىدىل خاتىرىلەپ، پاش قىلىش ماقالىسى يازغان، ئۇنىڭ ماقالىسى پىتسبۇرگنى زىل-زىلىگە سالغان.

ئۇ 19 ياشتا مېكسىكىغا مۇخبىرلىق قىلغىلى بېرىپ، نامراتلىق تۈغرىسىدا، زەھەرلىك چېكىملىكلەرنى چېكىش ھەم ھۆكۈمەتنىڭ چىرىكلەشكەنلىگى توغرىسىدا ماقالە يازغان. ئۇنىڭ بۇ ئىشلىرى مېكسىكا ھۆكۈمىتىنىڭ جېنىغا تەككەنلىكتىن، ئۇنى مېكسىكىدىن قوغلىغان. ئۇ ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن، داۋاملىق ماقالە يېزىپ، مېكسىكىدىكى ئاياللارنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئامېرىكا خەلقىگە تونۇشتۇرغان.

ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا، كاكرۇن نيۇيوركقا بېرىپ، يوسۇپ·پورس باشقۇرىدىغان «دۇنيا گېزىتى» نىڭ مۇخبىرى بولغان. ئۇ بلاكۋى ئارىلى، يەنى شەرقىي نيۇ-يورك دەرياسىغا جايلاشقان ساراڭلار دوختۇرخانىسى ھەققىدە ماقالا يازماقچى بولۇپ، يوسۇپ·پورسقا: «مېنىڭچە، ئەڭ ياخشى تەكشۈرۈپ-تەتقىق قىلىش ئۇسۇلى — ئۆزەم ساراڭ قىياپىتىگە كىرىۋېلىش، باشقا ساراڭلار بىلەن ئارىلىشىپ يۈرسەم، ئاندىن 1-قول ماتېرىيالغا ئىگە بولالايمەن» دەپ تەكلىپ بەرگەن. پورس بۇنىڭغا قوشۇلغان.

كاكرۇن تەييارلىققا كىرىشىپ، چىقىراش، چىرايىنى سەتلەشتۈرۈش ۋە كىشىلەرگە مىقتەلەك تىكىلىپ قاراشنى مەشق قىلغان. ئاندىن جەنۇبىي نيۇ-يوركتىكى بىر سارايدىن ئۆي تېپىپ، ئۆي ئىگىسىگە مېكسىكىدا ئۆگىنىۋالغان تاقا-تۇقا ئىسپانچە سۆزى بىلەن: «مەن كۇبادىكى چوڭ بىر باينىڭ ۋارىسى بولۇمەن، ھازىر ھاۋانادىن مېنى ئالغىلى كېلىدىغان ماشىنىنى كۈتىۋاتىمەن» دېگەن سۆزلەرنى قىلغاندىن كېيىن، يىغا-زار قىلىپ، مالىيىنى چاقىرىشقا باشلىغان. كىشىلەر كاكرۇننى ئاۋال دوختۇرخانىغا، ئاندىن بىلاكۋى ئارىلىدىكى ساراڭلار دوختۇرخانىسىغا ئەۋەتىپ بەرگەن، نەتىجىدە ئۇنىڭ ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشقان.

كاكرۇن بلاكۋى ئارىلىغا بارغاندىن كېيىن، بۇ يەردىكى دوختۇرلارنىڭ شەپقەتسىز، سېستىرالارنىڭ رەھىمسىز ئىكەنلىگىنى؛ كېسەللەرگە كىشىنىڭ كۆڭلى ئايىنىيدىغان تاماقلارنى بېرىدىغانلىغىنى؛ تۇرار-جايلارنىڭ ئىنتايىن پاسكىنا ئىكەنلىگىنى؛ كېسەللەرگە ئىنسانىيەت قېلىپىدىن چىققان مۇئامىلە قىلىنىدىغانلىغىنى؛ بۇ ساراڭلار

AltunOq

دوختۇرخانىسى بولسىمۇ، قامالغانلارنىڭ ھەممىسىلا ساراڭ ئەمەسلىكىنى؛ بەزىلەر ياشانغانلىقى، ئاغرىقچان بولغانلىقى ئۈچۈنلا رەھىمسىز مۇئامىلىگە ئۇچراۋاتقانلىقىنى؛ ئۇلارنىڭ تۇرمىگە ئوخشاش ئۆيلەردە تىل - ھاقارەت ۋە ئاچ - يالىڭاچلىق ئازاۋىنى تارتىپ ئۆتۈۋاتقانلىقىنى بايقىغان.

كاكرۇن 10 كۈندىن كېيىن «كېسەلگە بېرىلىپ» بۇ يەردىن يېنىپ چىققان. ئۇ ئۆيىگە قايتىپ كېلىشى بىلەنلا «ساراڭلار دوختۇرخانىسىنىڭ تۆمۈر رىشاتكىسى ئىچىدە» دېگەن ماۋزۇدا بىر مۇنچە ماقالە يازغان. بۇ ماقالىلار نيۇ - يوركنى، پۈتۈن مەملىكەتنى زىل - زىلىگە سېلىپ، ھۆكۈمەتنى ساراڭلار دوختۇرخانىسىنى تەكشۈرۈشكە ھەمدە ساراڭلار دوختۇرخانىسىنىڭ شارائىتىنى ياخشىلاش ئۈچۈن خىراجەت ئاجرىتىپ بېرىشكە مەجبۇر قىلغان.

كاكرۇن ئارقىدىنلا دىققەت - ئېتىۋارىنى ئامېرىكىغا ئاغدۇرغان. شۇ چاغدا ئىش ھەققى تۆۋەن، ئەمگەك شارائىتى ناچار، ئىشچىلارنى ئېكىسپىلاتاتسىيە قىلىدىغان بىر تۈرلۈك كىچىك زاۋۇت يەنى «قان - تەر زاۋۇدى» بار ئىدى. ئۇ گېزىتتىن قەغەز ساندۇق ياسايدىغان بىر زاۋۇتنىڭ ئىشچى قوبۇل قىلىش توغرىسىدىكى ئېلانىنى كۆرگەندىن كېيىن، شۇ زاۋۇتقا بېرىپ، ئىشچىلىققا قوبۇل قىلىنغان. شۇنىڭ بىلەن لامپا بىلەن يورۇتۇلىدىغان كىچىك ئۆيگە قامىلىپ، ئەتىگەن سائەت 7 دىن كەچ سائەت 6 گىچە ئىشلىگەن. بۇ زاۋۇتتا 12 ياشلىق قىز ئىشچىلار خېلى كۆپ بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئالىدىغىنى 2 ھەپتىلىك ئىشىغا ھەق بېرىلمەيتتى. شۇڭا، زاۋۇت تەرەپ بۇ قىزلارنى ھەمىشە ئىككى ھەپتىلا ئىشلىتىپ، بىر پۇڭمۇ بەرمەيلا بوشىتىۋېتەتتى.

كاكرۇن ئۆزىنىڭ ئۆتكۈر قەلىمى بىلەن پاش قىلىش ماقالىسى يېزىپ، قانۇننى بۇ ئايال ئىشچىلارنى قوغداشقا دەۋەت قىلغان.

كاكرۇن ئۆزىنىڭ باتۇرلۇقى بىلەن ئامېرىكا ئاياللىرى ئۈچۈن كۆپلىگەن شان - شەرەپ ۋە ھوقۇقلارنى قولغا كەلتۈرگەن، ئەمما بۇنىڭ بىلەن قانائەتلىنىپ قالمىغان. ئۇ، ئاياللارغا تېخىمۇ كەڭ زېمىن ئېچىپ بېرىش ئۈچۈن، كۆرەش قىلماقچى بولغان. 1872 - يىلى فرانسىيە فانتازىيە يازغۇچىسى ژېيول ۋېرىن «يەر شارىغا 80 كۈنلۈك سەپەر» دېگەن بازىرى چاققان مەشھۇر كىتاپىنى يازغان. بۇ كىتاپتىكى ئاساسى قەھرىمان فورس فوگېر تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، 80 كۈندە يەر شارىنى ئايلىنىپ چىققان. كاكرۇن بۇ رىكورتنى بۇزۇپ تاشلايدىغانلىقىنى ئېلان قىلغان. «دۇنيا گېزىتى» ئۇنى قوللىغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇ، 1889 - يىلى 11 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئەتىگەندە نيۇ - جېرسى شتاتىدىن يولغا چىققان.

كاكرۇن بوران - چاپقۇنلارغا، كېسەلگە قارىماي، ئۆز سەپىرىنى توختاتماي «دۇنيا گېزىتى»گە تېلېگرامما ۋە خەتلەر ئەۋەتىپ تۇرغان. پۈتۈن مەملىكەت خەلقى بۇ قىزغا زور قىزغىنلىق ۋە قىزىقىش ئىچىدە دىققەت قىلغان. پۈتۈن ئامېرىكا شاتلىققا چۆمگەن، بەزىلەر كىتاپ يېزىپ، بەزىلەر ناخشا ئېيتىپ ئۇنى مەدھىيىلىگەن. نۇرغۇن گۈللەر، پويىزلار، بەيگە ئاتلىرى ئۇنىڭ ئىسمى بىلەن ئاتالغان. ئۇ سان - فرانسىسكوغا كەلگەندە، يۈز مىڭلىغان ئادەم پىرىستانغا بېرىپ، ئۇنى قارشى ئالغان. ئاياللار بايراقلارنى كۆتۈرۈشۈپ، ئۇ ئولتۇرغان ھارۋىنىڭ ئالدىدا ماڭغان، دوخۇوي ئوركېستىرى

ئۇنىڭغا ئاتاپ مۇزىكا چالسا، تاماشىبىنلار ئۇنىڭغا ئالقىش ياغدۇراتتى. ئۇ پويىز بىلەن ئامېرىكىنى كېزىپ ئۆتكەندە، كىشىلەر ئۇنى ھەر بىر بېكەتتە قىزغىن قارشى ئالغان. ھەتتا كانزاس شتاتىدا بەزىلەر ئۇنى شتات باشلىقى سايلىمىغا قاتنىشىشقا دەۋەت قىلغان.

ئۇ 72 كۈندىن كېيىن نيۇ - جېرسى شتاتىنىڭ پىرىستانىغا قايتىپ كېلىپ، يەر شارىنى ئايلىنىشتا يېڭى رېكورت ياراتقان. ئامېرىكا ئاياللىرى ئۇنىڭدىن پەخىرلەنگەن. نيۇ - جېرسى شتاتىنىڭ باشلىقى مۇشۇ ئىش مۇناسىۋىتى بىلەن: «ئامېرىكا ئاياللىرى ئەمدى كەمسىتىشكە ئۇچرىمايدىغان بولدى، ئۇلار ئىرادىلىك، مۇستەقىل، ھەر قانداق شارائىتتا ئۆزىنى باشقۇرۇشنى بىلىدىغان كىشىلەر، دەپ تونۇلدى» دېگەن.

كاكرۇن ئاخىرقى ئۆمرىدىمۇ ئامېرىكا ئاياللىرىنىڭ ئورنىنى ياخشىلاش ئۈچۈن كۈرەش قىلغان. ئۇ گېزىت چىقارغان، زاۋۇتمۇ قۇرغان، كېيىنچە زاۋۇدى تاقىلىپ، نيۇ - يوركقا يەنە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، «نيۇ - يورك كەچلىك گېزىتى» نىڭ ئادەتتىكى مۇخبىرى بولغان.

1922 - يىلى ئىلزابېت. كاكرۇن ۋاپات بولغان، ئۇ پۈتۈن ئۆمرىدە ئامېرىكا ئاياللىرىنىڭ ئازاتلىق ئىشلىرى ئۈچۈن تۆھپە قوشقان. 1920 - يىلى ئامېرىكا پارلامېنتى تەرىپىدىن 19 - نومۇرلۇق تۈزىتىش كىرگۈزۈش لايىھىسى ماقۇللىنىپ، ئاياللار سايلام ھوقۇقىغا ئىگە، دەپ ئېتىراپ قىلىنغان. ئاياللارنىڭ خىزمەت شارائىتىمۇ زور دەرىجىدە ياخشىلانغان. دەۋر ئۆزگەرگەنچىكە، ئاياللار ئۆيدە ئولتۇرۇۋېرىشكە قانائەتلەنمەي، جەمئىيەتكە يۈزلىنىشكە باشلىغان.

(«مەشھۇرلار ئورۇندىلىرى» ژورنىلىدىن) ئىلىك چىڭيۇ تەرجىمىسى

دانا ناۋايى

بىر يېزىدا راخمانقۇل دېگەن بىر يىگىت ياشايدىكەن. راخمانقۇلنىڭ دادىسى ياش چېغىدىلا ئۆلۈپ كېتىپ، ئۇ يالغۇز ئانىسى بىلەن قاپتۇ. ئۇلارنىڭ پۈتۈن بايلىقى بىرلا سېيىر ئىكەن. ئانىسى سېيىر بېقىپ، راخمانقۇل جاڭگالدىن تېرىپ كەلگەن ئوتۇننى بازارغا ئېلىپ بېرىپ سېتىپ، ئانا-بالا ئىككىيلەن ئاران-ئاران تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. نىمە ئۈچۈندۇر راخمانقۇل بىردىنلا شائىرلىققا ھەۋەس قىلىپ قاپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ بىر شېئىر يېزىپ، يېزىداشلىرىغا ئوقۇپ بېرىپتۇ. ئاڭلاپ ئولتۇرغانلاردىن بىرى ئۇنىڭغا شۇنداق دەپتۇ:

— ھەي راخمانقۇل، سەن كاتتا شائىر بولىدىغان ئوخشايسەن. لېكىن مۇنداق يۈرۈۋەرسەڭ، مەقسىدىڭگە يېتىش قىيىن. ئەڭ ياخشىسى، تاپقان-تەرگىنىڭنى ئېلىپ ھىرات دېگەن شەھەرگە بار. ئۇ يەردە ناۋايى ئاتلىق شائىرلارنىڭ پىرى بار ئىمىش. ئۇ كىشى بىلەن كۆرۈشسەڭ شائىرلىقنى راۋرۇس ئۆگىنىۋالىسەن.

راخمانقۇل بۇ گەپنى توغرا تېپىپ ھەزرىتى ناۋايىنىڭ ئالدىغا بارماقچى بوپتۇ، لېكىن ئۇ «پۇلنى نەدىن ئالىمەن؟» دەپ ئويلىنىپ قاپتۇ. چۈنكى تاپقان-تەرگىنى ئۆزلىرىنىڭ تىرىكچىلىكىگە ئاران يەتكەچكە، ئۇنىڭ بىرەر سوممۇ ئارتۇق پۇلى يوق ئىكەن. ئويلا-ئويلا ئاخىرى ھىلىقى يالغۇز سېغىن سېيىرنى ساتماقچى بوپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان ئانىسى پەقەت كۆنمەي:

— مالدىن ئايرىلدىڭ — جاندىن ئايرىلدىڭ، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

— مەن شائىر بولۇپ قايتقاندىن كېيىن، مۇنداق مالدىن بىرنى ئەمەس، بىرقانچىنى ئېلىپ بېرىمەن، — دەپتۇ راخمانقۇل. ئانىسى نائىلاج رازى بوپتۇ. راخمانقۇل مالنى سېتىپ ھىرات شەھرى نەدە سەن، دەپ يولغا راۋان بوپتۇ. يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرسىمۇ مول يۈرۈپتۇ. سورا-سورا ئاخىرى ھىرات شەھرىگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئادەملەردىن سوراشتۇرۇپ يۈرۈپ، شائىرلارنىڭ شائىرى ناۋايىنىڭ تۇرار جايىنى بىلىۋاپتۇ. بۇ ۋاقىتتا ناۋايى دوستى ھۈسەيىن بايقارا بىلەن سەپەردە ئىكەن. راخمانقۇل: «كېلىپ قالار» دەپتۇ-دە، شەھەردە تاماشا قىلىپ يۈرۈۋېرىپتۇ. ئارىدىن ئون نەچچە كۈن ئۆتۈپتۇ. سېيىرنىڭ پۇلىمۇ تۈگەپتۇ. راخمانقۇل سامسىپەزگە ئوت قالاپتۇ، ناۋاپچىغا شاگىرت بوپتۇ. لېكىن بۇ ئىشلارنىڭ بىرسىنىمۇ ئەپلەشتۈرەلمەپتۇ. ئاخىرى كوچا-كويدا تەنتىرەپ يۈرۈپ، تىلەمچىلىك قىلىشقا مەجبۇر بوپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى چوڭ كوچىنىڭ بويىدا تىلەمچىلىك قىلىپ ئولتۇرسا، ئالدىدىن ئىككى كىشى ئۆتۈپ قاپتۇ. ئۇلارنىڭ ياشانغانراق بىرسىگە ئۆتكەن-كەچكەنلەر چوڭقۇر سالام بېرىپ، ئارقىسىدىنمۇ تازىم قىلىشىپتۇ. ھىلىقى كىشىمۇ سالاملاشقانلارنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ، ھەتتا توختاپ بەزىلىرى بىلەن ھال-ئەھۋال سورىشىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ تۇرغان راخمانقۇل: «ھەممەيلەن بىلەن ھال-ئەھۋال سورىشىپ ئۆتۈۋاتقان بۇ كىشى كىمكىنا؟» دەپ

ھەيران بولۇپ تۇرۇشىغا، بىردىنلا قۇلىقىغا «ھەزرىتىم» دىگەن سۆز كىرىپ قاپتۇ. شۇ چاغدا راخمانقۇل: «ھەزرىتى ناۋايىي دىگەن شۇ بولسا كېرەك» دەپتۇ - دە، قارا كۆرۈنە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىۋېرىپتۇ. ناۋايىي شەھەرنىڭ سەل چەترەكىدىكى بىر باغدا تۇرۇدىكەن. راخمانقۇل ئەگىشىپ مېڭىۋېرىپ، شائىرنىڭ بېغىغا كىرىپ قاپتۇ. ئەتراپىغا قارىسا، باغ تولىمۇ گۈزەل، خىلمۇ - خىل گۈللەر ئېچىلغان، بۇلبۇل، تۇتىلار سايراپ تۇرغان، تەرەپ - تەرەپتە ياش - ياش تالىپلار كىتاپ ئوقۇشۇپ ئولتۇرغان ئىكەن. ئۇلار ناۋايىنى كۆرۈپ دۈررىدە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپتۇ. ناۋايىي ئۇلار بىلەن سالاملىشىپتۇ. شۇ چاغدا ناۋايىنىڭ كۆزى بىردىنلا راخمانقۇلغا چۈشۈپ قاپتۇ. راخمانقۇلمۇ ئالدىراپ - تېنەپ سالام بېرىپتۇ - دە:

— شائىرلارنىڭ پىرى ناۋايىي سىز بولامسىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ھەئە، مەن ناۋايىمەن، ئەمما شائىرلارنىڭ پىرى ئەمەسمەن، — دەپتۇ ناۋايىي ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالغاندىن كېيىن، — خوش، يىگىت، مەندە بىرەر ئىشىڭىز باردەك قىلىدۇ، تارتىنماي، ئېيتىۋېرىڭ.

— كۆڭلۈمدىكىنى تاپتىڭىز، — دەپتۇ راخمانقۇل، — مۇھىم بىر ئىش بىلەن كەلدىم. مېنى شائىرلىققا شاگىرت قىلىپ ئالسىڭىز.

راخمانقۇلنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغان تالىپلار پاراققىدە كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ. ناۋايىي ئۇلارغا قارىغان ئىكەن، ھەممە تالىپلار دەرھال جاي - جايلىرىغا بېرىشىپ، كىتاپ ئوقۇشقا كىرىشىپتۇ. ناۋايىي راخمانقۇلنى سۇپىغا تەكلىپ قىپتۇ. نان - چاي كەلتۈرۈپتۇ. راخمانقۇل ناندىن تويغىدەك يەپ، چايدىن قانغىدەك ئىچىۋالغاندىن كېيىن، شائىرغا قاراپ سۆز باشلاپتۇ:

— يېزىمىزدا ئوتتۇنچىلىق قىلىمەن، ئانام يالغۇز بىر سىيىرىمىزنى بېقىش بىلەن بەنت ئىدى. شۇنداق قىلىپ ئەپلەپ - سەپلەپ تىرىكچىلىك قىلىپ تۇراتتۇق. نىمە ئۈچۈندۇر شائىر بولۇشنى ھەۋەس قىلىپ قالدىم. بىر كۈنى بىر شېئىر يېزىپ يېزىمىزدىكىلەرگە ئوقۇپ بېرىۋىدىم، ئۇلاردىن بىرسى: «سەن كاتتا شائىر بولۇدىغان ئوخشايسەن، ياخشىسى، ناۋايىي دىگەن شائىرلارنىڭ پىرىدە ئوقۇشۇڭ كېرەك» دەپ قالدى. «شائىر بولسام بولاي»دىدىم - دە، ئۆيدىكى سىيىرنى سېتىپ، سىزنى ئىزلەپ يولغا چۈشتۈم. شەھەرگە كەلسەم، سىز سەپەردە ئىكەنسىز. كەلگىنىمگە ئون كۈندىن ئاشتى. مالنىڭ پۇلىمۇ تۈگىدى. مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىز، ئەمدىكى كۈنۈم تىلەمچىلىككە قالدى.

ناۋايىي راخمانقۇلنىڭ گېپىنى دىققەت بىلەن ئاڭلاپتۇ. كېيىن قەلەم بىلەن قەغەز ئېلىپ ئۇنىڭغا بېرىپتۇ - دە:

— قېنى، مانا مۇشۇنىڭغا بىرەر شېئىر يېزىڭچۇ؟ — دەپتۇ. راخمانقۇل ئويلاپتۇ، ئويلاپتۇ، ئەمما مىڭىسىگە زادىلا شېئىر كەلمەپتۇ. ئۇ ناۋايىغا قاراپ:

— شېئىر يازالمىدىم، ئىلھام كەلمىدى، — دەپتۇ.

— بولمىسا، — دەپتۇ ناۋايىي، — شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىدىن ئۆزىڭىز پىششىق بىلىدىغان بىر - ئىككىنى ئوقۇپ بېقىڭچۇ؟

راخمانقۇل ئويلاپتۇ، ئويلاپتۇ، مىڭىسىگە ھېچقايسى شائىرنىڭ شېئىرى كەلمەپتۇ. ئەسلىدە ئۇ ھېچقانداق شائىرنىڭ شېئىرىنى ئوقۇمىغان ئىكەن.

— ھەزرەت، — دەپتۇ ئۇ ئاخىرى ناۋايىغا قاراپ، — ھېچقايسى شائىرنىڭ شېئىرى مىڭەمگە كەلمەيۋاتىدۇ، ئۆزىڭىزلا ئوقۇۋەتسىڭىز.

راخمانقۇلنىڭ بۇ سۆزىگە ناۋايى كۆلۈمسىرەپ قويۇپتۇ. كېيىن ئويلىنىپ تۇرۇپ:

— بولمىسا بىرەر ناخشا ئېيتىڭ، — دەپتۇ.

— ھە، مەيلى، ناخشا ئېيتسام، ئېيتىپ باقاي، — دەپتۇ راخمانقۇل ناۋايىنىڭ قولىدىن تەمبۇرنى ئېلىۋېتىپ. ئۇ تەمبۇرنىڭ ئۇ قۇلىغىنى بۇراپتۇ، بۇ قۇلىغىنى بۇراپتۇ، زادىلا ساز قىلالماپتۇ. ئاخىرى ناۋايى ئۇنىڭدىن تەمبۇرنى سوراپ ئاپتۇ - دە، بىردەمدىلا سازلاپ قايتۇرۇپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىنمۇ راخمانقۇل قانچىلىك ئۇرۇنمىسۇن تەمبۇرنى چالالماپتۇ. راخمانقۇلنى دىققەت بىلەن كۆزىتىپ تۇرغان ناۋايى ئۇنىڭغا قاراپ شۇنداق دەپتۇ:

— يىگىت، شائىر بولۇش ئۈچۈن كەم دېگەندە ئۈچ نەرسىدىن خەۋەردار بولۇش زۆرۈر. ئۇلارنىڭ بىرىنچىسى شۇكى، كۆپ ئوقۇش كېرەك. جىمىكى ياخشى شائىرلارنىڭ شېئىرىنى ياتقا بىلىش لازىم.

— سىز جىمىكى شائىرلارنىڭ شېئىرلىرىنى يادقا بىلەمسىز؟! — دەپ سوراپ قاپتۇ راخمانقۇل.

— جىمىكى شائىرلارنىڭكىنى بولمىسىمۇ، ھەر ھالدا خاتىرەمدە ئانچە - مۇنچە شېئىر ساقلايمەن، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ ناۋايى، كېيىن سۆزىنى داۋام ئەتتۈرۈپتۇ، — شائىر بولماقنىڭ ئىككىنچى شەرتى، ئەستايىدىل مېھنەت قىلىشتۇر. قايتا - قايتا مەشق قىلماق شەرتتۇر. كىشى ئانا قورسىقىدىن شائىر بولۇپ تۇغۇلمايدۇ. مېھنەت بىلەن مەشق ئارقىلىقلا شائىر بولىدۇ. شېئىرغا بولغان ھەۋەسنى كېچە - كۈندۈز دىمەي مەشق قىلىش ئارقىلىقلا ۋايىغا يەتكۈزۈش مۇمكىن.

راخمانقۇلمۇ بوش كەلمەپتۇ.

— سىزمۇ، — دەپتۇ ناۋايىغا قاراپ، — كېچە - كۈندۈز مەشق قىلامسىز؟

— ھەئە، — دەپتۇ ناۋايى سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — شائىر بولماقنىڭ ئۈچىنچى شەرتى شۇكى، ناخشا ئېيتىش بىلەن ساز چېلىشنى بىلىش زۆرۈر. ناخشا ئېيتمىغان، ساز چالمىغان، شېئىرنى ئاھاڭغا سالالمايدىغان شائىر چالا شائىر، — ناۋايى بىر ئاز خىيال سۈرگەندىن كېيىن يەنە سۆزىنى داۋام ئەتتۈرۈپتۇ، — ھېلى «جاڭگالدىن ئوتۇن ئېلىپ كېلىپ، بازاردا ساتاتتىم» دېدىڭىز. شۇ ئىشىڭىز بىلەنمۇ نۇرغۇن بىچارىلەرنىڭ مۇشكۈلىنى ئاسان قىلىسىز. قېنى، ئەمدى، كەلسە - كەلمەس شېئىر يېزىپ، ئۆزلىرىنى شائىر ساناپ يۈرگەنلەرمۇ سىزدەك بولسا ئىدى، ھېچ بولمىسا، دالادىن ئوتۇن يىغىپ بىرەر غېرىپنىڭ ئۆيىنى ئىسسىتسا نېمە دېگەن ياخشى بولاتتى - ھە؟ يىگىت مەزىسىز شېئىر يېزىپ كىشىلەرنى رەنجىتكەندىن كۆرە، قىردىن ئوتۇن توشۇپ تۇرمۇش كەچۈرۈش مىڭ مەرتە ئەلا. مانا بۇنى ئېلىڭ - دە، يېزىڭىزغا قايتىپ، سىيىر ئېلىپ ئانىڭىزنى خۇرسەن قىلىڭ، مېھنەتتىن يۈز ئۆرۈمەڭ.

ناۋايىنىڭ دانالىقىغا قايىل بولغان راخمانقۇل ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپتۇ - دە، شائىرلىقنى يىغىشتۇرۇپ، ئۆز يېزىسىغا قايتىپتۇ.

غەزەل ۋە قىلىچ

ھىندىستاننىڭ بىر ۋاقىتلاردىكى پادىشاسى پەرغانىلىق مىرزا بابىر ھەم ئالىم، ھەم شائىر ئىدى، ئۇ ھىندىستاننىڭ ئەڭ گۈزەل يېرىگە بىر باغ بىنا قىلىپ، ۋاقتى - ۋاقتىدا بەزمىلەر قۇرۇپتۇ. تۈرلۈك مەملىكەتلەردىن كەلگەن شائىر ۋە ئالىملار، سازەندە ۋە ناخشىچىلار،

AltunOq

ئويۇنچى ۋە ئۇسۇلچىلار قاتناشقان بۇنداق بەزمىلەر كەچقۇرۇن باشلانسا تاكى تاڭ ئاتقىچە داۋاملىشىدىكەن. شۇنداق بەزمىلەرنىڭ بىرىدە بابىر شاھنىڭ ئۆزى غەزەل ئوقۇپ، مېھمانلارنى راسا مەمنۇن قىپتۇ. بەزمە ئاخىرلىشاي دەپ قالغاندا ياش بىر شائىر بابىر شاھقا تازىم بىجا كەلتۈرگەندىن كېيىن:

— ئۇستاز، سىز غەزەل بىلەن قىلىچ كۈچىنى كۆرگەن ۋە ئۇنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن سۇلتانلارنىڭ سۇلتانى ۋە شائىرلارنىڭ مەلىكۇششۇئەرا① سىز. بىر مەسىلىدە تالىشىپ قالدۇق، شۇنى ھەل قىلىپ بەرسىڭىز، — دەپتۇ.

— مەيلى، سورا، — دەپتۇ بابىر شاھ.

— ئېيتىڭا، قىلىچ كۈچلۈكمۇ ياكى غەزەل؟ — دەپ سوراپتۇ ياش شائىر. ھەممەيلەن بىردىن كۈلۈپ تاشلاپتۇ. ئولتۇرغانلاردىن بىرى كۈلكىدىن ئۆزىنى زورغا توختىتىپ:

— ئەلۋەتتە قىلىچ - تە، ئۇكا، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

— ياق، خاتا دەيسىز، — دەپتۇ بابىر شاھ ئۇنىڭغا قاراپ، — ئىككىلىسى بىر - بىرىدىن قېلىشمايدۇ.

پادىشانىڭ سۆزىدىن غەيرەتلەنگەن شائىر:

— دەھشەتلىكىنىڭ ئېيتىشىچە، قىلىچ ھەممە نەرسىدىن كۈچلۈك ۋە قۇدرەتلىك ئىمىش، ئۇنىڭغا غەزەل ئانچىكىم قۇرۇق گەپ، ئۇنىڭ ھېچنەرسىگە كۈچى يەتمەسمىش، — دەپتۇ.

بابىر شاھ:

— دەھشەتلىك ئەخمىقانە سۆزلەپتۇ. غەزەلمۇ، قىلىچمۇ قۇدرەت ۋە كۈچتە ئۆز جايى ۋە ۋاقتىدا بىر - بىرىدىن قېلىشمايدۇ. بەزى ھاللاردا غەزەل ھەتتا قىلىچتىنمۇ كۈچلۈكرەك تۇرۇدۇ. بۇنىڭ سەۋىۋى شۇكى، ئۇرنى كەلگەندە غەزەلنىڭ كۈچىنى ھېچقانداق قىلىچ باسالمايدۇ. كەمىنە بۇنى ئۆز بېشىمدىن ئۆتكۈزگەن. گېپىمگە قۇلاق سېلىڭلار:

بابىر شاھ شۇنداق دەپتۇ - دە، بېشىدىن ئۆتكەن مۇنداق بىر ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ:

— كۈچ - قۇۋۋەتكە تولغان نەۋقىران ۋاقتىم ئىدى. كامان بىلەن ئوچار قۇشنى، قىلىچ بىلەن دۈشمەنى، تۇلپار بىلەن ئەڭ ئېگىز تاغ چوققىسىنى ئۆزەمگە بويسۇندۇراتتىم. رەقىپتىن قورقۇش، جەڭدە ۋەھىمىگە چۈشۈش ياكى دۈشمەن مەندىن كۈچلۈك بولسا، ئۆلۈمدىن قورقۇش ئادىتى مەندە ياشلىقىمدىنلا يوق ئىدى. سەپەردىمۇ، شىكاردىمۇ ئۆزەمنى ئوتقا ئېتىپ، سۇغا تاشلايتتىم. بىر قېتىم ئۇزاق سەپەرگە ئاتلاندىم. كېتىۋېتىپ پۈتۈن ئەتراپىنى قار قاپلىغان سىرلىق بىر تاغ - جەزىرە ئىچىگە كىرىپ قالدىم. شۇ يەردە نورۇزنى كۈتۈپ، كېيىن سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇشنى بۇيرۇدۇم.

مۇنداق يەرلەردە قاراقچى، يول توسارلارنىڭ تەمتىلەپ يۈرۈدىغانلىقىنى، كارۋانلارنىڭ يولىنى توساپ، ماللىرىنى بۇلاپ، ئۆزلىرىنى قۇلغا ئوخشاش سېتىۋېتىدىغانلىقىنى ئاڭلىغان ئىدىم. بۇ كاساپەتلەر بىزگىمۇ يولۇقتى. ئىككى ئارىدا قاتتىق جەڭ بولدى. مەن ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن غالىپ كەلدىم. ئەسىرلەر ئىچىدە بىر ھۆرلىقانى كۆرۈپ قالدىم. قاراقچىلارنىڭ باغداتتىن ئېلىپ قاچقان ئولجىسى ئىكەن. بىر كۆرۈپلا ئۇنىڭ ئەسىرۇ - مەپتۇنى بولۇپ قالدىم. ئۇ سەنەم ئاللاھ ياسالغان چېدىرغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ماڭا ئىلتىپات كۆرسىتىشنى

① مەلىكۇششۇئەرا — ئۆتمۈشتە ئەڭ ئۆتكۈر شائىرلارغا بېرىلىدىغان ئۇنۋان.

ئېيتتىم. يالۋۇرۇپ - يېلىندىم. قىلىچ كۆتىرىپ دوق ۋە پوپوزا قىلدى. ھېچبىرى سەنەمگە كار قىلمىدى. ئۇ قولىغا خەنجەر تۇتۇپ، ئەگەر كىم چېدىرغا باستۇرۇپ كىرسە، ئۆزىگە خەنجەر ئۇرۇدىغانلىغىنى بىلدۇردى. نىمە قىلارىمنى بىلمەي بېشىم قاتتى. شۇ چاغدا سەپەر ۋە جەڭلەردە ماڭا يول كۆرسەتكۈچى ئۇستازغا مەسلىھەت سالدىم. ئۇ «بىر بېيىت شەھەر ئالغىنىنى كۆردۇققۇ. سەن شائىرسەن، سەنەمگە بولغان ئاشىقۇ - بىقارارلىغىڭنى نەزىم يىپىغا تىزىپ - دە، ئۇنىڭغا كۆرسەت. چۈنكى، كۆڭۈل مۈلكىنىڭ كۆرۈنمەس سۇلتانى بولغان غەزەل ئۆز كۈچىنى كۆرسىتىپ، باغرى تاش گۈزەلنى ئىنساپقا كەلتۈرسە ئەجەپ ئەمەس» دەپ مەسلىھەت بەردى. مەن غەزەل يازدىم. ھەمرالىرىم ئىچىدىكى سازەندىلەر ئۇنىڭغا ئاھاڭ ئىشلىدى، ناخشىچىلار ئاھاڭغا سېلىپ، سەنەمنىڭ چېدىرى يېنىدا ئۇنى زوق بىلەن ئوقۇشقا باشلىدى. غەزەللىرىم بۇلبۇلنى ئۆزىگە تارتىپ مەس قىلدى. چۆل تورغايلىرىنى سايراتتى. غەزەل سېھرىدىن كىشىلەر ئۆزىنى قويۇدىغان يەر تاپالماي قېلىشتى. ئەمما سەنەمگە تەسىر قىلمىدى ... تۆۋەندىكىسى شۇ غەزەلىمدىن پارچە:

سەن گۈلسەنۇ، مەن ھەقىر① بۇلبۇلدۇرمەن،
سەن شوئىلەيۇ، ئول شوئىلگە مەن كۈلدۇرمەن.
نىسبەت يوق دەپ ئىزتىناپ② ئەيلىمەكىم،
شاھمەن ئەلگە، ئەمما ساڭا قۇلدۇرمەن.

كۈنلۈم شۇ تەرىقىدە ئۆتەۋەردى. سەنەم چېدىرغا ھېچكىمنى كىرگۈزمەي خىيالغا پېتىپلا ئولتۇراتتى. مەن بولسام غەزەل يېزىشتىن، ناخشىچىلار ئۇنى ئېيتىشتىن ھارمىدۇق. سەنەم غەزەپ ئېتىدىن ئەسلا چۈشمىدى. ئىككى كۈن ئۆتتى، سەنەم يەنىلا يا سۆز قاتمىدى، يا قارىسىنى كۆرسەتمىدى ... ھەپتە ئۆتتى. ئۇستازىم ئېيتقاندەك، نەزىم ئۆز سېھرىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى، سەنەمنىڭ قەھرى - غەزەپكە تولغان قەلبىنى خۇددى كىمياگەرلەر تاشنى ئېرىتكەندەك ئېرىتتى. ئۇ ئاخىرى ئاق چاچلىق خوتۇن ئارقىلىق مېنى چاقىرىپتۇ. يېنىغا كىردىم. سەنەمنىڭ غەزىۋى يېنىپ شۈنچىلىك ئېچىلىپ كېتىپتۇكى، بىر ھۆسنىگە ئون ھۆسۈن قوشۇلۇپتۇ. سىيادەك قارا چاچلىرى يەنىمۇ قويۇقلىشىپ، تۆكۈلۈپ تۇرغان كىرپىكلىرى ھىلال ئايدەك قاشلىرى بىلەن تۇتۇشۇپ، چىرمىشىپ كېتىپتۇ. چىرايىدىن نۇر يېغىپ، كۆزلىرى ئاھۇنى خىجىل قىلىپ تۇرۇپتۇ. «غەزەلنى كىم يازدى؟» دەپ سورىدى سەنەم ئويماقتەك ئاغزىنى ئېچىپ. «مەن» دەپ جاۋاپ بەردىم. «سەن؟» تەئەججۈپلەندى سەنەم. مەن ئۇنىڭغا شائىرلىغىمنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن شۇ زامات قولۇمغا قەلەم بىلەن قەغەز ئېلىپ، بىر غەزەل يازدىم - دە، ئوقۇپ بەردىم.

— ياخشى يېزىپسەن. ياخشى ئادەم غەزەل يازىدۇ. سەنمۇ غەزەل يازىدىكەنسەن. دېمەك، قەھرىڭ زەھەر ئەمەس، باغرىڭ تاش ئەمەس. مېنى غەزەللىرىڭ شەيدا قىلدى. «غەزەل كىشى يارىسىنى ساقايتىپ، دەردىنى يېنىكلىتىدۇ، ياخشى غەزەل كۈندەك ئىللىتىپ، تۈنلۈكىنى يورۇتىدۇ» دەيتتى دادام. رەھمەتلىكمۇ غەزەل يازاتتى. يارىماسلار ئۇنى ئۆلتۈرۈشتى. سەن ئۆز غەزەللىرىڭ بىلەن دادامنى يادىمغا چۈشۈردۈڭ، ئۆلۈك تېنىمگە جان ئاتا قىلدىڭ، سەن ئۇتتۇڭ، مەن سېنىڭكى، — دىدى.

مەن شۇ غەزەل شەيداسىغا ئۆيلەندىم. ئاڭلىدىڭمۇ، غەزەل دوق - پوپوزىدىن، قورال - يا -

① ھەقىر — قەدىرسىز، خورلانغان.
② ئىزتىناپ — يىراقلىشىش، چېكىنىش، ساقلىنىش.

راقىتىمۇ يۇقۇرى ئىكەن. ھېچكىم يېڭەلمىگەن، ئۆز ئۆلۈمىنىڭ مۇقەررەرلىگىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، نە قەھرى - غەزەپلىك قاراقچىلارغا، نەمەندەك سۇلتانغا بويسۇنمىغان، ئۆگىتىلمىگەن پەرىزات قەلبىنىمۇ غەزەل ئېرىتىپ تاشلىدى.

دېمەك، قىلىچنى غەزەلدىن ئۈستۈن دىگۈچىلەر قاتتىق يېڭىلىشىدۇ. قىلىچنىڭ شاقۇر - شۇقۇرىدىن كۆرە غەزەلنىڭ يېقىملىق ئاۋازى كۆپرەك ئاڭلانسا، نىمە دىگەن ياخشى بولاتتى.

شەيخ بىلەن مەشرەپ

بابارەھىم مەشرەپ ياشلىقىدا بىر شەيخنىڭ قولىدا خىزمەتكار ئىكەن. شەيخنىڭ تىنىم بەرمەي ئىشلىتىشى، يالغان - ياۋىداق گەپلەر بىلەن تۆھمەت قىلىشلىرى شائىرنىڭ جېنىغا تېگىپتۇ. بىر كۈنى شائىر شەيخنىڭ قۇتۇلۇشىنى ئويلاپ تۆۋەندىكى ھەجۋىنى يېزىپتۇ:

كېچىدىن تاڭ ئاتقىچە ئاچ ئىت كەبى ھۆۋلاپ ھامان،
نەپ، تاما بىرلەن قىلار تائەت - ئىبادەتنى شەيخ.
نەپسىچۈن كۆر، بەدناما① لار ئىچرە رەسۋادۇر ئۆزى،
مال ئۈچۈن ساتۇر ئىمان، دىنۇ، ئىناۋەتنى شەيخ.

شائىر بۇ ھەجۋىنى تېرەككە ئېسىپ قويۇپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان شەيخ شائىرنى تىللاپ ئۆيىدىن قوغلىۋېتىپتۇ. مەشرەپ شەھەرنىڭ سىرتىدا تۇرۇۋاتقان بىر بىچارىنىڭ ئۆيىدە پانالاپ، ياشاشقا باشلاپتۇ. مەشرەپ يازغان غەزەل بىردەمدىلا قولدىن - قولغا ئۆتۈپ، شەھەرگە تاراپ كېتىپتۇ. شەيخ شەرمەندە يۇ - شەرمىسار بوپتۇ. كىشىلەر ئۇنى «شەيخى كازىب①» دەپ ئاتاشقا باشلاپتۇ. شەيخ كوچىغا چىقىپ ئادەملەرگە كۆرۈنمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ مەشرەپتىن ئۆچ ئېلىشقا ئەھد قىلىپ، ئۇنىڭ ئارقىسىغا ئادەم قويۇپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى مەشرەپ ئىلىم ئەھلى بولغان ئاغىنىسىنىڭكىگە مېھمانغا بېرىپتۇ. ئۇ يەردە تاڭ ئاتقىچە غەزەلخانلىق قىلىشىپتۇ. مەشرەپ ئۆزىگە ياققان بىر غەزەللەر كىتاۋىنى سوراپ ئېلىپ، تاڭ ئاتار پەيتىدە ئۆيىگە قايتىپتۇ. ئايغاقچى مەشرەپنى پايلاپ تۇرغان ئىكەن. ئۇ شەيخكە:

— خوراز چىللاشقا باشلىغان باش توخۇ مەزگىلىدە، قارا ياغاچنىڭ تېگىدە ماراپ تۇرسام، مەشرەپ دىگىنىڭىز قاياقتىندۇر كېلىپ، ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتتى. كۆزۈم قولتۇقىغا قىستۇرۇۋالغان بىر نەرسىگە چۈشتى. پەممىچە، ئۇ خېلى قىممەتلىك بىر نەرسە ئوغۇرلىغاندەك تۇرۇدۇ، — دەپ خەۋەر بېرىپتۇ.

شەيخ ئوپۇل - توپۇل كىيىنىپ، كەشىنى قولتۇقلاپ، ھەمتاۋىقى قازىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپتۇ. شەيخ قازىنىڭ ئالدىغا كىرە - كىرمەستىنلا:

— جانابى قازى ئەلەم، ئەشەددى ئوغرىنى قولغا چۈشۈردۇق، بۇيرۇسىڭىز، ياساۋۇل باشلىغى ئۇنى بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىپ، زىندانغا تاشلىسا، — دەپتۇ ھولۇقۇپ.

ياساۋۇللار شائىرنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ، نوقۇپ، دۈشكەلەپ، سۆرەشتۈرۈپ قازىخانىغا ئېلىپ كەپتۇ. ئىت پوق يېمەستە قازىخانىغا كېلىپ ئولتۇرغان شەيخنى كۆرگەن مەشرەپ ئىشنىڭ تېگىگە دەرھال يېتىپتۇ.

— بۇ شائىر مەشرەپقۇ، — دەپتۇ شەيخنىڭ قۇلىقىغا قازى. شەيخ:

— ياق، بۇ شائىر ئەمەس، مۇتىھەم، ئوغرى. ئۇنى تېزدىن زىندانغا تاشلاش كېرەك. — دەپتۇ.

---

① بەدناما - چىرايى خۇنۇك، يىرگىنچلىك.

① شەيخى كازىب — ساختا شەيخ.

— كىمسەن؟ تاڭ سەھەردە ئۆيۈڭگە نەدىن كەلدىڭ؟ قولتۇغوڭغا قىسىۋالغان نەرسىنى نەدىن ئوغۇرلىدىڭ؟ — ئۆزىنى تونۇمىغانغا سېلىپ كەينى - كەينىدىن سوئال ياغدۇرۇپتۇ قازى. شائىر مۆلايىملىق بىلەن ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ:

— مەن بابارەھىممولاللا ۋەلى ئوغلى مەشرەپمەن. شائىر كىشىلەرنىڭ ئارامىدىن باشقا يەنە نىمىلەرنى ئوغۇرلايتتى. بۇ ئوغۇرلۇق ئايىرىملارغا راھەت بېغىشلىسا، بەزىلەرگە ئازاپ بېرىدۇ، — دەپتۇ شەيىخ تەرەپكە قاراپ، — مەن شائىرمەن. قەلەم - قەغەز ئوغۇرلاي دىسەم ئۇلار ئۆزەمدە يېتەرلىك. غەزەل ئوغۇرلاشنى ئەزەلدىن ئادەت قىلغان ئەمەسمەن.

— ئوغرىسەن! بىر نەرسىنى ئوغۇرلاپ ئۆيۈڭگە كىرىپ كەتكىنىڭنى شەيخنىڭ ئادەملىرى كۆرۈپتۇغۇ؟ — دەپتۇ قازى.

— شەيىخىم ئېيتقان بولسا ئىشەنمەك دەركار. يالغان بىلەن راستنىڭ، ھارام بىلەن ھالالنىڭ پەرقىنى ئاجرىتالمايدىغان شەيخىم ئۆەرىدە بىرەر قېتىم راست سۆزلىگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ مەشرەپ.

مەشرەپ توغرىمەن دىسە، قازى ئوغرىسەن دەپتۇ. شائىر قانچىلىك كۆيۈپ - پىشىپ گەپ قىلمىسۇن، بەرىبىر قازىنى ئىشەندۇرەلمەپتۇ. قازى بىلەن سەن - پەن دىيىشىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھېچبىر ھاجىتى يوقلۇغىغا كۆزى يەتكەن شائىر:

— ھەئە، ئوغرىمەن، — دەپتۇ.

— نىمە ئوغۇرلىدىڭ؟

— بەكمۇ قىممەتلىك نەرسىنى.

— كۈمۈشمۇ؟

— ياق.

— ئالتۇنمۇ؟

— ئالتۇندىنمۇ قىممەت.

— بولمىسا مەرۋايىت ئىكەن - دە؟ — دەپ سوراپتۇ كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ قازى.

— دۇر ۋە مەرۋايىتلاردىنمۇ قىممەتلىكرەك، — دەپتۇ مەشرەپ، — ئۆيۈمگە يوشۇرۇپ قويغان، ئادەم ئەۋەتسىڭىز ئېلىپ كېلىدۇ. مەيلى، شۇ نەرسە سىزنىڭ بولۇپ قالسۇن، مېنى ئوغرى دەپ زىندانغا تاشلاڭ. لېكىن مەندەك ئاسىي بەندىنىڭ سىزدەك ئالىي پاناغا بىر ئەرزى بار. شۇنى بېجىرىڭىز، دەپ شەيخىم ئىككىڭىز قەسەم ئىچىسىزلەر. شۇ چاغدىلا ئوغۇرلىغان نەرسىنى يوشۇرۇپ قويغان جاينى ئېيتىمەن. بولمىسا، بۇ سىر ئۆزەم بىلەن بىللە كېتىدۇ.

مەشرەپنى زىندانغا تاشلاپ، تېزرەك مەقسىدىگە يېتىشنى ئويلىغان قازى رازى بولۇپتۇ. ئالتۇن ۋە گۆھەرلەردىنمۇ قىممەتلىكرەك نەرسىنىڭ تېزرەك قولغا چۈشۈشىنى ئويلاپ تاقەتسىزلەنگەن قازى:

— مەيلى، شەرتىڭنى ئېيت، — دەپتۇ. مەشرەپ:

— مۆھتەرەم قازى، شەرتىم شۇكى، سىز شەيخىمنىڭ «شەيخى كازىب» يەنى ساختا شەيخ ئىكەنلىگىنى ئادەملەر ئالدىدا ئوچۇق ئېيتىسىز، — دەپتۇ.

— ياق، بۇ ئەسلا مۇمكىن ئەمەس، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قازى.

— ئۇنداق بولسا، مەنمۇ ئالتۇن ۋە گۆھەردىنمۇ قىممەتلىكرەك نەرسىنىڭ قەيەرگە يوشۇرۇنغانلىغىنى ئېيتمايمەن، — دەپ قاتتىق تۇرۇۋاپتۇ مەشرەپ.

ئالتۇن دىسە دادىسىنى سېتىشقا تەييار تۇرغان قازىنىڭ شائىرنىڭ شەرتىگە رازى

بولۇشتىن باشقا ئىلاجى قالماپتۇ.

— ئەمدى، شەيخىم سىز بولسىڭىز جامە ئالدىدا تۇرۇپ شائىر مەشرەپتىن كەچۈرۈم سورايسىز، بۇ ئىككىنچى شەرتىم — دەپتۇ مەشرەپ.

شەيخ دەسلەپ قەتئىي رازى بولماپتۇ. كېيىن مەشرەپنىڭ ئوغرىلىقى پاش قىلىنسا، شائىردىن بىر ئۆمۈر قۇتۇلۇدىغانلىقىنى ئويلاپ رازى بوپتۇ. قازى بىلەن شەيخ قوللىرىغا نان ۋە قۇرئاننى ئېلىپ: «مەشرەپ شائىرنىڭ شەرتىنى بىجىرىمىز!» دەپ قەسەم ئىچىشىپتۇ. مەشرەپ ئوغۇرلىغان ئالتۇندىنمۇ قىممەتلىكرەك، گۆھەردىنمۇ ئەلاراق نەرسىسنى قەيەرگە يوشۇرۇپ قويغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ياساۋۇللار بېرىپ، ئۇنى تېزلا ئېلىپ كەپتۇ.

قازى ئوراغلىق نەرسىنى ئالدىراپ ئاچسا، ئۇنىڭ ئىچىدىن كىتاب چىقىپتۇ.

— بۇ كىتاپقۇ؟ — ۋاقىراپتۇ قازى، — ئوغۇرلىغان ئالتۇندىن قىممەت، گۆھەردىن ئەلا نەرسەڭ قېنى؟

— شەيخىم، سىزگە خەۋىرى يەتكۈزۈلگەن ئوغۇرلانغان نەرسە ئەنە شۇ كىتاپ. دەرۋەقە كىتاپ مەن ئۈچۈن ھەممە نەرسىدىن، يەنى ئالتۇن، گۆھەر، مەرۋايىتلاردىن ئەلاراقتۇر. ئىلىم ئەھلى ئاشنالىرىمدىن سوراپ ئېلىپ، شەيخىمگە ئوخشاش كىشلەرنىڭ كۆزى چۈشمىسۇن، دەپ تىقىپ، يوشۇرۇپ يۈرگەن نەرسە — ئەنە شۇ سىز كۆرۈپ تۇرغان كىتاپ ئىدى.

مەشرەپ سۆزىنى تۈگىتە - تۈگەتمەيلا:

— يوقال، كۆزۈمدىن! — دەپ ۋاقىراپتۇ قازى.

— ياق، قازىيۇ - ئەلەم، — دەپتۇ مەشرەپ، — نان بىلەن قۇرئان سۆيۈپ قەسەم ئىچكەنسىز، ئېيتقىنىڭىزنى قىلمىسىڭىز، قۇرئان بىلەن نان ئۇرۇپ كېتىدۇغۇ، مېنى دىسىڭىز شەرتىمنى بىجىرمىگىچە ھېچقەيەرگە كەتمەيمەن.

قازى دەسلەپ ئىنتايىن قاتتىق غەزەپلىنىپتۇ، كېيىن پەسكاردىغا چۈشۈپ، ئىسمىنى يېغىپتۇ - دە، شەيخنى «شەيخى كازىب» دەپ ئېلان قىپتۇ. قازىنىڭ قىستىشى بىلەن شەيخ شائىر ئالدىدا تىز پۈكۈپ، كەچۈرۈم سوراپتۇ. شۇندىن باشلاپ شەيخ «شائىر»، «شېئىر» دىگەن سۆزلەرنى ئاڭلاپ قالسىلا، دىر - دىر تىترەيدىغان بوپتۇ.

مەشرەپ:

خوجا، سەيىد، بەگۇ - خان، سەردارلار بەدكار① بولسا،
زۇلۇم تېغى تېز ئۈتۈشتە ھەر بىرى نامدار بولسا،
بەنىيەت كاززاپ شەيخلەر بۇ ۋەتەندە بار بولسا،
مەزلۇم ئەللەر ئىڭرىشىپ كىم پارچە نانغا زار بولسا،
كۆڧىر ئېلىگە مەشرەپتەك رەھنەما② پەيدا بولۇر.

دەپتۇ - دە، بۇ شەھەردىنمۇ باش ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ.

(ئۆزبېكىستان «ياش گۋاردىيە» نەشرىياتى تەرىپىدىن 1982 - يىلى نەشر قىلىنغان، پىلولوگىيە پەنلىرى دوكتۇرى مالىك مرادوۋ تەرىپىدىن نەشرگە تەييارلانغان «ئەللامەلەر ۋە شائىرلار ھەققىدىكى خەلق ئەپسانە ۋە رىۋايەتلىرى» دىگەن كىتاپتىن ئۇيغۇرچىلاشتۇرۇلدى.)

نەشرگە تەييارلىغۇچى: غەنىزات غەبىيۋرانى.

---

① بەدكار — يامان ئىش قىلغۇچى.
② رەھنامە — يول كۆرسەتكۈچى.

ئەدەبىي ئاتالغۇلارنىڭ ئىزاھلىق لۇغىتى

رومان: (فرانسۇزچە. roman) — سىغىمچانلىقى ئەڭ زور بولغان بايان خاراكتېرلىق ئەدەبىي ژانىر.

رومان ئەڭ چوڭ ۋە ئەڭ مۇرەككەپ ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ رېئاللىقىنى ئەتراپلىق ئەكس ئەتتۈرەلەيدۇ. مۇرەككەپ تۇرمۇش رېئاللىقلىرىنى تولۇق ئېچىپ بېرىش ئۈچۈن تالاي قاتناشقۇچىلارنى گەۋدىلەندۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن رومان ئەڭ چوڭ كومپوزىتسىيىگە ئىگە.

رومان تۇرمۇشنى تەسۋىرلەشتە چەكسىز ئىمكانىيەتلەرگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن، ئەدەبىياتتا ئالاھىدە ئورۇندا تۇرىدۇ. ئادەتتە بىر روماندا بىر دەۋرنىڭ قىياپىتىنى ئەكس ئەتتۈرۈشكە بولىدۇ. مەسىلەن: شى نەيئەننىڭ «سۇ بويىدا»، ماۋدۈننىڭ «تۈن يېرىمىدا» ۋە قەييۇم تۇردىنىڭ «كۈرەشچان يىللار» قاتارلىق رومانلىرى يۇقۇرىدىكى سۆزىمىزنىڭ ئىسپاتى بولالايدۇ.

رومانىس: (فرانسۇزچە. romanis) — لېرىكىنىڭ بىر خىلى، كىچىك مۇزىكىلىق ئەسىرى. مەسىلەن: ت. ئېلىيېۋنىڭ «زەپەر چىرايلىق كەلدى باھار» دېگەن شېئىرىگە، ئىسكەندەر سەيپۇللانىڭ ئىشلىگەن مۇزىكىسى. ئانچە چوڭ بولمىغان لېرىك شېئىرمۇ رومانىس دەپ ئاتىلىدۇ.

رومانتىزىم: (فرانسۇزچە. romantisme سۆزىدىن كېلىپ چىققان) — ئەدەبىيات - سەنئەتتىكى ئاساسلىق ئىجادىيەت مېتودلىرىنىڭ بىرى. ئۇ، قەدىمقى زامان ئەپسانىلىرىنىڭ بارلىققا كېلىشىگە ئەگىشىپ بەرپا بولغان ۋە جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ ئېھتىياجىغا، ئەدەبىي ئىجادىيەت تەجرىبىلىرىنىڭ بېيىپ بېرىشىغا ئەگىشىپ تەرەققىي قىلغان ھەم مۇكەممەللىشىپ بارغان ئىجادىيەت ئۇسۇلىدۇر.

رومانتىزىملىق ئىجادىيەت مېتودىدا رېئاللىقتا بولمىغان، لېكىن بولۇشقا تېگىشلىك ۋە بولۇش ئېھتىمالى بولغان تۇرمۇش كارتىنىسى، غايىۋىي دۇنياغا بولغان قىزغىن ئىنتىلىش تەسۋىرلىنىدۇ. ئىپادىلەش ئۇسۇلىدىن ئېيتقاندا، ئۇنىڭدا ئاساسلىقى غايىۋىي دۇنياغا قىزغىن ئىنتىلىش ئەكس ئەتتۈرۈلگەچكە، بۇ خىل مېتودنى ئىگەللىگەن يازغۇچىلار ھەرقاچان باي، ھەيران قالارلىق تەسەۋۋۇر، مۇبالىغە، ئاجايىپ - غارايىپ سىيۇژىتلار، ئەپسانىۋىي قىياپەت، باي ۋە جانلىق تىلنىڭ ياردىمىگە تايىنىدۇ.

رومانتىزىم — 18 - ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرى، 19 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدىكى ياۋروپا بۇرژۇئا ئىنقىلاۋى دەۋرىدە بىر خىل ئەدەبىيات - سەنئەت پىكىر ئېقىمى بولۇپ شەكىللەنگەن. ئۇ سىياسىي جەھەتتە، فېئوداللىق تۈزۈمگە قارشى تۇرۇپ، ئەدەبىيات - سەنئەت كلاسسىزىمغا تاقابىل تۇرۇپ، بۇرژۇئازىيىنىڭ ئۆرلەش دەۋرىدىكى ئىدىيىۋى ھالەتلىرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن ئىدى.

رومانتىزىمنىڭ بىر ئالاھىدىلىكى: ئۇنىڭدا غايە ئىپادىلەنگەن بولىدۇ. ئۇ ئىلغار خاھىشقا ۋەكىللىك قىلسا ئاكتىپ رومانتىزىم، رېئاللىققا خىلاپلىق قىلسا پاسسىپ رومانتىزىم دەپ ئاتىلىدۇ.

رۇبائىي: (ئەرەبچە. رباعى. كۆپلۈكى «رباعيات» تۆتلىك سۆزىدىن) — شەرق شېئىرىـ

ۋىيىتىدە كەڭ تارقالغان ۋە مەلۇم بەدىئىي ئەنئەنىگە ئىگە بولغان شېئىرىي ژانىر. رۇبائىي كىچىك شېئىرىي شەكىل سۈپىتىدە ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيەتكە ئىگە. ئۇ پەقەت تۆت مىسرادىنلا تەركىب تاپسىمۇ، چوڭقۇر غايىۋىي مەزمۇننى، يەنى بىر پۈتۈن پەلسەپىۋىي، ئىجتىمائىي، سىياسىي ۋە ئەخلاقىي مەسىلەرنى مۇكەممەل بەدىئىي تۈستە ئىپادىلىيەلەيدۇ.

رۇبائىينىڭ ئۆزىگە خاس قاپىيە تەرتىۋى بولۇدۇ، ئادەتتە رۇبائىدا بىرىنچى، ئىككىنچى ۋە تۆتىنچى مىسرالار قاپىيىلىنىپ كېلىدۇ. بەزىدە رۇبائىنىڭ ھەممىلا مىسرالىرى ئوخشاش قاپىيە بىلەنمۇ كېلىدۇ. كىلاسسىك ئەدەبىياتتا بۇنداق رۇبائىلار «تارا نائىي رۇبائىي» دەپ ئاتالغان ئىدى.

رۇجۇئ: (ئەرەپچە. رجوع ـــ قايتىش سۆزىدىن) ـــ شائىر بەزىدە كىشى، نەرسە ياكى ھادىسىنى دەسلەپ خىيالىغا كەلگەن مەلۇم ئوبرازلىق ئىپادىلەر بىلەن تەسۋىرلەپ، ئەيىنى زاماندا پوئېتىك ئىپادە ۋە ئىستىتىك تەسىرنى كۈچەيتىش نىيىتىدە ئاۋالقىدىن كۈچلۈك سۆز ـــ ئوبراز يارىتىدۇ ۋە بۇنى ئىلگىرىكىسىدىن كېچىش ياكى قايتىش يولى بىلەن بېرىدۇ. بۇنداق شەكىل ئەدەبىياتشۇناسلىقتا «رۇجۇئ» دېيىلگەن. مەسىلەن:

«بۇدۇررى. نوياپ ۋە فامۇ ئىكەن،
گەر ئول ئەمەس، مېھرى گىيامۇ ئىكەن؟
مېھرى گىيا دېمەككى، ئەنقادۇر ئول،
جەۋھەرى فەردۇ، دۇرى يەكتادۇر ئول.»
(ناۋايى «مەھبۇبۇل قۇلۇپ»)

«ئەزىم ئەيلە سەبا ئول گۈلى خەندانىغە،
نە گۈلكى، قۇياشتەك ماھى قابانىغە.»
(بابىر)

ژانىر: (فرانسۇزچە. genre ـــ تۈر، خىل سۆزىدىن) ـــ ئەدەبىي ئەسەرلەرنى شەكلى جەھەتتىن تۈرلەرگە ئايرىش. بارلىق ئەدەبىي ئەسەرلەرنىڭ مەزمۇنى يا ئۇ خىلدىكى، ياكى بۇ خىلدىكى ژانىر ئارقىلىق ئىپادىلىنىپ چىقىدۇ. ئىدىيىۋى مەزمۇننى ئىپادىلەشنىڭ كونكرېت فورمىسى ـــ ژانىر بولمايدىكەن، ئەدەبىيات-سەنئەت ئەسەرلىرى مەۋجۇت بولالمايدۇ.

جەڭنامە: تارىخىي ۋەقەلەرنى بايان قىلغۇچى قەدىمى قىسسىلەر، ئېپىك مەسنەۋىي شەكلىدىكى يىرىك بەدىئىي ئەسەرلەر. شەرق ئەدەبىياتىدا فىردەۋسىنىڭ «شاھنامە» سى بۇنىڭ تىپىك بىر مىسالى بولالايدۇ. رۇس ئەدەبىياتىدا «ئىگور جەڭنامىسى» مۇ مۇشۇ تۈردىكى ئەسەر دەپ نەقىل قىلىنىدۇ.

جانلاندۇرۇش: بەدىئىي تەسۋىر ئۇسۇللىرىدىن بىرى بولۇپ، ئىنسانغا خاس قابىلىيەت ۋە خۇسۇسىيەتلەرنى: سۆزلەش، ھىس قىلىش، پىكىر قىلىش ۋاھاكازالارنى ھايۋانلارغا، جانسىز نەرسىلەرگە كۆچۈرۈشتىن ئىبارەت. كىلاسسىك يازغۇچىلار بۇ ئۇسۇلدىن تولا پايدىلانغان. خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسەرلىرىدە جانلاندۇرۇش كۆپ ئۇچراپ تۇرۇدۇ. بۇ ئۇسۇل ئايرىم بېيىت ۋە مىسرالاردىمۇ قوللىنىلغان:

«... پىغان ئەيلەر رابابى ياد قىلۇر،
ئۇرار كۆكسىگە يۇ پەرياد قىلۇر،

ئۇزارتىپ بوينىنى بىچارە تەمبۇر،
مېنىڭ ھالىمغا يىغلار، نالەشىن كۆر...»
(مەجلىسى، «قىسسەئى سەيفۇل مۇلۈك»)

سەجئى: (ئەرەبچە، «سجع») — قاپىيىلىك نەسىر. بۇ كۆپرەك خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىدا ئۇچرايدىغان ئالاھىدە بىر شەكىل. تارىختا بەزى كىلاسسىك ئەسەرلەر مۇشۇ يول بىلەن يېزىلغان. خەلق چۆچەكلىرى ۋە داستانلارنىڭ نەسرى يول بىلەن يېزىلغان جايلىرىمۇ «سەجئى» دېيىلىدۇ. ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرىنىڭ ئەنئەنىۋى باشلانمىسى بولۇپ كەلگەن «بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن، بۆرى باقاۋۇل، تۈلكە ياساۋۇل ئىكەن...» دېگەن گەپلەر ئەينەن «سەجئى» نىڭ بىر كۆرۈنۈشى. خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىغا خاس بۇ ئۇسۇل يازما ئەدەبىياتقىمۇ ئۆزىنىڭ تەسىرىنى ئۆتكۈزگەن. 11 - ئەسىردە ياشىغان مەھمۇت قەشقىرى ئۆز ئەسىرىنىڭ كىرىش قىسمىدا «سەجئى» لەردىن پايدىلانغانلىقىنى ئېيتقان. ئەلىشىر ناۋائىي ئۆزىنىڭ «مەھبۇبۇل قۇلۇپ» (كۆڭۈللەر سۆيگۈسى) دېگەن ئەسىرىنىڭ ئايرىم جايلىرىنى يۇقۇرقى ئۇسۇل بىلەن يازغان.

«سەجئى» نىڭ بىر خىلىنى «مۇتەۋازىن سەجئى» دەپ ئاتايدۇ، ئۇنى «مۇرەججەز نەسىر» دەپمۇ ئاتايدۇ. رۇس ئەدەبىياتىدا بۇنىڭغا ئوخشاش تۈرلەر بولۇپ، ئۇلارنى «نەسرى شېئىر» دەيدۇ. نەسرى شېئىر لىرىك خاراكتېرگە ئىگە بولىدۇ. بۇنىڭغا ئى. س. تۇرگېنېۋنىڭ «گۈللەر قانداق ياخشى تازا ئىدى» دېگەن ئەسىرى مىسال بولالايدۇ.

ئۇيغۇر شېئىرىيىتىدە سەجئىنىڭ ئەنئەنىلىك ئىپادىلەش ئۇسۇلى ھازىرغىچە داۋاملىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈمىز.

سەنئەت: (ئەرەبچە. ھېكمەت سۆزىدىن) — 1. سەنئەت، 2 ھۈنەر، كەسىپ، 3. ئىشلەپچىقىرىش - سانائەت مەنىلىرىنى بىلدۈرگۈچى سۆز. سەنئەت ئىدىئولوگىيىگە خاس ئۇستقۇرۇلمىنىڭ بىر تۈرى سۈپىتىدە ئەدەبىيات، مۇزىكا، ئۇسۇل، مېمارچىلىق، ھەيكەلتاراشلىق، رەسساملىق، كىنو، سەھنە سەنئىتى قاتارلىق خىلمۇ - خىل سەنئەت تۈرلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ماھىر ئەدىپ، ئۇستا چالغۇچى ئاجايىپ ئۇسۇلچى ۋە باشقا سەنئەت ئەھلىلىرى «سەنئەتكار» دەپ ئاتىلىدۇ.

سەنئەتنىڭ ئوبيېكتى — ئىجتىمائى تۇرمۇش. سەنئەتنىڭ ئۆزىگە خاس خۇسۇسىيىتى ۋەقەلىكنى ئوبرازلار ۋە يارقىن مەنزىرىلەر ئارقىلىق بەدىئىي ئىپادىلەشتىن ئىبارەت. ئۇ، شۇ خۇسۇسىيىتى بىلەن ئىدىئولوگىيىنىڭ باشقا شەكىللىرى (سىياسەت، ئەخلاق ۋە باشقىلار) دىن پەرق قىلىدۇ، ئەمما ئىجتىمائىي ئەھمىيىتى ۋە سىنىپىي خاراكتېرى جەھەتتىن ئۇ، ئىدىئولوگىيىنىڭ باشقا شەكىللىرىدەك ئۇستقۇرۇلما ھادىسىسىدۇر.

سەنئەتنىڭ ھەرقايسى تۈرلىرى خەلق ئاممىسىغا ئىستېتىك زوق ۋە ھوزۇر بېغىشلايدۇ. سەنئەت ئىپادىلەش شەكلى ھەم ۋاستىسىنىڭ ئوخشاشماسلىقى تۈپەيلىدىن تىل سەنئىتى، سەھنە سەنئىتى، سۈرەتلەش سەنئىتى ۋە ئونىۋېرسال سەنئەت قاتارلىق تۈرلەرگە بۆلۈنىدۇ.

ساتىرا: (گىرىكچە. satura — تۈرلۈك، ئارىلاش سۆزىدىن) — ئىجتىمائى ھاياتنىڭ مەلۇم تەرىپى ياكى ئايرىم گۇرۇھ ۋە شەخسلەرنىڭ يارىماس، سەلبى خۇسۇسىيەتلىرىدىن ئاچچىق كۈلۈپ ۋە ئۇنى تەنقىدىي تەسۋىرلەپ يېزىلغان ھەجۋىي ئەسەر. ساتىرىك ئەسەرلەر تۈرلۈك

ژانىرلار (رومان، پوۋېست، ھېكايە، شېئىر ۋە باشقا ژانىرلار) دا يېزىلىشى مۇمكىن. ئۇ ھالدا مۇنداق ئەسەرلەر «ساتىرىك رومان»، «ساتىرىك پوۋېست»، «ساتىرىك ھېكايە»، «ساتىرىك شېئىر» دەپ ئاتىلىدۇ.

يازغۇچى ساتىرادا مۇبالىغىدىن، فانتازىيىدىن پايدىلىنىش يولى بىلەن ۋەقەنى قەستەن كۆپتۈرۈدۇ. يازغۇچىنىڭ ساتىرىك ئوبرازنىڭ تاشقى قىياپىتىنى مەسخىرە قىلغانلىغى كىشىلەرنىڭ جىسمانىي نۇقسانلىرىدىن كۈلگەنلىگى ئەمەس، بەلكى ھەجۋىي — تەنقىت ئاستىغا ئېلىنغان كىشىنىڭ يارىماس خۇسۇسىيەتلىرىنى، مىجەز - خۇلقىنى گەۋدىلىك ئىپادىلىگەنلىگىدۇر. چۈنكى: «ساتىرا كەمچىلىكلەرنى، كىشىلەرنىڭ زەئىپ تەرەپلىرىنى، يامان قىلىقلىرىنى مەسخىرە قىلىش بولماي، بەلكى ئاچچىقلانغان ھىسنىڭ كۈچى، ئالىجاناپ غەزەپنىڭ گۈلدۈرمامىسى ۋە چاقمىقى بولۇش كېرەك» (ۋ. گ. بېلىنسكى). مانا مۇشۇنداق ساتىرا ئىجتىمائىي ھاياتتىكى كەمچىلىكلەرنى تۈزىتىش ۋە ئىللەتلەرنى تۈگىتىش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ.

ساتىرا، بەدىئى ئەدەبىياتنىڭ مۇھىم ئىجتىمائىي تەربىيىۋى ئەھمىيەتكە ئىگە ساھەلىرىنىڭ بىرىدۇر.

سېنتىمېنتالىزىم: (فرانسۇزچە. sentimental — سەزگۈچى سۆزىدىن) — 18 - ئەسىرنىڭ ئاخىرى ۋە 19 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ياۋروپا ئەدەبىياتىدىكى بىر خىل ئېقىم. دەسلەپ ئەنگلىيىدە ۋۇجۇتقا كەلگەن ۋە راۋاجلىنىۋاتقان بۇرژۇئازىيە بىلەن فېئودالىزىمنىڭ كۆرىشىنى ئەكس ئەتتۈرگەن. ئۇنىڭدا ئاقسۆڭەك بۇرژۇئازىيىنىڭ بۇزۇق ئەخلاقىغا قارشى نارازىلىق كەيپىياتلىرى ئىپادىلەنگەن. بۇ ئېقىم نامايەندىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىدە ھۈنەرۋەنلەر، سودىگەرلەر ۋە دىخانلار ھاياتىي ئاقسۆڭەكلەر سىنىپىغە قارىمۇ - قارشى قىلىپ تەسۋىرلەنگەن، شۇنداقلا فېئودالىزىم خورلىغان كىشىلەرگە ئىچىنىش ھىسسىياتلىرى ئىپادىلەنگەن. بۇ ئېقىم كلاسسىزىمغا ۋە شۇ يۆنىلىشتىكى ئەسەرلەرگە قارشى كۆرەش ئېلىپ بارغان. ئۇنىڭ ئالاھىدىلىگى: كىشىنىڭ پسىخولوگىيىسىنى ئارتۇقچە تەسۋىرلەش بىلەن پەرقلىنىپ تۇرۇدۇ.

سېنتىمېنتالىزىمنىڭ ئەينى زاماندا بەلگىلىك دەرىجىدە ئىلغارلىغى بولغان.

سىياسىي لىرىكا: شائىرنىڭ ھەرخىل سىياسىي، ئىجتىمائىي مەسىلىلەردىن ئالغان تەسىراتى، نۇقتىئىنەزىرى ۋە ئىدىيىسى ئىپادىلىنىدىغان بىر خىل شېئىر شەكلى. بۇ خىل شېئىرلاردا چوڭ سىياسىي، ئىجتىمائىي مەسىلىلەر تېما قىلىنىپ، شائىر ۋەكىللىك قىلغان سىنىپ ياكى گۇرۇھنىڭ نۇقتىئىنەزىرى، ئىدىيىسى تەشۋىق قىلىنىدۇ. بۇنداق شېئىرلاردا لىرىكچانلىق ئىنتايىن كۈچلۈك، مەزمۇن ئىنتايىن چوڭقۇر بولۇدۇ. ئۇ خەلقنى ئىنقىلاۋىي ئۇمىتۋارلىققا، قەھرىمانلىققا، ۋەتەنپەرۋەرلىككە چاقىرىدۇ ۋە شۇ روھتا تەربىيىلەشنى مەقسەت قىلىدۇ.

سىمۋول: (گىرىكچە. symbolom — قەدىمقى گىرىكلاردا مەخپى بىر تەشكىلات ئەزالىرىنىڭ بىر - بىرىنى تونۇۋېلىشى ئۈچۈن قوللانغان شەرتلىك بەلگىسى — رەمزى) — مەجاز تۈرلىرىدىن بىرى بولۇپ، تۇرمۇشتىكى بىرەر ۋەقە ياكى چۈشەنچە ھەمدە پىرىدمېتلار (نەرسىلەر) ئىپادىسى ئۈچۈن شەرتلىك ھالدا كۆچمە مەنىدە قوللىنىلىدىغان سۆز ياكى سۆز بىرىكمىسى. مەسىلەن: كەپتەر — تېنچلىق سىمۋولى. تاڭ — يورۇقلۇق، ئىستىقبال سىمۋولى، تۈن — بەختسىزلىك، ھالاكەت سىمۋولى.

مەلۇم ۋەقەنىڭ ئاساسىي ماھىيىتى ۋە غايىسىنى بەلگىلىگۈچى خۇسۇسىيەتلەرنى ئۆزىدە يارقىن مۇجەسسەملەشتۈرگەن بەدىئى ئوبرازغا نىسبەتەنمۇ سىمۋول سۆزى قوللىنىلىدۇ، مەسىلەن:

«ئاق چاچلىق قىز» كىنو فىلىمىدىكى ئاق چاچ قىز ئوبرازى ئۆتمۈشتىكى كەمبەغەللەرنىڭ ئەمگەكچان، جاپالىق تۇرمۇشىنىڭ ۋە پارتىيىنى، ۋەتەننى سۆيۈدىغان روھىنىڭ سىمۋولى. ئارمىيە بولسا، خەلق ئازاتلىقىنىڭ سىمۋولى.

سىمۋولىزىم: (گىرېكچە. symbolon — شەرتلىك بەلگە سۆزىدىن) — 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرىدا فرانسىيە ۋە گېرمانىيە قاتارلىق دۆلەتلەردە مەيدانغا چىققان ئاساسلىق ئەدەبىيات- سەنئەت پىكىر ئېقىملىرىنىڭ بىرسى. ئۇ بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن ئىلگىرى ياۋروپادىكى ھەرقايسى مەملىكەتلەرنىڭ ھەرقايسى ئەدەبىيات- سەنئەت تارماقلىرىغا ئومۇمىي يۈزلۈك تەسىر كۆرسەتكەن. ئۇنىڭ نەزىرىيىۋى ئاساسي سوبيېكتىپ ئىدىئالىزىم بولۇپ، رېئال دۇنيانى قۇرۇق، جاپالىق، «ئۇ دۇنيا» نى بولسا، ھەقىقىي ھەم گۈزەلدۇر، دەپ قارايدۇ. مەزمۇن جەھەتتىن ئالغاندا، سىمۋولىزىم بويىچە يېزىلغان شېئىرلاردا چۈشكۈنلۈك ۋە قايغۇ ھېسسىياتى تولۇپ- تاشقان، شەخسىيەتچىلىك ۋە سىرلىقلاشتۇرۇش تەرغىپ قىلىنغان بولىدۇ.

سيۇژېت: (فرانسۇزچە. syjet — پىرېدمېت، نەرسە سۆزىدىن) — ئېپىك، لىرىك ياكى دىراماتىك ئەسەرلەرنىڭ مەزمۇنىنى تەشكىل قىلغان، ئۆزئارا باغلانغان ۋە راۋاجلىنىپ بارىدىغان تۇرمۇش ۋەقەلىكلىرى. ۋەقەلەردە ئىپادىلەنگەن كىشىلەرنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتى ۋە ئۆزئارا تەسىرى كىشىلەر خاراكتېرىنىڭ تۈرلۈك خىسلەتلىرىنى، پېرسوناژلارنىڭ ئەخلاقىي ۋە ئىچكى كەچۈرمىشلىرىنى، خاراكتېرلارنىڭ راۋاجلىنىش تارىخى ۋە جەريانىنى كۆرسىتىدۇ. سيۇژېتتا ھاياتتىكى ئەڭ مۇھىم توقۇنۇشلار، قارىمۇ- قارشىلىقلار ۋە كىشىلەرنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتى ئەكس ئېتىدۇ. ماكسىم گوركى سيۇژېتنى «ئالاقىلار، قارىمۇ- قارشىلىقلار... ۋە ئومۇمەن كىشىلەرنىڭ ئۆزئارا مۇناسىۋىتى، ئۇ ياكى بۇ خاراكتېرنىڭ ئۆسۈش ۋە تەشكىل تېپىش تارىخى» دەپ چۈشەندۈرگەن ئىدى.

سوتسىيالىستىك رېئالىزىم: پرولېتارىيات ئەدەبىيات- سەنئىتىنىڭ يېپ- يېڭى، مىللى كۆرۈلۈپ باقمىغان ئىجادىيەت ئۇسۇلى. بۇ خىل ئىجادىيەت ئۇسۇلى پرولېتارىيات ئىنقىلاۋى ۋە سوتسىيالىزىم ئىشلىرىنىڭ ئەدەبىيات- سەنئەتتىكى مەھسۇلى. بۇ ئۇسۇل ئىنسانلارنىڭ ئوبرازلىق تەپەككۇر تەرەققىياتىدىكى يەنە بىر قېتىملىق چوڭ سەكرەش بولۇپ، ئۇلارنىڭ بەدىئىي تونۇشىنى يېڭى باسقۇچقا كۆتەردى.

سوتسىيالىستىك رېئالىزىم — رېئالىزىمنىڭ يېڭى دەۋردىكى يەنى پرولېتارىيات ئىنقىلاۋى ۋە سوتسىيالىزىم دەۋرىدىكى تەرەققىياتى بولۇپ، پرولېتارىيات ئىنقىلاۋى ۋە سوتسىيالىستىك مەزمۇنلار سىڭدۈرۈلگەن رېئالىزىمدۇر.

سوتسىيالىستىك رېئالىزىم تۇرمۇشنى چوڭقۇر ۋە ھەققانىي ئەكس ئەتتۈرىدۇ، بۇ ئۇسۇل شۇنىڭ ئۈچۈن سوتسىيالىستىك ماھىيەتكە ئىگە بولىدۇكى، ئۇ، ھاياتنى تارىخىي، كونكرېت ۋە ئىنقىلاۋىي ئۆزگىرىش جەريانىدا، يەنى سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش جەريانىدا ئەكس ئەتتۈرىدۇ.

سوتسىيالىستىك رېئالىزىم ماكسىم گوركىنىڭ نامى بىلەن چىڭ باغلانغان بولۇپ، 1934 - يىلى بىرىنچى قېتىملىق سوۋېت يازغۇچىلار ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدا رەسمىي ئوتتۇرىغا قويۇلغان.

تۈزگۈچى: م. زەيدى.

Altun Oq

ئىككى مەسەل

ئابدۇرېھىم ئىسمايىل

قەلەم بىلەن قەغەز

قەلەم دەپتۇ قەغەزگە
ئۆز رولىنى كۆپتۈرۈپ:
«مەن سىنىڭدىن ئەۋزەلدەن!
بىلسەڭ، تۆھپەم شۇنچە كۆپ.
ئامراق ماڭا شۇڭلاشقا
ئەدىپ، ئالىم، زىيالى.
ئايرىمايدۇ يېنىدىن
چىن دوستىدەك مىسالى».
ئاڭلاپ قەغەز بۇ گەپنى
بوپتۇ بەكمۇ دەرغەزەپ.
قىلماق بوپتۇ تۆت ئېغىز
لايىغىدا ئاڭا گەپ.

بۇ چاغدا رەڭ قەغەزگە
بوپتۇ ھىمداش، خەيرىخاھ.
لەت قىلغىلى قەلەمنى
يۈرۈشمەپتۇ زادىلا.
سىزالماستىن ئېلىپمۇ
بوپتۇ قەلەم بەك ئوسال.
تاپالماپتۇ بۇ ھالدىن
قۇتۇلۇشقا ھىچ ئامال.
قايىل بولۇپ دەپتۇ ئۇ:
«رولۇم مېنىڭ چاغلىقكەن.
ھەرقانداق ئىش ئۆزئارا
ھەمكارلىققا باغلىقكەن.»

شاخ بىلەن يوپۇرماق

(مەسەل)

ئاياقلىشىپ ياز پەسلى
كەپتۇ سېرىق ئالتۇن كۈز.
ئالما شېخى ياپراققا
ھەسرەت چېكىپ قىپتۇ سۆز:
«ياپراق دوستۇم، سەن ئىدىڭ
ئەڭ ۋاپادار ھەمرايىم.
گۈزەل ئىدىڭ، شات ئىدىم
سېنىڭ بىلەن ھەر دائىم.
سەن بولغاچقا ھەمىشە
كۆڭلۈم شۇنچە توق ئىدى.
بوران، يامغۇر، ئاپتاپتىن
ھىچ ئەندىشەم يوق ئىدى.
بەخش ئەتسەڭ ھۆسنۈمگە
سەن يېشىللىق زىننىتى.
ئوخشايتتى زەپ مەن بىلەن
مېۋىلىرىم لەززىتى.

ئەپسۇس، سېنىڭ ھاياتىڭ
بارماس ئەمدى ئۇزاققا.
سەنسىز قانداق چىدارمەن
يالغۇزچىلىق ـ ئازاپقا؟!»
بېرىپ شاخقا تەسەللى
دەپتۇ ياپراق شىۋىرلاپ.
«غەم يېمىگىن بىھۇدە
ئۆز ـ ئۆزەڭنى ئازاپلاپ
سۆيسەم چۈشۈپ زېمىننى
ئۇزاق قالماي چىرەرمەن.
مەن ئايلىنىپ ئوغۇتقا
ساڭا قۇۋۋەت بېرەرمەن.
كەلسە كۆكلەم سەن يېڭى
ياپراقلارغا تولارسەن.
گۈزەل يازنى مېۋەڭنىڭ
ھىدلىرىغا ئۇرارسەن.»

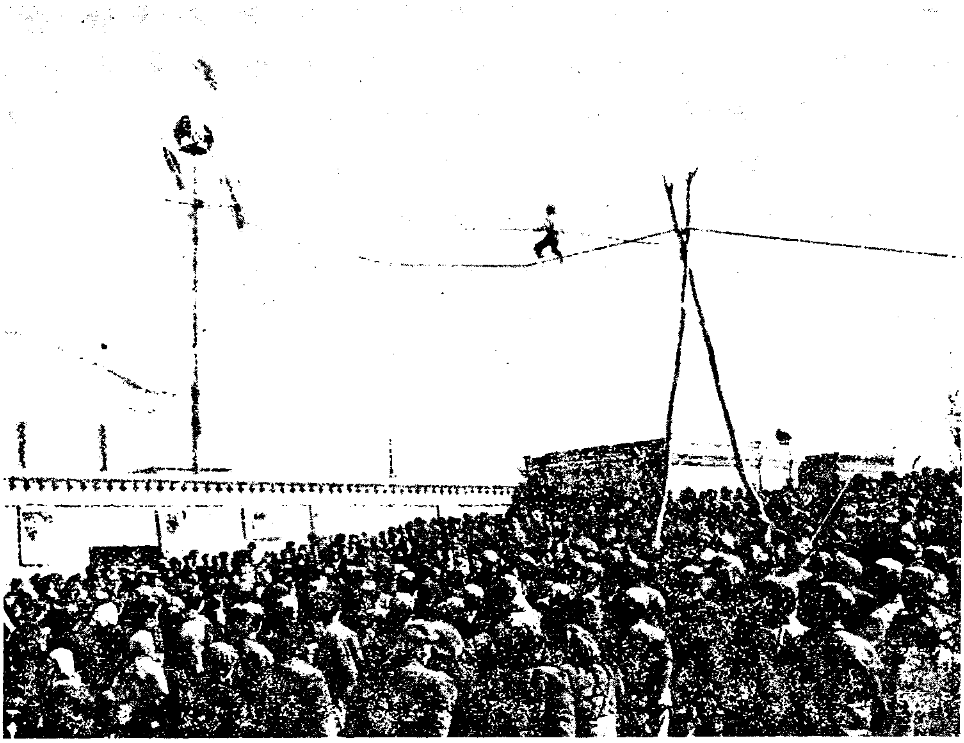
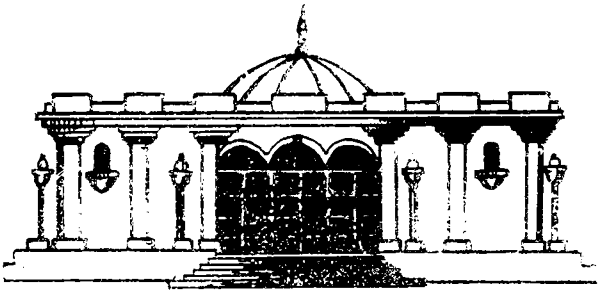
13 ياشلىق مەمەتتۇرسۇن دار ئۈستىدە
سۈرەتنى تۇرسۇن تۇردى تارتقان.